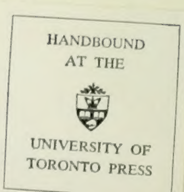
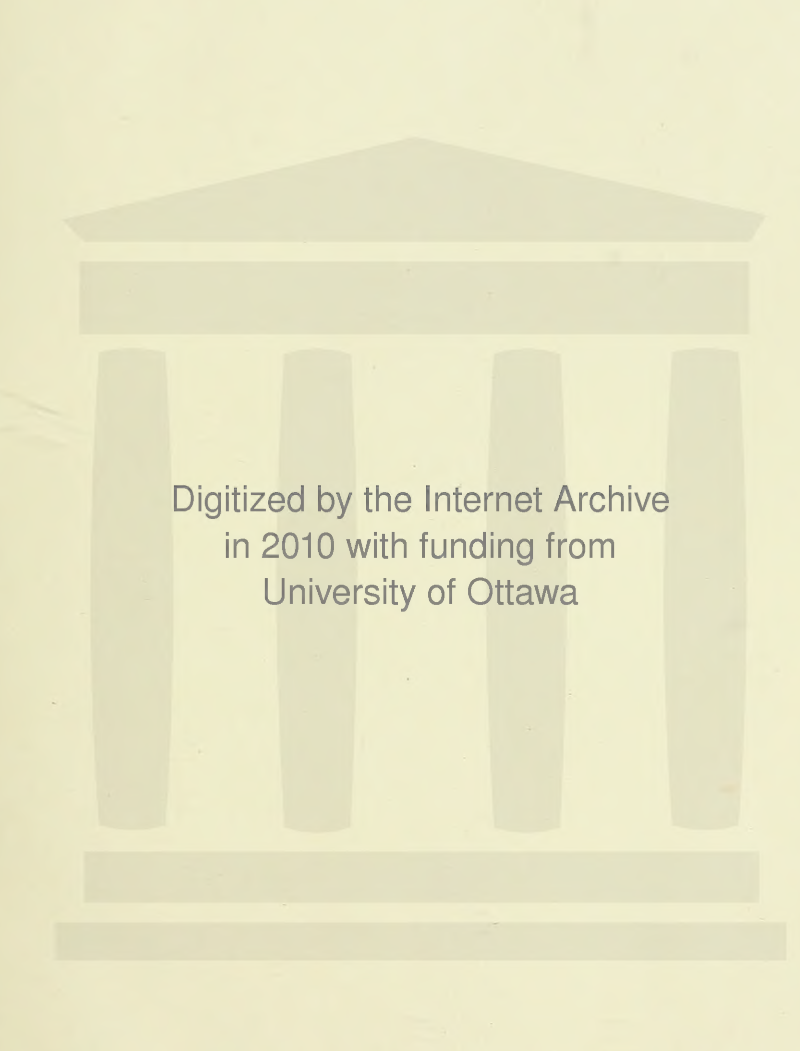

3 1761 08337506 3

LE MONDE ORIENTAL

ARCHIVES

POUR L'HISTOIRE ET L'ETHNOGRAPHIE,
LES LANGUES ET LITTÉRATURES, RELIGIONS ET TRADITIONS
DE L'EUROPE ORIENTALE ET DE L'ASIE

TIDSKRIFT

FÖR ÖST-EUROPAS OCH ASIENS HISTORIA OCH ETNOGRAFI,
SPRÅK OCH LITTERATURER, RELIGIONER OCH FOLKDIKTNING

1922

VOLUME XVI

PUBLIÉ PAR

K. V. ZETTERSTÉEN

Leipzig:
Otto Harrassowitz
Querstrasse 14

Uppsala
A.-B. Akademiska Bokhandeln

Paris:
Librairie le Soudier
174 & 176 Boul. St. Germain

London:
Williams & Norgate
W. C. 14 Henrietta Street, Cov. Gard.

UPPSALA 1923
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

TABLE DES MATIÈRES.

Comptes rendus de: Die Märchen der Weltlitteratur: Indische Märchen (von JOH. HERTEL), buddhistische Märchen (von E. und H. LÜDERS), p. O. RESCHER, p. 240. — D. G. HOGARTH, Hittite Seals, with particular reference to the Ashmolean Collection, p. AXEL MOBERG, p. 252. — J. MAROUZEAU, La linguistique ou science du langage, p. K. V. ZETTERSTÉEN, p. 241. — Oriente Moderno, p. K. V. ZETTERSTÉEN, p. 239. — A. VON RUVILLE, Die Kreuzzüge, p. O. RESCHER, p. 240.

ARICA.

Comptes rendus de: AD. BERGÉ, Dictionnaire persan-français, p. O. RESCHER, p. 251. — ERNST HERZFELD, Am Tor von Asien. Felsdenkmäler aus Irans Heldenzeit, p. ARTHUR CHRISTENSEN, p. 245. — WILHELM LITTEN, Persien, p. K. V. ZETTERSTÉEN, p. 247. — THEODOR NÖLDEKE, Das iranische Nationalepos, 2. Aufl., p. K. V. ZETTERSTÉEN, p. 250. — OMAR KHAJJAM, Epigram-Digte, oversatte fra Persisk av ARTHUR CHRISTENSEN, p. K. V. ZETTERSTÉEN, p. 251. — FRIEDRICH SARRE & ERNST HERZFELD, Forschungen zur islamischen Kunst I. Archäologische Reise im Euphrat- und Tigris-Gebiet, II, IV, p. ARTHUR CHRISTENSEN, p. 245. — PAUL SCHWARZ, Iran im Mittelalter nach den arabischen Geographen, IV, p. O. RESCHER, p. 246.

SEMITICA.

Kyrkobibelns översättning av Jesajas bok kritiskt belyst [Remarques critiques sur la version officielle du livre d'Isaïe]. Par EM. MORBECK. P. 161—223.

Arabische Miszellen. Par O. RESCHER. P. 227—238.

Comptes rendus de: BIN GORION, Die Sagen der Juden, p. O. RESCHER, p. 254. — ERNST HARDER, Arabische Grammatik, 3. Aufl. p. O. RESCHER, p. 256. — ENNO LITTMANN, Zigeuner-Arabisch, p. O. RESCHER, p. 255. — SAMUEL A. B. MERCER, The Book of Genesis for Bible Classes and Private Study, p. K. V. ZETTERSTÉEN, p. 254.

TURCICA.

Karl Järnhuvud i Turkiet. Av AHMED REFÏK. Översättning från turkiskan av K. V. ZETTERSTÉEN [Charles XII en Turquie. Par AHMED REFÏK. Traduit du turc par K. V. ZETTERSTÉEN]. P. 1—160.

Ett litet turkiskt språkfynd i en svensk roman [Une petite trouvaille turque dans un roman suédois]. Par J. KOLMODIN. P. 224—226.

Comptes rendus de: A. FISCHER, Die Vokalharmonie der Endungen an den Fremdwörtern des Türkischen, p. K. V. ZETTERSTÉEN, p. 242. — ÖVERSTINNAN B. (Stéphanie Beyel), Brev och dagboksanteckningar från Broussa och Konstantinopel, p. J. KOLMODIN, p. 242.

Karl Järnhuvud i Turkiet.

Av

Ahmed Refīk.

Översättning från turkiskan

av

K. V. Zetterstéen.

Någon tid sedan jag på anmodan av framlidne professor A. Stille åtagit mig att för *Karolinska Förbundets Årsbok* översätta den turkiske forskaren Ahmed Refiks broschyr *Baltadjy Mehemed Pascha ve-büjük Petro 1711—1911*, mottog jag en ny skrivelse från professor Stille, daterad den 29 november 1916 och innehållande förfrågan, om jag vore i tillfälle att till svenska överflytta även en samling dokument rörande Karl XII:s historia, som Ahmed Refīk kopierat i det turkiska riksarkivet och genom svenska beskickningen i Konstantinopel ställt till doktor Sven Hedins disposition. Sedan jag erhållit avskrifterna från doktor Hedin och tagit kännedom om innehållet, lovade jag att så fort som möjligt utarbeta en svensk översättning, och när denna förelåg i något så när tryckfärdigt skick, sände jag mitt utkast till professor Stille, som hade vänligheten att bifoga åtskilliga historiska upplysningar. Redan dessförinnan hade jag emellertid av dåvarande docenten, numera dragomanen Joh. Kolmodin erfarit, att Ahmed Refīk under tiden publicerat den turkiska dokumentsamlingen jämte ett tillägg rörande förbindelserna mellan Turkiet och Sverige efter Karl XII:s död i det Ottomanska Historiska Institutets handlingar (ذيل). Alla förfrågningar i svenska och utländska bibliotek rörande denna serie blevo emellertid utan resultat, och det lyckades mig ej heller att erhålla detta arbete genom bokhandeln. Ett exemplar, som doktor Kolmodin enligt meddelande av den 6 november 1919 med den italienska posten avsänt från Konstantinopel, kom mig aldrig till handa, men till

slut lyckades jag erhalla boken genom välvilligt tillmötesgående av läraren i turkiska vid Orientaliska Seminariet i Berlin Wely Bey Bolland. Som det visade sig, att den tryckta samlingen innehöll åtskilliga aktstycken av intresse utöver de femtio dokumenten i det till doktor Hedin översända manuskriptet, syntes det lämpligast att lägga den utförligare framställningen till grund för min tolkning, vadan jag efter professor Stilles granskning företog mig att översätta även återstoden till svenska språket.

Det turkiska manuskriptets titel lyder بندرده اسوج آرسلانى "Svenska lejonet i Bender". Det är tillägnat doktor Hedin och består av 47 blad in folio, betecknade med 1—46, emedan två blad av förbiseende kommit att numreras med samma siffra. Texten är skriven blott på den ena sidan av papperet, och handstilen erbjuder i allmänhet icke några svårigheter för en läsare, som är van att dechiffrera turkiska handskrifter. På sista sidan läses följande datum: "Prinkipo den 24 september 1332" [1]; dedikationen till doktor Hedin däremot är daterad den 26 september samma år.

Den tryckta texten ممالك عثمانيه‌ده دميرباش شارل "Karl Järnhuvud i Turkiet", som innehåller 123 sidor i oktav, utgör första häftet av تاريخ عثمانى انجمنى كلياتى "Ottomanska Historiska Institutets samlade skrifter", Konstantinopel 1332. Omedelbart efter titeln står: ديوان همايونده محفوظ غير مطبوع وثيقه‌لره ومعاصر وقعه‌نويسلرك قيوداتنه نظراً يازلمشدر. ديوان همايون وثيقه‌لرى عيناً مندرجدر. "skrivet med ledning av otryckta dokument, som förvaras i det storherrliga arkivet, och samtida rikshistoriegrafers officiella uppgifter. Dokumenten i det storherrliga arkivet meddelas ordagrant." För övrigt inledes detta häfte med en kortfattad redogörelse för de principer, som l'Institut d'Histoire Ottomane ämnar följa vid redigeringen av ifrågavarande serie. Detta program för institutets verksamhet har emellertid uteslutits i översättningen. Sista sidan är daterad "Prinkipo den 6 december 1332". Slutligen märkes, att den tryckta texten icke är alldeles identisk med framställningen i manuskriptet. På åtskilliga ställen har nämligen Ahmed Refīk

[1] Finansåret 1332, som här asyftas, började den 1 mars 1916 (g. st.), det religiosa året 1332 däremot den 30 nov. 1913 (n. st.); se G. Weil, *Grammatik der Osmanisch-türkischen Sprache*, Berlin 1917, § 81 f.

företagit större eller mindre ändringar i den historiska résumé, som sammanhåller de olika urkunderna till ett helt.

Vad beträffar detta arbetes historiska värde, torde det vara tillräckligt att hänvisa till följande utlåtande av professor Stille, daterat påskafton 1920: "Jag har sett igenom samlingen och kan därvid uttala, att själva dokumenten äro ganska intressanta, i varje fall flera av dem, och om de än ej meddela något hittills alldeles okänt, så verka de dock såsom bestyrkande källmaterial i så många avseenden, att deras publicerande är synnerligen väl motiverat. För min egen del kan jag säga, att jag med tillfredsställelse kan konstatera, att de verka som ytterligare stöd för den framställning av Carl XII:s vistelse och politik i Turkiet, vilken jag givit i det av Bring redigerade samlingsverket om Carl XII.

Samma tillfredsställelse kan jag icke känna över Ahmed Refīks egen kommentar, med vilken de särskilda dokumenten sammanbindas. Ahmed Refīk har ej lyckats tränga in i det verkliga sammanhanget mellan händelserna eller komma till någon verklig klarhet rörande det politiska spelet i Orienten under perioden 1707—1714. Han är allt för mycket fången i traditionella, ej minst på Voltaires bok grundade föreställningar. Ej heller håller han ordentligt reda på tidsförhållandenas växlingar. En skarpt framträdande brist är, att han fullständigt saknar blick för — kanske rent av kännedom om — den stora krisen på hösten 1712 och sultanens därav härflytande försök till personligt självhärskareregemente. Ahmed Refīk förstår därför intet av kalabalikens verkliga förhistoria. Utan kritik upprepar han vidare den gamla, grundlösa legenden om Katarinas åtgärder vid Pruth och om mutorna till storvisiren."

Även i filologiskt avseende finnes anledning till berättigade anmärkningar, och med allt erkännande av den turkiske författarens vetenskapliga intresse kan det ej bestridas, att han stundom fattat sin uppgift något för lätt. Att västeuropeiska namn ibland råkat bliva korrumperade[1], spelar i och för sig ingen större roll, i synnerhet som vissa fel av denna art säkerligen härröra från de använda källorna och icke från utgivaren, och några verkligen meningsstörande misstag förekomma egentligen icke heller, men betänkligare är, att ett eller flera ord på åtskilliga ställen överhoppats och att sådana förut publicerade aktstycken,

[1] Ett par kuriösa exempel (*Kronholm* i st. f. *Fredrikshald* och »prins av Landgravia» i st. f. »lantgreve och arvprins») anföras i det följande.

som meddelas även i förevarande arbete, i vissa detaljer avvika från den edition av samma texter, som Ahmed Refīk själv ombesörjt i sitt tidigare verk *Baltadjy Mehemed Pascha ve-büjük Petro 1711–1911*. Visserligen innehålla de nyare läsarterna nästan alltid förbättringar, men det finns dock även exempel på motsatsen, vilka emellertid huvudsakligen torde bero på bristande noggrannhet vid korrekturläsningen. Däremot överensstämma de tryckta dokumenten i allt väsentligt med de motsvarande aktstyckena i den handskrivna skildringen av "Svenska lejonet i Bender", ehuru man även vid kollationeringen av dessa båda källor med varandra upptäcker varjehanda uteslutningar och smärre inadvertenser i den tryckta texten. För övrigt märkes, att dateringen av vissa urkunder förefaller mindre tillförlitlig.[1]

[1] Det torde icke vara alldeles överflödigt att i förbigående påpeka, att den muhammedanska tidräkningen är förenad med vissa olägenheter, som ibland kunna vålla osäkerhet i kronologiskt avseende. Redan den arabiska seden att räkna det nya dygnets början från solnedgången är opraktisk och kan vid jämförelser mellan kristna och muhammedanska tidsbestämningar giva anledning till differenser på ett dygn. Därtill kommer, att kalendern i äldre tider icke alltid grundade sig på officiella beräkningar, utan understundom fattades mera som en privatsak; se Lane, *An Arabic-English Lexicon*, VIII, 2881 s. v. هجرة: »The commencement of the month was generally determined by actual observation of the new moon; not by calculation; and we often find that a year was commenced, according as the place of observation was low or high, or to the east or west of the place to which the calculation is adapted, or according as the sky was obscure or clear, a day later or earlier than that which is indicated in the tables; and in some cases, even two days later». Jfr även Mittwoch, *Der Islam* II, 217: »Die persische Hs. Pertsch Nr. 80 der Bibliothek in Gotha ist datiert 'Freitag, den elften Muharram Tausend und sechs'. Alle Zahlangaben sind in Worten geschrieben. Der 11. Muharram dieses Jahres war aber nach chronologischer Berechnung ein Sonntag. Pertsch meint, hier liege ein lapsus calami des Schreibers vor. Das ist möglich, aber nicht notwendig. Derartige Diskrepanzen im Datum sind immerhin so häufig, dass man nicht gut jedesmal ein Versehen des Schreibers annehmen kann. Ich möchte vermuten, dass wir es in solchen Fällen mit einer falschen Monatsberechnung zu tun haben. Noch heutzutage kommt es — trotz aller Kalender — vor, dass z. B. in Konstantinopel und Kairo der erste Ramadān an zwei verschiedenen Tagen begangen wird. Wird aber der erste eines Monats verschieden angesetzt, so müssen sich daraus auch Verschiedenheiten in der Rechnung der anderen Monate ergeben. Zu einer Zeit, in der es noch keine jedermann zugänglichen Kalender gab, wo man vielmehr einzig und allein auf die Beobachtung des Neumondes angewiesen war, mussten derartige Verschiedenheiten in der Kalenderberechnung noch viel häufiger sein.» Rörande antedatering och postdatering av turkiska urkunder hänvisas till Babinger, MO XIV, 122, not 2.

Detta torde visserligen helt enkelt bero på tryckfel, men när det är fråga om sifferuppgifter, är det självklart, att den allra största omsorg måste ägnas åt korrekturläsningen.

Åtskilliga av de aktstycken, som ligga till grund för de av Ahmed Refīk publicerade turkiska översättningarna, finnas i original eller avskrift i Svenska Riksarkivet[1] och meddelas i det följande in extenso i form av noter under texten, varvid alla ortografiska egenheter och inkonsekvenser bibehållits oförändrade, vare sig vederbörande urkunder äro avfattade på svenska eller franska språket. Andra dokument ha utgivits av Nordberg, till vars arbete jag i sådana fall hänvisat. Dessutom ha ett par latinska aktstycken reproducerats i noterna som prov på den tidens latinska stil.

Bland tryckta hjälpmedel märkes i främsta rummet Westrins uppsats om Karl XII:s orientaliska kreditorer och Kolmodins översättning av Sa'īd Mehemed Efendis berättelse om sin beskickning till Sverige, vilka båda innehålla värdefulla historiska upplysningar. För övrigt återfinnas vissa partier av redogörelsen för tilldragelserna efter Karl XII:s död mer eller mindre ordagrant hos Kolmodin, fastän åtskilliga uttryck trots den fullkomligt samstämmiga uppfattningen av innehållet naturligen återgivits på olika sätt av de båda översättarne. Därjämte förekomma uti *Karl Järnhuvud i Turkiet* även flera utdrag ur Ahmed Refīks skildring av Baltadjy och Peter den store. I sådana fall har jag använt min egen översättning av detta senare arbete med några smärre, rent formella ändringar. Så har det ytterst vanliga uttrycket ملك مشار اليه i den här föreliggande versionen återgivits med "högstdensamme" i stället för det ordagranna "nyssnämnde konung" med undantag av ett par ställen, där den senare formuleringen synes mig vara mera på sin plats.[2]

Vad för övrigt beträffar de principer, som följts vid översättningen, har jag genomgående bemödat mig om att återgiva originalet så ordagrant som möjligt. Det är visserligen obestridligt, att den gammaldags turkiska stilen med sin omständliga bredd, där det icke alltid är så lätt att finna den Ariadnetråd, som kan leda läsaren rätt genom denna sannskyldiga labyrint

---

[1] *Meddelanden från Svenska Riksarkivet* III, 411 ff.

[2] Rörande skillnaden mellan de olika arabiska participier, som i turkiskan användas i betydelsen »nyssnämnd», »bemäld», »berörd» o. s. v., hänvisas till Mordtmanns upplysningar i *Zeitschr. d Deutsch. Morgenl. Gesellsch.* LXVIII. 134, not 1.

av gerundier, infinitiver och participialkonstruktioner, måste förefalla en svensk läsare i våra dagar något främmande, men å andra sidan var icke heller 1700-talets svenska kurialstil något mönster av genomskinlig klarhet, och därtill kommer även hänsynen till de läsare, som önska studera detta arbete på grundspråket och därför hava mera gagn av en tolkning, som så långt sig göra låter ansluter sig till originalet, än av en mera lättläst parafras. Tryckfel, som den sakkunnige läsaren genast observerar, ha i allmänhet lämnats oanmärkta, och endast i enstaka undantagsfall har jag diskuterat textkritiska spörsmål.

I fråga om anmärkningarna följes samma princip som i min översättning av *Baltadjy Mehemed Pascha ve-büjük Petro;* författarens egna noter utmärkas med asterisker och kursivering, under det förklarande anmärkningar av översättaren eller professor Stille betecknas med siffror och tryckas med antikva. De senare utmärkas i det följande med [S].

Vid alla citat ur Rāschids turkiska krönika hava hänvisningar till den äldre editionen av 1153 (1741) tillfogats inom klammer, och likaså har jag på alla ställen, där författaren citerar von Hammer, hänvisat till den tyska upplagan av hans osmaniska historia. I överensstämmelse med ett förslag av professor Stille ha slutligen de muhammedanska data reducerats till kristen tidräkning (n. st.).

Rörande transkriptionen av de orientaliska orden hänvisas till översättningen av *Baltadjy Mehemed Pascha ve-büjük Petro,* sid. 66 ff. I enlighet med den princip, som där tillämpats, har särskild beteckning för långa vokaler i arabiska och persiska lånord använts även i förevarande arbete, ehuru det som bekant stundom händer, att dylika vokaler förkortas i det turkiska uttalet.

Förkortningar.

Baedeker = Karl Baedeker, Konstantinopel und das westliche Kleinasien, Leipzig 1905.

Baltadjy = Baltadjy Mehemed Pascha och Peter den store 1711—1911 af Ahmed Refīk. Öfversättning från turkiskan af K. V. Zetterstéen: Karolinska Förbundets Årsbok 1919, sid. 65—171.

Bianchi & Kieffer = T. X. Bianchi et J. D. Kieffer, Dictionnaire turc-français. 2:dra uppl. I—II. Paris 1850.

d'Ohsson = De M... d'Ohsson, Tableau général de l'empire othoman. I—VII. Paris 1788—1824.

Enzykl. d. Isl. = Enzyklopaedie des Islām herausgeg. von M. Th. Houtsma u. A. Leiden & Leipzig 1913 ff.

Kélékian = Diran Kélékian, Dictionnaire turc-français. Constantinople 1911.

Kolmodin = Saïd Mehmed Efendi's berättelse om sin beskickning till Sverige år 1733. Inledning och öfversättning. Af Joh. Kolmodin: Karolinska Förbundets Årsbok 1920, sid. 256—303.

Mordtmann = J. H. Mordtmann, Türkischer Lehensbrief aus dem Jahre 1682: Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft LXVIII, 129—141.

Ms. = Ahmed Refīks manuskript till بندرده اسوج ارسلانى.

Nordberg = J. A. Nordberg, Histoire de Charles XII, roi de Suède, trad. du suédois. I—IV. La Haie 1742—48.

v. Hammer = Jos. von Hammer, Geschichte des osmanischen Reiches, grossentheils aus bisher unbenützten Handschriften und Archiven. I—X. Pest 1827—35.

v. Sax = Carl Ritter von Sax, Geschichte des Machtverfalls der Türkei bis Ende des 19. Jahrhunderts und die Phasen der »orientalischen Frage» bis auf die Gegenwart. 2:dra uppl. Wien 1913.

Westrin = Theod. Westrin, Anteckningar om Karl XII:s orientaliska kreditorer: Historisk tidskrift 1900, sid. 1—56.

Zenker = Jul. Theod. Zenker, Türkisch-arabisch-persisches Handwörterbuch. I—II. Leipzig 1866—76.

Karl Järnhuvud i Turkiet.

I.

Efter Poltava. — Turkarnas underhandlingar med konungen av Sverige. — Karls ankomst till Bender. — Kommendanten i Otjakov Jūsuf Pascha skickar Mehemed Efendi som ombud till Karl. — Mehemed Efendis sammanträffande med denne. — Kommendanten i fästningen i Otjakov Abdurrahmān Paschas avsättning. — Karls vistelse i Bender.

Det nordiska kriget hade börjat på fullt allvar. De förnämsta kämparne i detta krig voro ryska tsaren "Galne Peter"[1], konung Fredrik IV i Danmark, konung August II i Polen* och konung Karl XII i Sverige.

Det syfte Peter fullföljde i norr var att fullständigt få Östersjön i sitt våld. Konung Fredrik IV i Danmark önskade återtaga de områden, som avträtts till konungarne i Sverige, och inför-

---

* *I de turkiska krönikorna »Na'lkyran»* [»Hästskokrossaren»].

[1] Se *Baltadjy,* sid. 86 (särtrycket sid. 22), not *.

liva hertigdömet Holstein med Danmark, och konung August i Polen, som tillika var kurfurste i Sachsen, strävade efter att få Livland i sina händer. Dessa tre härskares samtliga erövringar gingo ut på att skada Sverige. För att betrygga sin egen plan slot Galne Peter till sist förbund med konung August i Polen, men låtsade ej om någonting, förr än fredsunderhandlingarna i Konstantinopel voro avslutade, utan fortsatte sina rustningar i djupaste hemlighet. Under tiden började konungen i Danmark krig och eggade därigenom konung Karl XII i Sverige till ett djärvt beslut: en slagfärdig svensk här landsteg utanför Köpenhamn, konungen i Danmark blev tvungen att sluta fred, och enligt denna uppgörelse skulle hertigen av Holstein återfå sina rättigheter och besittningar och den mellan Danmark och Polen ingångna överenskommelsen upphävås.

Efter denna framgång tågade Karl mot Livland för att hindra konung August i Polen att bemäktiga sig Riga; under tiden erhöll Peter underrättelse, att fred blivit sluten i Konstantinopel, och bröt upp mot Karl XII utan att förspilla någon tid, men detta företag ledde till en katastrof för Peter vid Narva. I ett slag betvang nämligen Svenska lejonet Galne Peter och bemäktigade sig tillika flera områden i Polen. Karls lysande seger var den direkta anledningen till Augusts avsättning från Polens tron, och dennes efterträdare som konung blev Stanislaus Leszczyński.

Av dessa oavbrutna framgångar lät Karl förleda sig att begå en stor oförsiktighet. Nu var det tänkbart att fördriva Peter från Östersjöns kust, men Karl ville gå rakt på Moskva och där tvinga honom till fred, och för att på ett glänsande sätt kunna lösa denna storartade uppgift förband han sig med kosackhetmanen Mazepa, som avfallit från Ryssland.

Med sin segrande här närmade sig Karl den turkiska gränsen. Ak Su* och Ozus** omnejd hörde till det turkiska gränsområdet, och han ämnade begagna sig av turkarnas makt, ty han visste, att dessa hade fruktansvärda fiender i moskoviterna. Att krossa Peters makt och inflytande var nödvändigt även för turkarna, och därför kunde det ligga inom möjlighetens gränser att sluta förbund med Turkiska riket på för båda parterna förmånliga villkor. Så hängav sig Karl åt denna förhoppning i tanke att kunna göra slut på moskoviternas herravälde.

---

* *Floden Bug.*

** *Otjakov.*

Vid denna tid regerade sultan Ahmed Chān III på Turkiets tron; storvezir var Tjorlulu Alī Pascha.[1] Denne hade började sin karriär inom harem; under Ahmed III:s företrädare, sultan Mustafā II, tjänstgjorde han som silihdar[2], och efter affären i Adrianopel[3] befordrades han till vezir. Alī Pascha omhuldade nyttiga och gagneliga företag och vinnlade sig om sparsamhet och ordning. Efter sultan Ahmed III:s tronbestigning upphöjdes han till kā'immakām hos Hans Storherrliga Majestät[4] och fick äran att ingå äktenskap med sultan Mustafā II:s dotter, prinsessan Emīne. Då han befordrats till storvezir (1118[5]), genomdrev han en reorganisation av harem och lyckades ordna alla angelägenheter, som rörde ekonomien. Hans verksamhet och ämbetsutövning förvärvade honom allmän aktning, och en samtida skald företog sig att prisa och förhärliga storveziren i följande ordalag*:

»Vi leva i en härlig tid, ty sultan Ahmed Chān
Är konungarnes konung och sultanernas sultan,
Ett ideal för furstar, rättvis och av ingen skymd,
En härskarenatur, en prydnad för all världens rymd,
En pādischāh, som är en verklig heder för sitt land,

---

* *Atā*, *Haremskrönika* II, 77.

[1] Se *Baltadjy*, sid. 83, not 3.

[2] Ibid. sid. 74, not 3.

[3] D. v. s. upproret mot Mustafā II och hans broder Ahmed III:s upphöjelse till sultan i augusti 1703, v. Sax, sid. 84.

[4] Den vanliga titeln *kā'immakām* betyder »ställföreträdare», t. ex. *sadr-i-a'zam kā'immakāmy* »storvezirens ställföreträdare»; i den turkiska texten heter det ركاب همايون قائممقاملغى »kā'immakāmbefattning hos Hans Storherrliga Majestät», och ordet kan därför på detta ställe återgivas med »överhovmarskalk», Zenker II, 688. Rörande ركاب, *rikāb* »stigbygel», hänvisas till d'Ohsson VII, 133 f.: »Cependant le Grand-Vézir lui-même, soit qu'il veuille faire sa cour au Souverain ou lui parler d'affaires, ne peut pas se présenter devant lui sans un ordre formel. Son admission est appelée *Rékiab*, ou *étrier*, dénomination qui rappelle le temps où les chefs de l'Empire passaient une partie de leur vie à cheval. L'expression d'*étrier impérial* correspond à celle de *pied du trône*, et les ministres, dans leurs rapports, les particuliers, dans leurs placets, n'en emploient pas d'autre pour désigner le Souverain. Le Grand-Vézir est admis à l'audience, *Rékiab*, du Sultan, en certains jours, tels que le premier de l'an, les deux fêtes de *Beyram*, le départ du Souverain pour sa résidence d'été, son retour au sérail, etc., c'est ce qu'on appelle *Rékiabs ordinaires*; alors même, le premier ministre ne se présente que sur un ordre impérial.»

[5] Det muhammedanska året 1118 började den 15 april 1706.

Som fått Sülejmāns[1] tur, Mesīhs[2] och Chyzyrs[3] hug på hand,
I ty han till sin storvezir har utnämnt med all rätt
En man, som äger klokhet och vezirers rätta sätt,
En ädel styresman, som strålar uti himmelsk glans,
En Asafs[4] like, Ali Pascha, i vezirers krans.»[5]

Tjorlulu Ali Pascha följde det nordiska kriget med den största uppmärksamhet och önskade bereda riket tillfälle att skörda gagn av de strider, som denna fruktansvärda kamp framkallade mellan Ryssland, Sverige och Polen. Han hade även den svenske konungen Karl XII i tankarna. För att försvaga Ryssland var det under alla förhållanden nödvändigt att sluta förbund med Sverige, och redan på sultan Mustafā II:s tid hade man önskat få ett dylikt förbund till stånd och givit sitt samtycke till en svensk envoyés ackrediterande i Konstantinopel, men på grund av vissa mellankommande hinder hade denna önskan ej kunnat förverkligas.*

* *Raschids krönika III, 291* [II, 70 a]. — *Förbindelserna mellan Sverige och turkarna hade börjat på sultan Murād IV:s tid (1041[6]); då anlände nämligen en envoyé från Sverige till Konstantinopel. I en inlaga, som tillställdes sultan Murād IV, förekom en punkt av följande lydelse:*

»Detta är Eder ringe tjänares anhållan. Alldenstund en ambassadör, som för någon tid sedan anlänt till huvudstaden från konungen av Sverige, ämnar återvända till sitt land, beder och anhåller han om den höga nåden att antingen i morgon eller ock så fort ske kan någonstädes i trädgården få göra Eders Storherrliga Majestät sin uppvaktning och sedan med storherrlig tillåtelse begiva sig hem. Min pādischāh bjuder och befaller.»

I kanten av denna inlaga antecknade sultan Murād IV:

»I morgon får han ej kyssa på hand. Det får han göra i Skutari» (handskriven källa).

[1] Konung Salomo; se Grünbaum, *Neue Beiträge zur semitischen Sagenkunde*, Leiden 1893, sid. 189 ff.

[2] Det arabiska namnet på Kristus. Rörande muhammedanernas föreställningar om honom hänvisas till d'Ohsson I, 188.

[3] Namn på en mytisk person (arab. *el-Chadir* eller *el-Chidr*), som ansågs begåvad med odödlighet och hade till speciell uppgift att hjälpa alla nödställda, ofta identifierad med Elias eller den helige Georg, se d'Ohsson I, 187; *Enzykl. d. Isl.*, s. v. *Ilyās*; Friedlender, *Die Chadhirlegende und der Alexanderroman*, Leipzig-Berlin 1913.

[4] Konung Salomos vezir.

[5] I den turkiska texten står ملك مرتبه (vs 2, 1), حضر (vs 3, 2) och دارى (vs 5, 1); såsom av det citerade stället hos Tajjār-zāde Ahmed Atā, *Tārīch i-Atā*, Konstantinopel 1291—93 [1875—77] framgår, bör det vara فلك مرتبه, خضر och دادار. Enligt benäget meddelande från doktor J. Kolmodin av den 6 nov. 1919 innehåller även Nābi's divan, Konstantinopel 1292 [1875—76] de riktiga läsarterna.

[6] Började den 30 juli 1631. Ifrågavarande ambassadör hette Paul Strasburgk; brev från honom dels till Gustav II Adolf, dels till rikskans-

Genom skrivelser från ståthållaren i Otjakov Jusuf Pascha erhöll Alī Pascha kännedom om de strider, som utkämpades mellan Galne Peter och Karl XII. Dessa underrättelser beredde honom synnerlig tillfredsställelse, och i en ämbetsskrivelse till Jūsuf Pascha befallde han denne att sända en deputation till Karl och lyckönska honom till hans framgångar, varpå Jusuf Pascha i överensstämmelse med den befallning han mottagit skickade Jerkökülü Mehemed Efendi[1] till staden Thorn. Emellertid voro de flesta orter i Polen i ryssarnas våld, och det var alltid att vänta, att dessa skulle lägga hinder i vägen för Mehemed Efendis färd. Till följd av dessa omständigheter blev han tvungen att taga vägen utefter gränsen mellan Polen och Österrike, och han underkastades också förhör inför tjänstemännen vid den österrikiska gränsen, men upplyste dem om verkliga förhållandet och lyckades under tusentals svårigheter komma fram till Thorn.

Det från Jūsuf Pascha sända ombudets ankomst beredde den svenske konungen stor glädje. Nu kunde Karl få alla sina förhoppningar uppfyllda, men framför allt var det nödvändigt att erhålla kännedom om de turkiska dignitärernas önskningar rörande Sverige, varför Karl frågade Mehemed Efendi om förhållandena i Turkiet. Han ville lära känna beskaffenheten av den vänskap, som visades honom, och mellan gesanten och Karl utspann sig nu följande samtal:

"Vad kan vara anledningen till att Eder pādischāh visar mig en sådan vänskap?" —

"Vår pādischāh värderar Eder tapperhet mycket högt och hyser en utomordentlig beundran för Eder, fastän han aldrig sett Eder." —

"Vad har jag för anseende bland turkarna?" —

---

leren, daterade Konstantinopel den 15 juni 1632, resp. den 18/8 sept. 1633, jämte hans berättelse om sin beskickning, daterad 1634, finnas i Riksarkivet (Turcica), *Meddelanden från Svenska Riksarkivet* III, 411 och 414. Sveriges förbindelser med Turkiet gå emellertid ännu längre tillbaka i tiden; bland de i Riksarkivet befintliga Turcica förekommer nämligen en skrivelse på latinska språket av år 1587 från Johan III till sultan Murād III (*Amudrad*), som dock handlar mera om polska än om svenska förhållanden. I denna skrivelse erinras om att storveziren »Mahometh Bassa Vetij» för åtskilliga år sedan, då det var fråga om att välja konung i Polen efter Sigismund II Augusts död, meddelat, att den dåvarande sultanen, Murāds fader Selīm II, gärna skulle se Johan III på Polens tron, och under åberopande härav anhåller Johan, att Murād nu måtte verka för hans son Sigismunds val till polsk konung.

[1] *Baltadjy*, sid. 96, not 1.

"Bland turkarna haven I intet nämnvärt anseende, ty ehuru alla övriga makter ha en envoyé i Konstantinopel, haven I ingen där. Edert namn är blott känt genom köpmän från Edert land, som färdas fram och tillbaka." —[1]

"Utmärkt! Nå, kan Eder pascha göra mig till Turkiska rikets vän och utverka, att en envoyé ackrediteras i Edert land och att våra köpmän få färdas fram och tillbaka därstädes? Men vårt land ligger ju bortom Gibraltars sund, och när våra handelsfartyg passera sundet, lägga piraterna i Algier beslag på dem, och vad skola vi då taga oss till?" —

"Vår pascha kan göra vad som helst i Turkiska riket. Regeringen i Algier lyder egentligen under Turkiska riket, och om det ingås vänskap mellan oss och Eder och I fån en envoyé i Konstantinopel, kan denna olägenhet mycket lätt undanröjas." —

"Gott! Det förhåller sig således på det sättet. Piraterna i Algier ha nyligen tagit ett fartyg ifrån oss. Skynden Eder åtminstone att låta frigiva det! Men kan Eder regering verkligen icke lämna oss någon hjälp även mot Ryssland?" —

"Det är för långt avstånd mellan Eder och Turkiska riket. Huru skulle några hjälptrupper kunna komma i fråga?" —

"Det är mycket enkelt. Från Polen går jag rakt på Kamenets, och Eder regering skickar mig hjälptrupper den vägen." *

Det viktigaste av detta samtal mellan den turkiske gesanten och konungen av Sverige motsvarade storveziren Alī Paschas önskningar, men Mehemed Efendi hade icke fått något uppdrag att avgöra dessa spörsmål. Därför återvände han till Otjakov med ett brev, som innehöll Karls anhållan, och meddelade i detalj ståthållaren i Otjakov Jusuf Pascha vad som förefallit.

Denne underrättade så fort som möjligt storveziren om Karl XII:s önskningar. Dessa motsvarade också Alī Paschas avsikter, men vissa av dem var det dock omöjligt att genomdriva. I det svar han skickade ståthållaren i Otjakov meddelade han därför, att det var omöjligt att fordra frigivandet av det fartyg, som piraterna i Algier tagit från svenskarna, att det ej fanns någon möjlighet att framställa en dylik begäran till piraterna i Algier i betraktande av att denna affär skulle ha inträffat före överenskommelsens ingående, men att det ändock läte sig göra att meddela regeringarna i Algier, Tunis och Tripolis veder-

* *Räschids krönika III, 291, 293* [II, 70 b, 71 a].

[1] Referatet av samtalet är hämtat från Räschid II, 70 b, men är ej fullt korrekt, jfr *Baltadjy*, sid. 97, not 1.

börliga instruktioner, för att ej fartyg, som komme från Sverige, hädanefter skulle utsättas för några trakasserier, och att det för närvarande låg utom möjlighetens gränser att sända någon hjälphär mot Ryssland, emedan ett fredsfördrag avslutits med detta land. Likväl kunde Karl enligt Alī Paschas mening skicka en deputation till Konstantinopel, i fall han ville inleda förbindelser med Turkiet.

Kommendanten i Otjakov Jūsuf Pascha meddelade nu Karl XII storvezirens åsikt, och från och med den dagen stod dörren öppen för underhandlingar mellan Jūsuf Pascha och Karl. Alī Pascha längtade alltjämt efter att få börja krig mot Ryssland, men krig och örlig stred mot sultan Ahmed III:s politik. Pādischahen ville nämligen ej besudla sitt liv, som förflöt bland tulpanernas härlighet och förlustelserna i Tjyrāghān[1], med lukten av blod. Oavbrutet fullföljde emellertid Alī Pascha sin politik, och åt ståthållaren i Otjakov Jūsuf Pascha uppdrog han att leda underhandlingarna med Karl. Han förklarade, att chanen av Krim skulle komma honom till hjälp med sin här, i händelse den svenske konungen började krig mot ryssarna, men när sultan Ahmed III till sist erhöll underrättelse om sin storvezirs tilltag, gav han honom en tillrättavisning och skickade chanen av Krim order att ej bryta det med Ryssland ingångna fördraget.*

Karl hade ingen vetskap om vad som försiggick mellan sultan Ahmed III och hans vezir. Han hoppades, att det nu skulle komma hjälptrupper från turkarna, men han satte dock

---

* *Rāschids krönika III, 296* [II, 71 b].

[1] Se *Enzykl. d. Isl.* I, 898 f.: »Čirāghān (Plur. von persisch *čirāgh*, 'Fackel, Lampe, Licht'), 'Illumination von Gärten und Gartenhäuschen'; Name eines von Dāmād Ibrāhīm-Pasha, Grosswezīr Sulṭan Aḥmeds III., erbauten Palastes auf dem europäischen Ufer des Bosporus zwischen den Dörfern Beshik-tāsh und Ortaköi, in den Sulṭān Maḥmūd II. aus Ṭop-ḳapū übersiedelte, und den ʿAbd al-ʿAzīz neuerrichtete. Der Name rührt von den nächtlichen, früher dort veranstalteten Festen her. Besonders berühmt war das Tulpenfest, die glänzendste aller Illuminationen, die Dāmād Ibrāhīm seinem Herrn darzubieten pflegte (v. Hammer, *Gesch. des osman. Reiches*, VII, 281). Ganz aus Marmor erbaut, besteht der Palast aus mehreren Gebäudeteilen und ist von Gärten und hohen Mauern umgeben; die gegen den Bosporus gerichtete Fassade misst über 300 m. — — — In der neuen Türkei beherbergte er als Parlamentsgebäude den Senat und das Abgeordnetenhaus, wurde jedoch schon nach drei Monaten am Mittwoch, 7. Muḥarram 1328 = 19. Januar 1910, durch eine Feuersbrunst völlig zerstört.»

icke sin lit till denna förhoppning allenast, utan tog Potkal- och Berabaschkosackerna[1] med sig och anföll plötsligt Peter, men detta anfall av Svenska lejonet ledde till en katastrof för honom själv. Nederlaget vid Poltava krossade alla Karls förhoppningar; hans här skingrades, och själv blev han sårad i foten. Till följd av detta svåra nederlag kunde han ej finna någon annan utväg än att taga sin tillflykt till turkiskt område, och i synnerhet ökade förbindelserna med Jusuf Pascha hans mod. Karl var slagen och besegrad i spetsen för sina "gossar blå" och flydde raka vägen till Turkiet.

Ryssarna lämnade ej den olycklige konungen något försprång. Svenska lejonet omringades av fiender och faror på alla sidor; ryssarna stodo bakom honom, och på stranden av Turla* drabbade han samman med kalmuckerna. Den genaste vägen för en reträtt var i riktning mot Ozu**. Som chanen av Krim ej kommit honom till hjälp, antog han, att denne förrådde honom, och undvek denna trakt. På den tiden var Abdurrahmān Pascha kommendant i Otjakov.

Nu befann sig Karl i stor förlägenhet; ryssarna uppbrände alla transportmedel åt det håll, dit den svenska hären ämnade retirera, men Karl övervann dock alla dessa svårigheter. Av vad som tillfälligtvis fanns till hands, såsom vagnsbräder och dylikt, lät han bygga flottar och sökte på detta sätt föra över hären. När han kom fram till "Ryssvadet" vid Bug, blev han emellertid utsatt för ett överfall av ryska armén. Det rådde en olidlig sommarhetta. Den starka värmen berövade den flyende hären all kraft och energi; endast vid detta överfall förlorades 500 svenskar och 3- à 4000 kosacker, och med den största förbittring rasade striden ända till morgonen. Emellertid lyckades konungen komma över till den andra stranden av Bug.

Karl undgick också den hotande katastrofen; den svenska hären lyckades i största hast gå över floden, men kommendanten i Otjakov Abdurrahmān Pascha begärde en stor summa pängar av Karl för anskaffandet av en båt, och därigenom förlorade denne onödigtvis tid. Abdurrahmān Pascha nöjde sig emellertid icke med att den svenske konungen råkade illa ut, "utan han själv och invanarne i Otjakov togo en hel mängd unga gossar och

* *Floden Dniestr.*[2]

** *Floden Dniepr.*

[1] *Baltadjy*, sid. 100, not **.

[2] Enligt *Baltadjy*, sid. 100 är det fråga om Dniepr, icke om Dniestr.

flickor från svenskarna och gjorde dem till fångar"*. Karl hade knappt undgått denna katastrof, förr än han tog sin tillflykt till Bender och mottogs av kommendanten i Baba Daghy[1] Jusuf Paschas representant. Därpå anförde han klagomål över Abdurrahmān Paschas svekfulla beteende; Jusuf Pascha delgav sultan Ahmed III den flyende främlingens klagomål, och efter någon tid utfärdades i överensstämmelse med Ahmed Chan III:s beslut en förordning av följande lydelse:

"Order till ståthållaren i Otjakov, veziren Jusuf Pascha.[2]

Alldenstund det vid den sammandrabbning, som ägt rum på en plats vid namn Baltak mellan den moskovitiske tsaren och konungen av Sverige, denna prydnad för kristendomens mäktiga furstar, denne utkorade bland kristenhetens frejdade märkesmän, ordnaren av de kristna staternas angelägenheter[3] — måtte han få ett lyckligt slut[4] — genom Guds, den Högstes, skickelse fogat sig så, att nyssnämnde konung blivit slagen och beslutit att taga sin tillflykt till mitt höga rikes hägn och mitt stolta kejsardömes skugga, som omsveper världens herrar och omsluter ödets behärskare, och han vid ett färjställe vid floden Bug på en plats vid namn "Ryssvadet" på gränsen till den del av mitt kejserliga land, som är belägen i denna trakt, råkat fara över till denna sida av besagda flod nedanför fästningen Otjakov, men Abdurrahmān Pascha, som fått i uppdrag att försvara fästningen, till följd av medfödd lumpenhet och inrotad tarvlighet[5] av svenskarna mottagit tusen guldstycken under namn av färjpänningar

* *Rāschids krōnika III, 301* [II, 72 b].[6]

[1] *Baltadjy*, sid. 102, not 1.

[2] Översatt *Baltadjy*, sid. 142 ff.

[3] Karl XII:s epitet, som i *Baltadjy* äro både inkorrekta och ofullständiga (ibid. not 1, 2), hava här den riktiga formen (مختار الامراء الفخام المسيحيه مصلح مصالح جماهير الطائفة النصرانيه). De kristna regenternas titulatur anföres in extenso på turkiska jämte latinsk och italiensk översättning hos Meninski, *Lexicon Arabico-Persico-Turcicum*, 2:dra uppl. Viennae 1780, I, 226.

[4] Denna fras skall innebära en önskan, att vederbörande måtte dö som muhammedan, d'Ohsson VII, 164; Babinger MO XIV, 123, not 1.

[5] Originalet har خبثت فطرت وردئت خلقتی, texten till *Baltadjy* däremot خباثت فطرت وجرأت خلقت. I stället för ردئت bör emellertid med Ms. läsas رداءت.

[6] Se härom *Baltadjy*, sid. 101, not 3.

och dessutom själv tillfångatagit och hos sig kvarhållit 7 à 8 svenskar, som hörde till ifrågavarande trupp, varjämte hans kiaja[1] gjort sammaledes med två män och en kvinna, och det genom tillförlitliga underrättelser blivit styrkt, att han verkligen tillåtit sig ett dylikt skamligt beteende och ett så skändligt tilltag, och enär det är allom bekant och ej behöver särskilt nämnas, att de, som överskrida mitt kejserliga lands gränser i avsikt att finna en fristad under min kejserliga huldhets vingar, pläga vara fredade under mitt nådefulla, stormäktiga hägn, och då det är en plikt att mot högstdensamme tillbörligen iakttaga gästvänskapens bud[2] och hövlighetens lagar och det synes nödvändigt att ådöma nämnde pascha ett straff, såsom hans nu ådagalagda ovärdiga beteende förtjänar, varder härmed tillkännagivet, att vederbörande skilts från besagda kommendantbefattning och överemiren, förutvarande kommendanten i Ada Kal'e, Hasan[3] — måtte hans lycka bestå — genom min nådiga befallning utnämnts till kommendant i Otjakov. När denna min nådiga befallning kommer dig, som är vederbörande vezir, till handa, skall du föra besagde Abdurrahmān Pascha och hans kiaja till Bender och till fullo inkassera de tusen guldstycken, han av svenskarna mottagit under namn av färjpänningar, och sedan de svenska män och kvinnor från ifrågavarande trupp, som antingen han själv eller hans kiaja tillfångatagit och hos sig kvarhållit, samt och synnerligen befriats ur deras våld, frigivits och överlämnats till konungen av Sverige, skall

[1] Textens كتخدا (i turkiskan uttalat *kehaja, kiaja*) har jag *Baltadjy*, anf. st. och annorstädes återgivit med »hovmästare» (= major domus). Som prof. Stille påpekat, kan emellertid denna översättning möjligen vålla missförstånd, och då det ej är lätt att finna någon svensk ekvivalent, har det synts lämpligast att bibehålla *kiaja*. Det persiska كدخدا (av كد »hus» och خدا »herre», således ordagrant »husföreståndare») betyder »ställföreträdare», »vikarie», »någons närmaste man» och har i turkiskan enligt Zenker II, 737 antagit betydelserna »Hausmeister, Vorsteher des Haushalts, Versorger einer grossen Familie; Obmann (eines Gewerkes u. dgl.), Aufseher, Agent, Präfekt, Resident». I överensstämmelse därmed är t. ex. *kehaja bej* enligt Zenker »der zweite Commandirende der Janitscharen, auch Titel des Ministers des Innern», jfr d'Ohsson VII, 159: »Il est le substitut du Grand-Vézir, chargé spécialement des affaires de l'intérieur et du militaire, avec le rang de Pascha à trois *toughs*».

[2] I texten نوزی (نلدزی) مجمه, jfr *Baltadjy*, sid. 144, not 1.

[3] *Ada Kal'e* enligt *Baltadjy*, jfr not 2 ibid.; i texten اجو قلعسی. Däremot är *Hasan* riktigt återgivet i originalet.

du sätta besagde Abdurrahmān Pascha och hans kiaja i fängsligt förvar i fästningen i Bender. Om någon nådig befallning framdeles utfärdas angående dem, äger du att handla i överensstämmelse därmed.

I slutet av Rebīʿ II[1] 1121.“ *

Sultan Ahmed III:s befallning gick omedelbart i verkställighet, men så snart Karl bad om nåd för Abdurrahmān Pascha, uppfylldes hans önskan, och den förre kommendanten i Otjakov benådades. Nedanför den förordning, som utfärdades rörande hans bestraffning, finnes antecknat: “Han har frigivits på det villkor, att han ej får komma till Konstantinopel. I medio av Ramazān 1121“.[2]

Nu slog Karl XII sig ned i Bender. Det tappra svenska lejonet lät sig dock ej bekomma, utan Karl uppträdde i Turkiet på samma sätt som om han befunnit sig i sitt eget land, och när han första gången sammanträffade med kommendanten i Baba Daghy, Jūsuf Pascha, hade han ingalunda mistat sitt goda lynne, utan yttrade på skämt: “Vi ämnade ju sända en ambassadör till Turkiska riket; det var kanske vårt öde att komma i egen person“. (Den 1 Djümāzy II 1121[3]).

II.

Sultan Ahmed Chān III:s underhandlingar med Karl Järnhuvud. — Tjorlulu Alī Pascha och Karl Järnhuvud. — Krig med Ryssland. — Segern vid Prut. — Peters försök att avlägsna Karl Järnhuvud från Turkiet. — Höga Portens åtgärder.

Så snart den svenske konungen beträtt turkisk mark, skickade han sin sekreterare Neugebauer till storveziren Tjorlulu Alī Pascha. Hans avsikt var att ingå ett anfalls- och försvarsförbund med turkarna, men som Neugebauer icke innehade någon

---

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen*[4] *n:o 116, sid. 188.*

[1] Rebīʿ II 1121 började den 10 juni 1709; jfr *Baltadjy*, anf. st. not 4.

[2] Ramazān 1121 började den 4 nov. 1709. *Baltadjy*, sid. 144 har »i början av Zi-l-hiddje 1121». Denna månad började den 1 febr. 1710.

[3] Den 8 aug. 1709.

[4] I grundtexten مهمه دفتری. Se Kélékian, sid. 1254 s. v. مهمه *muhimmé:* »مهمه قلمی ——— Bureau de la S. Porte où sont traitées les plus importantes affaires de l'État». Om دفتر se *Baltadjy*, sid. 126, not 1. Jfr även Kolmodin, *De turkiska arkiven:* Karolinska Förbundets Årsbok 1910, sid. 154—165.

diplomatisk värdighet, erhöll han endast företräde hos storveziren, varefter Karls brev meddelades sultan Ahmed Chān III. Innehållet var av följande lydelse:

»Översättning av skrivelsen från konungen av Sverige till Hans Storherrliga, Kejserliga Majestät.[1]

Vi Carolus, med Guds nåde Sveriges, Götes och Vendes konung, storfurste av Finland, hertig av Skåne, Estland, Livland, Karelen, Brehmen, Werden, Stettin-Pommern, Kassuben och Wenden, furste av Rügen, herre till Ingermanland och Wismar, pfalzgreve vid Rhen i Bajern, hertig av Jülich, Kleve och Berg[2],

[1] På latin hos Nordberg IV, n:o CXXVIII. Den latinska texten lyder: *NOS CAROLUS Dei Gratia, &c. Serenis. ac Potentissimo Principi Domino ACHMET, Filio Imperatoris MECHMET, qui filius fuit Imperatoris Ibrahimi, Turcarum Imperatori in Mecca, Medina & Jerusalem, Possessori trium magnarum Urbium, Constantinopolis, Adrianopolis & Brusa; Schaim, Babyloni, Missyri, totius Arabiae, Aleppi, Iraiki, Persiae Bessarabiae, Musuli: Vani, Diarbekiri, Kiurdistain, Jurgistain, Asuraim, Suvasi, Adain, Karamani, Magiripi, Habesi, Tunis, Algeri, Tripolis, Tarabulusi, Albi & Nigri Maris, totius Anatoliae, Graeciae, Tartariae, Nagajae, Kipizaki, Wallachiae, Moldaviae, & omnium ad dominium ejus pertinentium Civitatum: Salutem ac prosperos rerum successus.*

Serenissime ac Potentissime Imperator. Jam pridem innotuisse existimamus Majestati Vestrae, per ejusdem Seraskierum Dominum Jussuf Bassam, quemadmodum Nos ex Ukrania, modico cum Comitatu Majestatis Vestrae ditiones nuper intraverimus, atque octo forte dies nunc substiterimus ad Urbem Benderam, ut Nos Nostrosque quiete reficeremus, inde ad Copias Nostras in Poloniam abituri: Nos quidem amicitiae Nostrae mutuae dignum ducimus hisce, erga Majestatem Vestram, testari, quod, cum eâdem amicitiâ incorruptè, huc usque inter Nos invicem stabilita, spem Nobis fecisset, de benevolâ in terris Majestatis Vestrae receptione, ita perjucundum nobis accidit spem Nos non fefellisse, quandoquidem, per singularem Seraskieri curam, non modo optime simus recepti, sed etiam Nobis Nostrisque quaecunque necessaria sufficienter ac justo pretio huc usque exhibita, quae cum grato animo semper servabimus, ita de sincerâ Nostrâ Amicitiâ propensissimoque affectu Majestatem Vestram cupimus esse certissimam; Cui de caetero optimam valetudinem omnigenosque rerum successus ex toto corde apprecamur. Commendantes Eandem Divinae protectioni, &c.

CAROLUS.

[2] Både här och på flera ställen i det följande äro de svenska och tyska ortnamnen i Karl XII:s och Fredrik I:s officiella titulaturer i hög grad radbråkade. De riktiga formerna återfinnas i *Kongl. Placater, Resolutioner, Förordningar och Påbud m. m.*, varpå bibliotekarien A. B. Carlsson välvilligt fäst min uppmärksamhet. För kuriositetens skull må nämnas, att »hertig av Berg» återgives med مونتجيون دوقەسى, vilket tydligen är en slavisk transkription av den latinska genitiven *Montium*.

framföra våra önskningar om hälsa och lycka till Eders Kejserliga Majestät, självhärskaren av Osmans ätt, sultan Ahmed Chān, son till sultan Mehemed Chān, son till sultan Ibrahīm Chān, pādischāh över det härliga Mekka, det frejdade Medina, det heliga Jerusalem, de tre huvudstäderna Konstantinopel, Adrianopel och Brussa, Damaskus, Bagdad, Egypten, hela Arabien, Haleb, arabiska och persiska Irak[1], Basra, Mosul, Van, Dijarbekr, Kurdistan, Georgien, Erzerum, Sivas, Adana, Karamanien, Marokko, Abessinien, Tunis, Algier, Tripolis, Medelhavet, Svarta havet, hela Anatolien och Rumelien, tatarernas och nogajernas land, Kiptjak, Valakiet och Moldau jämte alla underlydande länder.

Broderligen och vänligen meddelas och tillkännagives härmed följande.

Till vår kunskap har kommit, att det genom Hans Excellens ser'asker[2] Jūsuf Pascha redan tillförene blivit Eders Storherrliga Majestät bekant, hurusom vi med ett ringa följe från Ukrajna intågat på Eders Kejserliga Majestäts område och vilat ut — både vi och vårt manskap — samt för närvarande sedan åtta dagar befinna oss i närheten av Bender i avsikt att med våra trupper begiva oss till Polen. På grund av den hittills rådande innerliga och oupplösliga vänskapen hava vi hoppats på ett vänligt mottagande i Eders Kejserliga Majestäts land, och i dessa förhoppningar hava vi ej heller blivit svikna, vadan vi ansett det vara en lämplig gärd åt den inbördes vänskapen att genom denna skrivelse inför Eders Kejserliga Majestät giva uttryck åt vår tillfredsställelse därmed, att Eder förträfflige ser'asker icke allenast mottagit oss med den största hänsynsfullhet och uppmärksamhet, utan även allt intill denna dag tillhandahållit både oss och vårt manskap alla förnödenheter i tillräcklig mängd och för billigt pris, och i det vi bevara denna känsla av tillfredsställelse i vårt innersta, hoppas och önska vi, att vår uppriktiga vänskap och vår oinskränkta tillgivenhet gent emot Eders Kejserliga Majestät måtte vara Eders Kejserliga Majestät till fullo bekant, och vi bedja av vårt allra innersta, att Gud, den Högste, måtte behålla Eders Majestäts storherrliga person i sitt skydd

---

[1] Texten har عراق وعجم, vilket tydligen är synonymt med عراقين عرب وعجم »det arabiska och persiska Irāk» i Selīm III:s traktat med Sverige av den 18 Schevvāl 1203 (den 12 juli 1789), som finnes i Riksarkivet; Ms. däremot عراق عجم »det persiska Irāk».

[2] *Baltadjy*, sid. 159, not 2.

och hägn och att fullkomlig hälsa och allsköns prisvärda förmåner måtte komma Eders Majestät till del.

Givet den 31 juli år 1709 efter Vår Frälsare Kristi börd i närheten av Bender."*

Efter denna skrivelse sände Karl en ambassadör till sultan Ahmed III:s hov. Han önskade förordna Neugebauer till envoyé med anställning i Konstantinopel, men envoyéns förordnande föranledde långvariga underhandlingar. Skrivelsen från konungen och brevet från hans högste representant[1] till sultan Ahmed Chān III, resp. storveziren Tjorlulu Alī Pascha voro av följande lydelse:

"Översättning av brevet från den svenske konungens högste representant till Hans Högädla Excellens storveziren.

Efter den övliga adressen meddelas härmed vänligen, vördsamligen, vördsamt och vördnadsfullt.

Då min allernådigste herre, konungen av Sverige, nyligen sände Sieur Neugebauer som chargé d'affaires till Turkiets huvudstad, men tid och omständigheter ej medgåvo iakttagande av alla formaliteter på det sätt, som var mest lämpligt och passande för en dylik uppgift, underlät han vid detta tillfälle att förläna vederbörande en däremot svarande rang. Men sedan Hans Excellens paschan, som för närvarande är ser'asker i Bender, för konungen av Sverige numera bekräftat Turkiska rikets önskningar, har högstdensamme nu ofördröjligen förordnat bemälde chargé d'affaires vid namn Sieur Neugebauer till extraordinarie envoyé i Turkiets huvudstad, och med anledning av denna utnämning skall han med det snaraste avsända hans kreditiv. Som tiden är knapp, finnes för närvarande ingen möjlighet att expediera det på vederbörligt sätt, men för att något uppskov med ärendena under tiden ej må komma i fråga, har det befunnits lämpligt att på min allernådigste herres och konungs befallning sända ett brev till Eders Högärevördiga Excellens. När tillfälle därtill gives, må därför möjlighet[2] beredas bemälde extraordinarie envoyé Sieur Neugebauer att infinna sig i storherrlig audiens och avhandla viktiga angelägenheter. Hans kreditiv skall sedermera skyndsammast utfärdas och expedieras på lämpligaste sätt.

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 6, sid. 184.*

[1] Kanslirådet G. H. von Müllern.

[2] Texten مدان; läs med Ms. امكان.

För övrigt anbefalles Eders Högärevördiga Excellens i Guds, den Högstes, hägn, och tillönskas Eder ära, lycka och långt liv.
Givet den 7 september år 1709 efter Vår Frälsare Kristi börd i närheten av Benders fästning."*

"Översättning av skrivelsen från konungen av Sverige till Hans Storherrliga, Kejserliga Majestät.[1]

Vi Carolus, med Guds nåde Sveriges, Götes och Vendes konung, storfurste av Finland, hertig av Skåne, Estland, Livland, Karelen, Brehmen, Werden, Stettin-Pommern, Kassuben och Wenden, furste av Rügen, herre till Ingermanland och Wismar, pfalzgreve vid Rhen i Bajern, hertig av Jülich och Kleve, framföra våra önskningar om hälsa och lycka till Eders Kejserliga Majestät, den stormäktige, allrådande självhärskaren av Osmāns ätt, sultan Ahmed Chān, son till sultan Mehemed Chān, son till sultan Ibrāhīm Chān, storherrlig pādischāh över det härliga Mekka, det frejdade Medina, det heliga Jerusalem, de tre huvudstäderna Konstantinopel, Adrianopel och Brussa, Damaskus, Bagdad, Egypten, hela Arabien[2], Haleb, arabiska och persiska Irāk, Basra, Mosul, Van, Dijārbekr, Kurdistan, Georgien, Erzerum, Sivas, Adana, Karamanien, Marokko, Abessinien, Tunis, Algier, Tripolis, Medelhavet, Svarta havet, hela Anatolien och Rumelien, tatarernas och nogajernas land, Kiptjak, Valakiet och Moldau jämte alla underlydande länder.

Vänligen och vänskapligen meddelas och tillkännagives härmed, att en av våra tjänare, välborne herr Martin Neugebauer, oss älskelig, avsänts med brev, och som det är vår avsikt, att vår vänskap genom tydliga bevis skall varda uppenbar för Eders Kejserliga Majestät, och vi äro angelägna om beviljande av nådigt tillstånd och bemyndigande[3], så att den, som av oss fått i uppdrag att uttrycka de känslor, som bo i vårt efter Eder storherrliga vänskap och välvilja högeligen längtande hjärta, kan få tillträde till Eders Kejserliga Majestät, hava vi förlänat vår bemälde tjänare Neugebauer värdighet av extraordinarie envoyé. för att det skall bliva honom möjligt att erhålla kejserlig audiens och för att han skall kunna uttrycka den aktning och välvilja,

---

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 6, sid. 183.*

1 Nordberg IV, n:o CXXIX.

2 عربستان saknas efter وبتون.

3 Ms. اذن ورخصت; texten blott اذن.

som bor i vårt innersta och är förenad med den största uppriktighet och trofasthet mot Eders Storherrliga Majestät, och dessutom muntligen i detalj anföra allt, som synes förenligt med båda parternas intresse, av vad slag det vara månde. För den skull anhålla vi, att Eders Majestät täcktes hysa förtroende för de framställningar, som å våra vägnar göras av bemälde extraordinarie envoyé Neugebauer, och bedja, att Eders Majestät måtte få länge leva i Turkiska riket under åtnjutande av allsköns prisvärda förmåner, ostörd hälsa och ogrumlad lycka och städse förbliva i Guds, den Högstes, skydd och hägn.

Givet den 15 september år 1709 efter Vår Frälsare Kristi börd i närheten av Benders fästning.*

Eders Kejserliga Majestäts
uppriktige vän
Carolus."

Karl XII:s skrivelse beredde sultan Ahmed III stor glädje; Neugebauer fick företräde på vederbörligt sätt, och kommendanten i Bender Jusuf Pascha erhöll i uppdrag att sköta underhandlingarna med konungen av Sverige. Till svar sändes en storherrlig skrivelse av följande lydelse till Karl.[1]

"Till vår vän Carolus, Sveriges, Götes och Vendes konung och alla dithörande länders herre, denna prydnad för kristendomens mäktiga furstar, denne utkorade bland kristenhetens frejdade märkesmän, ordnaren av de kristna staternas angelägenheter, som höljer sig i höghetens och värdighetens mantel och prydes av ärans och myndighetens kännetecken — Gud give honom ett gott och lyckligt slut och göre hans väg till det rätta och goda lätt. När vår höga, storherrliga namnteckning[2] kommer Eder till handa, vare det kunnigt, att den av Eder nyligen avsände överbringaren av Eder skrivelse, Eder tjänare Martin Neugebauer, detta föredöme för alla framstående män i kristenheten — måtte han få ett lyckligt slut — erhållit företräde, sedan han anlänt hit och infunnit sig vid vår tröskel, lycksalighetens boning, för att betyga Eder uppriktiga vänskap och föreslå lämpliga åtgärder för ingående av en närmare förbindelse med vår stolta, av lycksalighet omsvävade tröskel och vår höga, åt kalifatet vigda fotapall, jordens herrars tillflyktsort och mäk-

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 6, sid. 182.*
[1] Latinsk översättning hos NORDBERG IV, n:o CXXX.
[2] Texten [illegible]; Ms. [illegible].

tiga härskares skydd i kraft av Guds, den Sannfärdiges och Allgodes, den Väldiges och Höges, höga försyn och den upphöjda vägledningen i lycksalighetens ljus genom de båda världarnas ära, vår profet, Guds älskling, den utvalde aposteln, alla profeters föregångare, Muhammed, den utkorade — de renaste välsignelser och de rikligaste välgångsönskningar över honom! Därefter har den nämnde överbringaren av Eder skrivelse i och för behörigt fullgörande av sina plikter som sändebud[1], sedan värdighet av extraordinarie envoyé blivit honom av Eder tillerkänd, efter meddelande av vårt kejserliga tillstånd och bemyndigande enligt gammal sed hos våra ädelborna företrädare och hävdvunnet bruk hos våra högstsaliga förfäder med sänkt huvud till vår höga tron i överensstämmelse med gammal tradition överbringat och överlämnat Eder skrivelse med dess försäkran om uppriktig vänskap och dess betygande av fredliga avsikter genom bemedling av den höge styresmannen, den inflytelserike rådgivaren, som stöder världen och ordnar folkens skaror, som leder staternas öden med sitt genomträngande skarpsinne och avgör mänsklighetens angelägenheter med sitt säkra omdöme, som lägger grunden till lyckans och framgångens byggnad och överhopas med allsköns nådebevis av den högste konungen, den för sin duglighet beprisade storveziren, vår befullmäktigade och handlingskraftige förtroendeman Alī Pascha — Gud, den Högste, låte hans storhet bestå och fördubble hans makt. Efter övlig sed har nämnde storvezir framlagt och föredragit Eder skrivelse i översättning jämte bemälde envoyés framställning inför vår mäktiga tron, och sedan till vår all världens vetande omfattande kejserliga kunskap kommit, att I sedan någon tid väntat och bidat ett tillfälle att ådagalägga den önskan om vänskap med vårt höga, mäktiga rike och vårt stolta, lysande kejsardöme, vilken bor i Edert hjärta och antydes genom Edert av uppriktighet präglade sinnelag, och genom ingående av ett för båda parterna lämpligt vänskapsförhållande vinna allehanda prisvärda förmåner, har denna Eder på önskvärt sätt och i vänskaplig form framställda välvilliga anhållan vunnit vårt storherrliga bifall, och en av våra storvezirer, den höge styresmannen, den inflytelserike rådgivaren, som stöder världen, Jūsuf Pascha, som egentligen är ståthållare i Otjakov, men för närvarande tjänstgör som kommendant i Bender — Gud, den Högste, låte hans storhet bestå — beordrats och bemyndigats

[1] Texten صلاحیت اونمغیچون; Ms. صلاحیت حاصل اونمغیچون.

att där underhandla med Eder om de erforderliga villkoren och bestämmelserna för det å ömse sidor beslutna vänskapsförhållandet, och utfärdas och expedieras härmed vår allernådigaste storherrliga skrivelse härom. När den, om Gud, den Högste, vill, kommer Eder till handa, må vederbörliga underhandlingar beträffande frågan om den av båda parterna på önskvärt sätt åstundade vänskapen där inledas och en traktat uppsättas, innehållande lämpliga villkor och bestämmelser angående de erforderliga formaliteterna för detta vänskapsförhållande. Sedan denna traktat hitsänts och smyckats med vår namnteckning, som är en prydnad för all världen, mån I veta, att den kommer att överlämnas till Eder envoyé, som för närvarande befinner sig i vår residensstad, och I kunnen ock vara övertygad, att det är vårt oryggliga kejserliga beslut, att denna vänskap skall komma till stånd.[1]

Rebīʿ II[2] 1121."*

Denna skrivelse från sultan Ahmed Chān III mottogs med den största glädje av den svenske konungen och hans högste representant, och denna tillfredsställelse kom uttryckligen till synes i de brev, som både konungen och hans representant skickade till storveziren Tjorlulu Alī Pascha.

"Översättning av brevet från den svenske konungen till Hans Högädla, Högärevördiga Excellens storveziren.[3]

Efter den övliga adressen meddelas härmed vänligen, vördsamligen och vördsamt, att Eder ärade skrivelse genom Eder

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 6, sid. 191.*

[1] Det vanliga tillägget i skrivelser till regenter, som icke bekänna sig till islam: والسلام على من اتّبع الهدى »frid över den, som följer den rätta vägen» (Kor. XX, 49) saknas i den turkiska texten, men motsvaras av *Sit pax super obtemperantes gratiae DEI* hos Nordberg. Jfr Bianchi & Kieffer II, 1211: »Souhait qui termine les lettres des mahométans aux infidèles, les premiers ne pouvant donner le salut aux derniers que sous cette forme». I och för sig är detta emellertid en rätt tvivelaktig artighet, och även om ifrågavarande uttryck nedsjunkit till en konventionell fras utan vidare betydelse, ligger det dock ett visst berättigande i följande reflexioner av Fumey, *Choix de correspondances marocaines*, Paris 1903, I, 108: »Cette formule qui s'adresse aux musulmans, et non pas au chrétien destinataire de la lettre, est une véritable insolence pour ce dernier, puisqu'elle implique qu'il ne mérite pas le salut».

[2] Som Rebīʿ II började den 10 juni 1709, måste den turkiska textens ر vara skrivfel för ذا Zi-l-kaʿde. Denna månad började den 2 jan. 1710, och konjekturen bestyrkes även av Nordbergs *ultimis diebus mensis Zilcaade*

[3] Latinsk översättning hos Nordberg IV, n:o CXXXII.

tjänare, den utsände aghan, kommit oss till handa och att vi med glädje tagit del av innehållet.[1] Särskilt glädja vi oss över de otvetydiga vittnesbörden om vår värderade vän, Hans Majestät den stormäktige pādischahens kejserliga vänskap och hjärtliga tillgivenhet för oss. Vi äro också beslutna att icke underlåta att, så snart tillfälle erbjuder sig, likaledes giva bevis på vår innerliga sympati och betvivla icke, att Eders Högärevördiga Excellens gör sitt bästa för att åstadkomma några bevis på sin välvilja genom att ingå en intim vänskap med oss.

För övrigt bedja vi Gud, den Högste, att Eders Högärevördiga Excellens allt framgent måtte få åtnjuta hälsa, och försäkra Eder om vår högaktning och välvilja.

Givet den 15 september år 1709 efter Vår Frälsare Kristi börd i närheten av Benders fästning.*

Carolus."

"Översättning av brevet från den svenske konungens högste representant till Hans Högädla, Högärevördiga Excellens storveziren.

Efter den övliga adressen meddelas härmed vänligen, vördsamligen och vördsamt, vördnadsfullt och tillgivnast, att jag, så snart jag erhållit underrättelse om Eder tjänare, den av Eders Högärevördiga Excellens till min allernådigste herre och konung avsände aghans ankomst, ofördröjligen skickat en adelsman och lyckönskat honom till att välbehållen hava kommit fram och, sedan jag träffat honom, skaffat honom audiens hos min herre och konung, varvid han framlämnat Eder ärade skrivelse[1] och överlämnat en juvelprydd dolk samt erbjudit honom en med olika slags prydnader smyckad, rikt utstyrd häst. Sedan jag låtit översätta Eder ärade skrivelse och innehållet delgivits konungen, har högstdensamme med utomordentlig älskvärdhet egenhändigt skrivit ett svar för att betyga sin fullkomliga välvilja mot Eders Högärevördiga Excellens och icke allenast avsänt det med bemälde agha, utan även anmodat mig att meddela, att han med anledning av de sända gåvorna givit uttryck åt sin tillfredsställelse och sin vänskap med Eders Högärevördiga Excellens och med glädje mottagit dem, enär de utgöra ett bevis på Eder uppriktiga välvilja och stora tillgivenhet. Och då Eders Högärevördiga Excellens i sina brev både till min allernådigste herre

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 6, sid. 185.*

[1] Detta avser icke sultanens skrivelse, såsom det uppgives sid. 24.

och konung och till mig, Eder gode vän, uttryckligen skrivit, att min herres och konungs extraordinarie envoyé i Turkiets huvudstad blivit välvilligt mottagen och att planen att åvägabringa en varaktig vänskap mellan Hans Majestät den stormäktige pādischāhen, den Gud, den Högste, bevare, och min allernådigste konung omfattats med den största välvilja och sympati av Hans Kejserliga Majestät samt att Eders Högärevördiga Excellens kommer att göra sitt bästa för att befrämja densamma både i fråga om tid och rum, och enär Eders Excellens på ovan beskrivet sätt med nit och samvetsgrannhet även intresserat mig, Eder gode vän, därför, finnes icke längre någon tvekan eller något tvivel om att detta välsignelsebringande företag snarligen kommer att leda till ett lyckligt resultat, ty min allernådigste herre och konung har icke förspillt någon tid, utan tvärtom i överensstämmelse med sin allbekanta energi och sin uppriktiga karaktär redan meddelat bemälde extraordinarie envoyé erforderligt mandat att bemöda sig om att utverka denna stora förmån, som för båda rikena kommer att bliva av varaktigt gagn.

Av innersta hjärta och under försäkran om vår vänskap och uppriktighet bedja vi ock, att Gud, den Högste, måtte ägna detta företag sin omvårdnad och att Eders Högärevördiga Excellens allt framgent måtte få åtnjuta hälsa, och må Eders Excellens vara förvissad om att Eder ödmjuke tjänare städse är redo till alla slags vänskapsbevis.

Som ovan."*

Sultan Ahmed III hade sänt Karl XII "en häst med mundering och en juvelprydd dolk". Likaså skickade veziren och den svenske konungen ömsevis gesanter och ombud, och order utfärdades till tjänstemännen utefter vägen att eskortera konungens ombud.

"Order till domarne, kavalleribefälhavarne[1], janitscharcheferna, provinsmyndigheterna och lokalombuden[2] utmed vägen från min residensstad till Belgrad.

---

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 6, sid. 185.*

[1] کتخدا یرلری, se D'OHSSON VII, 283.

[2] Texten har اعیان ولایتك ایش ارلرینه, sid. 29,15 och annorstädes däremot اعیان ولایت وایش ارلرینه. Det arabiska اعیان betyder i turkiskan dels »framstående män», dels »lokalmyndighet»; ایش ارى åter betyder egentligen »rätte mannen för en sak», »kommissionär», »ombud», speciellt »lokalombud». Den ordagranna översättningen blir alltså på detta ställe »de

Alldenstund två av de män, som anlänt till Turkiets huvudstad från konungen av Sverige, denna prydnad för kristendomens mäktiga furstar, denne utkorade bland kristenhetens frejdade märkesmän, ordnaren av de kristna staternas angelägenheter — måtte han få ett lyckligt slut — ämna anträda återresan, varder härmed i nåder kungjort, att I, som ären rätte vederbörande, vems område högstdensammes två män än bestiga och beträda, skolen bereda[1] dem lämpligt kvarter och medsända ett tillräckligt antal med gevär beväpnade män av truppstyrkan på de orter, till vilka de anlända, såsom eskort och med största nit bemöda Eder om att under vägen, i kvarter och på resa, bereda dem vederbörligt skydd och hägn, låta dem färdas ostörda och oantastade från den ene till den andre, skyndsamligen befordra dem till uppgiven ort samt noga akta Eder och taga Eder till vara för dröjsmål och försummelse och varje mot den gudomliga lagen stridande övervåld och övergrepp mot någondera.

I början av Safar[2] 1121.“*

Karl slog sig ned i Bender och hans envoyé Neugebauer i Konstantinopel. Den svenske konungens dagtraktamente bestämdes till $414^1/_2$ piaster, och i likhet med de övriga beskickningarna beviljades även den svenska tillstånd att anskaffa vin.[3] Man företog sig även att sända två skeppslaster vete till den

framstående männens ombud i provinsen» och sid. 29,15 »provinsmyndigheterna och lokalombuden»; dock förefaller det, som om textens ولايتلى أيشر på detta ställe vore skrivfel för ولايت وأيشر. Jfr d'Ohsson VII, 286: »Dans les affaires d'administration, le gouverneur est assisté de deux ou trois individus élus par les principaux de la province, et confirmés par la Porte; ils sont appelés *Ayans*, notables, ou *Isch-erleris*, agents, et peuvent être comparés à des officiers municipaux. Le commandant se concerte avec eux; c'est par leur moyen et leur crédit qu'il fait exécuter ses ordres. Dans quelques lieux cet office municipal est devenu héréditaire; mais il faut toujours que le nouvel *Ayan* obtienne les suffrages des principaux habitants.»

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 116, sid. 221, 255.*

1 Texten لوندروب ; Ms. bättre قوندروب.

2 Då Safar 1121 började den 12 april 1709, kan dateringen omöjligt vara riktig. Ms. har ب, d. v. s. Redjeb (började den 6 sept. 1709).

3 Ordagrant: »tillstånd beviljades att tillhandahålla vin även för den svenska beskickningens räkning» (اسوج سفرتخانه سى ايجون ده شراب اعطاسنه مساعده ايديليور).

svenska ministern i Paris, vilken hade svårt att erhålla livsmedel i Frankrike.

"Order till janitscharchefen Mustafā Agha — måtte hans höghet bestå — och befälhavaren för de kejserliga bostandjys[1] Ahmed — måtte hans ära bestå — vid mitt höga hov.

Alldenstund den svenske konungens extraordinarie envoyé i min residensstad Martin Neugebauer, detta föredöme för alla höga herrar i kristenheten — måtte han få ett lyckligt slut — ingivit en inlaga till min lycksalighets tröskel och på den grund, att nådig licens i fråga om vin plägat beviljas andra icke-muhammedanska sändebud i min residensstad, anhållit om nådigt tillstånd att under innevarande år 1121 i hamnarna och på stränderna i närheten av Konstantinopel få för eget behov uppköpa och till sin bostad låta transportera fat, innehållande 10 okkas[2] vin, utan att av gendarmer och andra besväras med krav på någon avgift under namn av umgälder och övliga pålagor, varder härmed tillkännagivet, att hinder ej möter för honom att på ovan beskrivet sätt[3] hemforsla 2000 fat vin.

I medio av Ramazān[4] 1121." *

"Order till kommendanterna i fästningarna vid Bosporen.

Alldenstund Sveriges sändebud i min residensstad Martin Neugebauer, detta föredöme för alla framstående män i kristenheten, ingivit en inlaga till min lycksalighets tröskel och, enär det genom Guds, den Högstes, skickelse under innevarande välsignade år inträffat missväxt och dyr tid i Frankrike, hemställt om att för avhjälpande av den svåra belägenhet, i vilken den svenske konungens minister i Frankrike befinner sig, i min residensstad mot kontant betalning få uppköpa ett parti vete och lasta det på tvenne i Konstantinopel liggande franska fartyg samt skicka det till den svenska ministern i Frankrike, varder härmed för Eder, som ären fästningskommendanter, tillkännagivet, att hinder ej möter för Sveriges bemälda sändebud i min residensstad att mot kontant betalning i Konstantinopel uppköpa 8000 mått vete och för avhjälpande av den svåra belägenhet, i vilken svenska ministern i Frankrike befinner sig,

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 116, sid. 265.*

[1] *Baltadjy* sid. 163, not 3.

[2] 1 okka = 4 liter.

[3] Texten وجه مشروعه اوزرج; läs med Ms. وجه مشروح اوزره.

[4] Började den 4 nov. 1709.

lasta dem på franska fartyg, sända dessa i väg och låta dem passera fästningarna vid Bosporen.

I slutet av Schevvāl[1] 1121.“*

Denna befallning utfärdades på hemställan av Neugebauer, men blev aldrig avsänd till bestämmelseorten. Följande anteckning har nämligen tillagts i den storherrliga divanens handlingar: “Denna nådiga befallning expedierades ej till bestämmelseorten, utan upphävdes“.

Den svenske konungen beredde man alla slags förmåner; än skickades order till de lokala myndigheterna utmed vägen att eskortera någon av sekreterarne, än företog man sig att skyndsamt sända krigsförnödenheter, som behövdes för utrustning av trupperna i hans svit.

“Order till domarne, kavalleribefälhavarne, janitscharcheferna, provinsmyndigheterna och lokalombuden utmed vägen från min residensstad till Bender.

Alldenstund det är av vikt och av behovet påkallat, att 2000 pikar med tillhörande spetsar, som i min residensstad uppköpts för konung Carolus av Sverige, denna prydnad för kristendomens mäktiga furstar, denne utkorade bland kristenhetens frejdade märkesmän — Gud give honom ett gott och lyckligt slut — befordras till högstdensamme, varder härmed tillkännagivet, att var och en av Eder har att omtänksamt och samvetsgrant tillbörligen göra sitt bästa, så att de ovan omtalade med spetsar försedda pikarna, så snart ske kan och så fort sig göra låter, avsändas både från min residensstad och fästningarna vid Bosporen och befordras till Kilia[3], och att hinder ej möter för transporten från hamnarna[4] vid havets kuster, för så vitt på Kilia ankommer.

I medio av Djümāzy I[5] 1123.“**

Att Karl XII tog sin tillflykt till turkiskt område, oroade Ryssland. Vilka ljuva förhoppningar Karl än hyste om att kunna förmå Turkiet till krig mot Ryssland, var dock Höga Porten å sin sida synnerligen angelägen om att bibehålla fred och vänskap

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 116, sid. 356.*[2]

** *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 116, sid. 356.*

[1] Började den 4 dec. 1709.

[2] Enligt Ms.; i den tryckta texten förekommer visserligen en hänvisning till en not, men själva noten har uteglömts.

[3] *Baltadjy*, sid. 124, not 2.

[4] Ms. مصر واسكله‌لردن; den tryckta texten blott اسكله‌لردن.

[5] Började den 17 juni 1711.

med detta land. På samma gång som Tjorlulu Alī Pascha skickade skrivelser till ståthållaren i Otjakov Jusuf Pascha angående vikten av att för tillfället betrygga ett gott förhållande till Ryssland, skickade han även order till domarne utmed vägen att sköta underhandlingarna med både de ryska och de svenska fullmäktige. Dessa order voro av följande lydelse:

»Order till ståthållaren i Otjakov, veziren Jūsuf Pascha.[1]

Alldenstund flera noter före och efter den sammandrabbning, som för någon tid sedan ägt rum mellan den moskovitiske tsaren och konungen av Sverige, anlänt till mitt rikes huvudstad från nyssnämnde tsar och han, som enligt uppgift varit upptagen av krig och örlig mot konungen av Sverige[2] alltsedan mitt ärevördiga storherrliga uppstigande på den höga tronen, icke funnit något tillfälle att, såsom övriga kristna konungar, som stå i vänskapligt förhållande till mitt höga rike, ansett lämpligt, uppfylla formaliteterna för förnyande av den fred, som ingicks på en tid av trettio år den 26 Muharrem 1112[3] under min hädangångne, högstsalige[4] broder sultan Mustafā Chān, som befinner sig i paradiset och dväljes bland de utvalda — Gud, den Högste, give honom en fristad i salighetens boning[5] — och enär han i sin skrivelse under beklagande av dröjsmålet och betygande[6] av sina uppriktiga avsikter anhållit om fredens förnyande och givit sin ambassadör i min residensstad oinskränkt fullmakt i denna sak och frågan vederbörligen avhandlats med bemälde ambassadör[7], har det på min nyssnämnde avlidne broders tid slutna

[1] Översatt *Baltadjy*, sid. 145 ff. De båda versionerna skilja sig emellertid så väsentligt från varandra, att det nästan kan sättas i fråga, om ej utgivaren haft två olika aktstycken i sin hand. Detta är ock rätt antagligt. I det följande meddelas en översikt av varianterna, varvid den här föreliggande texten för bekvämlighetens skull betecknas med T och det turkiska originalet till *Baltadjy* med B.

[2] T اسوج قرالی ایله جنك وحربه مشغول اولدوغندن; B تعاقب موانع حسبیله.

[3] D. v. s. den 13 juli 1700.

[4] T مغفور نشندن; B riktigare مغفرت نشان.

[5] T غرق انجمندن; B بحر انجمندن.

[6] T اعتذار ایله نسبت خالصه; B اعتذار ونیت خالصه.

[7] T اظهار وتجدید صلح وصلاحی نامه‌سنده التماس ایدوب بو خصوص ایچون استانهٔ سعادتمده ایلچیسنه رخصت کامله ویرمکله

fördraget med alla dithörande villkor och förbindelser[1] utan jämkning eller ändring av Mitt Storherrliga Majestät blivit förnyat, varom bemälde ambassadör underrättats, och då min allerhögsta storherrliga not i nåder tillställts[2] nyssnämnde tsar och det efter återställande och befästande[3] av inbördes fred och god ordning hör till mitt höga rikes viktigaste[4] omsorger och mitt stolta kejsardömes mest trängande[5] angelägenheter, att samtliga villkor i denna av fredsvilja dikterade överenskommelse uppfyllas av mitt höga rike och att alla föreskrifter och förpliktelser skyddas för allt, som kan giva anledning till någon försummelse, varder härmed i och för alla med denna överenskommelse förenade skyldigheters tillbörliga iakttagande och uppfyllande i överensstämmelse med min av min välvilja beledsagade allerhögsta storherrliga skrivelse till Hans Höghet, regeringens ryggstöd, styrelsens stödjepelare, fridens främjare, den regerande chanen av Krim Devlet Giraj Chān — måtte hans höghet bestå — i nåder kungjort och tillkännagivet, att du, som är vederbörande vezir[6], sedan den på min nyssnämnde avlidne broders tid mellan nyssnämnde tsar och mitt höga rike ingångna

---

اضطراریله; B ایلچیء مسقوف ایله ترکی کبی مقدمه ایتدیریلوب وقرنداشم صلحك تجدیدینی التماس واستدعا سعادتمداریمه ایلچیسنه بو خصوص ایچون رخصت کامله ویردوکنی دخی نامه‌سنده اعلام ایدوب وچار مشار الیه بو وجه ایله صلحه رغبت وتجدیدینی رجا ایتمشیکن ردینه مساغ شرعی جائز اولمامغله ایلچیء مسقوف ایله ترکی کبی مقدمه ایتدیرلدکلری نصدره قرنداشم.

[1] T endast شروط وقیودیله; B شروط وقیودی ومواثق وعهودی ایله.

[2] T صدور بولمغله; B صدور اولمغله.

[3] T منعقد ومتأکد اولوب; B blott منعقد اولوب

[4] T اتم; B اجل.

[5] T واهم; B والزم.

[6] I B ha orden سعادت انتساب بالفعل قریم خانی اولان دولت کرای خان دامت معالیه نامهٔ همایون ملاطفت مقرونم شرفیافتهٔ صدور اولمغین ایمدی سنکه uteslutits, varigenom sammanhanget blivit stört och epiteten »regeringens ryggstöd och styrelsens stödjepelare» kommit att hänföras till adressaten i stället för chanen av Krim.

freden på ovan beskrivet sätt av Mitt Storherrliga Majestät förlängts[1] och detta storherrliga fördrag ingåtts, när min nådiga befallning kommer dig till handa, med hänsyn till nödvändigheten att ännu samvetsgrannare än förut[2] iakttaga alla villkor och förbindelser[3] i denna absolut bindande överenskommelse[4] har att i denna sak ådagalägga största samvetsgrannhet och nit och vederbörligen kungöra och tillkännagiva detta och inskärpa och inprägla det hos alla, som bo på detta mitt kejserliga område och därom böra underrättas[5], och att du städse har att uppfylla alla villkor och förbindelser[6] i den mellan mitt höga rike och nyssnämnde tsar förnyade och bekräftade överenskommelsen och skydda och bevara den för allt, som kan giva anledning till någon försummelse, samt iakttaga den största omsikt och omsorg och uppbjuda all din förmåga och alla dina krafter för att ej framkalla någon situation eller något förhållande, som står i strid med det storherrliga fördraget, vadan du i överensstämmelse härmed städse må handla med den största omtänksamhet, energi och samvetsgrannhet, och vet, att det är oåterkalleligen bestämt, att dina ursäkter och förklaringar icke under några förhållanden komma att godkännas, och att både frågor och svar röra dig själv[7], i fall det skulle komma i fråga, att det på detta område händer något, som är otillbörligt[8] och strider mot fredsvillkoren!

I slutet av Rebīʿ I[9] 1121.*

---

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 116, sid. 322.*

[1] T تمديد; B تجديد.

[2] T اولكيدن; B اولكندن.

[3] T har ack. شروط وقيوديني رعايتده; B däremot شروط وقيودينه رعايتنه.

[4] T المحافظهنك (المسالمهنك) لازم; B المحافظهنك لازم.

[5] T اولنلره (بلنلره) لازم; B اولنلره لازم.

[6] T وقيودنه على الدوام رعايت; B däremot وقيودني على الدوام رعايت.

[7] B طرفكزه, vilket jag fattat som tryckfel för طرفمزه (»hänskjutas till oss»). Det riktiga är emellertid enligt både Ms. och T طرفكه, och uttrycket طرفكه عايد اولمغله betyder helt visst »röra dig», »angå dig själv».

[8] T بر امر نامُلايم; B بر ادنا حركت.

[9] Började den 11 maj 1709; det riktiga är enligt B ذ, d. v. s. Zi-l-hiddje, som började den 1 febr. 1710.

En avskrift för veziren Ismāʿīl Pascha, som är kommendant i Otjakov. — En avskrift för den nya fästningens kommendant, veziren Mehemed Pascha. — En avskrift för bejlerbejen[1] i Kaffa Mürtezä — måtte hans lycka bestå.»

"Order till domarne, kavalleribefälhavarne, janitscharcheferna, provinsmyndigheterna och lokalombuden utmed vägen från residensstaden till Bender.

Alldenstund envoyén i min residensstad från konungen av Sverige, denna prydnad för kristendomens mäktiga furstar, ingivit en inlaga till min lycksalighets tröskel, och enär det är av behovet påkallat att sända förste sekreteraren, en icke-muhammedansk trosbekännare vid namn Johan Perman, till högstdensamme, varder härmed tillkännagivet, att I, som ären rätte vederbörande, vems område bemälde Johan Perman än bestiger och beträder, skolen skaffa honom lämpligt och säkert kvarter. medsända ett tillräckligt antal män av truppstyrkan på de orter, till vilka han anländer, såsom eskort och under vägen, i kvarter och på resa, bereda honom vederbörligt skydd och hägn, låta honom färdas ostörd och oantastad från den ene till den andre, skyndsamligen befordra honom till uppgiven ort samt noga akta Eder för dröjsmål och uppskov, slapphet och efterlåtenhet.

I början av Rebīʿ I[2] 1121."*

Ehuru Höga Porten beviljade Karls manskap alla möjliga förmåner, upphörde icke den svenske konungen att jämt och ständigt framkalla förvecklingar med ryssarna vid gränsen, och han lyssnade icke heller till Jusuf Paschas föreställningar. Redan några veckor förut hade han skickat ungefär 1000 svenskar till Moldau för att rekognoscera den polska gränsen, men som ryssarna väl visste, av vilken anledning Karl hade utsänt denna strövkår, anföllo de den genast i närheten av Czernowitz. I den drabbning, som nu ägde rum, stupade en del av svenskarna, en del flydde, och en del togs till fånga. I Konstantinopel åstadkom ryssarnas överfall en kraftig verkan. Höga Porten blev orolig, och det ansågs som en hederssak att skydda den svenske konun-

---

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 116, sid. 322.*[3]

[1] *Baltadjy* sid. 105, not 1.

[2] Textens ر (= Rebīʿ I) tydligen skrivfel för ذ eller också ذ, d. v. s. Zi-l-kaʿde, som började den 2 jan. 1710.

[3] Enligt Ms; den turkiska texten innehåller endast hänvisning, men ingen not.

gen, som tagit sin tillflykt till turkiskt område. Alī Pascha hade knappt fått underrättelse om händelserna vid gränsen, förr än han höll en lång överläggning med muftin och utrikesministern[1], och order utfärdades, att vissa rumeliska avdelningar skulle bryta upp och marschera till Bender.*

Ryssarnas överfall vid Czernowitz vållade envoyéerna vid Höga Porten svårigheter. Då den ryske gesanten Tolstoj mottogs i audiens några dagar innan den svenske konungens envoyé Neugebauer anlände, överlämnade han dyrbara presenter till sultan Ahmed Chan III och hans vezir, och genom sin gesant framställde Peter tvenne förslag. För det första anhöll nämligen tsaren, att Höga Porten måtte förhindra, att den svenske konungen stannade för länge på turkiskt område, och för det andra, att Mazepa, såsom varande rysk 'undersåte, måtte utlämnas till honom.

Nu fick Hüsejn Pascha-zāde el-Hāddj Mehemed Efendi[2] i uppdrag att underhandla med den ryske gesanten om denna fråga, men ryssarnas fordringar voro av den art, att de omöjligen kunde bifallas. De vände sig därför till kommendanten i Baba Daghy Jusuf Pascha och framställde samma anspråk. Då tillkallade Jusuf Pascha de ryska ombuden och inledde underhandlingar med dem. Först och främst måste han avgöra frågan om Mazepa. Ryssarna kunde visserligen göra anspråk på honom, men Jūsuf Pascha ansåg hans utlämnande oförenligt med sultanatets värdighet. Det fanns därför endast en utväg, nämligen att skicka Mazepa till chanen av Krim, och att denne ej skulle utlämna honom, var säkert. På detta sätt löste Jūsuf Pascha problemet Mazepa. Vad beträffar frågan om Karl XII, lyckades han undanröja även denna svårighet på ett mycket lyckligt sätt. Han gav nämligen Rysslands ombud följande svar:

"I haven gått trettiosex timmars väg in på vårt område från gränsen räknat, och i vårt land haven I fördristat Eder att förolämpa vår gäst. Och innan vi protestera mot detta övergrepp, rågen I måttet genom att göra anspråk på konungen av Sverige för att överskyla Eder egen oförsynthet, och om I tilläventyrs ändock skullen börja krig, bryten I själva freden. Mazepa är visserligen tsarens undersåte, men vi betrakta honom som svensk, emedan han kommit hit i svenska konungens följe,

* *Raschids krönika III, 303* [II, 73 a].

[1] *Re'is efendi,* se D'OHSSON, VII, 159.

[2] *Bal'adjy,* sid. 105, not 2.

och när denne lämnat vårt land, kunnen I göra med Mazepa vad I viljen."*

Jusuf Paschas och Höga Portens syn på saken vållade den ryske gesanten svårigheter. Tolstoj framförde en ursäkt, emedan svenska konungen förföljts ända till stranden av Bug, och förnekade helt och hållet överfallet vid Czernowitz. Med anledning härav utröntes med stöd av ojävaktiga rapporter, på vilket sätt och från vilket håll ryssarnas anfall vid Czernowitz företagits. Till sist avslöts en traktat med ryssarna, varvid det på sultan Mustafa II:s tid ingångna fördraget lades till grund, och i detta fördrag uppställdes som villkor, att konungen av Sverige skulle vara oförhindrad att resa hem vilken väg han funne lämplig.

Under tiden stannade Karl i Bender. Hans enda tanke var att förmå Turkiet till krig mot Ryssland. Denna uppgift fick den svenske konungens envoyé hos Höga Porten Neugebauer sig anförtrodd, men Karls förnämste medhjälpare var dock Poniatowski, som han skickade till Konstantinopel.

För att befrämja konungens syften inledde Poniatowski förbindelser med seraljpersonalen. Med tillhjälp av en judinna, som han hade i sin hand, lyckades han ock väcka intresse hos sultan Ahmed III:s moder, sultaninnan Gülnüsch.[1] Denna judinna gick jämt och ständigt ut och in i seraljen och berättade om Karls hjältemod, krigiska bragder och utomordentliga tapperhet. På detta sätt började en viss respekt och beundran för Karl uppstå bland hovmännen och till och med bland damerna i seraljen, och ehuru sultanens moder, sultaninnan Gülnusch, aldrig hade sett Karl XII personligen, hyste hon respekt för honom. Som hon ständigt hörde talas om hans erövringar, segrar och dristiga bragder, överväldigades hon därav, och ibland sade hon till sin son, sultan Ahmed III:

"Kära du, när skall du hjälpa mitt lejon att slita den där tsaren i stycken?"

Medan dessa planer voro å bane i Konstantinopel, gjorde sig Karl fullkomligt hemmastadd i Bender. Jusuf Pascha lät anskaffa utomordentligt präktiga tält för hans räkning, och till sist lät han uppföra ett särskilt hus åt Karl själv. Den plats, där Karl bodde, påminde verkligen med sina för honom själv och hans officerare avsedda baracker om en liten stad. Knappt hade hans sår blivit läkt, förr än han steg till häst, företog ridturer och

* *Rāschids krönika III, 311* [II, 75 a].

[1] *Baltadjy,* sid. 108, not 4.

lät hålla övningar med soldaterna. Höga Porten anskaffade alla slags bekvämligheter, som kunde bidraga till Karls trevnad; det belopp, han uppbar i dagtraktamente, uppgick till en rätt försvarlig summa, och det bidrag, han erhöll från Frankrike och de svenska köpmännen i Konstantinopel, var tillräckligt för att fylla varjehanda behov.

I Konstantinopel spred sig ryktet om Karls hjältemod; många begavo sig till Bender för att få se honom, och den svenske konungens namn hördes överallt.

Då väktarne utanför Edirne Kapu[1] en natt vid denna tid "mötte en vagn[2] och där anträffade liket av en kvinna, som bestod av bara skinn och ben, i en kista av vitmålade bräder, frågade de några franker, som följde med, och dessa svarade: 'Det är en mumie, och nu har konungen i Frankrike, som är vår pādischah, skickat den till konungen av Sverige', varpå kistan å ka'immakamens vägnar förseglades och nedsattes i Jedi Kule."*[3]

Sultan Ahmed Chān III hade knappt förnyat fördraget med den ryske gesanten, förr än han utfärdade befallningar åt alla håll. I en skrivelse till Karl XII omnämnde han den punkt i fördraget, som rörde Karl själv: denne kunde återvända till sitt land vilken väg han behagade. Han skickade även Karl 10000 guldstycken till reseomkostnader, "en häst med fullständig mundering och tjugufem reservhästar", och storveziren Tjorlulu Alī Pascha skänkte honom för sin del "en häst med fullständig mundering och tre reservhästar", men som Karl sköt skulden för avslutandet av fördraget med Ryssland på Alī Pascha, tog han ej emot hans presenter, utan svarade: "Jag kan ej mottaga några presenter av mina fiender".

På detta sätt uppstod fiendskap mellan Karl och Tjorlulu Alī Pascha. Denne sköt huvudsakligen skulden för misstämningen på kommendanten i Bender Jusuf Pascha, varför han vid-

* *Rāschids krönika III, 333* [II, 80 b].

[1] »Adrianopolitanska porten», i nordvästra delen av Konstantinopel, se Baedeker, sid. 122.

[2] Originalet har بر سرم عربه‌سنه راست گلوب. Vad سرم betyder, kan jag emellertid icke avgöra. Möjligen är det samma ord som سيريم, سيرم *sirim*, även skrivet صيرم *syrym* (egentligen förvrängning av det arab. صريم) »läderrem» (Zenker s. v.), och سرم عربه‌سى skulle då kunna tänkas betyda »vagn med remmar», t. ex. åkdon med vagnskorgen upphängd i läderremmar, men härom upplysa lexika ingenting.

[3] *Baltadjy*, sid. 122, not 1.

tog erforderliga åtgärder för Jusufs avsättning. Även det goda förhållandet mellan den svenske konungen och chanen av Krim Devlet Giraj stördes. Karl var missbelåten med chanen, därför att denne ej hjälpt honom före slaget vid Poltava, och av denna anledning understödde chanen av Krim planen att få August Hästskokrossaren, som Karl avsatt med vapenmakt, erkänd som konung.

För att hämnas på Karl fullföljde storveziren Alī Pascha chanens planer och lyckades även övertala sultan Ahmed Chan III; sultanen beslöt att avsända en deputation för att meddela Karl förhållandet, och denna deputation skulle bestå av chanen av Krim, Jūsuf Pascha och hans andre hovstallmästare.*

Deputationen sammanträdde i Bender och inbjöd den svenske konungen till Jūsuf Paschas residens, men Karl började söka efter undanflykter för att slippa infinna sig, varför deputationen begav sig till Karls bostad och överlämnade Ahmed Chān III:s kejserliga skrivelse till den svenske konungen. Karl förkastade emellertid detta förslag och gav icke heller något välvilligt svar på frågan angående hans resa från Bender, utan genmälde:

"Edert förslag är outförbart, ty både jag och konung Stanislaus hava under edlig förpliktelse lovat polska republiken att icke vidare låta Hästskokrossaren framställa några anspråk på Polens tron och å ömse sidor mottagit och avgivit en dylik försäkran. Edert förslag är stridande mot denna edliga förpliktelse, och gör jag Eder till viljes, så har jag i och med detsamma ryggat mitt ord, men detta vore någonting orimligt."**

Karl stödde sig huvudsakligen på seraljpersonalen, som han hade i sin hand. Den svenske konungens anhängare voro sultanens moder, sultaninnan Gülnūsch, silihdāren Alī Pascha och överevnucken, och genom dessa tre personers inflytande lyckades han störta storveziren (1122[1]).***

Den nye storveziren Köprülü-zāde Nu'mān Pascha var be-

---

* *Rāschids krönika III, 322* [II, 78 a].

** *Rāschids krönika III, 323* [II, 78 a].

*** *»Alī Pascha, kallad Damad såsom blivande gemål till prinsessan Fātime, hade börjat sin karriär i silihdārkåren, och emedan Tjorlulu arbetade på att avlägsna honom, var Damad Pascha förbittrad på Tjorlulu. Överevnucken Sülejmān Agha åter var Tjorlulu Paschas förtrogne, men som denne störtade Jazydjy Ibrāhīm Efendi, fattade även Sülejmān Agha agg till veziren, varför båda avvaktade ett lämpligt tillfälle.» Schem'dānī-zāde-oghlu Sulejmān Efendis handskrivna krönika.*

[1] Började den 2 mars 1710.

römd för sin ambition och rättrådighet. Alla trodde, att den Köprülüska periodens glans och storhet skulle återkomma i och med denna förändring, men denna tro kom på skam. Nu'mân Pascha kunde icke uppvisa samma duglighet i fråga om statens förvaltning som företrädarne. Hans första åtgärd var att i enlighet med fördraget med Ryssland söka förmå den svenske konungen att lämna Turkiets område, och upprepade gånger vädjade han till Karl. Så skickade storveziren ett brev till deputationen i Bender och förklarade, "att det var bestämt, att den svenske konungen under våren skulle genom Polen skickas hem till sitt land igen med en lika oräknelig här som den, vilken den stupade Mustafâ Pascha en gång hade fört mot Wien"*, men sedan deputationen framfört detta förslag till Karl, fick den återvända hem.

Nu'mân Paschas lycka varade emellertid icke länge. "Hans sätt och uppträdande, som var oförenligt med statens konstitution, utgjorde en anledning till oro för Hans Majestäts storherrliga hjärta"[1], och så erhöll Baltadjy Mehemed Pascha vezirbefattningen.

Sedan denne befordrats till vezir, fann han den svenske konungens anhängare i seraljen mycket inflytelserika. Poniatowski bemödade sig om att krossa ryssarnas inflytande i Konstantinopel; sultanens moder och överevnucken voro avogt stämda mot allt vad ryssar hette, och de övergrepp, som under tiden förekommo från ryssarnas sida, ökade ytterligare antipatierna. Över dessa övergrepp var chanen av Krim orolig, och när han kom till Konstantinopel, uttalade han öppet sina bekymmer i sultan Ahmed Chân III:s närvaro i följande ordalag:

"Stormäktigste konung! Detta är en otrogen ränksmidare, en otrogen bedragare. Om du litar på hans försäkringar och fredsfördrag och ej ser upp med hans framställningar och förslag, så går det på sistone illa. I alla händelser är det krimska riket hädanefter förlorat, och Rumelien är på väg att mista sin självständighet. Det är uppenbart, att denne otrognes mål är Konstantinopel och att han förbundit sig med alla sina otrogna undersåtar och ingått avtal med dem."**

Chanen av Krim var avundsjuk på Jûsuf Pascha, emedan Karl tagit sin tillflykt till honom, och därför genomdrev han

* *Râschids krönika III, 327* [II, 79 a].
** *Râschids krönika III, 337* [II, 81 b].
[1] *Baltadjy*, sid. 114, not *.

Jūsuf Paschas avsättning. På samma gång arbetade han mot sin vilja för realiserandet av sin fiende Karl XII:s alla planer och hjälpte till att åstadkomma en krigsförklaring mot Ryssland. Till slut sammanträdde en församling, och i denna församling togs till förevändning, att ryssarna överskridit gränsen vid floden Bug, och framför allt, att de anfallit vid Czernowitz. Särskilt väckte ockupationen av fästningen Kamenets uppmärksamhet, och till slut förklarades krig mot Galne Peter på grund av ett utlåtande av Paschmakdjy-zāde Alī Efendi[1] (1123[2]).

III.

Krigsförklaring mot Ryssland. — Peters nederlag. — Hans brev till Moskva. — Fredsunderhandlingar. — Freden i Falciu. — Baltadjys samtycke till fred. — Den svenske konungens vägran. — Rysslands försök att få Karl Järnhuvud avlägsnad från Turkiet. — Peters brev till sultan Ahmed Chān III.

Alla den svenske konungens förhoppningar uppfylldes. Karl följde kriget mot Ryssland med stor uppmärksamhet, och det slag, hans fiende Galne Peter komme att få av turkarna, skulle bliva en hämnd för nederlaget vid Poltava.

Till överbefälhavare över hären utnämndes Baltadjy Mehemed Pascha, och truppernas utrustning fullbordades i hast.

När Peter erhöll underrättelse om turkarnas krigsförklaring, blev han icke det minsta förvånad; han var övertygad, att han skulle komma ett steg närmare det mål, de moskovitiska tsarerna fullföljt, nämligen att bliva de byzantinska kejsarnes arvtagare, och för att bereda jordmånen för härens rörelser ansåg han lämpligt att förbinda sig med turkarnas inre fiender på turkiskt område. Först och främst associerade han sig med vojvoden Kantemir i Moldau, och vidare litade han på den grekiske patriarkens medverkan i Konstantinopel. Kantemir lovade han ett furstendöme under rysk överhöghet, och till gengäld härför skulle Kantemir å sin sida bistå Peter med en styrka av 10000 man. Peters emissarier utvecklade en livlig verksamhet för att uppvigla grekerna, valakerna, bulgarerna och montenegrinerna och hoppades på hjälp av de kristna element, som voro bosatta på turkiskt område, men det blev intet resultat av dessa ansträngningar.

[1] *Baltadjy*, sid. 117, not 1.
[2] Började den 19 febr. 1711.

Under tiden anlände den turkiska hären under Baltadjy Mehemed Paschas befäl till Falciu. En av 80 fartyg bestående styrka under storamiralen Mehemed Pascha sändes till Svarta havet, och även ett par svenska generaler bland dignitärerna i Karl XII:s svit fingo följa med ombord.

För att hindra turkarna att övergå Donau begav sig Peter skyndsamt till staden Jassy, men kunde icke upptäcka de hjälptrupper, han hoppats få av valakerna, och medan han var upptagen av dessa bekymmersamma tankar, blev han omringad av Baltadjy Mehemed Paschas här framifrån och chanen av Krim med de tatariska trupperna bakifrån. Inför den hotande katastrofen blev han utom sig och utbrast alldeles förtvivlad och över sig given: "Se så! Nu har jag råkat mycket värre ut än Karl vid Poltava".

Peters besegrade fiender befunno sig vid detta tillfälle i det turkiska lägret. Av de personer, som tillhörde Karl Järnhuvuds svit, voro nämligen Poniatowski och några svenskar hos Baltadjy Mehemed Pascha, varför Poniatowski underrättade Karl om Peters olycka. Nu tog Svenska lejonet med sig ungefär fyrtio officerare och bröt skyndsamt upp från Bender för att utkräva hämnd för det nederlag, han lidit vid Poltava.

Den ryska hären var fullständigt innesluten. Både Peters här och hans liv var i fara; att slå sig igenom låg utom möjlighetens område, ty den omringande härens styrka var vida överlägsen. I denna svåra belägenhet lyckades han bereda några man tillfälle att obemärkt passera de turkiska linjerna och skickade i sin förtvivlan ett brev till Moskva. I detta erkände tsaren sin hopplösa och förtvivlade ställning i följande ordalag[1]:

"Ehuru jag ej begått något fel, utan endast förlitat mig på oriktiga beräkningar, har jag blivit innesluten i mitt läger av en turkisk här, som är fyra gånger starkare än min egen. Om ej Gud, den Högste, kommer oss till undsättning i ett ögonblick, då vi allra minst vänta det, bliva vi antingen huggna i stycken eller tagna till fånga, emedan vi äro fullständigt avskurna från proviant. Om jag tilläventyrs blir tillfångatagen av turkarna, så betrakten mig ej längre som Eder tsar och härskare, och om I också förstån, att det är min handstil, så bryn Eder ej om några befallningar av mig! Utan vänten, tills jag själv infinner mig, och om I tilläventyrs erhållen underrättelse, att jag om-

[1] *Baltadjy*, sid. 131; texten är dock något olika.

kommit, eller fån bekräftelse på min död, så väljen den värdigaste bland Eder själva till min efterträdare!“

Peter beslöt emellertid att göra ett sista förtvivlat försök att rädda sig och vidtog åtgärder därför. Under natten drog han sig förtvivlad och modlös tillbaka till sitt tält, och nu upplevde Karls rival några fasans stunder mitt ibland den turkiska hären.

I det hemskaste ögonblicket i sitt liv räddades Peter av en kvinna. Denna uppoffrande kvinna, Marta, som erhöll värdighet av moskovitisk kejsarinna under namn av Katarina, hade samma natt en sammankomst med generalerna och föreslog dem att skriva ett brev till den turkiske överbefälhavaren Baltadjy Mehemed Pascha och hos honom anhålla om stillestånd, och detta förslag gillades. Sedan hopsamlade hon alla sina smycken och skickade sina dyrbaraste ägodelar till Baltadjys kiaja Osman Aghas och överbefälhavarens tält. Baltadjy Mehemed Pascha gick först in på stillestånd och sedan på fredsunderhandlingar, men tatarchanen och den svenske konungen ville absolut icke veta av någon fred.

“Veziren tillkallade nämligen konungen av Sverige och chanen av Krim och rådgjorde med befälhavarne för hären. Då han sade: 'Moskoviten har i sin anhållan skrivit: 'Jag giver vad I begären, och vi gå in på vad som helst', och vad betyder det?' svarade konungen av Sverige och tatarchanen: 'Det betyder, att han ligger på dödsbädden, och därför går det icke an att förspilla tillfället, ty moskoviten är fräck och lömsk. Man kan icke lita på vad han säger, och när han sluppit lös, skäms han icke att rygga sitt ord.'“*

Baltadjy gjorde emellertid sitt inflytande som överbefälhavare gällande och gick in på att underteckna fredsfördraget, varigenom han räddade Peter från en hotande katastrof. Enligt detta fördrag skulle Peter avträda fästningen Azov jämte dithörande område till turkarna, slopa fästningarna Kamenka, Samara och Taganrog samt avhålla sig från inblandning i Potkal- och Berabaschkosackernas angelägenheter. Genom andra paragrafer i fredsfördraget bestämdes, att tsaren ej fick anställa någon envoyé i Konstantinopel, att Karl XII, som tagit sin tillflykt till turkarna, finge återvända till sitt land efter gottfinnande och att han kunde sluta fred med Peter, om så behövdes.

På detta sätt slapp Karls fiende och turkarnas oförsonlige

* *Schem'dānī-zāde-oghlu Sülejmān Efendis handskrivna kronika.*

motståndare att bliva tillfångatagen, och Peter var synnerligen belåten. Att Baltadjy gick in på att sluta fred på så lindriga villkor, ehuru det hade varit möjligt att åstadkomma en uppgörelse på villkor, som för Peter hade varit huru ofördelaktiga som helst, ökade ytterligare Martas prestige hos Peter. Baltadjy Mehemed Pascha åter tänkte icke på att han låtit ett förträffligt tillfälle att taga Peter till fånga gå sig ur händerna, utan sade för sig själv: "Var och en av de fästningar vi önska oss kräver tusentals fälttåg och tusentals besvärligheter. Om de av sig själva falla i våra händer utan dylika mödor och besvärligheter och vi ej sätta något värde på en sådan nådegåva, men ändock låta narra oss av slumpen — det Gud förbjude — är det otvivelaktigt, att vi också få stå risken."* Så tröstade han sig med några fästningar, som han fick av Peter.

Fälttåget till Prut störde både Baltadjy Mehemed Paschas och Karl XII:s frid. Mehemed Pascha blev avsatt, "därför att han ej lyssnat till den uppriktige krimske chanens och den svenske konungens ord, som dikterats av välvilja mot Turkiska riket, utan varit fal för de otrognas pänningar".** Till Baltadjys avsättning bidrog även Scheichü-l-islāms, silihdāren Damad Alī Paschas och överevnuckens stora inflytande. "Till innehavare av storveziratet befordrades Jusuf Pascha, som var chef för janitscharerna och hade vezirs värdighet",*** men hans härlighet varade icke länge. Förebuden till ett fördragsbrott från Peters sida jämte storvezirens slapphet i fråga om de erforderliga krigsrustningarna blevo anledning till den senares avsättning (1124[1]), och silihdāren och hovkalligrafen[2] Sülejmān Pascha utnämndes till hans efterträdare.

Anledningen till att sultan Ahmed III avsatte och tillsatte rikets stormän på detta sätt var hans fruktan för att å nyo fram-

* *Rāschids krönika III, 361* [II, 87 b].

** *Rāschids krönika III, 369, 371, 374* [II, 88 b, 89 b, 90 b].

*** *Rāschids krönika III, 372* [II, 90 a].

[1] Började den 9 febr. 1712.

[2] Turk. نشانجی, jfr D'Ohsson, VII, 192: »Le *Nischandji,* dont l'office consiste à tracer en tête des actes, ordonnances et lettres-patentes, émanés du trône, le chiffre du Sultan, que l'on nomme *Nischan, Tevki,* et *Toughra,* d'où dérivent ses titres de *Nischandji, Tevkiyi, Toughrakésch.* Il avait autrefois le droit d'examiner et contrôler toutes les pièces qu'on lui présentait pour être revêtues du monogramme du Souverain, ce qui lui donnait une espèce d'inspection sur les départements qui les expédient; mais il perdit cette attribution sous le règne d'*Ahméd* III.»

kalla krig med Ryssland. Pādischāhen hyste motvilja för krig, och att Karl XII för närvarande befann sig på turkiskt område och utgjorde en förevändning för Peter till ett nytt krig, påkallade Ahmed Chān III:s särskilda uppmärksamhet.

Peter var ingalunda Karls ende fiende; engelsmännen och holländarna avhöllo sig icke heller från fientliga handlingar mot Karl Järnhuvud i syfte att realisera Peters förhoppningar. De voro nämligen angelägna om att denne skulle bevilja dem stora handelsförmåner och intrigerade i Konstantinopel för att få Karl XII avlägsnad från Turkiet. Engelsmännens och holländarnas bemödanden överensstämde emellertid icke med Höga Portens synpunkter; bestämmelserna i fördraget med Peter hade ännu icke uppfyllts, och det artade sig till nytt krig med Ryssland. Anledningen därtill var "den svenske konungens långsamhet och envishet i fråga om hemresan",* och denna fråga antydde Peter direkt i en skrivelse till sultan Ahmed Chān III.

"Översättning av skrivelsen från den moskovitiske tsaren till Hans Majestät, den stormäktige, allom bjudande, allrådande pādischāhen, all världens tillflykt.

(Efter den övliga adressen.) Den evärdeliga fred, som den 12 juli[1] 1711 slutits mellan oss vid floden Prut genom bemedling av Eder storvezir Mehemed Pascha och våra ombud, vice kanslern och general Mikael, Scheremets sonson, är Eders Kejserliga Majestät bekant; den skrivelse,** som av Eders Storherrliga Majestät avsänts på den grund, att freden till alla delar av oss bekräftats, har kommit oss till handa och anlänt till bestämmelseorten, och som den ovan omtalade freden ligger oss synnerligen om hjärtat, förplikta vi oss att utan inskränkning hålla densamma och hava ock tillställt våra ombud den med vårt sigill beseglade redogörelsen för de särskilda paragraferna, som i och för vederbörligt godkännande skulle av oss utfärdas och ord för ord innehåller varje paragraf. Jag har jämväl kungjort, att denna välsignade evärdeliga fred även av Eders Kejserliga Majestät skall iakttagas utan inskränkning och genomföras i full överensstämmelse med fredens krav, och Eders Majestät har själv sett bevis härpå. Kamenka och den nya fästningen vid Samaras mynning hava nämligen slopats och kanonerna och ammunitions-

---

* *Rāschids krönika III, 390* [II, 94 b].

** *Nischān, avskrift av det av båda parternas ombud granskade och godkända fördraget.*

[1] Motsvarande den 23 juli (n. st.), *Baltadjy*, sid. 135.

förråden utlämnats till Ismāʿīl Pascha, och även från fästningarna Azov och Taganrog skall man bortföra kanoner och ammunitionsförråd.[1] Jag har nämligen kungjort för vår general därstädes, att han på alla möjliga sätt skall bereda sig på att överlämna Azov och att alla förberedelser och anstalter för förrådens bortförande från de i detta förbehåll inbegripna fästningarna, Taganrogs slopande och Azovs överlämnande skola vara avslutade i december eller januari. Inom nämnda tid kommer fästningen Azov otvivelaktigt att överlämnas, om konungen av Sverige, som är vår fiende och vållat, att den mellan oss förut slutna freden brutits, lämnar Edert land. Efter högstdensammes avresa häves nämligen den inbördes misstron, och Eder vezir Mehemed Pascha har skrivit till oss, att dröjsmål med Azov kommer att giva anledning till fredsbrott. Han har även avtvungit våra sändebud en förbindelse, att fästningen Azov skall överlämnas inom två månader, och det är uppenbart, att denna punkt är orimlig, men som våra ombud voro i hans våld, måste de av nödtvång foga sig däri. Av Eders Kejserliga Majestäts allenastående omdöme och skarpsinne hoppas jag dock, att Eders Storherrliga Majestät skall besinna, att allt detta ej varit möjligt på så kort tid, och även taga i betraktande, att förutom fästningarnas stora kanoner, proviant- och ammunitionsförråd även hela vår flottas förnödenheter måste borttransporteras — och huru mycket förnödenheter kan samlas, torde även Eders Storherrliga Majestät veta, eftersom Eders Kejserliga Majestät själv äger en flotta — och icke alls hysa några dåliga tankar om det dröjsmål, som skett under sådana omständigheter, och icke heller giva våra ombud några som helst förebråelser därför, ty i överensstämmelse med vad här ovan sagts skall varje punkt av oss uppfyllas. Det hemställes blott hos Eders Höga Majestät, att Eders Majestät täcktes påbjuda, att konungen av Sverige ofördröjligen avlägsnar sig, ty han utsprider överallt och allestädes, att han skall genomdriva, att även den mellan oss nu ingångna freden brytes, liksom han förut gjort under sin vistelse i Edert land, och med anledning av dessa påståenden hysa vi starka tvivel, men så snart han aflägsnats från Edert land, skola alla tvivel undanröjas och de återstående punkterna uppfyllas. Inom den ovannämnda tiden skall Taganrogs fästning slopas och Azov överlämnas, och vi hava kungjort för våra ombud, att de måste personligen avlämna

[1] Texten وجبه خانه; Ms. وجبه خانه وذخایر.

redogörelse för allt vad med dessa frågor sammanhänger. Och då våra önskningar i detta avseende och vart uppriktiga handlingssätt äro Eders Majestät bekanta, må Eders Majestät avlägsna vår fiende, konungen av Sverige. För övrigt måtte Eders Majestät få ett långt liv.

Givet i medio av Rebīʿ I[1] 1123."*

Sedan Peter i sin skrivelse anhållit, att den svenske konungen skulle förmås att lämna Turkiet, avhandlades denna fråga även i ett brev till storveziren, varpå man svarade,

"att det var bestämt, att konungen av Sverige skulle resa hem till sitt land och att inga som helst hinder, vid vilken tid och vilken väg Turkiska riket än skickade den svenske konungen åstad, av den moskovitiske tsaren eller hans undersåtar offentligen eller hemligen finge läggas i vägen för högstdensammes hemresa och ingen som helst skada eller oförrätt av moskoviterna eller deras undersåtar offentligen eller hemligen tillfogas den svenske konungen eller hans trupper eller de trupper, som av Turkiska riket skickades med honom som eskort".**

IV.

Höga Portens försök att skicka hem Karl till hans land. — Inskränkning i dagtraktamentet. — Utbetalning därav på nytt. — Karls män få ej begiva sig till Konstantinopel. — De svenska generalernas avlägsnande från flottan. — Höga Portens underhandlingar för att skicka Karl genom Polen. — Åtgärder för att förmå Karl att lämna Bender. — Karl Järnhuvuds envishet.

Sultan Ahmed Chān III vidtog alla möjliga åtgärder, för att kriget med Ryssland ej skulle uppflamma på nytt. I en skrivelse till chanen av Krim meddelade han denne, att tatarerna ej finge taga ett steg utom det område, på vilket de själva befunno sig. Skrivelsen innehöll följande anmaningar[2]:

"Härmed varder i nåder kungjort, att du, som är vederbörande sultan, under inga omständigheter får taga ett steg vidare,

---

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 6, sid. 226.*

** *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 6, sid. 233.*

[1] Började den 19 april 1711. Dateringen är tydligen oriktig; Ms. tyckes ha ذا, d. v. s. Zi-l-kaʿde, som började den 11 dec. 1711.

[2] Översatt *Baltadjy*, sid. 161.

i fall du, när denna min nådiga befallning kommer dig till handa, redan brutit upp med tatariska trupper, som skola förfölja fienden, mot det moskovitiska riket för att vålla det något avbräck, utan med alla dig följaktiga trupper skall begiva dig tillbaka från den plats, där du befinner dig. Och om du ännu ej brutit upp från din plats, får du under inga förhållanden röra dig och draga i fält mot besagda rike eller meddela någon tatar tillstånd att begiva sig dit, utan du skall för både tatarer och andra, som befinna sig på platser, belägna i Krims ståthållarskap eller inom dithörande områden, kungöra och tillkännagiva, att fred och förlikning på ovan beskrivet sätt kommit till stånd mellan mitt höga rike och vederbörande tsar, och vederbörligen inskärpa och inprägla, att de måste noga taga sig till vara för alla mot fredsvillkoren stridande åtgärder och handlingar.

I början av Djümäzy II[1] 1123.“ *

Höga Porten befann sig i stor förlägenhet. Stränga order utfärdades till ståthållaren i Rumelien, veziren Hasan Pascha, att förma Karl XII att lämna Bender, och fullmäktige skickades att underhandla med Karl. Orderna till Hasan Pascha voro av följande lydelse:

„Order till ståthållaren i Rumelien, veziren Hasan Pascha.

Alldenstund det hör till mitt höga rikes viktigaste angelägenheter att befordra och förhjälpa vår vän, som för närvarande befinner sig i Bender, konung Carolus av Sverige, denna prydnad för kristendomens mäktiga furstar, denne utkorade bland kristenhetens frejdade märkesmän, ordnaren av de kristna staternas angelägenheter — Gud give honom ett gott och lyckligt slut och göre hans väg till det rätta och goda lätt — ostörd och oantastad till polska republiken, så att han kan återvända till sitt eget land, har du, som är vederbörande vezir, blivit behörigen utsedd till detta uppdrag jämte ditt fulltaliga och fullrustade manskap, och förordnas tillika med dig både högra och vänstra flygeln i provinsen Rumelien, samtliga regementschefer, länsherrar och kronogodsinnehavare[2] i sandjakaten[3] Saloniki, Üsküb[4],

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 1.*

[1] Började den 17 juli 1711.

[2] *Baltadjy*, sid. 141, not 1.

[3] Ibid. not 2.

[4] Baedeker, sid. 24.

Ochrida[1], Elbasan[2], Janina, Delonia[3], Avlonia[4], Prizren[5], Dukagin[6], Skutari[7], Vultjterin[8] och Alatja Hisar[9] och från provinsen Otjakov likaledes samtliga regementschefer, länsherrar och kronogodsinnehavare från sandjakaten Silistria, Nikopolis, Vize[10], Kyrk Kilise[11] och Tjermen[12], vilka för närvarande befinna sig i Bender, och sedan det genom min nådiga befallning inskärpts och inpräglats[13] hos regementscheferna var för sig, att de skola handla i enlighet med dina på moget övervägande grundade råd, varder härmed tillkännagivet, att du, när denna befallning, som kräver ovillkorlig lydnad, kommer dig till handa, i överensstämmelse med den dig meddelade befallningen utan dröjsmål eller uppskov skall medtaga allt ditt fulltaliga och fullrustade manskap jämte samtliga regementschefer, länsherrar och kronogodsinnehavare i de sandjakat i provinsen Rumelien, som jämte dig på ovan beskrivet sätt erhållit detta uppdrag, ofördröjligen bryta upp och, så fort ske kan och så snart sig göra låter, infinna dig i Bender och med din här införliva samtliga därvarande regementschefer, länsherrar och kronogodsinnehavare från provinsen Otjakov för att, om Gud, den Högste, vill, befordra och förhjälpa högstdensamme ostörd och oantastad till polska republiken, så att han kan återvända till sitt eget land, och skall du ägna all din kraft och förmåga åt fullgörandet av detta värv.

I medio av Djümāzy II[14] 1123." *

---

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 9.*

[1] *Baltadjy*, sid. 141, not 5.

[2] Ibid. not 3.

[3] Ibid. not 6.

[4] Ibid. not 4.

[5] Stad i det numera serbiska vilajetet Kosovo vid en biflod till Drin.

[6] Distrikt i norra Albanien, omkring Drin, ej långt från Skutari (Scodra), v. Hammer I, 659.

[7] Turk. اسكندريه, i Albanien.

[8] På nyare kartor upptages en ort med namnet Vučitrn norr om Prizren.

[9] »Det brokiga fästet», den turkiska benämningen på den serbiska staden Kruševac söder om Morava, v. Hammer I, 445; Baedeker, sid. 23.

[10] Mellan Konstantinopel och Adrianopel, ej långt från Svarta havet.

[11] »De fyrtio kyrkorna», stad öster om Adrianopel, liksom Nikopolis och Silistria bekant från krigshistorien.

[12] Väster om Adrianopel.

[13] Texten تعيين وتأكيد اولنمغله; läs med Ms. تنبيه i st. f. تعيين.

[14] Började den 17 juli 1711.

"Order till ståthållaren i Otjakov, nuvarande befälhavaren för trupperna i Bender, veziren Mehemed Pascha, och ståthållaren i Rumelien, veziren Hasan Pascha.

Alldenstund mina segersälla islamitiska trupper med Guds, den allvetande konungens, bistånd vid floden Prut kringränt, angripit och inneslutit den moskovitiske tsaren och hans armé och ifrågavarande tsar anhållit om fred, har ett fördrag ingåtts mellan mitt höga, i evighet beståndande rike och den moskovitiske tsaren på grundval av överenskommelser, som innehålla vissa villkor och förbindelser, och då ratifikationsurkunder, som skola lända till efterrättelse, utväxlats mellan båda parterna, har ock i fredsvillkoren upptagits den bestämmelse, att från ifrågavarande tsars sida inga som helst hinder, försök till inblandning eller svårigheter få förekomma, genom vilka konung Carolus av Sverige, som för någon tid sedan sökt en fristad under mitt höga rikes huldrika vingar och för närvarande befinner sig i Bender, denna prydnad för kristendomens mäktiga furstar, denne utkorade bland kristenhetens frejdade märkesmän, ordnaren av de kristna staternas angelägenheter — Gud give honom ett gott och lyckligt slut och göre hans väg till det rätta och goda lätt — skulle kunna hindras att ostörd och oantastad återvända till sitt eget land. Som det hädanefter icke finnes någon möjlighet att förebära något slags hinder, undskyllan eller undanflykt med avseende på högstdensammes hemresa till sitt land, varder härmed i nåder kungjort och tillkännagivet, att du, som är ståthållare i Rumelien och vederbörande vezir, skall använda all din kraft och förmåga för att så fort ske kan befordra och förhjälpa honom ostörd och oantastad till Lwów* i polska republiken, så att han kan återvända till sitt eget land, vadan du, som är vederbörande vezir, ifall det hädanefter skulle komma ifråga, att högstdensamme anför något slags undskyllan och undanflykt eller slingrar sig och tvekar att begiva sig till bestämmelseorten, har att uppbjuda all din förmåga och lämna all möda ospard för att under alla omständigheter så fort ske kan föra honom bort, skicka honom i väg och befordra honom till min storherrliga här.

I medio av Djümāzy II[1] 1123." **

---

* *Lemberg.*

** *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 9.*

[1] Började den 17 juli 1711.

Dessa order tillställdes chefen för högra flygeln i Rumelien och samtliga regementschefer. “Även officerarne vid de beprövade spahis och silihdarerna, stormtrupperna och elitkårerna, vilka tjänstgjorde som garnison i Bender, liksom cheferna för det frivilliga manskapets[1] högra och vänstra flygel i Bender“, underrättades härom. Men Karl var egensinnig, och denna hans envishet

[1] Orden »stormtrupperna», »elitkårerna» och »det frivilliga manskapet» motsvaras i originalet av سردنكچديلر, ترقيلولرى och كوكللويان نفراتى. Vad först och främst ترقيلو beträffar, har jag ej funnit detta ord i något lexikon; jag förmodar emellertid, att det är en bildning av det arabiska ترقى »förhöjning» med det turkiska suffixet *-li*, således »soldat med förhöjd lön» *(= dal kylydj)*; se D'OHSSON, VII, 383, som giver följande skildring av de irreguljära trupperna i Turkiet: »— — — 3° Les *Dal-Kilidjs* ou *sabres nus*. C'est ainsi qu'on appelle des compagnies de deux cents à cinq cents hommes, choisis dans les divers corps militaires; on leur accorde une paie de dix à vingt *aspres* par jour, et ils sont employés aux opérations les plus périlleuses, comme tranchées, mines, assauts, etc. Chaque fois qu'un individu se distingue, il obtient une augmentation de solde de trois *aspres*. La guerre finie, ils retournent à leurs corps, et jouissent le reste de leur vie des avantages qu'ils se sont acquis par leur valeur.

4° Les *Serden-Guetchdis*, dont le nom signifie *qui a renoncé à sa tête*, sont comme les précédents, des compagnies d'enfants perdus; mais encore plus téméraires que les *Dal-Kilidjs*, ils marchent à leur tête dans les attaques les plus périlleuses. Ce sont ordinairement des Janissaires. Ils forment des compagnies, *Baïraks*, de cent vingt hommes, qui reçoivent dix à vingt piastres d'engagement et une augmentation de paie de cinq à quinze *aspres* par jour. D'ailleurs, leur bravoure est récompensée, dans les grandes occasions, par des gratifications considérables. Leur chef prend le titre de *Serden-Guetchdi-Agha*. La cavalerie fournit aussi des enfants perdus.

5° Les volontaires, *Gueunullus*, sont des hommes à qui la misère, le désir du butin ou le fanatisme fait prendre les armes. En temps de guerre, des *Dervischs* enthousiastes enflamment par leurs prédications le zèle religieux des Mahométans, et les animent à marcher contre les ennemis de l'État et de l'Islamisme; ils ne manquent jamais de former, dans la plupart des provinces, un premier noyau de ces volontaires; le plus notable ou le plus audacieux de la troupe en prend le commandement; elle arbore l'étendard de l'un des corps réglés, ordinairement celui des Janissaires, et s'achemine vers le camp. Le peloton grossit à mesure qu'il avance, et malheur aux habitants qui refuseraient des vivres aux soldats de Mahomet. Lorsqu'ils ont joint l'armée, on leur fournit des subsistances, tant qu'on a besoin de leur service; ensuite on n'omet rien pour les engager à se retirer chez eux; mais ces volontaires licenciés, de même que les soldats congédiés des milices et les déserteurs de tous les corps de troupes réglées, deviennent, par leurs brigandages, le fléau des provinces, et pendant la guerre, et longtemps encore après le retour de la paix.»

gick sultan Ahmed Chan III djupt till sinnes; förbindelserna mellan den svenske konungens dignitärer och Konstantinopel avbrötos, och det förvägrades dignitärerna i Karls svit att begiva sig till Konstantinopel. Order utfärdades, att de svenska generaler, som ända dittills befunnit sig ombord på flottan, skulle avlägsnas från densamma och skickas till Bender, och det kungjordes, att garnisonstrupperna i Bender ej finge lämna sin plats. Nu ådrog sig Karl Höga Portens fiendskap, och det märktes, att man måste tvinga den svenske konungen att lämna Turkiet.

Till slut ville Karls vedersakare beröva honom allting och utverkade, att hans dagtraktamente delvis indrogs. De order, som utfärdades angående dessa spörsmål till domarne, storamiralen, kommendanten i Bender och ståthållaren i Rumelien, voro av följande lydelse:

»Order till domarne, provinsmyndigheterna, lokalombuden och hamnkaptenerna i Ak Kerman[1], Tatar Bunar[2], Kilia[3], Ismā'īl[4], Tulcea[5], Isaccea[6], Braila[7], Jerkökü[8] och . . .[9].

Alldenstund dels frågan om hemsändande av konung Carolus av Sverige, denna prydnad för kristendomens mäktiga furstar, denne utkorade bland kristenhetens frejdade märkesmän, ordnaren av de kristna staternas angelägenheter — Gud give honom ett gott och lyckligt slut — som för någon tid sedan tagit sin tillflykt till mitt höga rike och för närvarande befinner sig i Bender, dels övriga hithörande angelägenheter genom min allerhögsta storherrliga skrivelse uppdragits och anförtrotts åt den beprövade samvetsgrannheten hos den höge styresmannen, den inflytelserike rådgivaren, som stöder världen och ordnar folkens skaror, min storvezir, högste befälhavaren Mehemed Pascha — Gud, den Högste, låte hans storhet bestå och fördubble hans makt — och mitt storherrliga tillstånd hädanefter under inga förhållanden beviljas någon av högstdensammes underhavande eller någon annan svensk

[1] Se *Enzykl. d. Isl.* I, 237.

[2] »Tatarbrunnen», stad nära floden Kunduks mynning mellan Ak Kerman och Kilia.

[3] Se sid. 29, not 3.

[4] Sydväst om staden Kilia.

[5] Den största staden i Dobrudja, Baedeker, sid. 54.

[6] *Baltadjy*, sid. 119, not 1.

[7] Betydande handelsstad i östra Valakiet, belägen vid Donau, Baedeker, sid. 52.

[8] *Baltadjy*, sid. 96, not 1.

[9] Här fattas ett namn, i originalet antytt genom tre punkter.

i och för resa till min residensstad och ej heller någon av hans i Konstantinopel varande sändebuds underhavande eller någon annan svensk i och för resa till högstdensamme, varder härmed i nåder kungjort och tillkännagivet, att I, som ären domare, provinsmyndigheter, lokalombud och hamnkaptener, skolen kungöra och sprida denna min nådiga befallnings höga innehåll, till vems område den än sändes och anländer[1], och hädanefter icke under några förhållanden fån meddela högstdensammes underhavande eller någon annan svensk tillstånd att via de till Edra områden hörande hamnarna, färjställena och farlederna begiva sig till min residensstad och ej heller hans i Konstantinopel varande sändebuds underhavande eller någon annan svensk tillåtelse att begiva sig till högstdensamme samt att I under alla omständigheter skolen gripa, till min storherrliga här sända och där avlämna alla, som i akt och mening att företaga en dylik färd komma vare sig från högstdensamme själv i avsikt att begiva sig till min residensstad eller från hans i Konstantinopel varande sändebud i avsikt att begiva sig till högstdensamme, ävensom alla övriga svenskar i dylika ärenden, och veten, att det är oåterkalleligen bestämt, att Edra ursäkter och förklaringar hädanefter icke under några förhållanden komma att godkännas, om det spörjes, att vare sig någon av högstdensammes underhavande eller någon annan svensk begivit sig till min residensstad eller någon av hans i Konstantinopel varande sändebuds underhavande eller någon annan svensk begivit sig till konungen, utan att I i ty fall kommen att ställas till ansvar och lida det strängaste straff! Handlen därför med den största omsikt och försiktighet i överensstämmelse härmed!

I början av Redjeb[2] 1123." *

"Order till storamiralen.[3]

Alldenstund det är av vikt och av omständigheterna påkallat, att den svenske generalen och alla övriga svenskar, som för närvarande befinna sig ombord på min storherrliga flotta, samt och synnerligen skickas åstad och föras till vår vän, som för

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 23.*

[1] Efter de motsvarande orden i originalet (قنغلرك تحت قضاسنه واروب داخل اولور ايسه) följa tre punkter, som antyda något oläsligt ord.

[2] Började den 15 aug. 1711.

[3] Början av detta aktstycke är översatt *Baltadjy*, sid. 126, not *.

närvarande befinner sig i Bender, konung Carolus av Sverige, denna prydnad för kristendomens mäktiga furstar, denne utkorade bland kristenhetens frejdade märkesmän — Gud give honom ett gott och lyckligt slut och göre hans väg till det rätta och goda lätt — varder härmed i nåder kungjort och tillkännagivet, att du, som är vederbörande överbefälhavare, när denna min nådiga befallning kommer dig till handa, icke under några omständigheter får slingra dig undan eller hysa någon tvekan, utan skall sända pålitligt manskap med den svenske generalen och alla övriga svenskar, vilka, som ovan nämnts, befinna sig ombord på min storherrliga flotta, såsom eskort och skicka dem till Bender samt av den höge styresmannen, den inflytelserike rådgivaren, som stöder världen, veziren Mehemed Pascha, som för närvarande är kommendant i Bender — Gud, den Högste, låte hans storhet bestå — mottaga ett erkännande, att de anlänt till Bender och överlämnats till högstdensamme, och jämväl skicka det till min storherrliga här. Och vet, att det är oåterkalleligen bestämt, att inga som helst ursäkter och förklaringar komma att godkännas, om det visar sig, att du i denna angelägenhet företager några mot min storherrliga befallning stridande åtgärder och handlingar, utan att du i ty fall kommer att bestraffas och näpsas! Gör därför omtänksamt och samvetsgrant ditt bästa för att så fort ske kan sända besagda manskap till Bender!

I medio av Redjeb[1] 1123.»*

»Till ståthållaren i Otjakov, nuvarande kommendanten i Bender, veziren Mehemed Pascha.

Alldenstund en man av mitt höga rike sänts till polska republiken med underrättelse, att konungen av Sverige, som för någon tid sedan sökt en fristad under mitt höga rikes huldrika vingar och för närvarande befinner sig i Bender, under eskort av mina kejserliga trupper skall befordras till sitt eget land, men följande besked erhållits från Polen: 'Vi befordra endast konungen av Sverige jämte hans egna trupper ostörd och oantastad till hans land och giva ock Turkiska riket garanti härför, men vi finna oss icke i att han färdas från Turkiska riket genom vårt land med huru stor här som helst, emedan vårt land därav skulle taga skada', har i och för denna angelägenhet kapudju

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 23.*

[1] Började den 15 aug. 1711.

baschy[1] vid mitt höga hov . . .[2] — måtte hans ära bestå — utsetts till kommissarie och avsänts, enär denna sak kräver underhandling och rådplägning med den svenske konungen å min storherrliga härs vägnar, och varder härmed tillkännagivet, att du, som är vederbörande vezir, när denna min nådiga befallning kommer dig till handa, i och för underhandling och rådplägning om denna sak genom ifrågavarande kommissaries försorg, så snart sig göra låter, skall sända högstdensamme till min storherrliga här, vadan du, i händelse han skulle vägra och vara ovillig att personligen begiva sig till min storherrliga här, äger att genom bemälde kommissaries försorg i och för underhandling om denna sak till min storherrliga här skyndsamligen och ofördröjligen befordra både hans sändebud, som anlänt till honom från min residensstad, och hans general . . .[2], som lämnat min storherrliga här. Och tag dig nu granneligen till vara för dröjsmål och uppskov!

I början av Scha'bān[3] 1123." *

"Order till ståthållaren i Otjakov, nuvarande kommendanten i Bender, veziren Mehemed Pascha jämte skattmästaren i Bender.[4]

I betraktande av att konungen av Sverige, som för närvarande befinner sig i Bender, för någon tid sedan sökt en fristad[5] under mitt höga, i evighet bestående rikes huldrika vingar, har i min kejserliga skattkammares utgiftsstat upptagits ett belopp av 414 1/2 piaster, som i överensstämmelse med den med hänsyn till gästvänskapens bud uppgjorda inkvarteringsstaten hittills utbetalts[6] till högstdensamme i dagtraktamente, men alldenstund det både av andra vederhäftiga juridiska skrifter

---

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 37.*

1 *Baltadjy*, sid. 164, not 1.

2 Namnet fattas i originalet och antydes genom punkter.

3 Började den 14 sept. 1711.

4 Översatt *Baltadjy*, sid. 162. Den orientaliska texten är emellertid på båda ställena ganska slarvigt utgiven; i det följande meddelas de olika varianterna, varvid den här föreliggande texten betecknas med T och originalet till *Baltadjy* med B.

5 Ms. och T التجا ایدرك حقنده; B riktigare التجا ایلدیکی حقنده.

6 T ویریلدوکی; B och Ms. ویریله کلدوکی.

och[1] av diskussionen i 'Hidāje'[2] framgår, att följande rättsliga[3] spörsmål äger principiell giltighet:

'Men när[4] främlingen[5] inträder till oss för att söka skydd[6], är det ej tillåtet att stanna i vårt hus ett helt år[7]. Imāmen säger med avseende på honom: 'Om[8] du stannar hela året, pålägges dig huvudskatt', och denna inskränkning i fråga om tiden[9] innebär, att främlingen ej kan stanna för beständigt i vårt hus, om han ej blir slav eller betalar huvudskatt, ty han kan bliva[10] en spion åt de sina och en hjälp[11] mot oss, och så drabbar skadan de rättrogna',

och då huvudskatt icke pålagts högstdensamme, som hör till kategorien 'främlingar'[12], är det min nådiga vilja, att det skall vara nog med att av de 414 1/2 piaster, som utgöra hans dagtraktamente, utbetala endast 50 med avdrag av återstoden, och

---

[1] B كتاب ومستأمن; و saknas i Ms. och T.

[2] B كتاب حدين ; Ms. och T كتاب حزار . Intetdera torde vara riktigt, och jag har därför, *Baltadjy*, sid. 162, not 1 föreslagit läsarten كتاب هداية ; se härom Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Litteratur*, Weimar & Berlin 1898—1902, I, 376 och Huart, anf. arb., sid. 242. Som någon edition av *Hidāje* icke varit mig tillgänglig, kan jag emellertid icke kontrollera riktigheten av min konjektur. Att hithörande spörsmål avhandlas därstädes, framgår i alla händelser av Hughes, *A Dictionary of Islam*, London 1895, sid. 711, där *Hidāje*, del II, uttryckligen citeras i art. »*Zimmī*».

[3] Ms. och T oriktigt مسئلة شريفسنك; B مسئلة شرعيدنك.

[4] Ms. och T وان; B واذا. De kursiverade orden äro avfattade på arabiska.

[5] Ms. och T riktigt الحربي; jfr *Baltadjy*, sid. 162, not 2.

[6] Korrumperat i alla tre källorna; det riktiga är مستأمنا.

[7] B oriktigt سنة; Ms. och T سنة.

[8] Det arabiska citatet i B slutar med أخ أن.

[9] Ms. och T والاحل; jag förmodar والاجل »bestämd tid».

[10] T oriktigt عيبا; läs med Ms. عينا.

[11] T oriktigt وعدا; det rätta är enligt Ms. وعونا.

[12] Orden دار اسلامه داخل اولان مستأمن سنه تمامنه دكين اقامت ايدرسه »ifall någon begiver sig in på islamitiskt område för att söka skydd och stannar där ett helt år» saknas i Ms. och T, så ock جزيه وضع اولنمق لازم اولمليه حالا عشر تبديل اوزرينه.

varder härmed för dig, som är vederbörande vezir[1], jämte ovannämnde skattmästare tillkännagivet, att när denna min nådiga befallning kommer dig till handa, av de 414 ½ piaster, som enligt min kejserliga skattkammares utgiftsstat utgöra högstdensammes[2] dagtraktamente, endast 50 skola utbetalas och återstoden, 364 ½ piaster, avdragas.

I medio[3] av Scha'bān[4] 1123.

En avskrift i och för fullständig indragning av de 10886 asper, som utbetalts i dagtraktamente åt en av högstdensammes undersåtar, marskalk[5] Zaboria.» *

"Order till ståthållaren i Rumelien, veziren Hasan Pascha.

Genom min nådiga befallning har du, som är vederbörande vezir, fått i uppdrag att befordra och förhjälpa konungen av Sverige, som för någon tid sedan tagit sin tillflykt till mitt höga, i evighet beståndande rike och för närvarande befinner sig i Bender, till polska republiken, så att han kan begiva sig till sitt eget land, och jämte dig hava även samtliga regementschefer, länsherrar och kronogodsinnehavare i provinserna Rumelien och Otjakov, vilka för närvarande befinna sig därstädes, utsetts till detta uppdrag. Alldenstund det är min nådiga vilja, att ingen av samtliga regementschefer, länsherrar och kronogodsinnehavare från ovan omtalade provinser återvänder hem, utan att de såsom hittills kvarstanna därstädes hos dig, tills frågan om högstdensammes hemsändande genom Guds, den Högstes, bistånd blivit löst, varder härmed i nåder kungjort och tillkännagivet, att du, när denna min befallning, som kräver ovillkorlig lydnad, kommer dig till handa, icke får giva någon av samtliga regementschefer, länsherrar och kronogodsinnehavare

---

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 39.*

[1] I Ms. och T tilläggas سن inom parentes efter سنده وزير مشار اليه.

[2] B مشار اليهمادن, tryckfel för مشار اليهك.

[3] T في اواسط سنه, tryckfel för في اواسط ش.

[4] **Började den 14 sept. 1711; B har Schevvāl (började den 12 nov.).**

[5] Med *Marskalk Zaboria* menas förmodligen *saporogernas hetman*. Han hette Konstantin (Kostja) Gordjijenko; jag är dock ej alldeles säker på, att det verkligen är han, som åsyftas, ty man förväxlade stundom saporogkosackerna med de ukrajnska kosackerna (Mazepas kosacker), och deras hetman, Mazepas efterträdare, hette Filip Orlik. Kanske är det han, som åsyftas [S].

från provinserna Rumelien och Otjakov, som förut jämte dig på ovan beskrivet sätt erhållit detta uppdrag, tillåtelse att återvända hem eller släppa dem ifrån dig, utan skall låta dem såsom hittills kvarstanna hos dig därstädes och att du omtänksamt och samvetsgrant skall göra ditt bästa för att såsom tillbörligt är hålla dem i tukt och ordning.

I slutet av Scha'bān[1] 1123." *

"Till ståthållaren i Otjakov, nuvarande kommendanten i Bender Mehemed Pascha.

Alldenstund det är av behovet påkallat, att stormtrupperna[2] bland de i Bender varande spahis och silihdärerna till Demetriusdagen[3] kvarstanna i Bender, tills den bekymmersamma frågan om den svenske konungens avresa, vilken för någon tid sedan tagit sin tillflykt till mitt höga rike och för närvarande befinner sig i Bender, blivit löst, och det är bestämt och beslutat, att de till min storherrliga här hörande stormtrupperna bland spahis och silihdärerna likaledes skola till Demetriusdagen kvarstanna och kvarligga i Isaccea, men att officerare och menige tillhörande stormtrupperna bland spahis både i Bender och Isaccea, om Gud, den Högste, vill, skola hemförlovas, när Demetriusdagen infaller, och permissionssedlarna utfärdas vid ifrågavarande tidpunkt, varder härmed i nåder kungjort och tillkännagivet, att du, som är vederbörande vezir, skall låta de i Bender varande stormtrupperna bland spahis och silihdärerna kvarstanna och kvarligga därstädes till Demetriusdagen, men när ifrågavarande tidpunkt infaller, om Gud, den Högste, vill, hemförlova de ovan omtalade stormtruppernas officerare och menige och låta dem bryta upp och begiva sig i väg, återvända och tåga hem.

I slutet av Scha'bān[1] 1123." **

"Order till ståthållaren i Otjakov, nuvarande kommendanten i Bender, veziren Mehemed Pascha.

Alldenstund min storherrliga här, som lägrat sig på slätten vid Baba Daghy, nu skall bryta upp därifrån och begiva sig till

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 43. — En likadan skrivelse utfärdades även till kommendanten i Bender Mehemed Pascha.*

** *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 45.*

[1] Började den 14 sept. 1711.

[2] Se sid. 49, not 1.

[3] *Baltadjy,* sid. 149, not 2.

min residensstad och det är av behovet påkallat, att ingen av trupperna från provinserna Rumelien och Otjakov, som befinna sig i Bender, återvänder hem, när min storherrliga här, om Gud, den Högste, vill, anländer till min residensstad och förr än underrättelse erhållits rörande den svenske konungens förhållanden, vilken för närvarande befinner sig i Bender, utan att de såsom hittills kvarstanna därstädes, varder härmed tillkännagivet, att du, emedan vintern är omedelbart förestående, skall låta samtliga trupper från ovannämnda provinser inkvarteras i baracker på slätten vid Bender, där de mot betalning kunna erhålla erforderlig proviant och förplägning, och att du skall utse en lämplig och passande plats inuti fästningen till bostad åt ståthållaren i Rumelien, veziren Hasan Pascha, och likaledes iordningställa en lämplig kasern inuti fästningen i Bender även åt manskapet av janitschardivisionen och låta inkvartera dem därstädes. Och ifall någon nådig befallning från mitt storherrliga läger, om Gud, den Högste, vill, framdeles[1] utfärdas angående högstdensammes förhållanden, äger du att handla och rätta dig efter dess nådiga innehåll.

I slutet av Scha'bān[2] 1123."*

Detta år lät Höga Porten nöja sig med att Karl tog vintern till förevändning. Emellertid ansågo hans anhängare i den storherrliga seraljen det icke lämpligt, att Svenska lejonet på detta sätt fördrevs från deras land. Nedsättningen av Karls apanage var en stor missräkning för honom själv: den tappre konungen av Sverige skulle ju bliva nödsakad att leva av lån på turkiskt område. Sultanens moder och den övriga seraljpersonalen funno detta olämpligt. De genomdrevo därför, att det nedsatta apanaget både för Karl själv och hans svit åter höjdes till samma belopp som förut, och utverkade, att order av följande lydelse rörande denna sak utfärdades till kommendanten i Otjakov och skattmästaren i Bender.

"Order till ståthållaren i Otjakov, nuvarande kommendanten i Bender, veziren Mehemed Pascha jämte skattmästaren i Bender.

Befallning har av mig utfärdats, att av de 414 $^{1}/_{2}$ piaster,

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, s. 46.*

[1] فيما بعد saknas i texten, men finnes i Ms.

[2] Började den 14 sept. 1711.

som enligt den för någon tid sedan uppgjorda inkvarteringsstaten utgjort den svenske konungens dagtraktamente, vilken för närvarande befinner sig i Bender, på grund av omständigheternas krav endast 50 skola utbetalas, men alldenstund det är min nådiga vilja, att 414 1/2 piaster nu liksom förut till fullo utbetalas åt högstdensamme personligen i dagtraktamente, varder härmed i nåder kungjort och tillkännagivet, att du, som är vederbörande vezir, och du, ovan omtalade skattmästare, när denna min nådiga befallning kommer Eder till handa, liksom förut skolen i dagtraktamente åt högstdensamme personligen till fullo utbetala 414 1/2 piaster.

I slutet av Scha'bān[1] 1123.“ *

„Order till ståthållaren i Otjakov, nuvarande kommendanten i Bender, veziren Mehemed Pascha jämte skattmästaren i Bender.

Befallning har av mig i nåder utfärdats, att de 10886 asper, som utgjort dagtraktamente för den i Bender sig för närvarande uppehållande svenske konungens undersåte, marskalk Zaboria, ävensom apanaget åt vojvoden Kiowski[2], vilken befinner sig i Bender, och Berabaschhetmanen i Bender på grund av omständigheternas krav skulle indragas, men alldenstund det är min nådiga vilja, att detta belopp i asper, som utgjort dagtraktamente för högstdensammes ovan omtalade undersåte, marskalk Zaboria, ävensom vojvoden Kiowskis och Berabaschhetmanens apanage i Bender nu utbetalas liksom förut, varder härmed i nåder kungjort och tillkännagivet, att du, som är vederbörande vezir, och du, ovan omtalade skattmästare, när denna min nådiga befallning kommer Eder till handa, liksom förut skolen utbetala 10886 asper i dagtraktamente åt högstdensammes ovan omtalade undersåte, marskalk Zaboria, ävensom ifrågavarande vojvod Kiowskis och Berabaschhetmanens apanage.

I slutet av Scha'bān[1] 1123.“ *

Ehuru Karl sålunda var föremål för mycken välvilja, kunde soldaterna i hans svit likväl icke låta bli att framkalla stridig-

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 46.*

[1] Började den 14 sept. 1711.

[2] Därmed menas den polske (Stanislaiske) kronfältherren Josef Potocki, som befann sig hos Carl XII. Han var titulär vojvod av Kiew och benämndes vanligen *vojvoda Kiowski* [S].

heter vid gränserna. Karls vistelse i Bender var alltid en fara för Rysslands förbindelser med Höga Porten; i hemlighet spred sig en låga, som när som helst kunde flamma upp i en våldsam kamp vid polska och ryska gränsen, likaväl som Karls soldater framkallade stridigheter i Polen. Detta var anledningen till att nedanstående befallningar utfärdades till den nye kommendanten i Bender, Ismāʿīl Pascha, som under tiden blivit utnämnd till Mehemed Paschas efterträdare.

"Order till kommendanten i Bender, veziren Ismaʿīl Pascha.

I en ämbetsskrivelse till mitt rikes huvudstad har du, som är vederbörande vezir, inberättat, att ett antal av 4000 polackar och ungefär 1000 kosacker av de polack- och kosackavdelningar, som äro den svenske konungens anhängare och befinna sig vid Bender, infallit på polskt område[1] för att uppvigla polackarne och få dem i sitt våld och framträngt till en ort vid namn Slatina i närheten av trakten kring Chotin[2], att två polska fännikor, vardera bestående av 100 man, anslutit sig till dem och att de från besagda ort tågat rakt på den polska fästningen Stanislau[3], att den polske befälhavaren Kalinowski, som med 1500 man låg i garnison i denna trakt, hade utsett en truppstyrka att hindra de ovan omtalade polackarnes och kosackernas framträngande och att bemälde Kalinowski, när han fick höra, att 20 man blivit tillfångatagna, tog till flykten med sitt återstående manskap samt att, sedan de därifrån framträngt till en ort vid namn Bimatje[4] i övre Polen, ytterligare 300 man därstädes förenat sig med dem. Men om också de ovannämnda polackarne och kosackerna dragit ut för att bearbeta och uppvigla de övriga polackerna, ha dock följderna av deras framfart lett till sådana resultat som våld och väld, strid och ofrid, och då de tagit sin tillflykt till mitt höga rike, är deras infall i Polen under dylika omständigheter[5] en betänklig sak, som stör det fredliga förhållandet mellan mitt höga rike och polackarne och kan leda till varjehanda farliga konsekvenser, och som det är din ovillkorliga plikt att förhindra dylika excesser i dessa trakter, varder härmed i nåder kungjort

[1] Vad som åsyftas är Johannes Grodzinskis infall i Polen [S]. Se härom Nordberg II, 608 ff. och Stille uti *Karl XII till 200-årsdagen av hans död utg. av* Sam. E. Bring, Stockholm 1918, sid. 374.

[2] Stad i Bessarabien, belägen vid Dniestr.

[3] Galizisk stad nordväst om Chotin.

[4] Detta namn har jag ej lyckats identifiera.

[5] Texten کیفیت ; läs med Ms. کیفیت ایله .

och tillkännagivet, att du, som är vederbörande vezir, när min nådiga befallning, som kräver ovillkorlig lydnad, kommer dig till handa, för framtiden skall hålla bemälda polack- och kosackavdelningar i vederbörlig tukt och hindra dem att på detta sätt draga genom Polen och föröva otillbörliga handlingar, som äro oförenliga med den fred och det goda förhållande, som är rådande mellan mitt höga rike och Polen, vadan du, ifall det hädanefter kommer i fråga, att dylika våldshandlingar begås av ovannämnda trupper, kommer att beskyllas för att tolerera det. Det är ock oåterkalleligen bestämt, att dina ursäkter och förklaringar icke under några förhållanden komma att godkännas, utan att du i ty fall kommer att ställas till ansvar och näpsas. Handla därför med den största omsikt och försiktighet i överensstämmelse härmed!

'I medio av Rebî' I[1] 1124." *

Denna åtgärd av Höga Porten var det sista medgivandet åt Karl XII. Det var självklart, att den svenske konungen och hans svit skulle störa det goda förhållandet mellan Polen och Ryssland å ena sidan och Höga Porten å den andra. Rikets stormän "ansträngde sig av alla krafter för att befästa freden med moskoviterna".** För att nå detta mål satte Höga Porten huvudsakligen sin lit till den nye kommendanten i Bender, Ismā'îl Pascha. Hans förtjänster uppskattades också av sultan Ahmed III, och till honom utfärdades följande order:

"Alldenstund jag av dig hoppas viktiga tjänster och sådana åtgärder, som vinna mitt storherrliga bifall, så att konungen av Sverige, som befinner sig i Bender, i år kan ostörd och oantastad befordras hem till sitt eget land, alla hithörande angelägenheter ordnas och alla mina höga uppdrag utföras med din beprövade samvetsgrannhet, har provinsen Otjakov tillika med Nikopolis nu tilldelats och förlänats dig som bevis på min höga kejserliga välvilja." ***

En avskrift av denna order tillställdes även den nye ståthållaren i Rumelien, Abdî Pascha, som efterträtt Hasan Pascha.

Definitivt beslöts, att Karl XII nu skulle skickas hem till sitt land igen, och denna fråga avhandlades uttryckligen i order till chanen av Krim och kommendanten i Bender Ismā'îl Pascha.

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 148.*

** *Rāschids krönika III, 390* [II, 94 b].

*** *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 123, 124.*

[1] Började den 8 april 1712.

"Avskrift av den allerhögsta storherrliga skrivelsen till chanen av Krim Devlet Giraj Chan och Ismā'il Pascha.

I, som ären vårt höga rikes hängivne och uppriktige vän, regerande chan av Krim, Devlet Giraj Chan! Eder makt och ära beror på vår kejserliga ynnest. Och du, som är befälhavare över den armé, som beordrats till Bender, Ismā'il Pascha! Sedan jag riktat mina kejserliga ord även till dig, vare det kunnigt, att förutsättningarna för fred med moskoviterna genom engelska och holländska sändebudens bemedling avhandlats med moskoviternas härvarande befullmäktigade gisslomän och att fred på grundval av vissa bestämmelser därvid slutits med samtliga vezirers, ülemā's och kårchefers enhälliga gillande, att moskoviterna, sedan en förbindelse av deras gisslomän mottagits och även en förbindelse av mitt höga rike avgivits, skickat bud till sin tsar att utse ett sändebud, för att den moskovitiske tsaren må erhålla en storherrlig traktat, och att det, enär något storherrligt fälttåg hädanefter icke är av behovet påkallat, genom nådig befallning kungjorts, att de trupper, som skulle anlända från Anatolien, skola stanna hemma, samt att trupperna från provinserna Rumelien och Otjakov beordrats till Bender för att, om Gud, den Högste, vill, tjänstgöra vid den svenske konungens avfärd och ordnandet av andra viktiga angelägenheter. Som det framför allt är av vikt, att den svenske konungen reser hem till sitt land i år, är det min ovillkorliga storherrliga fordran av Eder, att I dragen försorg härom. Och då det sannolikt icke finnes någon annan väg än genom Polen, skolen I, på vilket sätt högstdensammes färd genom Polen än bör försiggå, för att han ostörd och oantastad må kunna resa genom detta land, underhandla med polackarne, avlägsna alla hinder och undanröja alla svårigheter samt under alla omständigheter genom vidtagande av lämpliga åtgärder bereda någon möjlighet därför. I fån ej heller låta något dröjsmål eller uppskov komma Eder till last, utan sänden den svenske konungen åstad, och befordren honom ostörd och oantastad genom Polen till hans eget land; ordnen även alla övriga ifrågakommande angelägenheter rörande gränserna i överensstämmelse med omständigheternas krav, och vinnläggen Eder samvetsgrant om att icke begå några otillåtna handlingar, som äro stridande mot fördraget med moskoviterna! Under alla förhållanden är det viktigast av allt, att den svenske konungen reser i år. Varen icke i något avseende försumliga eller likgiltiga, utan uppbjuden i nit och iver alla Edra krafter för att så

fort ske kan sända honom genom Polen på bästa sätt och vinna mitt storherrliga bifall! Mitt kejserliga välbehag är med Eder." *

Efter denna storherrliga förordning sändes en nådig skrivelse även till chanen av Krim Devlet Giraj och kommendanten i Bender Ismā'īl Pascha, var för sig.

I skrivelsen till chanen av Krim tillades särskilt följande storherrliga förordning efter adressen:

"I överensstämmelse med denna min storherrliga skrivelse är det min storherrliga vilja, att det beredes någon utväg, så att konungen av Sverige på fredligt sätt kan färdas genom Polen och skickas hem. Handlen därför i överensstämmelse härmed!" **

Skrivelsen var av följande lydelse:

"Storherrlig skrivelse till chanen av Krim Devlet Giraj Chān.

Till Hans Höghet, regeringens ryggstöd, styrelsens stödjepelare, fridens främjare, den oinskränkta myndighetens och den ovanskliga ärans herre, den handlingskraftige banerföraren, som ej mätes med vanliga mått och når så långt styrka når, den förnämste av chanernas ätt, den främste av ilchanernas stam, den regerande chanen av Krim Devlet Giraj Chān — måtte hans höghet bestå.

Sedan vi betygat vår kejserliga ynnest och vårt storherrliga välbehag, som utstrålar och utströmmar från huldhet och oskrymtad välvilja, vare det kunnigt, att förutsättningarna för fred mellan vårt höga rike och den moskovitiske tsaren genom engelska och holländska sändebudens bemedling avhandlats med den moskovitiske tsarens befullmäktigade gisslomän i vår residensstad och att fred på grundval av vissa bestämmelser därvid slutits med samtliga vezirers, ülemā's och kårchefers enhälliga gillande, att moskoviterna, sedan en förbindelse av deras gisslomän mottagits och även en förbindelse av vårt höga rike avgivits, skickat bud till sin tsar att utse ett sändebud, för att den moskovitiske tsaren må erhålla en storherrlig traktat, och att det, enär något storherrligt fälttåg hädanefter icke är av behovet påkallat, genom nådig befallning kungjorts, att de trupper, som skulle anlända från Anatolien, skola stanna hemma, samt att det är vår storherrliga vilja, att konung Carolus av Sverige, denna prydnad för kristendomens mäktiga furstar, denne

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 6, sid. 240. — Rāschids krönika III, 390* [II, 94 b].

** *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 6, sid. 243.*

utkorade bland kristenhetens frejdade märkesmän, ordnaren av de kristna staternas angelägenheter — matte han få ett gott och lyckligt slut — som för någon tid sedan tagit sin tillflykt till vårt höga rike och för närvarande befinner sig i Bender, i år skickas i väg och ostörd och oantastad befordras hem till sitt eget land genom Polen, varför trupperna från provinserna Rumelien och Otjakov beordrats till Bender för att tjänstgöra vid högstdensammes hemfärd på ovan beskrivet sätt och befrämja och utföra vårt höga rikes övriga av behovet påkallade uppgifter, ävensom att den höge styresmannen, den inflytelserike rådgivaren, som stöder världen, ståthållaren i Haleb, nuvarande kommendanten i Bender, min vezir Ismā'īl Pascha — Gud, den Högste, låte hans storhet bestå — utnämnts till befälhavare över den armé, som beordrats till Bender, att det genom storherrlig befallning i nåder kungjorts, att han skall ägna sin omsorg åt alla angelägenheters ordnande och slutförande efter inhämtande av chanens åsikt, och att vi, i betraktande av att I ären huvudmannen för ilchanernas lysande ätt, som är allmänt känd för skarpsinne och tapperhet, omdöme och hjältemod och från släkte till släkte varit vårt höga rikes hängivne och uppriktige vän, av Eder hoppas och vänta ännu större ansträngningar än av Edra högstsaliga företrädare för att ordna de viktiga angelägenheterna i Bender och särskilt för att hemsända konungen av Sverige oskadd till hans land. Sedan 4000 guldstycken genom vår höga kejserliga välbevågenhet tilldelats och förlänats Eders Höghet, målsmannen för allt vad pliktkänsla heter, som bidrag till Edert underhåll och 1000 guldstycken dessutom anslagits åt den sultan[1], som av Eder kommer att utses till eskort, när konungen av Sverige med Guds, den Högstes, bistånd skickas hem till sitt land, vem denne sultan än vara månde, utfärdas härmed vår allernådigaste storherrliga skrivelse härom och avsändes med förutvarande tjavusch baschy[2] Ahmed, denna

[1] *Baltadjy*, sid. 158, not 4.

[2] *Tjavusch*, *tjausch* betyder dels »rättsbetjänt», »vaktmästare», dels »medlem av en janitscharunderofficerskår, som bestod av veteraner». *Orta tjavuschy* (sid. 75, rad. 4) motsvarar ungefär »fanjunkare», »adjutant»; *tjavusch baschy* betyder vanligen »polismästare». Se *Enzykl. d. Isl.* I, 864: »Čawsh (T.), Türhüter, Gerichtsdiener, bezeichnete früher ein Korps von 630 Gerichtsdienern, die bei nationalen Festlichkeiten an der Spitze des Festzuges marschierten (*alāi-čawshi, dīwān-čawshi*). Ihr Oberhaupt (*čawsh-bashi*) war Vizepräsident des Gerichtshofes des Grosswezīrs, Polizeiminister, Ein-

prydnad för alla ädla och nobla män — måtte hans ära bestå. Och för att det skall bliva bekant, huru fredsfördraget gestaltat sig efter överläggningarna härstädes, har en avskrift av det mellan båda parterna utväxlade dokumentet även tillställts Eders Höghet chanen. Enligt uppgift i ett brev, som förut anlänt med den polske överhetmanen Sieniawskis underhavande, vilken utgivits för kurir, har palatinen av Masovien[1] med polska republikens samtycke meddelat, att han är villig och oförhindrad att med en stor beskickning låta sig sändas till mitt rikes huvudstad, och hemställt och anhållit, att ambassadören måtte bliva mottagen av vårt höga rike, men ända hittills har svaret härpå blivit fördröjt. Som det nu synes lämpligt, att den polske ambassadören kommer hit för att avhandla frågan om den svenske konungens hemresa genom Polen, har den ovannämnde hetmanens underhavande på grund därav återsänts med brev, som innehåller tillstånd för den polske ambassadören att komma hit, utfärdat av den höge styresmannen, den inflytelserike rådgivaren, som stöder världen och ordnar folkens skaror, som sätter kronan på det mäktiga sultanatets anseende och leder det väldiga kalifatets utveckling, som överhopas med allsköns nådebevis av den högste konungen, storveziren, Asafs like, vår befullmäktigade och handlingskraftige förtroendeman Jūsuf Pascha — Gud, den Högste, låte hans storhet bestå och fördubble hans makt — och när han, om Gud, den Högste, vill, anländer till Bender, skola de erforderliga skrivelserna till polska republiken utfärdas antingen av Eders Höghet chanen eller ock av kommendanten i Bender, befälhavaren för de till Bender beordrade trupperna Ismā'īl Pascha, och skall jämväl den ovannämnde hetmanens underhavande, utan att kvarhållas i Bender, skyndsamligen sändas till bestäm-

führer der Gesandten und Oberzeremonienmeister. Ausserdem kommandierte er eine Kompagnie von 200 *gedikli za'īm* (Einkünfte von Lehen Geniessende), denen man Befehle für die Provinzen mitgab, und hatte die Aufsicht über die lebenslänglichen Verpachtungen der Steuern *(mālikiāne)*. *Čawsh* hiessen auch die aus dem Pagenkorps stammenden und dasselbe Kleid wie die Zwerge tragenden Musiker, ferner in der Armee ein Unteroffizierkorps der Janitscharen, 330 Mann zählend, die aus den ältesten Kriegern erwählt, im Kriege als Flügeladjutanten, im Frieden als reitende Eilboten dienten und ausserdem die über die Janitscharenoffiziere verhängten körperlichen Züchtigungen zu vollstrecken hatten (*kūl-čawshlar*, ,Heerescawsh'».

[1] Därmed åsyftas Stanislaw Chomentowski, som var utsänd polsk ambassadör till Porten. Han var palatin av Masovien [S].

melseorten. Sedan den polske ambassadören begivit sig i väg hit och överskridit vårt kejserliga områdes gräns, skall man draga försorg om att skydd beredes honom under vägen och han så fort ske kan befordras till vår residensstad, ty då i det ingångna fredsfördraget en tid av tre månader blivit bestämd, inom vilken de moskovitiska trupperna skola fullständigt utrymma Polens område, och det är sannolikt, att den polske ambassadören anländer hit inom besagda tid och att det genom underhandlingar med honom härstädes på det sätt, som torde stå till buds, kan beredas någon möjlighet för att konungen av Sverige, när han med Guds, den Högstes, bistånd skickas åstad genom Polen, får färdas på fredligt sätt och ej tillfogar polackerna någon som helst skada eller oförrätt, synes det rådligt att åt Eders av uppriktig vänskap besjälade Höghets ansvarskänsla, som präglas av chanernas energi, överlåta att genom underhandlingar med bemälde ambassadör på ovan beskrivet sätt[1], om Gud, den Högste, vill, befrämja denna angelägenhet, i överensstämmelse med vår storherrliga önskan ombesörja densamma och bringa den till slut, och alldenstund vi under alla omständigheter fordra och vänta av Eder, att detta sker i överensstämmelse med vår storherrliga önskan, hoppas vi ock av Eders Höghets energi, att I ej låten Edra ansträngningar slappas under förevändning, att det är Turkiska rikets sak att avhandla dessa frågor med den polske ambassadören, utan i överensstämmelse med den uppriktiga vänskap och medfödda pliktkänsla, som är oskiljaktigt förenad med Edert renhjärtade sinnelag och Eder ädla karaktär, medverken till förhoppningens uppfyllelse och jämväl, då polackerna äro Eder så nära, gören Eder underrättad och underhandlen på lämpligt och med omständigheternas krav överensstämmande sätt och låten oss lita på att konungen av Sverige, när han, om Gud, den Högste, vill, skickas åstad, får färdas på fredligt sätt och ej tillfogar polackerna någon som helst skada eller oförrätt, ävensom att I under alla omständigheter samvetsgrant befliten Eder om att uppfylla vår önskan genom att undanröja alla hinder och, vad som än prövas skäligt och lämpligt i fråga om anskaffande och tillhandahållande av ammunition, proviant under färden och övriga oundgängliga förnödenheter åt de trupper, som skola ledsaga högstdensamme, ombesörjen allt detta i samråd och samförstånd med Ismāʿīl Pascha och även-

[1] Läs med Ms. منوال مشروح اوزره; texten har مشروعه.

5—23106. *M. O. 1922.*

ledes vinnläggen Eder om att tillbörligen iakttaga alla villkor i freden både med polackerna och moskoviterna, på det att konungen av Sverige ej må få någon som helst anledning att skjuta upp att resa och begiva sig till bestämmelseorten, sedan hindren för att han, som ovan nämnts, på fredligt sätt färdas genom Polen med Guds, den Högstes, hjälp blivit undanröjda och alla erforderliga förberedelser för de honom följaktiga truppernas färd avslutats. Om Eders Höghet, som kan göra det svåra lätt, befrämjar denna angelägenhet genom att skaffa utvägar i sin egenskap av chan och är oförhindrad att befordra den polske ambassadörens hitresa och bereda någon möjlighet genom underhandlingar med honom, och frågan, huruvida konungen av Sverige på fredligt sätt må färdas genom Polen, genom Edert upphöjda omdöme, som kan lösa alla svårigheter, erhåller en lycklig lösning i överensstämmelse med vår storherrliga önskan, kommer Edert redliga syfte och Eder uppriktiga vänskap mot vårt höga rike att varda en prydnad för hävdernas blad och att gillas av alla, 'som hava ögon', och I skolen bliva föremål för våra mångdubblade välgångsönskningar och vårt synnerliga kejserliga välbehag. Ja, Gud giver lycka och framgång!

I slutet av Rebīʿ I[1] 1124."*

För att förmå Karl att resa genom Polen tog sultan Ahmed III sin tillflykt till följande utväg. Det hölls till sist en sammankomst med de polska envoyéerna, och man samtyckte till att Karl reste genom Polen med en tillräcklig militärisk eskort. När pādischahen skriftligen meddelat chanen av Krim och kommendanten i Bender Ismāʿīl Pascha denna sak, skickade han även en storherrlig skrivelse av följande lydelse till den svenske konungen:

"Storherrlig skrivelse till konungen av Sverige.[2]

Till vår vän konung Carolus av Sverige, denna prydnad för kristendomens mäktiga furstar, denne utkorade bland kristenhetens frejdade märkesmän, ordnaren av de kristna staternas angelägenheter, som höljer sig i höghetens och värdighetens mantel och prydes av ärans och myndighetens kännetecken — Gud, den Högste, give honom ett gott och lyckligt slut och göre hans väg till det rätta och goda lätt. När vår höga, storherrliga namn-

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 6, sid. 243; viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 158.*

[1] Började den 8 april 1712.

[2] Latinsk översättning hos Nordberg, IV, n:o CLXXIV.

teckning kommer Eder till handa, vare det kunnigt, att vi varit beslutna att under innevarande välsignade år företaga ett fälttåg mot moskoviterna, men att den moskovitiske tsaren överlämnat fästningen Azov, vilken innefattades i villkoren för den förra freden, och vädjat till engelska och holländska sändebuden, som räknas till vårt höga rikes gamla vänner, och att, sedan övriga förhållanden genom deras bemedling avhandlats, fred slutits på grundval av vissa bestämmelser och en förbindelse mottagits av nyssnämnde tsars gisslomän samt att en förbindelse avgivits även av vårt höga rike, och alldenstund frågan, huruvida I på fredligt sätt mån ostörd färdas genom Polen till Edert eget land, genom vår allerhögsta storherrliga skrivelse hänskjutits och hänvisats till Hans Höghet, regeringens ryggstöd, styrelsens stödjepelare, fridens främjare, den regerande chanen av Krim Devlet Giraj Chān — måtte hans höghet bestå — och likaledes genom nådig befallning i vederbörlig form till den höge styresmannen, den inflytelserike rådgivaren, som stöder världen, kommendanten i Bender, min vezir[1] Ismā'īl Pascha — Gud, den Högste, låte hans storhet bestå —, och sedan även denna av vår storherrliga välbevågenhet beledsagade skrivelse utfärdats och avsänts till Eder med den om vårt höga rike synnerligen förtjänte förutvarande tjavusch baschy Ahmed, denna prydnad för alla ädla och nobla män — måtte hans ära bestå — torden I, när vår storherrliga skrivelse kommit Eder till handa och I tagit kännedom om förhållandet, hålla Eder redo och beredd att, som ovan nämnts, på fredligt sätt anträda färden genom Polen till Edert eget land och avvakta tiden därför. När de trupper, som beordrats till Bender, om Gud, den Högste, vill, anlänt dit, alla förnödenheter och allt, som behöves för denna sak, anskaffats och tiden för Eder avresa är inne, skola även respängar sändas Eder. Och då polackarne äro vårt höga rikes grannar och vänner och vi äro beslutna att fortfarande liksom hittills bibehålla fred och sämja med dem, hoppas vi, att I, när I på sätt, som blivit bestämt, bryten upp och begiven Eder åstad genom Polen och ända tills I med Guds, den Högstes, hjälp anländen till Edert eget land, gån till väga med den största försiktighet, så att icke någon som helst skada eller oförrätt tillfogas polackarne, deras undersåtar och underlydande[2] av Edra följeslagare eller de trupper, som

[1] Ms. وزيرم; den tryckta texten وزير.

[2] رعايا وبرايا. Ordet رعايا betydde ursprungligen »bönder utan hänsyn till religionen», men började under förra hälften av 1700-talet användas

av vårt höga rike sändas med Eder som eskort, och ej heller någonting händer, som är oförenligt med den fred och sämja, som är rådande mellan vårt höga rike och polackarne, och att I under Eder färd och passage genom Polen i allmänhet tagen tillbörlig hänsyn till försiktighetens bud, så att ej några olämpliga handlingar begås, vilka äro stridande mot det vänskapliga förhållandet mellan vårt höga rike och polackarne, och på detta sätt uppfyllen den Eder hittills visade innerliga vänskapens krav. Ja, frid över den, som följer den rätta vägen!

I slutet av Rebī' I[1] 1124." *

Till denna storherrliga skrivelse tillade Ahmed III personligen följande: "Frågan, huruvida I på fredligt sätt mån färdas genom Polen och till Edert eget land, har genom storherrlig skrivelse av mig hänskjutits och hänvisats till chanen av Krim och kommendanten i Bender Isma'īl Pascha, vadan I torden handla i överensstämmelse med innehållet i denna vår storherrliga skrivelse."

Alla rikets stormän sysselsatte sig nu med frågan om den svenske konungens färd genom Polen. Att underhandlingarna med de polska envoyéerna ledde till ett lyckligt resultat, var olägligt för Karl. Han talade om sina skulder och om vinterns annalkande, och som han var orolig för att falla i fiendens händer i Polen, ville han ej lämna Turkiet. Till den svenske konungen sände sultan Ahmed III tvenne skrivelser med underrättelse om de polska sändebudens medgivande. Dessa voro av följande lydelse[2]:

"Till vår vän konung Carolus av Sverige, denna prydnad för kristendomens mäktiga furstar, denne utkorade bland kristenhetens frejdade märkesmän, ordnaren av de kristna staternas angelägenheter, som höljer sig i höghetens och värdighetens mantel och prydes av ärans och myndighetens kännetecken — Gud give honom ett gott och lyckligt slut och ingive

som benämning på »Höga Portens icke-muhammedanska undersåtar utan hänsyn till deras yrke». Då det är fråga om turkiska förhållanden, betyder således رعايا وبرايا »kristna och muhammedanska undersåtar». Se Mordtmann, s. 138, not 1.

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 6, sid. 245. — Hos Voltaire, Charles XII, Armand Colins förlag[3], sid. 222 förekommer en översättning av denna skrivelse, men översättningen är felaktig.*

[1] Började den 8 april 1712.

[2] Fransk översättning hos Nordberg II, 634.

[3] 6:e éd. 1910.

honom kärlek till det rättas och godas väg. När vår höga, storherrliga namnteckning kommer Eder till handa, vare det kunnigt, att förberedelser för Eder hemresa genom Polen med Guds, den Högstes, hjälp flera gånger vidtagits både i fråga om eskort och erforderliga förnödenheter, men att resan hittills måst uppskjutas till följd av vissa hinder och svårigheter. Nu har emellertid Hans Höghet, regeringens ryggstöd, styrelsens stödjepelare, fridens främjare, den regerande chanen av Krim Devlet Giraj Chān — måtte hans höghet bestå — i en underdånig skrivelse, som anlänt till vår lycksaliga tron, utförligt redogjort för stämningen bland de polska magnaterna och meddelat, att en betydande armé från Edert land överförts till Pommern och fördrivit de moskovitiska trupperna därifrån, samt tillika hemställt, att I nu måtten resa hem genom Polen under eskort av en större truppstyrka, som är rustad för vintern, och en av vårt höga rikes vezirer, och sedan även kommendanten i Bender Ismā'īl Pascha inkommit med en skrivelse i samma riktning och det genom vår storherrliga skrivelse i nåder kungjorts för nyssnämnde chan och genom vår nådiga befallning, som kräver ovillkorlig lydnad, även för kommendanten i Bender Ismā'īl Pascha, att nyssnämnde chan och kommendanten i Bender Ismā'īl Pascha innevarande vinter skola sända Eder åstad till bestämmelseorten under eskort av en större truppstyrka, som är rustad för vintern, utfärdas härmed denna av vår storherrliga välbevågenhet beledsagade skrivelse till Eder och avsändes med förutvarande tjavusch baschy Mehemed, denna prydnad för alla ädla och nobla män — måtte hans ära bestå. Och alldenstund vi hoppas, att I vid hans ankomst i överensstämmelse med de båda nyssnämndes hemställan och förslag bryten upp innevarande vinter och genom Polen begiven Eder till bestämmelseorten samt genom Guds, den Högstes, försyn oskadd anländen[1] till Eder här och Edert land, torden I ock, om Gud, den Högste, vill, i enlighet med nyssnämnde chans åsikt bryta upp på utsatt tid och genom Polen begiva Eder till Edert land och icke genom någon som helst tvekan eller obeslutsamhet låta detta tillfälle gå Eder ur händerna. Emedan moskoviterna brutit fördraget i fråga om den punkt, som innehåller, att de skola draga sig tillbaka från Polen och fullständigt utrymma detta land, hava vi under åberopande av Guds eviga lag beslutit att i vår företaga ett storherrligt fälttåg med vår segerkrönta här. Då det erbjuder

---

[1] Läs عنتنج.

sig ett gynnsamt tillfälle, vänta vi, att I icke öken de genströvigas skara genom att skjuta upp, utan så fort ske kan beslutsamt vänden tyglarna mot det efterlängtade målet. Ja, frid över den, som följer den rätta vägen!

I medio av Schevvāl[1] 1124.“*

„Efter den övliga adressen.[2] Sedan alla behövliga förberedelser för Eder hemresa genom Polen med Guds, den Högstes, hjälp redan vidtagits både i fråga om eskort och övriga erforderliga förnödenheter, vilket genom storherrlig befallning i nåder kungjorts för Hans Höghet, regeringens ryggstöd, styrelsens stödjepelare, fridens främjare, den regerande chanen av Krim Devlet Giraj Chan — måtte hans höghet bestå — och en av våra storvezirer, kommendanten i Bender Ismā'īl Pascha, har en allerhögsta storherrlig skrivelse rörande denna angelägenhet allernådigst utfärdats även till Eder och avsänts med förutvarande tjavusch baschy i vårt rikes huvudstad Mehemed, denna prydnad för alla ädla och nobla män — måtte hans ära bestå. Och då vi genom tillförlitliga underrättelser i nåder erfarit, att både chanen av Krim och Ismā'īl Pascha nu äro redo och oförhindrade att efter anskaffande av alla förnödenheter och vidtagande av alla förberedelser begiva sig i väg på denna färd och att trupperna från Krim, ävensom den övriga tatariska härsmakten, som skall följa med, så småningom anlänt och sammanträffat och samlats på slätten vid Bender samt att Edert uppbrott kan ske när som helst, och enär denna färd är beroende av vintern och en fortsatt vistelse på slätten och ett längre dröjsmål därstädes möjligen skulle kunna utöva en försvagande inverkan på de trupper, som skola följa med, och nedsätta deras duglighet och våra kejserliga trupper dessutom måste återvända hem, innan våren[3] kommer och isarna bliva osäkra, vadan det är av behovet påkallat, att I bryten upp från Bender så fort ske kan och skynden Eder under vägen, för att ej vintern skall gå till ända under uppskov från den ena dagen till den andra och det gynnsamma tillfället förspillas, utfärdas härmed denna vår allerhögsta storherrliga skrivelse och avsändes med kapudju baschy vid vårt höga hov Chalīl, denna prydnad för alla ädla och nobla män — måtte hans ära bestå.

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 6, sid. 265.*

[1] Började den 1 nov. 1712.

[2] Fransk översättning hos Nordberg II, 646.

[3] Texten أيام; läs med Ms. أيام بهار.

Vid hans ankomst mån I icke tillåta Eder ett ögonblicks dröjsmål eller uppskov, utan i endräktigt samråd med bemälde chan och Ismāʿīl Pascha, så fort ske kan, bryta upp fran Bender och utan att spilla tid genom att stanna och rasta på vägen skynda Eder att resa genom Polen och snarligen begiva Eder hem till Edert land. Måtte Gud, som vägleder oss, hjälpa Eder att oskadd komma hem till Edert rike!

Den 1 Zi-l-hiddje[1] 1124.“ *

Nu var det bestämt, att konungen av Sverige skulle skickas hem till sitt land, och chanen av Krim och storveziren vidtogo de åtgärder, som fordrades för att eskortera honom genom Polen. I ett brev till chanen av Krim redogjorde storveziren för sina förberedelser på följande sätt:

“Högärevördige, tappre, ädle och ärade broder! Sedan Edra brev och ämbetsskrivelser genom vår kammartjänare[2] . . .[3], som för någon tid sedan skickades till Eder, inom önskad tid kommit Eder ödmjuke tjänare till handa och vi tagit kännedom om deras innehåll samt detta inberättats till Hans Majestäts, vår stormäktige, allom bjudande, allsvåldige, ädle herres, den världsbehärskande kalifens, storherrliga, världsomfattande tron — Gud låte hans segrar[4] räcka till domens dag — har Edert

---

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 6, sid. 268.*

[1] Började den 30 dec. 1712. Månadens namn har bortfallit i texten, men angives i Ms.

[2] I originalet چوقدار »kammartjänare» hos sultanen eller storveziren. Jfr d'Ohsson VII, 36: »Le *Basch-Tchocadar* ou Premier Valet de chambre a sous lui quarante valets *(tchocadars)* qui appartiennent aux trois autres chambrées. Ils suivent le Sultan, richement vêtus et la ceinture garnie d'un coutelas, d'un poignard, et d'un fouet avec de longues chaines, le tout en argent; mais ceux du chef sont d'or. Ce dernier marche à la droite du Sultan, tenant la main posée sur la croupe de son cheval, et portant dans la poche de sa robe, sur sa poitrine, les sandales de son maître enfermées dans un fourreau de satin. Son second *(l'Ikindji-Tchocadar)* marche à la gauche du Sultan.» Om storvezirens kammartjänare heter det, ibid. s. 179: »Deux cents valets de pied, *Tchocadars*, portant à la ceinture un fouet garni de chaînes d'argent; les plus anciens d'entre eux sont employés comme espions».

[3] Namnet saknas i den turkiska texten och antydes blott genom tre punkter.

[4] اعز اه انصاره; انصاره på detta ställe plur. av نصر »seger» och icke av ناصر »medhjälpare».

uppriktiga nit och Edra redliga bemödanden att lösa frågan om den svenske konungens hemsändande bidragit till att öka Hans Kejserliga Majestäts välvilja mot Eder. Tre dagar före besagde kammartjänares ankomst hit hade tjavusch baschy Ahmed Agha genom allerhögsta storherrlig förordning av Hans Storherrliga, Kejserliga Majestät allernådigst fått i uppdrag att meddela, att man ej finge låta konungen av Sverige längre stanna i Bender, utan skulle skicka honom i väg, och Eder ödmjuke tjänare hade också skrivit ett brev och avsänt detsamma. I de ärade skrivelser, som nu anlänt med kammartjänaren, haven I behagat meddela, att det redan kungjorts för de trupper, som skola komma från Krim, att de böra hålla sig marschfärdiga, och att budbärare dessutom sänts med särskilda order, att de skola skynda att infinna sig så snart sig göra låter, samt att de, om Gud, den Högste, vill, bryta upp från Krim den 23 Zi-l-ka'de[1] och I dragen åstad samma dag som trupperna från Krim anlända, men att det under vintern är omöjligt att, sedan man brutit upp, stanna ett par dagar i samma kvarter på samma sätt som under sommaren, vadan det är nödvändigt att skynda på konungen av Sverige, så att man ej mitt i vintern låter de islamitiska trupperna vänta på slätten från den ena dagen till den andra, utan ofördröjligen bryter upp och begiver sig i väg. Och sedan det allernådigst utfärdats en allerhögsta storherrlig skrivelse i eftertryckliga ordalag till konungen av Sverige, att man i överensstämmelse med chanens tungt vägande åsikt icke under några förhållanden får stanna vare sig i Bender eller under vägen, utan måste skyndsamligen begiva sig i väg, och denna skrivelse avsänts med . . .[2], hava dessa av uppriktiga välgångsönskningar beledsagade rader sammanfogats till ett skriftligt dokument och så att säga blivit ett budskap från en härold, som erinrar om Irems paradis.[3] När skrivelsen anländer till bestämmelseorten, är det ingalunda fördolt eller förborgat för Edert upplysta omdöme, vilken viktig sak det är, att högstdensamme begiver sig hem till sitt land och ej får stanna under vägen. Med Guds, den Högstes, bistånd hava både pänningar, soldater och alla övriga förnödenheter anskaffats; nu har ock frågan om hans hemfärd med eftertryck framhållits och påskyndats i en storherrlig skri-

[1] Den 22 dec. 1712.

[2] Namnet saknas i originalet och antydes blott genom punkter.

[3] *Iram*, turk. *Irem*, enligt den vanligaste förklaringen en stad i Sydarabien, som påminde om paradisets härlighet; se *Enzykl. d. Isl.* II, 554 f.

velse och korteligen alla erforderliga yrkanden upprepade gånger blivit framställda. Hädanefter är förverkligandet av denna sak beroende av chanens bergfasta kraft, och om Gud, den Högste, vill, mån I ej vidare tillåta högstdensamme att visa någon som helst tvekan eller obeslutsamhet, utan i överensstämmelse med den i Eder ärade skrivelse givna anvisningen torden I bemöda och beflita Eder om att så fort ske kan förmå honom att bryta upp från Bender och skicka honom i väg och varken under färden eller på rastställena tillåta något uppehåll, utan genom Polen befordra honom till någon plats i hans eget land, som kan komma i fråga. Det är otvivelaktigt, att utförandet av detta uppdrag med den allgode Skaparens hjälp kommer att lända Eder ädla person, ja, till och med Edra efterträdare och undersåtar till berömmelse, så länge det behagar Gud, och vi hoppas och bedja, att I så fort ske kan måtten glädja oss med den ivrigt efterlängtade underrättelsen, att I brutit upp och begivit Eder åstad. Enligt vad som i en officiell skrivelse meddelats skall man även bemöda sig om att anskaffa de trupper, som behövas för fästningen Azov, och om Gud, den Högste, vill, befordra dem dit i rätt tid. Även frågan om de fartyg, som behövas för fästningarna Azov och Otjakov, har av den högtärade veziren, den ädle storamiralen avhandlats med Eder välbevågne vän och avgjorts på ett tillfredsställande sätt, och om Gud, den Högste, vill, skall allt, som erfordras därför, anskaffas i mån av behov. Måtte Gud, den Högste — honom allena all ära — befrämja och underlätta alla våra angelägenheter och förläna Eder färd och Edert företag en lycklig utgång!“ *

V.

Höga Portens energiska bemödanden att förmå Karl att begiva sig i väg. — Janitscharernas begäran att utfå sitt tillgodohavande av Karl. — Aghans brev avsändes från kåren till Bender. — Betalningen av Karls skulder. — Det belopp, som ställdes till hans disposition. — Underhandlingar med Polen. — Garanti för Karls färd genom Polen. — Karls omedgörlighet. — Hans begäran om mera pängar av Höga Porten.

Nu förstod den svenske konungen både av de storherrliga skrivelserna och de meddelanden, som lämnades honom av kommendanten i Bender, att Höga Porten menade allvar, men för

---

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 6, sid. 170.*

att kunna låta sin vistelse draga ut på tiden måste han finna på någon förevändning. Karl hade gjort skulder på alla håll, och att lämna Bender utan att betala dem ansåg han ej passande, varför han meddelade vederbörande, att han ej kunde resa från Turkiet, förr än han betalt sina skulder. Rikets stormän funno emellertid en utväg härför. De skickade nämligen den svenske konungen 200 pungar[1] kontant; av dessa pänningar voro 100 avsedda för resan och 100 för skulderna. Denna summa kunde dock icke förslå till hans skulder, och därför uttänktes en annan utväg: man lät nämligen avfordra den svenske konungen en med hans sigill beseglad förbindelse att betala de återstående skulderna inom ett år. Men detta medel var omöjligt att tillämpa; den svenske konungen hade även skulder till janitscharerna, och dessa brydde sig ej om någon förbindelse, utan uppträdde hänsynslöst och förklarade, att de ville ha sina pängar genast. Storveziren befallde visserligen, att man skulle stävja janitscharernas oförsynthet, men denna kraftåtgärd av Höga Porten kunde icke hindra fordringsägarne att trakassera Karl. Före dessa 200 pungar kontant hade man även lånat honom 800 pungar mot revers, och nu skickade man honom 900 pungar kontant till en kurs av 500 piaster per pung. Utom de 100 pungar, som anslogos till betalning av hans skulder, lämnade man honom sålunda ytterligare 1000 pungar och erhöll av honom revers på 1100 pungar kontant. Karls skuld till Höga Porten uppgick alltså till 1900 pungar kontant, och nu kunde han icke längre anföra några förevändningar för att slippa bryta upp.

Orderna till ståthållaren i Otjakov rörande pänningeförsträckningarna voro av följande lydelse:

"Order till ståthållaren i Otjakov, befälhavaren över de till Bender beordrade trupperna, veziren Ismāʿīl Pascha.

Alldenstund konung Carolus av Sverige, denna prydnad för kristendomens mäktiga furstar, denne utkorade bland kristenhetens frejdade märkesmän, ordnaren av de kristna staternas angelägenheter — Gud give honom ett gott och lyckligt slut — som för någon tid sedan tagit sin tillflykt till mitt höga rike och för närvarande befinner sig i Bender, åsamkat sig betydande skulder till janitscharkåren m. fl. därstädes och det nu[2] är på

[1] *Baltadjy*, sid. 78, not 2.

[2] Texten har اولوب وانكسارة تحذه; det överflödiga و bör emellertid strykas enligt Ms.

tiden, att högstdensamme på fredligt sätt reser hem till sitt land genom Polen, men det är tydligt och klart, att det är alldeles omöjligt för honom att betala sina skulder, innan han kommer hem, har nuvarande orta tjauschy[1] i janitscharkaren Salih, detta föredöme för alla ädla och framstående män — måtte hans ära ökas — genom en skrivelse från aghan å kårens vägnar utsetts att ordna dessa angelägenheter[2] på lämpligt sätt, så att borgenärerna ej gå miste om sina rättigheter, och utfärdas härmed min nådiga befallning, som kräver ovillkorlig lydnad, allernådigst rörande denna sak. Då det genom personer, som anlänt därifrån[3], blivit allmänt känt, att vederbörande fordringsägare, när högstdensamme lånat pänningar av dem, utlånat dem mot en ränta, som överskrider billighetens gränser och är oförenlig med allmänt brukliga affärsprinciper, och det under denna förutsättning är sannolikast, att fordringsägarne, om de få vänta ett år, komma att till fullo åtnjuta vanlig ränta och icke lida någon förlust därpå, varder härmed i nåder kungjort och tillkännagivet, att av de 200 pungar kontant, som förut ditsänts för den svenske konungens räkning, 100 pungar skola utbetalas till honom själv, enär 100 pungar torde vara fullt tillräckliga till respängar, och 100 pungar reserveras för att ställas till fordringsägarnes disposition, och att du, som är vederbörande vezir, genom förutvarande tjavusch baschy Ahmed, denna prydnad för alla ädla och nobla män — måtte hans ära bestå — som för närvarande befinner sig i Bender, och den å janitscharkårens vägnar utsedde orta tjauschy skall låta i laga form upprätta en förteckning över därvarande borgenärers fordringar jämte deras namn och noggrann uppgift[4] om varje pung kontanta pängar, å baksidan anteckna och verificera högstdensammes kvarlåtenskap och å den kejserliga skattkammarens vägnar ansvara och gå i god för att borgenärernas resterande fordringar, om Gud, den Högste, vill, inom ett år betalas av den svenske konungens eget land samt, ifall de ej låta sig nöja härmed, själv jämte skattmästaren i Bender utställa en i laga form avfattad och med sigill beseglad förbindelse och, till vilket sammanlagt kontant belopp de där bokförda borgenärernas resterande fordringar jämte de 200 pungar, vilka, såsom ovan nämnts, dels skola

---

[1] Jfr sid. 63, not 2.

[2] Läs med Ms. احواله i st. f. امواله.

[3] Läs طرفدن اول.

[4] Originalet تسليم; man väntar تفصيل eller något dylikt.

utbetalas till den svenske konungen personligen, dels i reda penningar ställas till fordringsägarnes disposition, än må uppgå, genom bemälda ombud anskaffa en i laga form avfattad och med sigill beseglad förbindelse av högstdensamme att inbetala beloppet till den kejserliga skattkammaren och likvidera det inom ett år. Och då det, sedan du med Guds, den Högstes, hjälp ordnat dessa angelägenheter på detta sätt, icke längre återstår någonting, som kräver den svenske konungens kvarstannande i Bender, må han icke längre stanna kvar därstädes, utan han bör utveckla all den energi, varav han är mäktig, för att så fort ske kan bryta upp och begiva sig till bestämmelseorten, och du å din sida bör med liv och själ uppbjuda all din förmåga och alla dina krafter för att fylla din uppgift så, som man av dig hoppas, och på ett sätt, som vinner mitt storherrliga bifall.

I medio av Djümāzy I[1] 1124."*

"Order till ståthållaren i Otjakov, befälhavaren över de till Bender beordrade trupperna, veziren Ismāʿīl Pascha.

Alldenstund konung Carolus av Sverige, denna prydnad för kristendomens mäktiga furstar, denne utkorade bland kristenhetens frejdade märkesmän, ordnaren av de kristna staternas angelägenheter — Gud give honom ett gott och lyckligt slut — som för någon tid sedan tagit sin tillflykt till mitt höga rike och för närvarande befinner sig i Bender, åsamkat sig skulder till vissa personer därstädes och det sports, att fordringsägarne, av vilka de flesta tillhöra janitscharkåren, uppträtt närgånget och brutalt mot högstdensamme och hans följeslagare och förklarat, att de vilja hava sina pängar genast, och det är uppenbart, att konungen av Sverige under nuvarande förhållanden ej kan betala sina skulder, men såsom varande mitt höga rikes gäst har anspråk på skydd och hägn, och enär det bestämts, att åtgärder skola vidtagas på lämpligt sätt, så att borgenärerna ej gå miste om sina rättigheter, innan de trupper, som beordrats till Bender, om Gud, den Högste, vill, anlända dit och det kommer en underrättelse, som motsvarar våra förväntningar, från Polen samt tiden är inne för högstdensammes hemresa genom detta land på fredligt sätt, har nuvarande orta tjauschy i janitscharkåren Sālih, detta föredöme för alla ädla och framstående män — måtte hans ära ökas — genom en skrivelse från aghan å kårens vägnar utsetts till detta

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 131.*
[1] Började den 6 juni 1712.

uppdrag, vilket genom nådig befallning även kungjorts för den i Bender varande janitscharofficeren vid mitt höga hov — måtte hans ära ökas. Denna[1] min nådiga befallning utfärdas och avsändes även till dig, som är vederbörande vezir, och varder härmed i nåder kungjort och tillkännagivet, att du, när den, om Gud, den Högste, vill, kommer dig till handa, skall inskärpa och inprägla hos fordringsägarne att ej ofreda och förolämpa den svenske konungen och hans följeslagare och att du ovillkorligen skall hålla dem i tukt och ordning, tills tiden är inne för den svenske konungens hemresa genom Polen på ovan beskrivet sätt och lämpliga åtgärder vidtagits för ordnande av dessa angelägenheter, så att borgenärerna ej gå miste om sina rättigheter, samt att du, såsom man av dig hoppas och väntar, skall uppbjuda all din förmåga och alla dina krafter för att åstadkomma ett lovvärt resultat.

I slutet av Djümāzy I[2] 1124."*

"Order till kommendanten i Bender Ismā'īl Pascha.

Ehuru det i det fredsfördrag, som diskuterats med moskoviternas gisslomän i min residensstad, uppställts som villkor, att den moskovitiske tsaren inom tre månader skall låta sina trupper fullständigt utrymma Polen och att någon moskovitisk armé hädanefter icke under någon som helst förevändning får överskrida Polens gränser eller på något sätt lägga hinder i vägen för den svenske konungens hemresa, är det allmänt känt, att den moskovitiske tsaren, i strid med detta villkor, efter besagda tids förlopp tågat genom Polen med en här och belägrat en svensk fästning i den på svenskt område belägna provinsen Pommern, varigenom han även spärrat vägen för den svenske konungens färd genom Polen, och att moskovitiska trupper — oavsett att det ej finnes någon annan väg än genom Polen, när han vill återvända från Pommern — efter hand samlats i bebyggda och bebodda trakter i Polen på den andra sidan floden Wisla,** och det är således uppenbart, att den moskovitiske tsaren brutit fördraget och att hans gisslomän ljugit. Sedan det nu genom vad som huvudsakligen innehålles i en underdånig skrivelse och rapport, som genom förutvarande tjavusch

---

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 132.*[3]

** *Vistula, Weichsel.*

[1] Saknas i texten, men finnes i Ms. (اشبو).

[2] Började den 6 juni 1712.

[3] Enligt Ms.; den tryckta texten *131.*

baschy Mehemed, denna prydnad för alla ädla och nobla män — måtte hans ära bestå — inkommit från Hans Höghet, regeringens ryggstöd, styrelsens stödjepelare, fridens främjare, den regerande chanen av Krim Devlet Giraj Chān — måtte hans höghet bestå — ävensom i en skrivelse från dig, erhållits utförliga upplysningar om stämningen hos de polska magnaterna och en gesant, som under namn av polsk ambassadör kommit från moskoviternas bundsförvant Hästskokrossaren,* och det blivit upplyst, att den fallfärdige tsaren ingått förbund med Hästskokrossaren, som gör anspråk på Polens krona, och utan hänsyn till mitt höga rike ämnar bemäktiga sig Polen samt därjämte har ont i sinnet även mot de islamitiska länderna, och då konungen av Sverige, även om det är meningen att skicka honom genom Polen under innevarande vinter, i betraktande av det av moskoviterna begångna fredsbrottet och deras gisslomäns uppenbara lögn enligt bemälde chans underdåniga skrivelse och rapport ovillkorligen måste komma som fiende till moskoviterna, men man under denna förutsättning jämväl har att taga hänsyn till de polska magnater, som befinna sig hos den svenske konungen, är det nödvändigt att utse en större truppstyrka, som är rustad för vintern, och giva en vezir i uppdrag att följa med. Efter deras ankomst till polska gränsen kan man nämligen enligt chanens försäkran[1] hoppas, att tillförsikten skall ökas vid anblicken av denna ståtliga härskara hos dem, som söka en utväg att bliva befriade från moskoviternas övergrepp genom att taga sin tillflykt till Turkiska rikets skydd, och att fruktan och skräck skall överväldiga dem, som stå på moskoviternas sida[2], så att även de med eller mot sin vilja övergå till oss och följa den här, som kommer från detta håll, på grund av händelsernas utveckling hjälpa till att förena den svenske konungen med hans här och fördriva moskoviterna från sitt land. Då ifrågavarande angelägenhet i allerhögsta storherrlig audiens avhandlades med vezirerna, samtliga ülemā och mitt höga rikes övriga välsinnade rådgivare, ansågs det lämpligt, att den svenske konungen med Guds, den Högstes, hjälp hemsändes på ovan beskrivet sätt, och vunno de förträffliga åtgärder, om vilka bemälde chan skrivit, i allo mitt storherrliga bifall. För

* *August.*

[1] Både Ms. och den tryckta texten تاخیر اولنمغله, förmodligen skrivfel för تأیید اولنمغله.

[2] Efter طرفندن bör med Ms. tilläggas بولنانلره.

att de islamitiska länderna skola vara trygga och säkra för moskoviternas onda avsikter därigenom, att vi befria Polen från moskoviternas och deras anhängares inflytande, stävja moskoviternas övergrepp mot våra gamla vänner och grannar polackarne och fördriva och förjaga dem från Polen, eftersom det både av Eder rapport och från detta håll anlända personers uppgifter särskilt framgår, att moskoviten, om det befinnes nödvändigt att göra sig till herre i Polen, genom polackarnes underkastelse kan vinna nya krafter och bereda sig tillfälle och möjlighet att bemäktiga sig de islamitiska länderna, har i överensstämmelse med ett vederbörligen avgivet utlåtande om nödvändigheten av ett fälttåg mot moskoviterna beslut fattats att höja den självklara religionens fana och tillämpa apostlarnes herres lag samt att under våren i en lycklig stund företaga ett storherrligt fälttåg i segervisshetens tecken med samtliga rumeliska och anatoliska trupper, sex bölük chalky[1], janitscharerna vid mitt höga hov, vapensmederna[2], artilleriet, artilleritrossen och alla övriga vapenslag. För övrigt har ett sändebud med värdighet av polsk ambassadör, som kommit från moskoviternas bundsförvant Hästskokrossaren, icke förts till min residensstad, utan det har skickats bud, att han skall stanna och vänta i Adrianopel; en annan gesant, med värdighet av extra

[1] Se *Enzykl. d. Isl.* I, 771: »Bölük (T.) eigentlich 'Abteilung' (Wurzel *böl* 'teilen'), Gruppe, Truppe, bezeichnet seit Einführung der Reformen eine Kompagnie Infanterie (etwa 100 Mann), kommandiert von einem Hauptmann *(yüz-bāshi)*, oder eine Schwadron Kavallerie. *Bölük-emīni* 'Quartiermacher'. Ferner bedeutet *bölük* eine der drei Divisionen des Janitscharenkorps, die aus 61 *orta* 'Regimentern' bestand [i texten 'bestanden', tryckfel, se D'OHSSON VII, 313], von denen dreissig auf die Provinzen verteilt waren, während die übrigen in Konstantinopel standen. Die dieser Truppe angehörenden Mannschaften hiessen *bölük-lü* oder *bölük-khalki*.»

[2] I texten جبه جیلری, ibid. I, 1078: »Djebedji, 'Büchsenmacher', eine Heeresabteilung, welche zur Bewachung und zum Transport von Waffen und Munition bestimmt war; als sie von dem Sulṭān Muḥammed II. aufgestellt wurde, bestand sie aus 700 Mann; unter Murād III. wurde sie auf 7500 gebracht. Sie zerfiel in zwei Divisionen, *Bölük* und *Djemā'at*, die eine gewisse Anzahl *Ortas* umfassten. Ein Teil der Djebedji war in Konstantinopel in einer schönen Kaserne nahe der Ayā Sōfia und in einem Kiosk bei Top-Khāne untergebracht. Der Rest war auf die Grenzplätze verteilt, wo man sie gewöhnlich *'Azeb* nannte. Ihr General führte den Titel *Djebedji-Bashi*. Diese Truppe wurde zugleich mit den Janitscharen abgeschafft (1241 = 1826).»

ordinarie envoyé från Polen, som över Bedj* förut anlänt till Konstantinopel från Hästskokrossaren, har också skickats till den förre, som enligt min befallning skall stanna i Adrianopel. Som de erforderliga detaljerna rörande uppsättandet av förslag till de bestämmelser, som innehålla min storherrliga vilja, att konungen av Sverige, om Gud, den Högste, vill, innevarande vinter skickas i väg med en större truppstyrka, som är rustad för vintern, genom min allerhögsta storherrliga skrivelse uppdragits och anförtrotts åt bemälde chans beprövade duglighet, har även du, som är vederbörande vezir, fått i uppdrag att bistå Hans Höghet chanen; och då man av dig hoppas, att du i alla avseenden iakttager nit och trohet, har en av mina praktfullaste kejserliga hedersdräkter[1], bestående i en utomordentligt dyrbar sobelpäls av finaste beskaffenhet, jämte 5000 piaster förärats och tilldelats dig samt avsänts med den ovan omtalade Mehemed, som redan förut rest till Bender — måtte hans ära bestå. Sedan du efter hans ankomst med tillbörlig vördnad ifört dig den dig förärade och tilldelade hedersdräkten, som torde bereda dig glädje, och betygat din stolthet och tillfredsställelse, skall du å din sida i överensstämmelse med bemälde chans förslag rörande den svenske konungens hemsändande låta dig angeläget vara att, sedan utom de 800 pungar kontant, som i form av lån förut utbetalts till högstdensamme och på vilka revers mottagits, 200 pungar kontant till en kurs av 500 piaster per pung under innevarande år skickats till honom, av vilket belopp 100 pungar lämnats honom själv och 100 pungar tills vidare deponerats i Bender, förutom dessa 100 pungar kontant sända honom ytterligare 900 pungar kontant till en kurs av 500 piaster per pung, så att hela summan uppgår till 1000 pungar, och skola de ovan omtalade 1000 pungarna kontant av nyssnämnde chan genom din försorg överlämnas till högstdensamme mot revers å tillsammans 1100 pungar kontant, inberäknat de 100 pungar, som utbetalts åt honom i år. Då pänningefrågan, som han förut betraktat som en ovillkorlig förutsättning för hemresan, nu ordnats efter hans önskan och det numera icke återstår någonting, som skulle kunna motivera ett dröjsmål eller uppskov, varder härmed i nåder kungjort och tillkännagivet, att du, om Gud, den Högste, vill, skall underhandla med bemälde chan och se till, att du förmår konungen av Sverige att bryta upp från Bender, samt förordna överemiren Mustafā, som innehar

* *Wien.*

[1] Om turkiska hedersdräkter se Babinger, MO XIV, 121, not 1.

sandjakatet Avlonia som förläning — måtte hans lycka bestå — till din ställföreträdare i Bender och om det behöves några trupper för garnisonen i Bender förutom Mustafä Pascha, överlämna detta åt bemälde chans omdöme, att han må inberätta det hit, och om det är nödvändigt att tillkalla även tatarer, åt hans beprövade ansvarskänsla anförtro frågan, huruvida även tatariska trupper jämte någon av deras sultaner eller mirzas[1] böra beordras till garnisonen i Bender. Och när alla dessa angelägenheter avhandlats med bemälde chan och I kommit till ett bestämt resultat, skall du å din sida bistå bemälde chan med fulltaligt och fullrustat följe och tillräckligt antal väpnade män och i överensstämmelse med hans tungt vägande åsikt begiva dig till bestämmelseorten och enligt mina storherrliga förväntningar med liv och själ uppbjuda all din energi och förmåga för att åstadkomma ett gott resultat och vinna min storherrliga ynnest.

I medio av Schevväl[2] 1124.“ *

Sedan konungen av Sverige erhållit de begärda pängarna, gjorde han icke längre några svårigheter med avseende på resan, men begärde ytterligare 1000 pungar av den turkiska regeringen. Denna åtgärd av Karl XII föreföll rikets stormän och i synnerhet hans motståndare orimlig, och nu blev det nödvändigt att fördriva Svenska lejonet från Bender med våld. Enligt den plan, som först uppgjordes, syntes det lämpligast att föra Karl till fästningen i Saloniki, och det sändes en skrivelse[3] till chanen av Krim och en order till kommendanten i Bender Ismā'īl Pascha att verkställa detta uppdrag.

“Order till kommendanten i Bender, veziren Ismā'īl Pascha.

Sedan nuvarande tjavusch baschy Ahmed, denna prydnad för alla ädla och nobla män — måtte hans ära bestå — anlänt hit och hans brev och rapport, innehållande upplysningar om den svenske konungens förhållanden, inkommit, har jag allernådigst tagit kännedom därom och jämväl om de skrivelser, som jämte

---

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 206. — Voltaire, Charles XII, Armand Colins förlag, sid. 229 förekommer visserligen en översättning av detta brev, men den är i högsta grad ofullständig och felaktig.*

[1] D. v. s. prinsar; »sultaner», se *Baltadjy*, sid. 158, not 4.

[2] Började den 1 nov. 1712.

[3] I den turkiska texten står här en hänvisning, men någon not finnes icke. På motsvarande ställe i Ms. förekommer emellertid en not av följande lydelse: *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 271. Rāschids krönika III, 390* [II, 94 b]; se sid. 82, not **.

bemälde Ahmeds papper — måtte hans ära bestå — anlänt[1] från Hans Höghet, regeringens ryggstöd, styrelsens stödjepelare, fridens främjare, den regerande chanen av Krim Devlet Giraj Chān — måtte hans höghet bestå — ävensom från dig, som är vederbörande vezir. Bland annat omtalas i bemälde tjavusch baschy Ahmeds rapport, hurusom konungen av Sverige skapar onödiga hinder för avfärden och vidtager varjehanda olämpliga åtgärder, och både i ditt och bemälde Ahmeds brev meddelas, hurusom högstdensamme bemöter alla uppmaningar att bryta upp från Bender och begiva sig i väg med förevändningar och undanflykter och när man anhåller, att han skall resa, svarar: 'Jag önskar ytterligare 1000 pungar kontant av Turkiska riket; förr än dessa pängar kommit, kan ingenting göras åt saken, och jag begiver mig icke i väg'.* Då emellertid alla förberedelser för den svenske konungens hemresa genom Polen redan vidtagits både i fråga om eskort och allt annat, vadan det icke längre finnes någonting, som skulle kunna hindra honom att bryta upp, utan hans vägran och obenägenhet att resa är blott kält och undanflykt, och enär det är absolut nödvändigt, att han så fort ske kan bryter upp från Bender, har en allerhögsta storherrlig förordning allernådigst utfärdats** till bemälde chan att vidtaga åtgärder för att förmå högstdensamme att så fort ske kan bryta upp och föra honom till bestämmelseorten samt, om han ej godvilligt begiver sig i väg, under alla omständigheter föra honom åstad med våld och genom Polen befordra honom till någon plats

* *»Man söker fördriva oss härifrån med vapenmakt. Konungen är besluten att hålla ut till det yttersta, emedan han vet, att pādischāhen icke har någon kännedom härom. Antaglīgen står tatarchanen alltjämt i förbindelse med August. Han är hela orsaken till dessa historier. De ha tagit åtskilliga av våra underofficerare och menige. Det säges, att de ämna anfalla konungen, men vi skola försvara hans dyrbara liv till sista blodsdroppen. Nu förstån I. Kära vän, tala om allt detta för Hans Majestät kejsaren! Vi ha sagt dem, att vi ej kunna resa, förr än vi få 1000 pungar. Vi ha förklarat, att de få giva sig till tåls, ända tills vår här kommer från Polen och skaffar oss pängar och allt annat, men de höra ej härpå.» Brev från Grotthuss, Bender den 12 januari 1713.*

»Käre broder, skicka in en inlaga till Hans Majestät kejsaren, och tala om, att tatarchanen vill avlägsna oss med våld. Nu stå 6000 man omkring oss. De komma att avskära vår tillförsel och våra förbindelser. De ha tagit 50 man ifrån oss. Chanen och överhovstallmästaren hålla ihop. De komma att utlämna oss åt konung August. Konungen befaller: 'Tala om allt detta för pādischāhen'.» Bender den 16 januari 1713.

** *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 271. — Rāschids krönika III, 390* [II, 94 b].

[1] Ms. واصل اولوب مفهوملری; den tryckta texten واصل ومفهوملری.

i hans eget land, som kan komma i fråga, men om man ej väntar sig något gagn för Turkiska riket av att skicka honom i väg genom Polen med våld, utan det är antagligt, att detta skulle verka skadligt, uppgiva tanken på vägen genom Polen och utan tvekan föra honom åstad och befordra honom till fästningen i Saloniki. Och sedan min i tjänst varande överhovstallmästare Mehemed, denna prydnad för alla ädla och nobla män — måtte hans ära bestå — utsetts* att framföra detta uppdrag, utfärdas och avsändes denna min nådiga befallning även till dig. Och varder härmed i nåder kungjort och tillkännagivet, att du, när min befallning, om Gud, den Högste, vill, kommer dig till handa, med största samvetsgrannhet skall ombesörja denna angelägenhet i överensstämmelse med bemälde chans tungt vägande åsikt och vidtaga åtgärder, så att högstdensamme förmås att bryta upp från Bender och föres till bestämmelseorten, och om han ej godvilligt begiver sig i väg, under alla omständigheter föra honom åstad med våld och genom Polen befordra honom till någon plats i hans eget land, som kan komma i fråga, men att du, om det är nödvändigt att avstå från att taga vägen genom Polen och välja Saloniki i stället, därför att man ej väntar sig något gagn av att han skickas i väg genom Polen med våld, utan det är antagligast, att detta skulle verka skadligt, skall utse överemiren Mustafā, som innehar sandjakaten Ochrida och Avlonia som förläning och för närvarande befinner sig i Bender — måtte hans lycka bestå — jämte en tillräcklig truppstyrka av kavalleriet och andra vapenslag i Bender och, om så skulle erfordras, även en avdelning tatarer från bemälde chan att föra högstdensamme till fästningen i Saloniki och med största samvetsgrannhet fullgöra uppdraget att i samråd med bemälde chan och genom ovannämnde Mehemeds och Ahmeds försorg — måtte deras ära bestå — föra högstdensamme åstad och befordra honom till fästningen i Saloniki samt uppbjuda all din förmåga och alla dina krafter för att uträtta denna angelägenhet till min storherrliga belåtenhet och bringa den till ett lyckligt slut och i enlighet med mina storherrliga förväntningar göra ditt bästa och ej spara någon möda för att åstadkomma ett gott resultat.

I medio av Zi-l-hiddje[1] 1124.“**

---

* *Rāschids krönika III, 390* [II, 94 b].

** *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 248; urkundssamlingen n:o 6, sid. 271.*

[1] Började den 30 dec. 1712; Zi-l-hiddje enligt Ms., i texten oriktigt ر, d. v. s. Rebīᶜ II, som började den 8 maj 1712.

VI.

Definitivt besked till Karl Järnhuvud. — Underhandlingar i seraljen. — Den svenske konungen föres med våld från gränsen in i landet. — Hans vistelse i Demotika. — Karls beslut att resa hem. — Förberedelser för resan. — Hans skrivelse till sultan Ahmed III efter hemkomsten. — Sultan Ahmed III:s sista brev till Karl.

För sista gången skickades en storherrlig skrivelse till Karl. Denna var avfattad i följande barska ordalag[1]:

"I, som ären vår vän, konungen av Sverige. Alla förberedelser ha vidtagits, för att I skolen resa hem innevarande vinter; chanen av Krim och kommendanten i Bender hava fått storherrlig befallning att skicka Eder i väg, trupperna äro färdiga och vänta, att I skolen bryta upp. När denna vår allerhögsta storherrliga skrivelse kommer Eder till handa, så låten ej detta tillfälle gå Eder ur händerna, utan bryten oférdröjligen upp i överensstämmelse med chanens och kommendantens råd, och begiven Eder hem till Edert eget land! Om I ej resen, utan sätten Eder till motvärn, så besinnen, att det måste bli annat av; bryten därför ovillkorligen upp utan dröjsmål, och begiven Eder i väg!" *

Karls egensinne och envishet väckte ett sådant missnöje bland rikets stormän, att man gav honom vedernamnet "Järnhuvud". Karl Järnhuvud rättade sig varken efter chanen av Krim eller Ismāʿīl Pascha, men till sist tvungo de inkomna skrivelserna, som voro riktade mot konungen av Sverige, sultan Ahmed III att fatta ett avgörande beslut; rikets samtliga förtroendemän kallades till storherrlig audiens (1125[2]), frågan om den svenske konungens hemresa avhandlades, och spörsmålet formulerades på följande sätt[3]:

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 6, sid. 276.*

[1] På franska hos Nordberg III, 60; på latin i Riksarkivet (Turcica): Interpretatio manuscripti mandati Imperatoris, quod vocatur Chatti serif, ex copia habita die 13. Jannuar 1713.

Vos, amice noster Rex Sueciae: pro reditu Vestro hac hyeme ad prouincias Vestras, omnia necessaria parata sunt, et ad Vos reducendos, Chanus crimensis, et Benderae custos (Ismael Pascia) jussus est, exercitusq; paratus progressum Vestrum expectat. Igitur cum hoc Diploma Imperatorium potentiae connexum ad Vos peruenerit, sine jacturâ hujus temporis, juxta consilia Chanj, ac Ismael Pascae absq; mora surgatis, atq; ad Prouincias Vestras iter capiatis. Sed, si non vultis abire, et contrarium facietis, considerate rem aliter esse futuram; ideo omnibus modis sine mora discedatis.

[2] Började den 28 jan. 1713.

[3] Jfr Kolmodin, sid. 271.

"Det är flera år, sedan konungen av Sverige tog sin tillflykt till Turkiska rikets huldrika skugga, och man har på olika sätt gjort alla möjliga ansträngningar, för att han skall kunna återvända till sitt land i frid och begiva sig i väg härifrån. För varje gång har han gjort sin avfärd beroende av något slags förbehåll och försäkrat, att han skall resa, i tanke att vinna någon betydande förmån. Flera gånger har han anfört förfall och kommit med undanflykter, sedan han förmått Turkiska riket att åtaga sig olika slags förpliktelser. Hans Höghet chanen och Ismāʿīl Pascha hava ock meddelat, att han även denna gång förklarat sig förhindrad, ehuru så betydande utgifter blivit gjorda, för att han enligt sitt eget förslag skall kunna resa hem genom Polen, och en så stor truppstyrka tagits i anspråk för att tåga med honom. Vad är under sådana förhållanden att göra?"

Storveziren och schejchü-l-islām avgåvo följande yttrande: "Så länge man gått in på nyssnämnde konungs förslag, för att han skulle kunna resa hem, har man sedan flera år tillbaka fått hålla till godo med undanflykter och grovheter från hans sida, och det är uppenbart, att han icke tänker på något annat än att vålla Turkiska riket besvär. Är han gäst, så är gästvänskapen slut, och skall han resa, må han bryta upp ju förr dess hellre. Svarar han: 'Nej! Jag är rädd för fienden', så är eskorten marschfärdig. Eller är det hans avsikt att stanna en längre tid på detta sätt, så må han likaväl som andra kristna i det under Guds hägn stående Turkiska riket lindra Turkiets bekymmer genom att åtaga sig skatteplikt. Men lyder han icke allerhögsta befallning, och väljer han icke någon av dessa utvägar, så blir det nödvändigt att gripa honom och föra honom hit."

Schejchü-l-islām avgav ett utlåtande, att man borde "skrida till anfall och taga honom till fånga, ifall olydnad konstaterades"*, och order utfärdades till chanen av Krim och Ismāʿīl Pascha att meddela Karl Järnhuvud detta beslut och, ifall han vägrade, med våld föra honom till Demotika.

När de turkiska dignitärernas beslut meddelades Karl, svarade han återigen nej, förklarade, att det var förenat med svårigheter att bryta upp vid denna tid på året, och vägrade absolut att begiva sig till Demotika. Nu uppstod en strid mellan konungen av Sverige och tatarchanens och Ismāʿīl Paschas trupper. Karl och hans "gossar blå", som befunno sig i hans svit, försvarade sig som hjältar mot turkarna, men vid detta tillfälle förekommo

* *Rāschids krönika IV, 2* [II, 95 a].

även våldsdåd och plundring i onödan. Karl höll stånd mot den kolossala övermakten, så länge han förmådde, men till sist blev han tvungen att giva sig.

Man hade befallt, att Karl med våld skulle föras till Demotika, men det hade icke fallit någon in, att han skulle sätta sig till motvärn i onödan och giva anledning till något olämpligt ingripande från de mot honom utskickade truppernas sida. Icke desto mindre blevo Karls anhängare bland seraljpersonalen nu missnöjda med dem, som buro skulden för denna beklagliga episod.*

Affären i Bender, som vållade Karls olycka, gjorde ett mycket dåligt intryck i Konstantinopel. Som en del av svenskarna tillfångatagits och deras egendom skövlats, var det nödvändigt att straffa de skyldiga, och för att man skulle få kännedom om antalet svenskar i Bender, utfärdades skrivelser till domaren och tillförordnade skattmästaren därstädes. Dessa order voro av följande lydelse:

"Order till kommendanten i Bender, veziren[1] Ismā'īl Pascha.

Sedan skrivelse och rapport inkommit till mitt rikes huvudstad från Hans Höghet, regeringens ryggstöd, styrelsens stödjepelare, fridens främjare, chanen av Krim Devlet Giraj Chān — måtte hans höghet bestå — har jag i nåder tagit kännedom därom, och alldenstund det inberättats, att Stanislaus, som gör anspråk på Polens krona, för någon tid sedan blivit gripen i Moldau och att det sänts bud att föra vederbörande till Ak Kermans fästning, men att vojvoden av Moldau anfört undanflykter och ej givit med sig, har min nådiga vilja, att bemälde Stanislaus och de otrogna, som gripits tillsammans med honom, ofördröjligen skola överlämnas till nyssnämnde chan, inskärpts och inpräglats hos vojvoden av Moldau, och alldenstund det försports, att vissa janitscharer, andra trupper och tatarer vid attacken på konungen av Sverige gripit några svenskar och nu hava dem i sitt våld som fångar, varder härmed för dig, som är vederbörande vezir, genom min allerhögsta storherrliga befallning rörande särskilt

* *»Men att en konung, som tagit sin tillflykt till Osmāns ätt och befann sig i olycka, utsattes för en dylik ovänlig och kränkande behandling, medan han var gäst, ogillades av både kreti och pleti, och pādischāhen fick höra både det ena och det andra, däribland varjehanda olycksbådande och vanvördiga yttranden, såsom t. ex. att han var sultanatet ovärdig.» Schem'dānī-zāde-oghlu Sülejmān Efendis handskrivna krönika.*

[1] Ordet وزیر saknas i texten, men finnes i Ms.

denna punkt i nåder kungjort, att de, hos vem de än månde befinna sig, skola befrias ur hans våld och överlämnas till bemälde chan, enär jag icke under några förhållanden giver mitt storherrliga samtycke till att de behandlas som fangar, och sedan alla frågor rörande både svenskar, polackar och kosacker, ävensom vojvoden Kiowski och hans trupper anförtrotts åt bemälde chans beprövade ansvarskänsla, utfärdas och avsändes denna min nådiga befallning även till dig. Och varder härmed i nåder kungjort, att du, som är vederbörande vezir, i samråd med bemälde chan och med tillbörlig hänsyn till hans mening skall ägna din uppmärksamhet åt samtliga ovan omtalade ärenden och angelägenheter och, enär Stanislaus ännu ej överlämnats till chanen, ofördröjligen låta utlämna honom till Hans Höghet genom vojvoden av Moldau samt efter erhållande av chanens samtycke, vare sig han, som man först antog, bör skickas till Ak Kermans fästning eller föras till någon annan ort, bereda någon utväg därför på det sätt, som befinnes lämpligt, och sedan även de svenskar, som av janitscharer, andra trupper och tatarer bortförts i fångenskap, hos vem de än månde befinna sig, befriats ur hans våld och frigivits genom dina och bemälde[1] chans gemensamma åtgärder och åtgöranden, skall du, varhelst det befinnes lämpligt att dels de ovan omtalade svenskarna, dels de 3000 kosacker, som för närvarande befinna sig i Bender, inkvarteras och varmed de än komma att sysselsättas, taga hand om dem, efter inhämtande av chanens mening[2] och med hänsyn till särskilda omständigheter fördela de förnödenheter, som genom nådig befallning anslagits åt dem, och genom att visa dem tillmötesgående alltefter omständigheternas krav förmå dem att känna sig hemmastadda, ävensom vederbörligen övertänka och överväga beskaffenheten av den skymfliga behandling, för vilken vojvoden Kiowski och hans trupper varit utsatta, och sedan frågan härom på lämpligt sätt erhållit en lycklig lösning, som länder mitt höga rike till gagn[3] och ej vållar några svårigheter, och de vidtagna åtgärderna inberättats av bemälde chan, själv utförligt inrapportera och inberätta alla omständigheter och i fråga om alla hithörande ärenden och angelägenheter, som måste anförtros åt din beprövade ansvarskänsla,

---

[1] I st. f. مشار ایله bör med Ms. naturligen läsas مشار الیه ایله.

[2] Texten har انضمام رای خانی; efter خانی har ایله bortfallit.

[3] Originalet تابع; det riktiga är förmodligen نفع. I Ms. är det motsvarande ordet något otydligt.

iakttaga den största samvetsgrannhet genom vidtagande av lämpliga åtgärder på bästa sätt och, såsom man av dig hoppas, med största nit bemöda dig om att uppnå ett gott och beståndande resultat.

I slutet av Muharrem[1] 1125." *

"Order till kommendanten i Bender, veziren Ismā'īl Pascha.

Alldenstund det försports, att janitscharerna vid mitt höga hov för någon tid sedan tagit flere svenskar till fånga vid attacken på konungen av Sverige och att tatarerna och de övriga trupperna likaledes tagit några stycken, men jag icke giver mitt storherrliga samtycke till att de behandlas som fångar, är det min nådiga vilja, att de frigivas, hos vem de än månde befinna sig, och att det anförtros och uppdrages åt Hans Höghet, regeringens ryggstöd, styrelsens stödjepelare, fridens främjare, chanen av Krim Devlet Giraj Chāns samvetsgranna nit att taga hand om dem samt att allesammans återsändas och överlämnas till bemälde chan — måtte hans höghet bestå. Och varder härmed i nåder kungjort och tillkännagivet, att du, som är vederbörande vezir, när denna min nådiga befallning kommer dig till handa, skall befria de svenskar, som vid attacken på högstdensamme för någon tid sedan, såsom ovan nämnts, blivit tagna till fånga, med tillhjälp av deras officerare, hos vem de än månde befinna sig, vare sig det är janitscharer vid mitt höga hov eller andra trupper, och överlämna dem till bemälde chan, för att han må taga hand om dem, kort sagt att du skall uppbjuda all din omtänksamhet och samvetsgrannhet för att under alla omständigheter taga reda på dem allesammans och få dem utlämnade till bemälde chan, i vems våld de än månde befinna sig, enär jag icke under några förhållanden giver mitt storherrliga samtycke till att ifrågavarande svenskar behandlas som fångar.

I slutet av Muharrem[1] 1125." **

"Order till domaren och tillförordnade skattmästaren i Bender.

För att jag i nåder skall få veta, huru många polackar, svenskar, Berabasch- och Potkalkosacker inberäknat alla, som tillhöra befälet, för närvarande befinna sig i Bender, är det min storherrliga vilja, att en specificerad förteckning, upptagande var och en särskilt, upprättas, och har i och för ifrågavarande

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 271.*

** *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 295.*

[1] Började den 28 jan. 1713.

angelägenhet kapudju baschy vid mitt höga hov . . .[1] — måtte hans ära bestå — blivit utsedd till kommissarie och sänd åstad. Och varder härmed i nåder kungjort och tillkännagivet, att I, som ären rätte vederbörande, när denna min nådiga befallning, som kräver ovillkorlig lydnad, kommer Eder till handa, genom bemälde kommissaries försorg skolen å ämbetets vägnar upprätta en specificerad förteckning över alla polackar, svenskar, Potkal- och Berabaschkosacker, vilka, såsom ovan nämnts, befinna sig i Bender, jämväl omfattande alla, som tillhöra befälet, och upptagande var och en särskilt, och sända denna förteckning, beseglad med sigill, till mitt rikes huvudstad samt inrapportera och inberätta alla förekommande omständigheter.

I början av Rebīʿ I[2] 1125.“*

Sedan konungen av Sverige slagit sig ned i Adrianopel, syntes det lämpligt att föra honom till Timurtasch. Samtidigt anställdes undersökningar om den svenske konungens affär i Bender; de egentliga upphovsmännen voro schejchü-l-islam, storveziren och chanen av Krim, och de, som buro skulden för denna händelse, blevo samtligen avsatta. Till schejchü-l-islam Ebe-zādes efterträdare utnämndes Atā'ullah Efendi, efter storveziren Sülejmān Pascha utsågs amiralen Ibrāhīm Pascha och efter den krimske chanen Devlet Giraj hans yngre broder Kaplan Giraj, som befann sig i landsflykt på Rhodos.** Schejchü-l-islām Ebe-zade var så förtjust över att konungen av Sverige bortförts med våld, att han slaktade offer i glädje och spred ut bland folket, att denna åtgärd uteslutande företagits på hans auktoritet och på grund av hans åsikt.

Det visade sig även, att kommendanten i Bender Ismāʿīl Pascha var inblandad i denna affär, varför han inspärrades i Sinope.*** Svenskarna i Bender anmälde nämligen, att Ismāʿīl Pascha bemäktigat sig vissa av deras tillhörigheter, och efterforskningar anställdes; dock kunde ingenting anträffas. De order, som utfärdades angående konungens förflyttning till Timurtasch och återställandet av de för Ismāʿīl Paschas räkning konfiskerade föremålen, voro av följande lydelse:

---

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 295.*
** *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 293, 175.*
*** *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 340—341.*
[1] Namnet saknas i originalet och antydes blott genom punkter.
[2] Började den 28 mars 1713.

"Order till kapudju baschy vid mitt höga hov Schätyr[1] Mustafa — måtte hans ära bestå.

Som det är av behovet påkallat, att konung Carolus av Sverige, denna prydnad för kristendomens mäktiga furstar, denne utkorade bland kristenhetens frejdade märkesmän — Gud give honom ett gott och lyckligt slut — förflyttas till en plats, som bär namnet Timurtasch, i närheten av Adrianopel, varder härmed i nåder kungjort och tillkännagivet, att du, som är vederbörande kapudju baschy, när denna min nådiga befallning kommer dig till handa, skall hämta högstdensamme i Demotika och föra honom själv och hans följeslagare till den plats, som bär namnet Timurtasch.

I medio av Rebīʿ II[2] 1125."*

"Order till förutvarande kommendanten i Bender, numera fången i Sinope Ismāʿīl Pascha.

Alldenstund den polske magnaten, vojvoden Kiowski, som för någon tid sedan tagit sin tillflykt till mitt höga rikes huldrika skugga och för närvarande befinner sig vid Bender, och de övriga polackarne icke alls deltagit i den strid, som utkämpats med svenskarna, utan levat för sig själva i Benders fästning, men bemälde Kiowskis och övriga polackars ägodelar och tillhörigheter vid nämnda tillfälle skövlats och förskingrats på föranstaltande av dig, som är vederbörande vezir, hava ovannämnda polackar till mitt rikes huvudstad insänt en redogörelse och en böneskrift, i vilken de anhållit, att de ägodelar och tillhörigheter, vilka, såsom ovan nämnts, genom ditt förvållande bortrövats och förskingrats, måtte till dem återställas. Som ingenting av vederbörandes förskingrade tillhörigheter återfunnits i den redogörelse för dina tillhörigheter i Bender, som å ämbetets vägnar uppsatts av kapudju baschy vid mitt höga hov Chalīl, denna prydnad för alla ädla och nobla män — måtte hans ära bestå — och det är min nådiga vilja, att redogörelsen för vederbörandes förskingrade

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 296.*

[1] Det arabiska شطر, som på detta ställe tydligen hör till namnet, betyder »rask», »flink», »slug», men har i turkiskan även den speciella betydelsen »Läufer, eine Art Lakaien, deren Gürtel mit vergoldetem Silberblech geschmückt waren und die vor den Würdenträgern einhergingen. Die Pascha's ersten Ranges hatten deren sechs, und so abwärts bis zu dem Kapyǵy bašy, welchem nur einer vorangehen durfte», Zenker II, 535.

[2] Började den 27 april 1713.

ägodelar tillställes dig och att alltsammans ersättes ägarne, men några underrättelser och upplysningar om denna sak ännu icke erhållits, utfärdas och avsändes denna min allerhögsta befallning i nåder till dig för att ytterligare erinra härom, och varder härmed i nåder kungjort, att de ägodelar och tillhörigheter, som vid detta tillfälle genom ditt förvållande skövlats och förskingrats för ovannämnde vojvod Kiowski och övriga polacker, när min befallning, om Gud, den Högste, vill, kommer dig till handa, i överensstämmelse med den dig tillställda redogörelsen å ämbetets vägnar skola till ägarne till sitt fulla värde återställas och till dem översändas och överlämnas och att du har att fullgöra detta åliggande och i fråga om denna angelägenhet noga akta dig och taga dig till vara för alla slags undanflykter och motsägelser.

I början av Muharrem[1] 1125.“*

Frågan om konungen av Sverige sysselsatte alla rikets stormän. Efter Ismā'īl Pascha utnämndes Kevsedj Chalīl Pascha till kommendant i Bender, emedan man hoppades, att han skulle passa för detta uppdrag, men han ådrog regeringen betydande utgifter i och för den svenske konungens förflyttning, och av detta skäl blev även han avsatt och Abdī Pascha utnämnd till hans efterträdare. Konungens förflyttning till Demotika åstadkom emellertid en förbättring i Höga Portens förhållande till Ryssland. Ända dittills hade Karl XII:s vistelse i Bender och hans vägran att resa hem vållat en viss spänning mellan de båda parterna, men nu “litade ryssarna på att konungen av Sverige skulle uppgiva sitt motstånd i fråga om hemresan“ och bekräftade freden med Höga Porten.**

Efter kalabaliken[2] i Bender levde Karl XII nära två år i

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 119, sid. 340.*

** ***Rāschids krönika IV**, 6* [II, 95 b].

[1] Började den 28 jan. 1713; men dateringen är säkerligen oriktig.

[2] Som Kolmodin, sid. 290, not 2, anmärker, förekommer benämningen »kalabalik» icke i turkiska arbeten om den historiska tilldragelsen i Bender. Då Ahmed Refīk på detta ställe använder uttrycket بندر قلابلغى, stavar han icke heller *kalabalyk* på samma sätt som det vanliga غلبه لك, utan fattar det tydligen som en utländsk term, vilken lånats från något främmande språk. Till yttermera visso framhåller han ordets speciella betydelse genom att sätta det inom parentes på samma sätt som utländska ortnamn. Om betydelsen av det turkiska غلبه لك meddelar Samy-Bey, *Kamus i-turki*,

Demotika, förtvivlad och över sig given. Slutligen samtyckte han till att resa hem till sitt land genom Österrike och skickade en skrivelse till sultan Ahmed Chan III med sin envoyé baron Grotthuss.[1] I denna skrivelse uttalade den svenske konungen sin önskan att återvända hem.

»Översättning av brevet från Carolus, Sveriges, Götes och Vendes konung och alla dithörande länders herre, till Hans Storherrliga, Kejserliga Majestät.[2]

Konstantinopel 1317 [1899 1900], sid. 968: ١. ازدحام، كثرت جمع غفير: چوق
غلبه‌لك وار ايدى: بو قدر غلبه‌لكى نه ايله طويوره‌جغز؟ ٢. گورلتى
پاتيردى شماتت: چوجقلر غلبه‌لك ايتمسينلر. ٣. اتباع وحشم معيتده
بولنانلر: يانينده چوق غلبه‌لكى وارميدر؟ ٤. احمال واثقال اشيا آغر
لق وير ن شيئلر: غلبه‌لكى خانه گوندروب بر فلانه مسافر اولدق
»1. Trängsel, mängd, stor folkhop; 'det var mycket folk'; 'varmed skola vi mätta så mycket folk?' 2. Buller, oväsen, larm; 'barnen få icke väsnas'. 3. Svit och uppvaktning, beledsagare; 'har han mycket folk med sig?' 4. Bagage och effekter, kolli, tunga föremål; 'vi skickade bagaget till kvarteret och gingo på besök till den och den'.»

[1] Eller *Grothusen*. Båda stavningssätten förekomma.

[2] På franska hos Nordberg IV, n:o CXC. I Riksarkivet (Turcica) finnes följande kopia av det svenska originalet (Nordberg, sv. uppl. II, 454):

Wij Carl &c.

Näst Wår wänliga hälsning och uppricktiga tillönskan af all sielfbegiärlig wählgång, med hwad mehra godt Wij förmå med Gud alsmecktig, hafwa Wi härmed wehlat gifwa Eders Maij[tt] tillbörl. tillkänna, huruledes, sedan Wij medelst den Högstes särdeles skickelse och försyn warit föranlåtne någon tijd at uppehålla Oss uti dessa Eder lydno underkastade länder, och under sådant Wårt wistande här wid åtskilliga tillfällen förspordt Eder wählwillighet och wänskap för oss, Wij nu hafwom beslutit, at igenom Ungern och Tyskland begifwa Oss med det första härifrån till Wåra Rijkzgrentzor: kunnandes Wij så mycket tryggare betiena Oss af denna wägen, som Hans M[tt] Rommerska Keijsaren sielf åtskilliga gånger låtet anbiuda Oss ett fritt och säkert durchtåg igenom dess arfz Konunga Rijken och länder. Wij hafwom fördenskull till föllje af den emellan Oss warande wänskapen, intet welat undgå, at i förtrolighet förut gifwa Eders Maj[tt] dehl af detta Wårt uppsåt, och tillijka at aflägga Wår vänliga tacksägelse icke allenast för de redan på Edra wägnar af den Durchlauchtige Porten utlåfwade nödiga befallningar till wederbörande, ang[de] Wår och Wårt folckz säkre och obehindrade afresa utur det Ottomanniska gebietet, utan ock för all annan under den tijden, Wij här waret, Oss betedd höfligheet och mångfaldiga wänskapzteckn, hwilcka Wij läre hafwa uti tacksamt minne, samt altijd finnas benägne at underhålla en uppricktig och stadigwarande wänskap med den Durchlauchtige Porten. Sådant alt mundtel. wijdlöfftigare

Alldenstund vi, som genom försynens skickelse en tid måst vistas i de under Eders Majestäts överhöghet stående, av Gud beskyddade länderna och under vår vistelse därstädes upprepade gånger fått röna bevis på Eder kejserliga ynnest, bevågenhet och uppriktiga vänskap, funnit för gott och beslutit att så snart ske kan begiva oss hem till vårt rikes gränser, synes det lämpligt att taga vägen genom Ungern och Österrike, i synnerhet som kejsaren av Österrike redan förut åtskilliga gånger erbjudit sig att låta oss ostörda och oantastade färdas genom hans arvländer. Då det nu i betraktande av vår innerliga vänskap med Eders Majestäts höga, i evighet beståndande rike måste anses som en plikt för oss att delgiva Eders Storherrliga Majestät detta vårt uppsåt, men det är omöjligt både att betala vår tacksamhetsskuld med vår innerliga vänskap på ett sätt, som motsvarar den välvilja, Eders Majestät visat genom alla erforderliga nådiga åtgärder, för att både vi själva, våra samtliga följeslagare och vårt manskap i enlighet med det givna löftet skola erhålla fri och obehindrad avfärd från Turkiet, och att någonsin i vårt liv glömma de olika bevis på Eders Kejserliga Majestäts ynnest, bevågenhet och vänskap, vi under hela vistelsen härstädes fått mottaga, förbinda vi oss av tacksamhet att städse befästa det vänskapliga förhållandet till Edert höga, i evighet beståndande rike och att å vår sida underhålla vänskapen med Turkiska riket. Och då det synts oss erforderligt att utnämna och förordna en särskild envoyé för att överbringa denna vår uppriktiga skrivelse till den storherrliga tronen och muntligen bekräfta dessa här framställda synpunkter och våra innerliga och vänskapliga känslor, har vår troman, löjtnanten vid våra

---

at försäkra, hafwom Wij i nåder anbefalt Wår Lieutenant af Wåra Lijffdrabanter och Öfwerste samt Extraordinarie Envoyé, Wählborne Baron Christian Albrecht Grothus, hwilcken till denna Wår wänliga skrifwelses öfwergifwande denna gången till Eders Maij[tt] afsändes: anhållandes Wij derjemte, det I willen sättja fullkomlig tro till alt det, hwad bem[te] Wår Extraordinarie Envoyé, så wähl om den särdeles högachtning Wij för Eder Person drage, som ang[de] Wår afresas beqwämliga fortsättjande uti Wårt namn säijandes och föredragandes warder. Hwarmed Wij befalle Eders M[tt] uti den alsmechtige Gudens stora beskydd till all sielfbegiärlig wählfrefnad och lycksaligheet.

Gifwen Demitoka d. 10de Julij åhr effter Christi födelse 1714.

Eds Maij[ts]
gode wän
Carolus

H. G. von Müllern.

drabanter, översten baron Kristian Albert Grotthuss blivit utsedd och utnämnd till envoyé. Och anhålla vi, att Eders Storherrliga, Kejserliga Majestät, om Gud, den Högste, vill, täcktes hysa oinskränkt förtroende för allt vad bemälde envoyé å våra vägnar anför och andrager både rörande vår uppriktiga tillgivenhet och underlättandet av vår resa. Vi bedja uppriktigt till Gud, den Evige, att han måtte låta Eder makt och härlighet alltjämt tillväxa, skänka Eder ett gott slut, fullkomlig lycka och framgång och förläna detta höga residens en lång tillvaro och en säker grund. Amen!

Givet Demotika den 10 juli år 1714 efter Vår Frälsare Kristi börd.*

Eder uppriktige vän
Carolus."

"Storherrlig skrivelse, allernådigst utfärdad av Hans Storherrliga, Kejserliga Majestät till konungen av Sverige.[1]

Till vår vän Carolus, Sveriges, Götes och Vendes konung och alla dithörande länders herre, denna prydnad för kristendomens mäktiga furstar, denne utkorade bland kristenhetens frejdade märkesmän, ordnaren av de kristna staternas angelägenheter, som höljer sig i höghetens och värdighetens mantel och prydes av ärans och myndighetens kännetecken — måtte han få ett gott och lyckligt slut. När denna höga, storherrliga namnteckning kommer Eder till handa, vare det kunnigt, att Eder ambassadör baron Grotthuss, detta föredöme för alla höga herrar i kristenheten — måtte han få ett lyckligt slut — som av Eder avsänts för att betyga Eder uppriktiga vänskap inför vårt majestäts höga fotapall och vårt himmelshöga residens' stolta tröskel, de mäktiga sultanernas fristad och de ädla härskarnes tillflyktsort i kraft av Guds, det högsta och i sin helighet all beskrivning och jämförelse trotsande väsendets, höga försyn och välsignelserika underverk av de båda världarnas ära, vår profet[2], Guds älskling, den utvalde aposteln, som ordnar profeternas mängd och leder de utvalda skara, Muhammed, den utkorade — de ymnigaste och renaste välgångsönskningar och de fullkomligaste och rikligaste välsignelser över honom — anlänt till det stolta osmaniska sultanatets huvudstad

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 6, sid. 332.*

[1] Fransk översättning hos Nordberg, III, 159.

[2] I texten پیغمبر; läs med Ms. پیغمبرمز.

och vårt världsbeskyddande residens' lycksaliga tröskel. Enligt gammal sed hos våra ädelborna fäder och hävdvunnet bruk hos våra högstsaliga företrädare har Eder bemälde envoyé efter meddelande av vårt kejserliga tillstånd och bemyndigande med sänkt huvud i överensstämmelse med gammal tradition överlämnat Eder skrivelse till vår höga kejserliga fotapall, som är maktens och storhetens hemvist och prydes med lyckans och framgångens kännetecken, genom bemedling av den höge styresmannen, den inflytelserike rådgivaren, som stöder världen och ordnar folkens skaror, som leder staternas öden med sitt genomträngande skarpsinne och avgör mänsklighetens angelägenheter med sitt säkra omdöme, som lägger grunden till lyckans och framgångens byggnad och reser lycksalighetens och storhetens pelare i höjden, som sätter kronan på det mäktiga sultanatets[1] anseende och leder det väldiga kalifatets utveckling, som överhopas med allsköns nådebevis av den högste konungen[2], storveziren, vår befullmäktigade och handlingskraftige förtroendeman Alī Pascha — Gud låte hans storhet bestå. Genom vår nyssnämnde storvezirs försorg har en översättning av Eder skrivelse framlagts och föredragits vid foten av vår lycksaliga kejsartron, och av vad som huvudsakligen innehålles däri hava vi erfarit, att I efter att genom den allgode konungens skickelse en tid hava uppehållit Eder och vistats i våra under Guds hägn stående länder nu beslutit att bryta upp och resa hem genom Österrike och Ungern, emedan detta synes bäst och lämpligast, och att våra nådiga befallningar äro av behovet påkallade, för att både I själv, Edra samtliga följeslagare och Edert manskap ostörda och oantastade skolen kunna färdas och fortskaffa Eder från vårt i alla avseenden under Guds hägn stående land ända till Eder bestämmelseort, samt att vi böra hysa förtroende för allt vad Eder bemälde envoyé fått i uppdrag att muntligen anföra rörande Eder uppriktiga och innerliga vänskap och underlättandet av Eder resa, ävensom att I förbinden Eder att ärligen och redligen iakttaga den vänskap, som är rådande mellan Eder och vårt höga, i evighet beståndande rike. Sedan både Eder skriftligen framförda vänliga anhållan och Eder bemälde envoyés muntliga framställning genom vår nyssnämnde storvezirs försorg till alla delar kommit till vår all världens vetande omfattande kejserliga kunskap, hava

[1] Texten har سلطنة العظمى; läs med Ms. السلطنة العظمى.

[2] Texten ملك اعلى; Ms. الملك الاعلى.

vi med Guds, den Högstes, hjälp ombesörjt och anskaffat alla för Edert uppbrott erforderliga vagnar, hästar och förnödenheter och därefter förordnat, att kapudju baschy vid mitt höga hov Jūsuf, denna prydnad för alla ädla och nobla män — måtte hans ära bestå — vilken redan befinner sig hos Eder, och kapudju baschy vid vårt höga hov Mustafā, denna prydnad för alla ädla och nobla män — måtte hans ära bestå — skola föra Eder själv och Edra följeslagare[1] ostörda och oantastade till vårt höga rikes gräns, samt utsett den om vårt höga rike synnerligen förtjänte nuvarande uppbördskommissarien[2] Hasan — måtte hans ära ökas — att likaledes anskaffa de vagnar, hästar och förnödenheter, som behövas för Edra följeslagare i Bender, och efter Edert uppbrott från Demotika låta dem bryta upp från Bender och möta Eder under vägen vid en ort vid namn Tergoviste[3], och utfärdas härmed denna av vårt storherrliga välbehag beledsagade skrivelse och avsändes med Eder bemälde envoyé för att tillförsäkra Eder vårt storherrliga bemyndigande och tillstånd att resa hem till Edert land. När den kommer Eder till handa, vare det kunnigt, att våra kejserliga bemödanden skola gå ut på att å Vårt Kejserliga Majestäts vägnar redligen uppfylla den uppriktiga vänskapens krav, så länge det vänskapliga förhållandet till vårt höga, i evighet beståndande rike i överensstämmelse med försäkran i Eder vänliga skrivelse av Eder iakttages. Ja, frid över den, som följer den rätta vägen!

I medio av Schaʿbān[4] 1126.“ *

Sultan Ahmed III hade verkligen vidtagit alla erforderliga åtgärder för Karls hemsändande. Det var emellertid uppenbart, att något gott och vänskapligt förhållande till Ryssland ej kunde komma i fråga, så länge Karl stannade i Turkiet och några av hans svit voro kvar vid gränsen. Det fanns alltid en möjlighet, att ryssar på väg från Konstantinopel till den ryska gränsen eller tvärtom kunde utsättas för ett överfall av svenskarna i Bender. Med

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 6, sid. 336.*

[1] Texten اتباعكزى; läs med Ms. واتباعكزى.

[2] I texten باش باقى قولى; se D'OHSSON VII, 263: »Le *Basch-Baki-Couli*, chargé du recouvrement des créances publiques, ayant à ses ordres soixante huissiers, *Baki-Coulis*, pour sommer et emprisonner les débiteurs de l'État».

[3] Stad nordväst om Bukarest, BAEDEKER, sid. 40.

[4] Började den 12 aug. 1714.

anledning av ett dylikt fall utfärdades också order till kommendanten i Bender Mustafa Pascha "att iakttaga försiktighet och samvetsgrannhet i fråga om garnisonen och bevakningen, så att icke någon skada eller kränkning till liv och egendom på Turkiska rikets område av kejserliga trupper, polackar, svenskar, kosacker eller andra under några förhållanden tillfogades moskoviter, som färdades med brev från Adrianopel till Bender och därifrån till den moskovitiska gränsen, och icke heller moskoviter, som från den moskovitiska gränsen anlände till det under Guds hägn stående Turkiska riket."*

Likaledes utfärdades befallning att bereda Karl skydd under vägen, och domarne, kavalleribefälhavarne och janitscharcheferna å varje särskild ort erhöllo instruktion, att de skulle lämna skydd åt två personer, som konungen via Belgrad skickade till Sverige. Dessa order voro av följande lydelse:

"Order till domarne, kavalleribefälhavarne, janitscharcheferna, provinsmyndigheterna och lokalombuden utmed vägen från Demotika till Belgrad.

Alldenstund Sveriges sändebud i min residensstad, baron Grotthuss, detta föredöme för alla framstående män i kristenheten — måtte han få ett lyckligt slut — ingivit en inlaga till vår lycksalighets tröskel och det är av behovet påkallat att sända två svenska adelsmän från den svenske konungen, som för närvarande befinner sig i Demotika, över Belgrad hem till Sverige samt han anhållit om utfärdande av nådig befallning, att, vems område bemälde två svenska adelsmän med sina två tjänare än bestiga och beträda, något intrång eller övergrepp vare sig med avseende på dem själva eller deras kläder eller deras hästar eller något hinder för deras färd och passage ej må komma i fråga, varder härmed tillkännagivet, att I, som ären rätte vederbörande, haven att handla på ovan beskrivet sätt.

I slutet av Redjeb[1] 1126."**

"Order till kapudju baschy vid mitt höga hov Mustafa måtte hans ära bestå — och kamreraren[2] Schükrī Hüsejn — måtte hans ära ökas.

---

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 122, sid. 5, 6.*

** *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 122*[3]*, sid. 139.*

[1] Började den 13 juli 1714.

[2] محاسبه جى, »finanskontrollör», »revisor», »kamrerare».

[3] Ms. *viktigare dokument, samlingen n:o 122.*

Alldenstund konung Carolus av Sverige, denna prydnad för kristendomens mäktiga furstar, denne utkorade bland kristenhetens frejdade märkesmän — måtte han få ett lyckligt slut — nu har för avsikt att bryta upp från Demotika och resa hem till sitt land, varder härmed i nåder kungjort och tillkännagivet, att I, som ären rätte vederbörande, skolen begiva Eder till Demotika och ledsaga högstdensamme till en ort på Valakiets område i närheten av den ungerska gränsen vid namn Tergoviste och tillhandahålla honom erforderlig proviant och övriga förnödenheter utan att bereda honom själv eller hans följeslagare något som helst omak eller besvär eller under vägen begå något slags våld eller övergrepp mot fattiga undersåtar eller utan ersättning och gottgörelse taga eller låta taga någons tillhörigheter, att du, som är vederbörande kommissarie och kapudju baschy, i alla kvarter skall anskaffa mat och dryck, vad det än vara månde, till gällande pris och egenhändigt erlägga full betalning därför till säljarne och att kapudju baschy vid mitt höga hov Jūsuf, denna prydnad för alla ädla och nobla män — måtte hans ära bestå — vilken förut utsetts till ledsagare åt högstdensamme, icke må företaga någon åtgärd eller handling, som strider mot din mening, utan att I skolen uppbjuda all Eder förmåga att uträtta detta uppdrag i endräkt och samförstånd med varandra samt att statskontoret[1] denna befallning likmätigt har att avlämna en med sigill beseglad redogörelse, för att vederbörlig anvisning må utfärdas av min storherrliga divan i överensstämmelse med yttrande av min i tjänst varande förste skattmästare[2] Osmān, denna prydnad för alla höga herrar och högt uppsatte män — måtte hans höghet bestå. Handlen alltså på ovan beskrivet sätt!

I medio av Scha'bān[3] 1126.“ *

„Order till nuvarande uppbördskommissarien Hasan — måtte hans ära ökas.

Alldenstund generalen i Bender, den högste representanten för konung Carolus av Sverige, denna prydnad för kristendomens mäktiga furstar, denne utkorade bland kristenhetens frejdade märkesmän — måtte han få ett lyckligt slut — hos Hans Höghet, regeringens ryggstöd, styrelsens stödjepelare, fridens främjare,

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, n:o 119, sid. 123, 124.*

[1] باش محاسبه; se d'Ohsson VII, 265.

[2] دفتردار; se d'Ohsson VII, 192, 261; *Enzykl. d. Isl.* I, 976.

[3] Började den 12 aug. 1714.

den regerande chanen av Krim Kaplan Giraj Chan — måtte hans höghet bestå — hemställt om beviljande av en tillräcklig summa till underhåll och hyra, enär det dagtraktamente, som utbetalas åt generalens manskap, vilket uppgår till 149 man, utgör en obetydlighet och hyran för de hus, som de bebo, hittills icke betalts, och högstdensamme nu har för avsikt att bryta upp och resa hem till sitt land, varder härmed i nåder kungjort och tillkännagivet, att de vagnar och hästar, som behövas, tills ifrågavarande general och hans manskap jämte övriga svenskar från Bender förenat sig med högstdensamme vid en ort vid namn Tergoviste, jämte en tillräcklig summa till underhåll och hyra för husen skola anskaffas och bokföras genom den nuvarande kommendanten i Bender, överemiren Mehemeds försorg — måtte hans lycka bestå — och med ett ord allt vad de behöva ombesörjas, ordnas och iordningställas, att du, vederbörande uppbördskommissarie Hasan — måtte din ära ökas — erhållit i uppdrag att föra högstdensammes representant och alla hos honom varande svenskar till uppgiven ort och likaledes skall egenhändigt ombesörja alla erforderliga utgifter och i alla kvarter enligt gällande taxa erlägga betalning för den kost, som där erhålles, och att 1000 piaster av skattemedlen från Kilia för år 1127[1] i förskott anslagits åt dig, som är rätte vederbörande, samt att statskontoret har att avlämna en med sigill beseglad redogörelse, för att vederbörlig anvisning må utfärdas av min storherrliga divan efter yttrande av min i tjänst varande förste skattmästare Osmān, denna prydnad för alla höga herrar och högt uppsatte män — måtte hans höghet bestå. Handla alltså på ovan beskrivet sätt!

I medio av Scha'bān[2] 1126."*

Nu samtyckte Karl till att resa hem till sitt land. För att visa den svenske konungen sin sympati skänkte sultan Ahmed III honom respängar och hästar med fullständig mundering, och konungen bröt upp från Demotika med ett följe av 400 man (den 10 Ramazān[3] 1126). Till Karls eskort utsågos förutvarande kiajan hos den avlidne kommendanten i Otjakov Jusuf Pascha Mustafā Agha och kapudju baschy vid det kejserliga hovet Sülejman Aghazāde Jūsuf Bej.

---

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 122, sid. 139.*

[1] Började den 7 jan. 1715.

[2] Började den 12 aug. 1714.

[3] Den 19 sept. 1714.

Under ständiga bevis på befolkningens hjälpsamhet nalkades han Siebenbürgens gräns utan att stöta på några svårigheter under vägen. I Pitesci[1] i Valakiet delade han sin eskort, som bestod av 2500 man[2], i flera avdelningar och tillsatte en särskild befälhavare för var och en. Av sina följeslagare sände han "i hemlighet tio, som låtit skägget växa, genom Siebenbürgen över Rotenturm".*[3]

Efter nederlaget vid Poltava hade Svenska lejonet fått sitt sår läkt på turkisk mark. För att utkräva hämnd på sin fiende hade han ansträngt sig i åratal, men till slut bröt han upp och begav sig hem till sitt land, besegrad och nedstämd utan att ha vunnit något annat resultat än missräkningar och bekymmer.

Trots allehanda äventyr och besvikelser var den svenske konungen tillfredsställd med de hedersbevisningar, han fick mottaga i osmanernas land. I vårt land utövade Karl en makt och myndighet, som om han befunnit sig i sitt eget rike, och detta oberoende glömde han aldrig, så länge han levde. Efter sin hemkomst gav han oförbehållsamt uttryck åt dessa känslor i en tacksamhetsskrivelse till sultan Ahmed Chān III.

Trots all halsstarrighet och envishet hos Karl kunde icke heller turkarna någonsin glömma hans minne. I sitt svar till Karl Järnhuvud uttryckte även sultan Ahmed III sin sympati för Svenska lejonet och sin beundran för den svenske hjältens mod i följande ordalag:**

"Storherrlig skrivelse från Hans Storherrliga, Kejserliga Majestät till konungen av Sverige.

Till vår vän Carolus, Sveriges, Götes och Vendes konung och alla dithörande länders herre, denna prydnad för kristendomens mäktiga furstār, denne utkorade bland kristenhetens frejdade märkesmän, ordnaren av de kristna staternas angelägenheter, som höljer sig i höghetens och värdighetens mantel och prydes av ärans och myndighetens kännetecken — måtte han få ett gott och lyckligt slut. När denna höga, storherrliga namnteckning

* *Raschids krönika IV, 25* [II, 100 b]. — *»Han lät skägget växa på 8 à 10 av sina förnämste män och indelade eskorten, som bestod av 10500 man, i 5 avdelningar. Genom att låta två män med långt skägg följa med varje avdelning dolde han sig själv; man kunde nämligen icke veta, i vilken avdelning han befann sig, och genom denna list lyckades han oantastad taga sig fram till sitt eget land.» Schem'dāni-zāde-oghlu Sülejmān Efendis handskrivna krönika.*

** *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 6, sid. 402.*

[1] Väster om Tergoviste, se sid. 96, not 3.

[2] Om truppens styrka se Westrin, sid. 21 ff.

[3] Söder om staden Hermannstadt i Siebenbürgen.

kommer Eder till handa, vare det kunnigt, att den vänliga skrivelse, som I avsänt för att lägga grunden till förtroendets byggnad och resa en hörnsten i uppriktighetens pelarhall gentemot vår stolta, av lycksalighet omsvävade tröskel och vår höga, åt kalifatet vigda fotapall, jordens herrars tillflyktsort och mäktiga härskares skydd i kraft av Guds, den Sannfärdiges och Allgodes, den Väldiges och Allsvåldiges, höga försyn och välsignelserika underverk av de båda världarnas ära, vår profet, Guds älskling, den utvalde aposteln, som ordnar profeternas mängd och leder de utvaldas skara, Muhammed, den utkorade — de renaste välsignelser och de rikligaste välgångsönskningar över honom — genom den gudomliga försynens ledning över havet anlänt till segerns och sällhetens boning, det under Guds hägn stående Adrianopel — måtte han bevara det för alla olyckor och prövningar — från ett land, som nu fått sluta vad som anförtrotts åt dess vård i sin egen famn. Enligt gammal turkisk sed och hävdvunnet bruk hos världens beskyddare har vår storvezir och frejdade förtroendeman framlagt och föredragit en översättning därav vid foten av vår lycksaliga kejsartron och dess huvudsakliga innehåll sålunda kommit till vår all världens vetande omfattande kejserliga kunskap. Särskilt glädes vårt uppriktiga storherrliga hjärta över Edert meddelande, att I efter att hava brutit upp från vårt vidsträckta land och begivit Eder i väg till bestämmelseorten med Konungens, Skaparens hjälp ostörd och oantastad passerat Tyskland och efter en snabb och rastlös färd lyckligt och väl ankommit till Edert eget land, där I själv fören spiran, och att I enligt Eder egen försäkran kommen att ärligen och redligen iakttaga den vänskap, som är rådande mellan Eder och vårt höga, i evighet beståndande rike, och av uppriktigt hjärta önsken, att detta förhållande även av vårt stolta sultanat måtte stärkas och befästas. Emedan vårt på det heliga riktade sinne uppfyllts av välvilja och sympati för Eder, därför att I sedan långliga tider och längesedan hänsvunna dagar varit trofast i Edra innerliga och uppriktiga känslor och ståndaktig i vänskap och endräkt gentemot vår av ädla anor uppburna ätt och vårt fast sammanfogade furstehus, har vår storvezir redan uppsatt och avsänt en skrivelse, innehållande bifall och samtycke, tillåtelse och tillstånd till en representants anställande vid vårt residens' lycksaliga tröskel i och för vänskapens och endräktens befrämjande. Sedan detta förslag av oss gillats

och stadfästs, utfärdas härmed denna av vårt storherrliga välbehag beledsagade skrivelse och avsändes med . . . . . .[1] för att uttrycka vår tillfredsställelse därmed, att det kommer att bidraga till det goda och innerliga förhållandets befästande. När den kommer Eder till handa, vare det kunnigt, att nämnda angelägenhet i betraktande av det vänskapliga och innerliga förhållande, som råder mellan Eder och vårt stolta sultanat, hädanefter icke kräver någon ny omprövning eller anhållan, utan när helst någon representant av Eders Hjältemodiga Majestät skickas att slå sig ned vid vårt residens' lycksalighets tröskel, skall man troskyldigast draga försorg om att han får vistas vid vår lycksalighets tröskel och att villkoren för överenskommelsen uppfyllas, på det att den oss emellan stadfästade uppriktiga vänskapen må ytterligare befästas. I mån ock vara förvissad därom, att den vänskap, som råder mellan Eder och vårt höga, i evighet bestående rike, och Edra bevis på välvilja icke under några förhållanden komma att glömmas och att våra kejserliga bemödanden skola gå ut på att redligen uppfylla den uppriktiga vänskapens krav i överensstämmelse med Eder egen försäkran i Eder vänliga skrivelse. Måtte Gud, som alltefter sitt rådslut låter förhoppningarna gå i uppfyllelse, skänka Eder den frid och ro, som hägrat i fjärran, till lön för Edra förra ansträngningar och Eder vistelse i främmande land och förläna Eder makt och seger över Edra illvilliga fiender! Måtte han ej beröva oss förmånen att tid efter annan erhålla ett vänligt brev, som i betraktande av vårt uppriktiga och redliga sinnelag även kan bliva en anledning till glädje för vårt storherrliga, trofasta sinne! Måtte han låta våra illvilliga fiender, egenkärlekens och dårskapens slavar, som bryta tro och loven och äro vigda åt undergång, förgås och tillintetgöras genom våra fortsatta framgångar och hans omvårdnad, som varar från begynnelsen! Måtte han även göra våra verkliga vänner delaktiga av vår glädje! Amen! Med Guds hjälp! Ja, frid över den, som följer den rätta vägen!

I medio av Rebīʿ II[2] 1129.“

---

[1] Liksom på flera andra ställen saknas namnet i den turkiska texten och antydes blott genom punkter.

[2] Började den 15 mars 1717.

VII.

Karl Järnhuvuds död. — Hans syster Ulrikas hänvändelse till Höga Porten. — Hennes gemål Fredrik I:s tronbestigning i hennes ställe. — Den svenske envoyén i Konstantinopel. — Karl Järnhuvuds skulder. — En envoyé sändes till Sverige under Damad Ibrāhīm Paschas vezirat. — Vår förste envoyé Kozbegdji Mustafā Agha. — Den svenske konungens svar.

Efter sin avresa från Turkiet stupade Karl Järnhuvud på krigsskådeplatsen (1131[1]). "Mitt under brinnande krig träffades han själv av en kula vid belägringen av en dansk fästning vid namn Fredrikshald[2], medan han uppmuntrade sina soldater i löpgravarna till fortsatt kamp och strid, och hans död" * inberättades till Höga Porten av chanen av Krim.

I Konstantinopel hade Damad Ibrāhīm Pascha befordrats till vezir, och nu började en ny glansperiod. Under fredens och fridens hägn uppblomstrade riket, och våra förbindelser med de europeiska makterna, särskilt Frankrike voro synnerligen intima. Turkiet och svenskarna hade ett angenämt minne gemensamt. Karl Järnhuvuds vistelse i Bender hade åstadkommit ett intimt föreningsband mellan turkar och svenskar; alla betraktade svenskarna som turkarnas vänner och ryssarnas fiender, och förhållandet mellan Sverige och Höga Porten präglades av vänskap.

Under loppet av ett par år inträffade viktiga förändringar i Sverige. I Karl Järnhuvuds ställe besteg hans syster Ulrika Eleonora Sveriges tron. "I och för befästande av det vänskapliga förhållandet inberättades detta tronskifte av en envoyé genom bemedling av den österrikiske ministern**, som hörde till de högtbetrodde främlingarne[3] i residensstaden", ity att drottningen skickade en skrivelse till sultan Ahmed III och ett brev till storveziren Damad Ibrāhīm Pascha. Denna korrespondens hade till

---

* *Rāschids krönika V, 128* [III, 31 b].

** *Rāschids krönika V, 181* [III, 44 b].

[1] Började den 24 nov. 1718.

[2] Att författaren råkat förväxla Danmark och Norge, är i och för sig icke synnerligen märkvärdigt, jfr Kolmodin, sid. 280, not 1. Intressantare är hans kuriösa transkription av *Fredrikshald;* i den turkiska texten står det nämligen قرون حولم *Kronholm*, vilket emellertid i noten omskrivits فریدریقسهالد *Fredrikshald.* Det barbariska قرون حومر är tryckfel för Rāschids قرون حولم, som i sin tur är förvrängning av فردرقسحالد.

[3] Jfr v. Hammer VII, 254.

följd, att det hjärtliga förhållandet mellan Höga Porten och Sverige befästes, och den österrikiske envoyén erhöll meddelande, att "dörren stod öppen till Turkiska rikets ynnest och välvilja med hänsyn till både vänner och fiender".

Efter någon tid överlämnade Ulrika Eleonora* frivilligt regeringsbestyren åt sin gemål, som hette Fredrik, och till Höga Porten anlände skrivelse och brev, "innehållande underrättelse om dennes upphöjelse till suverän konung i Sverige"**, från konung Fredrik I (1132[1]).

Damad Ibrahīm Pascha önskade leva i fred och samförstånd med alla makter. I detta syfte ingick han fördraget i Passarowitz, och han hade knappt åtagit sig veziratet, förr än freden slöts.

När Damad Ibrahīm Pascha granskade rikets ekonomiska ställning, tog han frågan om den svenske konungen Karl XII:s skuld under omprövning. Denna hade ännu icke blivit betald, och konungens skuld, 2000 pungar kontant, motsvarade efter den tidens kurs 250000 piaster. För att få skulden betald beslöt Ibrāhīm Pascha att sända en envoyé till Sverige, och denne envoyé var Kozbegdji[2] Mustafā Agha. Den turkiske envoyén skulle överlämna en storherrlig skrivelse och indriva och inkassera hela det belopp, den framlidne konungen av Sverige var skyldig Turkiet. Den storherrliga skrivelsen var av följande lydelse:

"Storherrlig skrivelse till Fredrik, Sveriges, Götes och Vendes konung och alla dithörande länders herre.

Ehuru vi förut hava visat Eder svåger konung Carolus av Sverige, som från den jordiska tillvaron gått till det eviga livet, vår höga kejserliga bevågenhet och sedan iakttagit och fullgjort alla formaliteter med avseende på vänskapliga underhandlingar, fredlig samfärdsel och kejserliga vänskapsförbindelser med Eder gemål Ulrika Eleonóra, denna prydnad för kristendomens mäktiga drottningar, denna utkorade bland kristenhetens mest frejdade dygdädla kvinnor — måtte hon få ett gott slut — ävensom i fråga om brevväxlingen med Eder, vår vän, och den oss emellan rådande vänskapen, har Edert land underlåtit och uppskjutit att på vederbörligt sätt göra upp vår fordran å 2000 pungar kontant, som med hänsyn till vänskapens krav oavsett våra övriga kej-

* *I de turkiska krönikorna »Anna».*

** *Rāschids krönika IV*[3], *273* [III, 68 a].

[1] Började den 14 nov. 1719.

[2] Om betydelsen av detta ord se *Baltadjy*, sid. 75, not 1.

[3] Tryckfel för *V*.

serliga ynnestbevis emot nyssnämnde konung Carolus för länge sedan utlånats av vår kejserliga skattkammare mot två i laga form avfattade reverser. Och då Edert land genom Guds, den Högstes, skickelse och Eder förträffliga förvaltning nu befinner sig i ett blomstrande tillstånd och Edert rike är skyldigt denna summa samt betalningen ovillkorligen måste vara föremål för Edra ivriga omsorger, har ......* från vårt rikes huvudstad genom denna storherrliga och av vår kejserliga bevågenhet beledsagade skrivelse utsetts att indriva och inkassera denna skuld och befrämja och befästa den oss emellan rådande vänskapen, och har den höge styresmannen, den inflytelserike rådgivaren, som stöder världen och ordnar folkens skaror, som lägger grunden till lyckans och framgångens byggnad och reser lycksalighetens och storhetens pelare i höjden, som sätter kronan på det mäktiga sultanatets anseende och leder det väldiga kalifatets utveckling, som överhopas med allsköns nådebevis av den högste konungen, den för sin duglighet beprisade storveziren, vår befullmäktigade och handlingskraftige förtroendeman, den högt ärade och ansedde Damad Ibrāhīm Pascha — Gud, den Högste, låte hans storhet bestå och fördubble hans makt och framgång genom sitt bistånd — i och för denna angelägenhet uppsatt och med ovannämnda ombud avsänt en utförlig och detaljerad skrivelse. När den kommit Eder till handa och I till alla delar tagit kännedom om förhållandena, vänta vi, att I ägnen alla Edra omsorger åt uppfyllelsen av vänskapens krav och befrämjandet av det goda och vänskapliga förhållandet genom att till ovannämnda ombud, som fått i uppdrag att till fullo indriva och inkassera ifrågavarande summa, som Edert rike, såsom ovan nämnts, är oss skyldigt, betala beloppet och tillställa vårt höga rike detsamma. Ja, frid över den, som följer den rätta vägen!

Givet i slutet av 1138.“**[1]

Mustafā Agha anlände också till Sverige och mottogs i Stockholm på ett lysande sätt. I Karl Järnhuvuds land stannade han en lång tid, och under denna tid var han föremål för varjehanda ärebevisningar och hedersbetygelser. Den storherrliga skrivelsen överlämnade han till konungen, men han lyckades dock ej få skulden betald. Den svenska regeringen befann sig nämligen i

* *Kozbegdji Mustafā Agha.*

** *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 7, sid. 128.*

[1] Här fattas ett månadsnamn; år 1138 började den 9 sept. 1725.

stor förlägenhet: det nordiska kriget hade uttömt Sveriges hjälpkällor, och därför ursäktade sig regeringen och betygade sin tillfredsställelse med den gästvänskap, som Turkiet visat Karl Järnhuvud. Man lovade emellertid, att summan skulle betalas, så snart Sveriges ekonomiska förhållanden hade kommit i ordning.

Mustafā Aghas beskickning till Sverige varade nära ett år. De ogynnsamma väderleksförhållandena vållade nämligen, att hans återresa fördröjdes. Under hans vistelse i Sverige skickades en envoyé från Sverige till Konstantinopel. Med anledning av dennes avsändande och dröjsmålet med Mustafā Aghas återresa skickade den svenske konungens premiärminister ett brev till storveziren Damad Ibrāhīm Pascha. Detta var av följande lydelse:

"Översättning av brevet från den svenske konungens premiärminister och kansler Arvid Horn till Hans Högädla, Högvälborna Excellens, den nådige storveziren.

Under allsköns välgångsönskningar och betygande av vår uppriktiga vänskap med Hans Högädla, Högärevördiga, Högtärade Excellens, Turkiska rikets storvezir, vår högförnäme vän Ibrahīm Pascha meddelas härmed vänligen följande.

Edra båda ärade, av välvilja överflödande skrivelser, som Eders Excellens behagat avsända, hava anlänt med Högädle Herr Mustafā Agha, vilken skickats till Eder vän, min allernådigste herre, Hans Majestät konungen av Sverige för att förnya vänskapen å det höga Turkiska rikets vägnar. Då han kom, blevo vi synnerligen glada och belåtna. Vad beträffar de viktiga angelägenheter, som Eders Excellens behagat anförtro åt bemälde Mustafā Agha att meddela och åt Eder gode väns samvetsgranna nit att övervaka och befrämja, har ingenting försummats. Just då Eder vän, min allernådigste herre, Hans Höga Majestät konungen var som mest angelägen att med uppenbara bevis, som otvetydigt vittnade om hans intresse och sympati för det evinnerligen beståndande Turkiska riket, ådagalägga, att han önskade få ett tillfälle att realisera sina avsikter och strävanden, som dikterades av en innerlig och uppriktig vänskap, vilken oemotståndligt drog honom till Turkiska riket, och han var särskilt mån om att visa, det han i tacksamt minne bevarar den höga ynnest, som ägnats en av hans närmaste, högstsalig konung Karl XII av Sverige, vilken fått vara det evinnerligen beståndande Turkiska rikets gäst, och som kommit honom till del, anlände bemälde Mustafā Agha med dyrbara presenter.

Eders Excellens kan vara övertygad, att jag ej skall låta

någon försummelse komma mig till last i fråga om de åt bemälde agha anförtrodda angelägenheternas ombesörjande och befrämjande, för så vitt de falla inom området för Eder ödmjuke tjänares ämbetsåligganden, och ehuru det är nära ett år, sedan bemälde Mustafā Agha anlände till Eder vän, min allernådigste herre, Hans Höga Majestät konungens residensstad, har dock till följd av det trägna sysslandet med viktiga statsärenden inställelsen hos Eder vän, Hans Majestät konungen, och föredragandet av de ärenden och angelägenheter, som det uppdragits åt mig att på mitt ansvar[1] framlägga och utreda, samt utfärdandet av Hans Majestäts nådiga resolution å allt detta krävt en tids uppskov och dröjsmål.

Nu hava emellertid dessa rader nedskrivits, och meddelas härmed vänligen följande till Eders Högförnäma Excellens' kännedom.

Då bemälde agha sändes till Eder vän, min allernådigste herre, Hans Höga Majestät konungen, gladde och fägnade sig denne åt hans ankomst, och när han infann sig hos Eder vän konungen, blev han mottagen med vederbörliga hedersbetygelser. Sedan Hans Majestät konungen tagit kännedom om Turkiska rikets begäran, utnämnde och förordnade han en aktad och betrodd man bland rikets dignitärer, residenten Reenstierna[2], till sändebud i Edert rikes huvudstad, för att bemälda sändebud vid framkomsten till Turkiet skulle personligen förmedla förnyelsen och bekräftelsen av den gamla vänskapen med Turkiska riket, och så snart de hinder, som vintern lägger i vägen, undanröjts, ämnar han i detta uppsåt och syfte begiva sig i väg. Men som det är önskligt, att bemälde Mustafā Agha reser hem sjövägen, och det i betraktande av farorna på havet ej är möjligt att nu företaga en så vådlig färd, anhålla vi om Edert överseende, om resan uppskjutes till våren. Under sin närvaro och vistelse härstädes skall han, om Gud vill, hädanefter bliva hedrad på ett sätt, som motsvarar det vänskapliga förhållandet, och vid hans återresa skall man likaledes draga försorg om vänskapens bekräftande och befästande genom att uppsätta och medsända en av vår välvilja beledsagad skrivelse i artiga och förekommande ordalag från Eder vän, min allernådigste herre, Hans Höga Majestät konungen till Hans Majestät, den stormäktige, allrådande pādischāhen av Osmāns ätt. Och är det Eder

[1] Originalet عهدهٔ ذمتلرينه; läs عهدهٔ ذمتلريمه.

[2] I texten حاكمنى اشترنا. Att det fullkomligt obegripliga اشترنا måste betyda »Reenstierna», framgår av redogörelsen för denna sak hos Westrin, sid. 47.

ödmjuke tjänares avsikt och allvarliga föresats att verka för att vänskapen mellan dessa båda riken uppnår den högsta grad av innerlighet, och Eders Excellens må ej tvivla på min önskan, att vänskapens resultat skola bliva klara och uppenbara för allas ögon.

Måtte Eders Excellens för övrigt erhålla långt liv och ständig lycka och se alla sina önskningar gå i fullbordan.

Givet Stockholms stad den 16 december år 1727 efter Vår Frälsare Kristi börd." *

Omsider återvände Mustafā Agha till Konstantinopel. På detta sätt råkade frågan om den svenske konungens skulder att uppskjutas, men konung Fredrik var tacksam för turkarnas artighet och underlät ej att betyga storveziren Ibrāhīm Pascha sin tillfredsställelse härmed. Både från konungen och hans premiärminister Arvid Horn sändes brev till Damad Ibrāhīm Pascha, och i dessa brev redogjordes uttryckligen för skälet, varför Karl Järnhuvuds skuld ej blivit betald.

"Översättning av brevet från konungen av Sverige till Hans Excellens storveziren Ibrāhīm Pascha.[1]

* *Storherrliga arkivet, viktigare dokument, samlingen n:o 7, sid. 158.*

[1] På svenska i Riksarkivet (Turcica). Detta dokument lyder: Friedrich, etc.

Såsom wår hug och sinne, at underhålla den gamla och fasta wänskapen med Hans Maij[t] Käijsaren och den durchl. Ottomanniske Porten, är så mycket upriktigare, som wij uti friskt och tacksamt minne städse behålle och besinne den wälwillighet, som högstsal. Hans Maij[t], wår högtährade herr Swåger, Konung Carl den XII, glorwyrdigst i åminnelse, under des wistande uti den durchl. portens gebieth, wederfaren är; altså äro oss och alle de tilfällen m̃ycket kiärkomne, genom hwilcka wij detta wårt sinnelag förklara och å daga lägga kunna. Wij hafwe och ingen bättre läglighet härtil åstunda och häldre antaga welat, än denna, som sig så önskeligen yppat med den högädle Mustapha Aga, som Hans Maij[t] Käijsaren, hwilcken Gud, den Högste, med al lycksalighet städze bekröne! behagat til oss med sin wänlige skrifwelse affärda. Wij uptage och denna beskickningen för ett synnerligit wänskaps teckn, hwilcket wij för wårt Rikes tilstånd skul, som så nyl. kommit i ro igen, effter wår önskan ey kunnat förekomma; men likwäl utan drögsmål wänligen wedergiöra och bemöta skola. Imedlertid, som förbem[te] Ministre skyndar på sin afresa ifrån wårt håf och han wid sin ankomst jämwäl medbrackt Eder wänlige skrifwelse til oss; kunnom wij ey underlåta, därföre at betyga wårt synnerliga nöije, och därjämte förklara, det wij och med mycket tacksamt sinne erkianna den penninge hielp och lån, som af Hans Maij[t] Käijsaren och den durchl. Ottomanniske Porten til högstsal. H[s] Maij[t] skiedd är, hwilckets betalning blifwit hindrad ey allenast genom högbem[te] store konungs, då han sig och sitt rike emot så många och åtskillige fiender förswara skulle,

Vi Fredrik, med Guds nåde Sveriges, Götes och Vendes konung, framföra till Hans Höga Majestät den stormäktige, allom bjudande, allrådande padischähens högtärade måg och Turkiska rikets storvezir, Hans Högädla och Högärevördiga Excellens Ibrahim Pascha våra önskningar om varaktig hälsa och fullkomlig lycka och meddela vänligen följande:

Ju mer vi besinna och begrunda den vänskap, som Turkiska riket för någon tid sedan visat en av våra närmaste, högstsalig konung Karl XII, under hans vistelse i Edert under Guds hägn stående land, alldeles oavsett vår aktning, vördnad och aldrig svikande sympati för detta innerliga och hjärtliga förhallande, som blivit så starkt befäst, emedan det sedan langliga tider tillbaka iakttagits och vidmakthållits gentemot den stormäktige, allrådande, höge pādischāhen och Turkiska riket, desto mer ökas ovillkorligen tillfredsställelsen alltjämt å vår sida. Enär vi längtat och trängtat efter ett lämpligt tillfälle att giva uttryck åt den oss personligen åliggande tacksamheten för denna ynnest och hågkomsten av denna välvilja, betrakta vi ock detta tillfälle att genom den högt aktade och ärade Mustafa Agha ådagalägga och betyga den i vårt hjärta inneboende känslan av välvilja och tillgivenhet som en särskild nåd, och vi bedja till Gud, den Högste, att han måtte skänka vår ärade vän, Hans Majestät den stormäktige, allom bjudande, allrådande, höge pādischāhens ädla person varaktig och beståndande lycka och

---

beklageligen emellan komne förtijdige död, utan och den til fredens återwinnande därpå följde förlust af så store länder uti wårt Rike, som därigenom blifwit mycket utmattat och hafft all den öfrige tiden härtils nödig til sit uprättande igen: Såsom wij detta widare låtit förklara så wäl uti wår wänliga skrifwelse til Hans Maij^{t} Käijsaren, som emot offta bem^{te} Ministre, hwars närwaro och skickelighet uti sakernas bedrifwande, ey mindre än sinnes upricktighet, warit oss mäckta behagelig. Och i öfrigit, emedan wij högel. önske och altid beredde äre därhän bearbeta, at nu inbördes och upriktig wänskap emellan oss och wårt Rike samt H^{s} Mt Käijsaren och den durchl. Ottomanniske Porten alt mer och mer måtte befästas; Så twifle wij ey, at I detta wårt wänlige upsåt, medelst Eder besynnerl. wijshet, försiktighet och myndighet, altid befordra och understödia lären: hwartil I jämwäl så mycket bättre lägenhet hafwen, som I ägen den stora heder och förmån, at wara H^{s} Mt Käijsarens, wår gode wäns, älskelige måg: hwarom wij och bedie, såsom och at I om wår synnerliga upriktiga walwilloghet emot Eder altid täckes wara wiss och försäkrad. För öfrigit anbefalle wij Eder uti Guds nådiga beskydd.

Stockholm d. 14. August 1728.

Friedrich.

Leonh. Klinckowström.

välgång. Genom att sända sin tjänare ambassadören med den allerhögsta storherrliga skrivelsen har han berett Eder välbevågne vän utomordentlig glädje och tillfredsställelse, och som det är en oeftergivlig och oefterlåtlig plikt för vårt uppriktiga hjärta att i tacksamt minne bevara tidigare ynnestbevis, men avgörandet av viktiga ärenden och sysslandet med mångahanda ting fullständigt tagit oss i anspråk, är ock Hans Majestäts vänliga åtgärd en särskild anledning till stor tillfredsställelse och en orsak till utomordentlig stolthet för oss, när vi besinna, att vi blivit förekomna i artighet genom den storherrliga skrivelsen och beskickningen. Hädanefter skall, om Gud, den Högste, vill, icke det minsta uppskov tillåtas, när det gäller att ådagalägga den vänskap, som ovillkorligen åligger oss personligen, och enär Eder tjänare ambassadören vid sin ankomst till vår residensstad överlämnat Eders Excellens' vänliga skrivelse till oss och nu påskyndar sin hemresa, få vi betyga Eders Excellens vårt uppriktiga sinnelag och bekräfta och erkänna det belopp, som den framlidne konungen under sin vistelse i Turkiska riket lånat av vår ärade vän, Hans Majestät den stormäktige, allrådande, höge pādischāhen. Då högstdensamme, som lät förleda sig av sin tapperhet och sitt hjältemod, ej brydde sig om att akta sig och taga sig till vara, utan eggade upp fienderna på alla håll, men genom Guds, den Högstes, skickelse stupade, måste vi sluta fred och lämna en stor del av vårt rike i fiendens våld för att ordna statens affärer, och vi hade sålunda en särskild anledning att uppskjuta betalningen av den betydande summa, som behöves för att åstadkomma ordning i riket och lånats till hjälp åt den framlidne konungen. För att ådagalägga och betyga vår uppriktiga vänskap och upplysa om det verkliga förhållandet hava vi skrivit ett vänskapligt brev till Eders Excellens och uppdragit åt Eder tjänare, bemälde envoyé, att muntligen framlägga och utreda allt detta i detalj för Eders Excellens. Alldenstund Eder tjänare, bemälde agha, är en korrekt och skicklig man och utmärker sig genom ett uppriktigt sinnelag, hava alla hans åtgärder och handlingar vunnit allmänt bifall. Och som det vidare är konstaterat, att vi göra allt vad i vår förmåga står, för att det innerliga och hjärtliga förhållandet till Turkiska riket dag efter dag matte befrämjas och utvecklas och villkoren för vänskapen under alla omständigheter uppfyllas och på bästa sätt betryggas, må Eders Excellens ej betvivla, att vi av innersta hjärta längta och trängta efter att få lämna bevis på en dylik vänskap, och då Eders Excellens utmärker sig genom

en lycklig förening av korrekthet och skarpsinne, vänta och hoppas vi ock, att Eders Excellens skall ägna all sin omsorg åt denna vänskaps bestånd, betryggande och bevarande. Särskilt bedja och anhålla vi, att I måtten förorda denna vänskap mellan dessa båda riken och bringa den i åtanke, därför att I ären Hans Majestät den stormäktige, allrådande, höge padischahens statsminister och högtärade måg. För övrigt anbefalla vi Eders Excellens' höga person uti Guds beskydd.

Givet i vår residensstad Stockholm den 14 augusti år 1728 efter Vår Frälsare Kristi börd.“*

“Översättning av brevet från den svenske konungens premiärminister Arvid Horn[1] till Hans Excellens storveziren Ibrahīm Pascha rörande detta ärende.

Efter framförande av tillbörliga välgångsönskningar till vår vän, Hans Osmaniska Majestäts, den stormäktige, allrådande pādischāhens, högtärade måg och det evinnerligen beståndande Turkiska rikets storvezir, Hans Högädla, Högärevördiga Excellens Ibrahīm Pascha meddelas och tillkännagives härmed vänligen följande.

För någon tid sedan anlände till Eder ödmjuke tjänare ett av välvilja överflödande brev med Eder tjänare, den högt aktade och ärade Mustafā Agha, som kom i egenskap av envoyé och ännu vistas och uppehåller sig i vårt land. Härpå hava vi vederbörligen svarat; det är nu ungefär nio månader, sedan svaret överlämnades i bemälde Mustafā Aghas händer, och vi betvivla ej, att det nu anlänt till Edert land. Då Eder tjänare, bemälde envoyé, nu ämnar återvända och är besluten att resa genom Polen, må detta brev tjänstgöra som en välvillig rekommendation, och meddelas härmed, att vi allesammans äro nöjda och belåtna med beskickningen från det evinnerligen beståndande Turkiska riket till vårt land och vår konung, ävensom med Mustafā Aghas kloka tillvägagående och uppträdande, och jag har ock gjort vad jag kunnat för att befordra de ärenden, Turkiska riket uppdragit åt Eder tjänare, bemälde envoyé, ända till tiden för hans närvaro och vistelse härstädes, och därigenom befrämja och befästa det innerliga och hjärtliga förhållandet. Särskilt märkes, att Eder vän konungen, som visserligen icke vårdat sig om att odla denna vänskap, vilken sedan långliga tider tillbaka uteslutande avsett dessa båda rikens gemensamma bästa, men likväl natt och dag alltjämt längtat och trängtat därefter och varit redo

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 7, sid. 276.*

[1] Texten اردوس حورن; i en not آرويد خورن.

och beredd att förkovra vänskapen och realisera dessa önskningar, väntar på ett tillfälle och att det ej är möjligt att på något sätt glömma de höga ynnestbevis, som Turkiska riket skänkt den framlidne konungen. För anledningen till dröjsmålet med den summa, som lånats till hjälp åt ordnandet av hans affärer, redogöres uppriktigt och samvetsgrant i de skrivelser, Eder vän konungen vänligen tillställer dels Hans Majestät den stormäktige, allrådande pādischāhen, dels Eders Excellens. Det är bekant, att Sveriges rike under mer än tjugu år oavbrutet varit utsatt för krig och stridigheter med fiender vid gränserna, att vårt land blivit utarmat och att våra ansträngningar att erhålla fred lyckats endast med uppoffring av flera provinser. Förhållandena i vårt land behöva ovillkorligen en tid för att vinna vederbörlig stadga, och anhåller Eder vän konungen, att Eders Excellens måtte på lämpligt sätt och i lämplig form framlägga dessa synpunkter och bringa dem i åtanke hos Hans Storherrliga Majestät, den stormäktige, allrådande, höge pādischāhen. Särskilt bedja vi, att Eders Excellens måtte vinnlägga sig om att fullkomna det innerliga och hjärtliga förhållandet mellan dessa båda riken, därför att Eders Excellens är Hans Majestät den stormäktige, höge pādischāhens högtärade måg och utmärker sig både genom skarpsinne och talang, och skall även Eder ödmjuke tjänare göra sitt bästa för att efter måttet av sina krafter lösa denna tacksamma uppgift. För att betyga dessa uppriktiga känslor, som vi hysa i vårt hjärta, har Eder vän konungen förordnat vår ambassadör, som förut nämnts på tal om en beskickning till Turkiska riket, att begiva sig till Edert land, och när han, om Gud, den Högste, vill, lyckligen anländer, skall han i detalj framlägga och utveckla alla omständigheter för Eder. Det är ock Eders Excellens bekant, att vi uppbjuda all vår energi och omsorg, för att det innerliga och hjärtliga förhållandet till Eder vän konungen skall lända till båda parternas gemensamma bästa. Måtte Eders Excellens för övrigt få åtnjuta långt liv och varaktig och beståndande lycka.

Givet Stockholms stad den 14 augusti år 1728 efter Vår Frälsare Kristi börd."*

På detta sätt uppsköts frågan om den svenske konungen Karl Järnhuvuds skuld under Damad Ibrāhīms vezirat, och på grund av sultan Ahmed Chān III:s avsättning befanns det nödvändigt att under hans efterträdare sultan Mahmūd Chān I skicka en ny envoyé till Sverige för att få skulderna betalda.

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 7, sid. 279.*

VIII.

Sa'īd Mehemed Efendis beskickning till Sverige. — Hans sammanträffande med den svenske konungen. — Underhandlingar om skuldfrågan. — Sveriges ekonomiska trångmål. — Den svenske konungen Fredrik I:s skrivelse till sultan Mahmūd Chān I och brev till storveziren Hekīm-oghlu Alī Pascha. — Den svenske konungens reverser.

Två år efter sultan Mahmūd Chān I:s tronbestigning kom underrättelse, att den svenska regeringen var benägen för samförstånd med Ryssland. Då beslöt storveziren Hekīm-oghlu Alī Pascha att åter sända en envoyé till Sverige för att lösa detta spörsmål och på samma gång indriva Karl Järnhuvuds skuld till vårt land. Den person, på vilken valet föll denna gång, skattmästaren av tredje graden Sa'īd Mehemed Efendi hörde till en typ, som intog en framskjuten ställning bland de turkiska statsmännen på grund av kunskaper och erfarenhet, duglighet och begåvning, och var i besittning av sådana egenskaper, som verkligen kunde garantera en lycklig lösning av denna uppgift. Tillsammans med sin fader Sülejmān Agha-zāde Jirmi-sekiz Tjelebi[1] Mehemed Efendi hade Sa'īd Mehemed Efendi under Damad Ibrāhīm Paschas vezirat företagit en färd till Paris. Han hade lärt sig europeiska seder och bruk och var fullständigt förtrogen med språket och de politiska förhållandena i Europa.

I överensstämmelse med den storherrliga skrivelse, Hekīm-oghlu Alī Pascha mottagit (1145[2]), lät han i en not anteckna beloppet av svenska statens skuld till turkarna enligt statskontorets beräkning. Angående nödvändigheten att betala skulden, som uppgick till 250000 piaster, ingav han en inlaga till sultan Mahmūd Chān I. Denna inlaga[3] var av följande lydelse:

"Om innehållet av den allernådigst utfärdade allerhögsta storherrliga skrivelsen i den svenska frågan har jag underdånigst tagit kännedom. Eders Storherrliga, Världsbehärskande Majestäts reflexioner äro verkligen ett sannskyldigt mästerstycke, men redan

[1] Som Kolmodin, sid. 265, not 2 påpekar, betyder *Jirmi-sekiz Tjelebi* »icke *jeune seigneur de 28 ans*, som v. Hammer menar», utan »han kallades så, därför att han var utgången ur 28:de janitscharregementet». Missuppfattningen härrör dock icke från v. Hammer själv, utan från den franske översättaren, som tydligen missförstått det tyska *junger Herr Acht und zwanzig;* se den tyska originalupplagan VII, 566 f., där namnet är riktigt förklarat.

[2] Började den 24 juni 1732.

[3] Översatt hos Kolmodin, sid. 263, not 2; jfr även Kolmodins kronologiska anmärkningar därsammastädes.

förut har jag underdånigst hört talas om att svensken är utmattad och ingått förbund med moskoviten och rättar sig efter honom. Då hade man ej tillfälle att undersöka och kontrollera dessa saker, emedan några dylika reflexioner ännu icke blivit gjorda, men denna gång skall man på grund av den storherrliga befallning, som i nåder blivit utfärdad, anställa förfrågningar hos väl underrättade personer och inhämta upplysningar om huru det verkligen förhåller sig, om nämligen svenskarna äro förbundna med moskoviterna och rätta sig efter dem eller ej. Och sedan det riktiga sammanhanget, huru det än månde förhålla sig, inberättats till den storherrliga tronen, skall man i händelse av behov inlåta sig i underhandlingar och överläggningar med svenskarnas sändebud. Sedan beloppet av svenskarnas skuld till Turkiska riket enligt statskontorets uträkning antecknats i en not, har ock den i noten gjorda anteckningen, av vilken det framgår, att skulden uppgår till 250000 piaster, ingivits till Eders Kejserliga Majestäts höga tröskel."

Sedan Hekīm-oghlu Alī Pascha vidtagit dessa åtgärder, skickade han skattmästaren av tredje graden Sa'īd Mehemed Efendi som envoyé till Stockholm. Sa'īd Efendi bröt upp[1] från Konstantinopel den 18 Djümāzy I 1145[2] och anlände till Sverige efter 159 dagar. Den turkiske envoyén mottogs på ett lysande sätt. Samma afton inbjöds han till en måltid å konungens vägnar, och några dagar senare fördes han med imponerande ståt till kungliga slottet och framlämnade den storherrliga skrivelsen. I denna redogjorde sultan Mahmūd I för det hjärtliga förhållande, vilket sedan gammalt rådde mellan Turkiet och Sverige. Bland annat erinrade han om det gästvänliga mottagande, som beretts Karl XII under hans vistelse i Turkiet, och anförde därvid följande:

"När härskaren i Sveriges land, Eder svåger Carolus, som nu lämnat det jordiska, genom Guds skickelse för någon tid sedan tog sin tillflykt till det välvilligt sinnade Turkiska riket, där han stannade kvar och en tid vistades som gäst under ömsesidiga bemödanden att åstadkomma vänskap och sympati och grundlägga ett förtroligt och innerligt förhållande, tills han omsider bröt upp och styrde sin springare till sitt eget land, iakttogo vi i överensstämmelse med innebörden av det betydelsefulla tänkespråket: 'Ären Edra gäster' en högsint värdighet, som tog sig uttryck i ett furstligt ceremoniel och ständiga bevis på vår

[1] Jfr Kolmodin, sid. 275 ff.
[2] Den 6 nov. 1732.

höga ynnest, vilket höves ett rike, som sträcker sig vida som himmelens rymd." *

Den dagen mottog konung Fredrik I den turkiske envoyén Sa'īd Mehemed Efendi i högtidlig audiens.[1] Sedan fick denne enskilt företräde hos konungen, varvid Hans Majestät sporde envoyén om förhållandena i Persien. Sa'īd Mehemed Efendi inbjöds nämligen till diner, och under måltiden utspann sig följande samtal mellan envoyén och konungen. Fredrik I frågade i skämtsam ton den turkiske envoyén:

"Vad skulle Eder stormäktige herre säga, om vi verkligen komme honom till hjälp med 20- à 30000 man, eftersom Turkiska riket för krig med Persien?" —

"Hans Majestät vår stormäktige, allsvåldige herre skulle bliva synnerligen glad och visa Eder stor vänlighet och uppmärksamhet, men det är Eder bekant, att Turkiska riket alldeles icke behövt någons hjälp i de krig, som hittills förekommit, och då alla våra segrar och framgångar uteslutande plägat vinnas med våra egna vapen, behöves det icke heller, att I, våra vänner, utsätten Eder för något omak till person och egendom. Det är alldeles tillräckligt, att I här understödjen oss med Edra sympatier." —

"Det där svaret tyckte jag om. Du har talat bra."

Sedan sporde konungen även om greve de Bonneval, som trätt i turkisk tjänst — Chumbaradjy[2] Ahmed Pascha, och sade:

"Jag har glatt mig mycket över att Turkiska riket lyckades förvärva hans tjänster. Han och jag ha haft mycket gemensamt med varandra. En tid var han min krigskamrat." [3]

På aftonen återvände Sa'īd Mehemed Efendi till sitt kvarter. Dagen därpå sammanträffade han med premiärministern och lämnade honom storveziren Hekīm-oghlu Alī Paschas brev. Ett par veckor väntade han på svar, men då något sådant icke hördes av, vände han sig återigen till premiärministern och förklarade, att han icke kunde resa hem, förrän han fått underhandla om skuldfrågan. Slutligen mottog han en dag inbjudning till premiärministerns hem. Vid konferensen voro ganska många svenska

---

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 7, sid. 279.*

[1] Jfr Kolmodin, sid. 286 ff.

[2] خمبرهجی »bombkastare». Om de Bonneval se *Nordisk Familjebok* (ny uppl.) III, 1126.

[3] Se Kolmodin, sid. 287, not 1.

herrar närvarande, och mellan det turkiska sändebudet och den svenske premiärministern utspann sig nu följande samtal:

„Var god och säg vad I önsken! Dessa statsdignitärer hava nämligen kommit tillsammans enkom för att få äran att göra Eders Excellens' bekantskap.“ —

„Vi önska få veta, om I förstått vår herre storvezirens brev och vad I svaren därpå.“ —

„Vi ha nog förstått Hans Excellens storvezirens brev, och vi äro synnerligen glada och belåtna, därför att han behagat visa sin vänskap på detta sätt.“ —

„Nå, fanns det icke någon hemställan angående frågan om skulden?“ —

„Det finns nog några antydningar, men I måsten känna till vår ställning, ty om våra förhållanden ha upplysningar meddelats av Kozbegdji Mustafā Agha, som för någon tid sedan sändes hit av Turkiska riket. Emedan största delen av våra indräktiga provinser råkat i moskoviternas våld, äro de områden, som numera stå till vår disposition, alldeles otillräckliga. Nu hava vi icke tillräckliga inkomster för att bestrida våra oundgängliga löpande utgifter, än mindre att betala några skulder, i synnerhet som vi ha fiender på fyra håll, och i vårt närvarande läge går vår strävan ut på att vinna kraft att rädda oss ur deras våld.“

Så yttrade sig premiärministern för att beveka Sa'īd Mehemed Efendi, varpå denne gav honom följande svar:

„Gott! De där fraserna genera mig icke. Men det har nu gått en tid av nära tjugufem år, sedan de här pängarna lånades, och om I sedan den tiden haden avbetalt tjugufem pungar för varje år, skulle affären i detta ögonblick ha varit uppgjord. Om I också befinnen Eder i någon förlägenhet i fråga om finanserna, så han I dock brustit i omtanke med avseende på betalningen, ty det är klart, att det icke hade varit någon svårighet för en stat med så många provinser att för varje år avsätta ett visst belopp till skuldens gäldande, och om ock den Eder bevisade välgärningen nödvändigt skall falla ur minnet, så haden I dock under alla omständigheter kunnat ordna den här saken.“ —

„Gubevars! Vi höra ej till dem, som förgäta Turkiska rikets välgärningar och ynnestbevis, utan vi glädja oss åt Edert besök mitt i denna vår förlägenhet, emedan I, sedan vår ställning blivit Eder bekant, möjligen skullen kunna utverka, att vi av Turkiska riket snarligen erhölle en summa i subsidier, och därigenom giva oss ett nytt bevis på Turkiska rikets ynnest.“ —

"Utan tvivel. Om I nämligen utöver det, som I anfört och som jag hade fört fram[1], så småningom haden inbetalat de här pängarna, skulle Eder ringe tjänare nu ha åtagit sig att utverka allt vad I önsken av vår herre, men huru skulle jag hava panna att framställa en dylik begäran? Varen rättvisa!"

På detta genmäle av Sa'id Mehemed Efendi kunde premiärministern ej finna ett ord till svar.

Till sist gav han honom emellertid följande besked:

"Om ock vår konung lånat de där pängarna, så har dock ifrågavarande summa bortrövats av turkarna vid affären i Bender och våra tillhörigheter, som vi ursprungligen fört med oss från vårt eget land, utsatts för plundring. Och oss själva, en skara hjälplösa och oskyldiga människor, som tagit sin tillflykt till Edert beskydd, gjorden I till fångar."

På detta yttrande av premiärministern gav Sa'id Mehemed Efendi följande synnerligen förståndiga svar:

"Eftersom I nämnden affären i Bender, är det nödvändigt, att vi göra det klart för Eder, att Turkiska riket icke var på minsta sätt inblandat i den saken, utan det var Edert fel och Edra egna händers verk. För det första har Turkiska riket tagit Eder i sitt skydd, och utan att brista i hedersbetygelser och ärebevisningar utöver det rimligas gränser samlade vi en truppstyrka på 40000 man och förordnade särskilt flere höga vezirer och ser'askers att eskortera Eder konung till hans land. Sedan hela denna här övervintrat vid Bender i avvaktan på Edert uppbrott och utstått oerhörda mödor och besvärligheter, tog den framlidne konungen tillbaka vad han förut sagt och sporde: 'Varför grep ej salig Baltadjy Mehemed Pascha den moskovitiske konungen och lämnade honom i mitt våld?'

Då det blev klart, att han kommit på den tanken att tillfredsställa sin ursinniga hämndlystnad genom att ånyo kränka freden med moskoviten, kunde han visserligen ej förneka det, men framhärdade ändock i sitt egensinne. Och då det enligt den kanoniska rätten strider mot den gudomliga lagen att utan orsak bryta freden med vem det vara månde, täcktes Hans Majestät vår stormäktigste, allernådigste herre, islams kalif förordna:

'Eftersom konungen ej vill begiva sig till sitt land, må det underhåll, som av gammalt plägat tilldelas honom, fortfarande beviljas, men för att han ej skall giva anledning till något fredsbrott

[1] I texten ونقل ایلدیکم; läs ونقل ایلدیکم.

genom sin vistelse vid gränsen vid Bender, skall han bryta upp, och sedan får han stanna, så länge han vill, på någon lämplig plats i Turkiska rikets grannskap.'

Ehuru man under loppet av tre à fyra månader gång på gång sökte klargöra detta för honom, vägrade han erkänna det berättigade häri och framhärdade i sin envishet, och då det blev alldeles nödvändigt att föra honom bort från gränsområdet, föreföll det, som om han själv avsiktligt hade framkallat denna situation. Vad vidare frågan om skulden beträffar, haven I, när dessa penningar överlämnades till Eder, avgivit någon förklaring, att I skullen betala, under förutsättning att I fingen använda dem för det ändamål I viljen, men slippa betala, om de på något sätt skulle gå förlorade, eller haven I erhållit lånet utan vidare och i sådant fall mottagit det som räntefritt lån enligt den gudomliga lagens föreskrift? Är det Eder avsikt att med det som här anförts säga, att I icke haven någon skuld? Vad är meningen? Eller haven I sagt det i något annat syfte?"

Till sist avslutade premiärministern överläggningen med följande svar:

"Vi förneka icke skulden, men yttrandet innebär också en ursäkt. Det är olämpligt att brådska med indrivningen, i synnerhet som vårt rike är en stat, där en enda person icke har i sin makt att ensam avgöra ärendena, och det här gäller en fråga, som kräver hela folkets samtycke. Enligt vår grundlag sammanträder den stora församlingen en gång vart tredje år, och vårt rikes inkomst- och utgiftsstat m. m. uppgöres inför hela folkets ögon och med dess samtycke. Denna fråga skola vi avhandla i den församling, som, om Gud, den Högste, vill, kommer att sammanträda om ett och ett halvt år, och sedan vi med folkets bifall anslagit en mindre del av vårt rikes inkomster för varje år, skola vi utse en särskild ambassadör och sända honom till Turkiska riket i och för successiv avbetalning vare sig kontant eller in natura." *

Så slutade överläggningen den dagen. Sa'īd Mehemed Efendi var icke tillfredsställd med denna konferens. Efter några dagar vände han sig återigen till premiärministern. Han önskade nämligen erhålla en skuldsedel med konungens sigill. Premiärministern sade först nej, men gick sedan in därpå. Den första skuldsedeln, som överlämnades till Sa'īd Mehemed Efendi, var av följande lydelse:

* *Sa'īd Mehemed Efendis rapport, Ottomanska Historiska Institutets tidskrift, n:o 11, sid. 669* [Kolmodin, sid. 293].

"Översättning av en med vederbörligt sigill beseglad skrivelse, innehållande den svenske konungens svar å en not från Sa'īd Mehemed Efendi i egenskap av turkisk envoyé i Sverige och daterad den svenska staden Karlberg den 28 april 1733 efter Vår Frälsare Kristi börd.[1]

[1] Sa'īds memoar finnes i Riksarkivet (Turcica) och är daterad den 27 maj 1733; konungens svar av den 28 maj lyder:

Reponse au Memoire et aux insinuations de Monsieur Mehemet Said Tefterdar et Envoyé Extraord^e de la Porte Ottomanne, donnée a Carlberg le 28 Maij 1733.

Sa Majesté s'est fait rapporter le contenu du Memoire insinué ici par Monsieur L'Envoyé Extraordinaire de la Porte Ottomanne, par lequel aussi bien que par la lettre de Sa Majesté l'Empereur des Ottomans et par celle de son grand Vizir, comme aussi par ce que le dit Sieur Envoyé Extraordinaire Lui meme a fait entendre ici de bouche; Sa Majesté a appris avec une satisfaction particuliere, combien la Prefulgide Porte est disposée à entretenir constamment avec Sa Majesté et la Couronne de Suede la bonne intelligence, qui a subsisté depuis si long tems entre les deux Etats respectifs. Sa Majesté connoissant le prix de l'amitié de la Porte Ottomanne, reconnoitra ces sentimens amiables, et n'obmetra rien de son coté, qui pût servir en toute maniere à entretenir et à affermir une amitié sincere entre les deux Cours, d'autant plus, que Sa Majesté n'est pas moins persuadée que Sa Majesté L'Empereur Ottoman, de l'utilité et des avantages reciproques qu'une etroite liaison d'amitié pourroit procurer aux deux nations par des services utiles et réelles a cause de la situation avantageuse de leurs Etats.

Outre ces considerations importantes, Sa Majesté a encore d'autres grandes raisons qui la portent a donner en toute occasion de veritables marques de Son amitié et de Sa reconnoissance envers la prefulgide Porte, particulierement quand Sa Majesté se resouvient des bonnes dispositions que la dite Porte a temoignée au Predecesseur de Sa Majesté, feu le Roi Charles XII. de glorieuse memoire, pendant le sejour qu'il fit dans les Etats de l'Empire Ottoman.

Pour ce qui concerne les sommes d'argent que Sa dite Majesté a emprunté en ce tems là de la Porte Ottomanne, et dont Elle fait redemander, a l'heure qu'il est, le payement, il n'a pas tenu a la bonne disposition de la Suede, que ce remboursement ne se soit fait, il y a long tems, et meme on n'y auroit pas manqué, si la derniere longue et malheureuse guerre, contre un si grand nombre d'ennemis a la fois, n'avoit pas epuisé la Suede de ses meilleurs effets et especes, et si elle n'avoit pas eté obligé de sacrifier pour l'amour de la Paix plusieurs de ses provinces considerables, particulierement a la Russie, qui en cette occasion appuya ses pretensions de dedommagement, par rapport aux avantages, qu'elle avoit eté contrainte de ceder a la Porte par le Traité de Pruth, occasioné par la presence et le sejour de feu Sa Majesté Le Roi de Suede. Il ne sauroit etre non plus inconnu a la Cour Ottomanne, le peu d'utilité que le feu Roi et son Royaume ont tiré de ces deniers empruntés, puisqu'une partie en a eté employée a l'entretien des trouppes, qui dans les occasions qui se presenterent

Om innehållet i den av Hans Majestät den stormäktige, allom bjudande, allrådande självhärskaren av Osmāns ätt aller-

---

alors, rendirent des services réels à la Porte Ottomanne, et que le reste et la plus grande partie de cet argent destiné pour faciliter le retour du feu Roi, retomba entre les mains des sujets de la Porte. Cependant, malgré que la disette d'argent ait eté depuis bien grande ici, on n'a pourtant pas manqué de payer, preferablement a tous les autres Creanciers, les Sommes, que plusieurs sujets de la Porte Ottomanne avoient avancé a ceux de la Suite du feu Roi et qui meme ont eté defrayés pendant leur sejour dans ces pays cy. Non obstant tout cela Sa Majesté est toujours disposée a chercher des moyens convenables, pour s'acquiter de la dette en question, et de satisfaire ainsi aux obligations données par le feu Roi, aussitôt que la commodité et la situation des affaires du Royaume le voudront permettre. Mais comme celles là n'ont pas encore voulu seconder l'accomplissement d'un dessein tant desiré, Sa Majesté espere de l'equanimité de la prefulgide Porte, qu'Elle trouvera ce delai bien fondé par les raisons cydessus alleguées, surtout si Elle voudra bien reflechir sur l'etat ou pourra etre presentement les finances ici, apres une guerre si sanglante, et que la Suede, meme depuis qu'Elle se trouve en paix avec ses voisins, a eu jusqu'ici et a encore besoin du tems, pour reprendre ses forces, et pour mettre ses affaires delabrées en meilleur etat, a fin de pouvoir meme par là etre utiles a ses amis.

En attendant Sa Majesté a apris avec beaucoup de satisfaction, que Monsieur L'Envoyé Extraordinaire a donné à connoitre, que la Prefulgide Porte a bien voulu faire reflexion sur ces circonstances surmentionnées, aussi bien que sur d'autres, et que l'article de l'argent ne faisoit point le principal objet de ses vues: mais que la Commission la plus interessante et la plus agreable de Monsieur L'Envoyé Extraordinaire etoit de tacher d'affermir de plus en plus les liens d'une amitié reciproque, lesquels par la situation avantageuse des deux Etats et par leur interet commun doivent etre indissolubles.

Ces sentiments pleins d'amitié donnant a Sa Majesté un veritable plaisir, et ayant eté de tout tems persuadée, que les deux Etats pourront rendre l'un a l'autre des services réels, Elle sera toujours portée a donner a la prefulgide Porte des preuves convaincantes de son amitié parfaite. En vertu de quoi et pour repondre en meme tems à l'attention que l'Empereur Ottoman lui a temoigné par la mission de deux Ministres a Sa Cour, Sa Majesté avoit aussi nommé une personne de distinction, qui aussitôt apres le depart du precedant Ministre auroit du se rendre a la Porte Ottomanne, si par sa mort inopinée le dessein de Sa Majesté n'avoit pas eté alors interrompu. En attendant, comme Leurs Majestés Le Roi et la Reine n'ont pas voulu laisser echaper aucune occasion, ou il s'agissoit de marquer leur egard envers la Cour Ottomanne, Elles n'ont pas laissé de donner part a la prefulgide Porte de leur avenement au Throne.

Il n'a pas eté moins agreable a Sa Majesté de remarquer le desir que Monsieur L'Envoyé Extraordinaire a temoigné de la part de Sa Cour, pour que les sujets de la Suede avançassent leur commerce vers l'Empire Ottoman et dans les ports y appartenans, la Cour Ottomanne ayant a cette fin

nådigst utfärdade storherrliga skrivelsen och syftet med Hans Högädla Excellens storvezirens brev, ävensom nämnde envoyé Sa'id Mehemed Efendis muntliga och skriftliga meddelanden har Hans Majestät konungen av Sverige med synnerlig tillfredsställelse och tacksamhet tagit kännedom. Det i evighet beståndande Turkiska riket har nämligen visat sitt intresse och sin sympati för det oavbrutna vidmakthållandet även för framtiden av den vänskap och det innerliga och hjärtliga förhållande, som sedan långliga tider varit rådande oss emellan, och då även Hans Majestät konungen av Sverige till fullo insett, huru dyrbar Turkiska rikets

---

apporté toutes les facilités necessaires et meme donné des ordres a la Regence d'Alger pour preter toute sorte d'assistence aux vaisseaux Suédois; Sa Majesté regarde cette bonne disposition de la Porte comme une nouvelle marque de son amitié. Pour en profiter, Sa Majesté n'a pas non plus manqué de fournir a ses sujets toutes sortes d'encouragements: Mais comme de pareilles entreprises demandent non seulement du tems, mais dependent aussi de la libre volonté d'un chacun des particuliers de l'entreprendre plutot ou plutard, selon leur convenience, surtout pour des pays si eloignés d'ici, que le sont les Etats de Sa Majesté l'Empereur des Ottomans; Sa Majesté se flate, que Ses sujets ayant deja etendu leur navigation et negoce jusqu'a Alger et aux environs, ils le pousseront encore plus outre et au but desiré. C'est aussi ce dont Sa Majesté souhaite d'autant plus de voir l'accomplissement, que les deux nations pourroient par ce moyen devenir utiles l'un a l'autre par le transport des effets et des productions des deux Etats.

Pour ce qui regarde les affaires presentes de Pologne, et par raport auxquelles Monsieur L'Envoyé Extraordinaire voudroit etre informé des mesures, qu'il plaira a Sa Majesté et a la Couronne de Suede de prendre là dessus; Sa Majesté ne manquera pas de les communiquer confidemment, quand Elle trouvera a propos d'en prendre des resolutions ulterieures. En attendant Monsieur l'Envoyé saura deja, que Sa Majesté souhaite fort, que la nation Polonaise soit conservée dans la pleine jouissance de ses droits et libertés, et que la libre election de leur Roi futur ne soit troublée en aucune manière.

Au reste La Porte Ottomanne peut entierement etre assurée que Sa Majesté aura fort a coeur de conserver constamment et augmenter la confiance et l'amitié mutuelle, qui doit naturellement subsister entre ces deux Etats, persuadée, comme Elle l'est, de rencontrer cette meme bonne disposition chez l'Empereur des Ottomans. Elle ne tardera pas non plus de faire expedier ses reponses amiables a la lettre de Sa dite Majesté, et a celle de Son grand Vizir, lesquelles seront remises entre les mains de Monsieur l'Envoyé Extraordinaire, auquel Sa Majesté donnera dans la Suite, de meme que par le passé, des marques de sa grace et bienveillance Royale.

(Sig.)
Ad mandatum Suae Regiae Majest[is] proprium.
H. Cedercreutz.

vänskap är, och lärt att uppskatta värdet och betydelsen av densamma, är han ock mån om att i alla avseenden akta och vörda och på bästa sätt omhulda denna vänskap. Och som det är otänkbart, att högstdensamme skulle tillåta någon som helst försummelse i fråga om den mellan dessa båda riken bestående uppriktiga vänskapens befästande genom en bindande försäkran, bedja och hoppas vi ock, att Hans Majestät den stormäktige, allrådande, höge självhärskaren, pādischāhen av Osmāns ätt täcktes medgiva, att ett dylikt vänskapligt förhållande iakttages. Då en dylik åtgärd med hänsyn till de båda rikenas inbördes läge genom Guds skickelse skulle bliva synnerligen fördelaktig, är det att vänta, att åtskilliga viktiga händelser och talrika förmåner skola bliva den omedelbara följden av ett hjärtligt samförstånd. Också har högstdensamme varjehanda viktiga omständigheter, som mana honom att vid varje tillfälle giva Turkiska riket bevis på sin uppriktiga vänskap, oavlåtligt i tankarna, i synnerhet som hågkomsten av det sätt, varpå man visat sin välvilja mot den för länge sedan avlidne konung Karl av Sverige vid hans ankomst till Turkiska rikets under Guds hägn stående länder och under hela hans vistelse därstädes, bevaras i den svenske konungens hjärta och det är otänkbart, att detta storslagna ynnestbevis skulle kunna förgätas. När det var på tiden att avgöra frågan om de pänningar, högstdensamme, vilken sedermera avlidit, vid detta tillfälle lånat av Turkiska riket, och att återbetala ifrågavarande belopp, fanns ingen möjlighet att betala, emedan förvaltningen i Sverige, när yrkandet framställdes, råkat i oreda och förfall. På den tiden grasserade nämligen våra fiender på alla håll; det rådde ständigt krig och örlig till följd av Guds allvisa skickelse, de våra veko undan steg för steg, och allt detta berövade Sverige dess mest värderade och uppskattade provinser. Särskilt var behovet av fred med moskoviten uppenbart. Som denne förmenade, att den svenske konungens ankomst till det under Guds hägn stående riket och hans närvaro och vistelse därstädes var den egentliga orsaken därtill, att moskoviterna i fördraget måste avträda flera förmåner till Turkiska riket, och stod fast vid sin fordran, att svenskarna skulle erlägga gottgörelse och skadestånd, fick han därigenom sin vilja fram vid fredsslutet; att vi måste uppoffra flera värdefulla provinser, var sålunda en särskild anledning till dröjsmålet med skuldens betalning. Det i evighet beståndande Turkiska riket har sig ock bekant, att bemälde högstsalig konung Karl av Sverige ej haft synnerligt gagn av dessa pängar, som han fått

till låns. En del av ifrågavarande summa användes nämligen till underhåll av de trupper, som vid detta tillfälle sammandragits för att tjänstgöra som eskort åt honom, men dessa trupper gjorde till följd av de dåvarande omständigheternas krav även Turkiska riket betydande tjänster. En del av den återstående summan togs i anspråk för åtgärder i och för högstdensammes hemresa, och på det sättet har även den kommit Turkiska rikets undersåtar till godo och finns sålunda i behåll. Till följd av allt detta i förening med vår otur befinna vi oss i stor förlägenhet i fråga om pängar, men som både den avlidne konungens och de honom följaktiga svenskarnas skulder till Turkiska rikets undersåtar voro viktigare än alla andra, måste de ock betalas före de andra, och då ingen av de här anförda punkterna utgör något hinder för ovannämnda summas betalning, bemödar sig ock Eder tillgivne vän, konungen av Sverige, att finna lämpliga utvägar för denna frågas lösning, så att han vederbörligen kan betala skulderna för att sålunda på bästa sätt giva uttryck åt sin tacksamhet för de höga ynnestbevis, som ägnats den avlidne konungen av Sverige, i synnerhet som det med hänsyn till dessa båda rikens fördel och läge är högeligen önskligt, att denna fråga löses på tillfredsställande sätt. Men då det ännu icke funnits någon möjlighet att realisera våra uppriktiga avsikter i fråga om denna sak, vilken ligger oss så varmt om hjärtat, sätter Eder tillgivne vän, konungen av Sverige, sin lit till Turkiska rikets vanliga opartiskhet i förhoppning om dess ynnest och välvilja härutinnan. Oavsett allt detta täcktes Turkiska riket besinna och betänka, huru stora Sveriges inkomster skola vara efter en dylik kamp, ty alltifrån den dag det slöts fred med grannarne ända till närvarande stund har det behövts mycken tid både för att ordna Sveriges affärer, som blivit nästan ruinerat genom ständiga krig, och för att återhämta sina forna krafter, som ej visste av någon svaghet, ävensom för att vinna tillräcklig styrka för att hjälpa sina vänner. Dessutom gläder sig Eder tillgivne vän, konungen av Sverige, däröver, att högädle herr Sa'īd redan förut meddelat honom, att Turkiska riket tagit vederbörlig kännedom om vad svenskarna kunna anföra till sitt försvar ända till denna dag, och som det upplysts, att Turkiska riket, därför att det känner till vad svenskarna kunna anföra till sitt försvar, trots uppskov och dröjsmål ända till detta ögonblick icke haft något att invända mot det innerliga och hjärtliga förhållandet mellan dessa båda riken, vilka genom omständigheternas makt måste bliva med

starka band fästa vid varandra, få vi meddela, att det är på grund härav, som Eder tillgivne vän, konungen av Sverige, är mån om att genom ärligt menade vänskapsbetygelser giva otvetydiga bevis på sin välvilja mot det i evighet beståndande Turkiska riket för att så skörda den eftersträvade vänskapens förmåner och frukter. Också hava svenska sändebud två gånger utsetts att begiva sig till Turkiska rikets huvudstad för att bekräfta dessa avsikter och planer genom skrivelser och brev. Sedan den envoyé, som för någon tid sedan anlände hit,* återvänt, utnämndes och förordnades en aktad man till vårt sändebud, och då han olyckligtvis avled, kunde Eder tillgivne väns, den svenske konungens, innerliga önskan visserligen icke realiseras, men både högstdensamme själv och hans gemål drottningen vänta alltjämt och under alla omständigheter på ett tillfälle att ådagalägga sin aktning och vördnad för Turkiska riket. Och då det av bemälde envoyés rapport uttryckligen framgick, att det utfärdats kungörelse om handel på Sverige till Turkiska rikets under Guds hägn stående provinser och hamnar och att tillstånd och bemyndigande härtill meddelats, ökades ytterligare vår tillfredsställelse. Rörande denna sak har ock det i evighet beståndande Turkiska riket täckts skicka en sträng order till regeringen i Algier angående fri passage för våra fartyg, som segla fram och tillbaka. För att befrämja denna sak har även Sverige uppmuntrat handeln på olika sätt, men de kommersiella angelägenheterna äro besvärliga, och detta är en sak, som icke allenast är beroende av affärsmännens önskningar, utan även kräver tid, i synnerhet som det är långt avstånd mellan Turkiska riket och Sverige. Då svenska undersåtar numera kunna komma med sina fartyg ända till Algier och andra orter därstädes, men konungens planer sträcka sig ännu längre, skall man även verka för denna sak, ty oavsett att man på detta sätt kan transportera varjehanda varor, som äro nyttiga för båda rikenas undersåtar, blir det ett medel att i hög grad stärka dem båda.

Till svar på bemälde envoyés fråga, vilka anstalter och åtgärder Sverige ämnar vidtaga i avseende på sådana frågor, som röra Polen, meddelas vidare, att Sverige med den största oförbehållsamhet skall till Turkiska riket inberätta och inrapportera alla anstalter och åtgärder rörande denna punkt, som tid och omständigheter komma att kräva. Det torde ock vara bekant, att Eder tillgivne vän, konungen av Sverige, ivrigt önskar, att polska

* *Kozbegdji Mustafā Agha.*

folket, såsom tillbörligt är, måtte få behålla sin forna lagstadgade självständighet och inga som helst hinder läggas i vägen för dess snart förestående val av konung. Dessutom kunnen I vara övertygade om att konungen av Sverige nu skall bemöda sig om att i alla avseenden göra allt vad i hans förmåga står för att befrämja den naturliga vänskapen mellan dessa båda riken. Desslikes hoppas vi, att Hans Majestät den stormäktige, allrådande, höge självhärskaren skall värdigas skänka sitt höga bifall härtill. Sedan detta uppriktiga svar till den storherrliga, kejserliga tronen och storveziren avfattats å Eder tillgivne väns, den regerande konungens, vägnar, skall det, om Gud, den Högste, vill, under betygande av vår högaktning överlämnas till bemälde Saʿīd Mehemed Efendi.“ *

Saʿīd Mehemed Efendi fann ej denna förbindelse tillfredsställande. Som det i förbindelsen ej nämndes, när skulden skulle betalas, återlämnade han därför dokumentet med konungens sigill. Premiärministern förklarade, att denna åtgärd skulle uppfattas som en oartighet mot konungen, men att det icke desto mindre läte sig göra att uppsätta ett nytt dokument. Några dagar senare sammanträffade Saʿīd Mehemed Efendi med konungen och begärde en förbindelse, som motsvarade hans önskan. Till sist lyckades han också erhålla en sådan. Den andra förbindelsen var avfattad i följande form:

“Översättning av det å den svenske konungens vägnar avgivna svaret å den andra noten från det turkiska sändebudet i Sverige Saʿīd Mehemed Efendi.[1]

---

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 7, sid. 340.*

[1] Enligt den turkiska översättningen skulle Saʿīd Mehemed Efendis not ha varit daterad den 7 juni; av ett i Riksarkivet (Turcica) befintligt koncept till ett svar å franska språket med många ändringar framgår emellertid, att det var konungens svar, som var daterat nämnda dag, varemot Saʿīds inlaga var daterad den 4 juni. Konceptet är av följande lydelse:

Reponse de la part de Sa Majesté au second Memoire de Mr Mehemet Said Teffterdar et envoyé Extraordᵉ de la Porte Ottomanne, donnée a Stockholm le 7: Juin 1733.

Sa Majesté a apris par le contenu du dernier Memoire, presenté par Mr l'Envoyé Extraordinaire de la Prefulgide Porte, les remontrances ulterieures que ledit Sieur l'Envoyé a fait, au sujet du remboursement de l'argent emprunté de la Porte Ottomanne par Sa Majté feu le roy Charles XII. de glorieuse memoire; ledit Sieur Envoyé Extraordᵉ se croit d'autant plus obligé de reiterer ses instances a cet egard, que Sa Majté n'a pas trouvé bon de fixer, dans la reponse deja donnée a son premier memoire, un tems precis pour le payement de cet argent, demandant ainsi pour cette fin qu'il

Av innehållet i Turkiska rikets envoyé högädle herr Sa'īd Mehemeds andra inlaga, daterad Stockholms stad den 7 juni

plaise a Sa Majté de donner a la Prefulgide Porte cette marque de ses egards et de son amitié sincere en ordonnant, qu'une partie de la somme en question soit payée presentement, et de convenir en meme tems des termes consecutifs et fixés pour le payement du reste en especes ou en effets et productions du royaume evaluées a un prix raisonable, ou bien de faire pour cette fin emprunter ailleurs quelques sommes: mais en cas qu'aucun de ces moyens ne fut aggrée le dit Sieur Envoyé insiste que Sa Majté veuille bien consentir de donner au moins une resolution favorable a l'egard du tems et de la maniere de ce payement, a fin que la Prefulgide Porte y puisse fonder ses esperances.

Sa Majesté ne doute pas que Mr l'Envoyé Extraorde n'ait deja remarqué par la reponse qui lui a eté donné cy devant, qu'il n'a pas tenu a la bonne volonté et disposition favorable de la Suede qu'elle ne se soit deja acquitée de cette dette, il y a long tems; Si une pure impossibilité n'y avoit pas mis des obstacles insurmontables, et qui lui seront deja connus: mais pour ce qui regarde les effets et les finances du royaume de quelle nature qu'ils puissent etre, etant deja disposes et assignés precisement a leurs besoins indispensables, par les Etats du royaume, pendant la derniere Diete, Mr l'Envoyé Extraorde jugera bien lui meme par ces circonstances, jointes a celles qui lui ont ete indiquées cy-devant, que non obstant que Sa Majté soit entierement portée a satisfaire a l'heure qu'il est aux demandes que Mr l'Envoyé Extraorde a fait de la part de sa Cour, qu'Elle ne sauroit cependant y apporter presentement la facilité qu'Elle souhaite, ni faire le moindre changement pendant l'entretems des Dietes dans les mesures surmentionnées, prises par les Etats pour l'entretien de depenses publiques. En attendant, outre les promesses qui ont deja eté données a Mr l'Envoyé Extr. au sujet du payement de l'argent en question, Sa Majté l'assure encore, que, quant au terme fixé, dont il voudroit qu'on convint ici; Sa Majesté n'obmettra pas, au tems de la prochaine assemblée des Etats du Royaume en 1735. /:où ils regleront l'Etat des finances, en cherchant des fonds necessaires pour cela:/ de leur recommander alors soigneusement les pretensions de la prefulgide Porte; ne doutant nullement, qu'ils ne s'appliquent serieusement de trouver des moyens, par lesquels cette dette peut etre commodement acquittée, ou qu'au moins ils prennent des mesures propres a y satisfaire par differans termes, en argent contant ou en productions du Pais. Pour ce qui est de l'autre projet proposé par Mr l'Envoyé Extr. à savoir, qu'il plut a Sa Majté de faire emprunter ailleurs une partie de cet argent; c'est avec deplaisir que Sa Majté s'apperçoit que la meme difficulté s'y rencontre presentement, n'y ayant actuellement nul fond ou scureté a donner a ceux qui en tout cas voulussent avancer pour cela quelques sommes a la Couronne de Suede. Sa Majté a donc tout lieu d'esperer de l'equanimité de la Prefulgide Porte qu'Elle voudra bien reflechir sur toutes les circonstances cy-dessus alleguées, aussi bien que sur d'autres raisons pas moins fortes et essentielles, d'autant plus qu'il ne Lui sauroit etre inconnu, que feu Sa Majté le Roy Charles XII. de glorieuse memoire ne s'est pas engagé par ses obligations données a la Prefulgide Porte, d'en payer le contenu qu'au tems que l'etat de son royaume le pourroit permettre selon sa com-

1733 efter Vår Frälsare Kristi börd, har Hans Majestät konungen av Sverige erfarit, att bemälde envoyés muntliga och skriftliga påståenden gå därpå ut, att det belopp, som Turkiska riket lånat högstsalig konung Karl XII av Sverige, skall betalas och likvideras, och enär någon viss tid för betalningen ej blivit bestämd i svaret å bemälde envoyés förut ingivna inlaga, har han blivit nödsakad att återigen erinra och anhålla härom och hemställt, att Hans Majestät måtte utfärda vederbörlig resolution, att en del av besagda skuld nu skall betalas på grund av högstdensammes notoriska vänskap och välvilja mot Turkiska riket och återstoden erläggas kontant eller i form av naturaprestationer av motsvarande värde, men om det är omöjligt att åstadkomma något av vad här ovan föreslagits, det åtminstone måtte bestämmas tid och sätt för betalningens fullgörande och Turkiska rikets önskan i så måtto uppfyllas. Och om det ock genom de svar, som förut anlänt från Eder tillgivne vän, Hans Majestät konungen, rörande denna sak, är bekant och bestyrkt, att de svårigheter

---

modité, comme les paroles suivantes des dites obligations le marquent precisement: *dicta summa Praefulgidae Portae absq' mora ritè persolvetur atq' restituetur, quam primum licuerit, ac res nostrae permiserint, de ejus debita solutione necessaria mandata dare.* Et comme il a eté deja prouvé par de grandes raisons dans la precedante reponse de Sa Majesté, que l'etat present du royaume et l'arrangement de son oeconomie interieure, malgré tout ce qu'on ait pu faire jusqu'ici, n'ont pas voulu seconder le dessein tant desiré de Sa Majté de pouvoir donner par là des preuves convaincantes a La Prefulgide Porte en s'acquittant avec reconnoissance de ses pretensions; Sa Majté se flate, qu'un delay ulterieur de la part de la Suede ne sauroit etre mal interpreté, ni deminuer en aucune maniere l'amitié, laquelle, pour l'avantage reciproque des deux Etats et pour leur interest commun, doit etre preferable a toute autre consideration, particulierement comme Sa Mté est tout a fait disposée a faire rembourser a la Prefulgide Porte les deniers en question, aussitot que l'etat du royaume le permettra. Au reste Sa Majté considere les remontrances ulterieures que Mr l'Envoyé Extr. vient de renouveller sur cette matiere, comme une marque du zele qu'il a pour le service de son maitre, en voulant s'acquiter duement de sa commission en cette Cour: mais Sa Majté se promet aussi de la droiture de Mr l'Envoyé Extr. qu'a son heureux retour a la Cour de Sa Majté l'Empereur des Ottomans, il fera un raport fidele de bonnes intentions, qu'il doit avoir remarquée ici de la part de Sa Majté et de la Couronne de Suede pour satisfaire en cette rencontre au desir de la prefulgide Porte: comme Sa Majté ne manquera pas non plus de toujours profiter de toutes les occasions, qui se presenteront, pour faire connoitre, combien Elle est toujours disposée a entretenir une amitie sincere et constante avec Elle. Sa Majté est de meme portée a donner a Mr l'Envoyé Extraordinaire des marques de sa grace et bienveillance royale.

och dröjsmål, som hittills förekommit, uteslutande haft sin grund i Sveriges brydsamma belägenhet, få vi till yttermera visso i fråga om Sveriges förut omtalade varor, alster och produkter oförbehållsamt meddela, att dylika varor och produkter enligt överenskommelse äro avsedda för vissa utgifter. Både genom tidigare och senare svar, Sveriges nu iråkade situation och den brydsamma belägenhet, i vilken det befinner sig, är det bestyrkt och bekant, att Eder tillgivne vän, konungen av Sverige, är i högsta grad angelägen och mån om att förebygga varje uppskov med betalningen av den summa, som äskas i överensstämmelse med bemälde envoyés åliggande och uppdrag. Men då någon sådan utväg till följd av de många utgifterna under nuvarande förhållanden ej är möjlig, förrän tiden är inne för den svenska rådsförsamlingens sammanträde, ligger det ej heller inom möjlighetens gränser att definitivt avgöra ovannämnda punkt. Först efter förloppet av två år, då tiden är inne för ovannämnda församlings sammanträde, kan man taga sig för att granska inkomsterna och skörda avkastningen, och då är det otvivelaktigt, att vi, om Gud, den Högste, vill, på tillbörligt sätt skola bemöda oss om att uppfylla Turkiska rikets fordringar. På detta sätt skall det beredas utväg för nämnda summas betalning, och vid ifrågavarande tid skola vi göra allt vad i vår förmåga står för att på alla sätt blidka det i evighet beståndande Turkiska rikets ädla sinne med kontanta pängar eller svenska produkter. Dessutom är högstdensamme bekymrad däröver, att bemälde envoyé föreslagit en annan utväg, nämligen att Hans Majestät konungen skulle söka betala en del av summan, ty under närvarande förhållanden finns det absolut ingen utsikt för ett dylikt försök, men då det ej ligger inom möjlighetens område att pålägga Sverige några ytterligare bördor, hoppas vi av Turkiska rikets opartiskhet, att det i överensstämmelse med vad här påpekats täcktes behjärta alla ovan anförda brydsamma omständigheter och giva sitt bifall på ett sätt, som höves det vänskapliga förhållandet, i synnerhet som det i de av högstsalig konung Karl XII av Sverige utställda förbindelserna till Turkiska riket uttryckligen intagits en så lydande bestämmelse, att vi i och för betalning av besagda summa, när tillfälle gives och möjlighet förefinnes att börja därmed, skola utfärda erforderlig resolution, att besagda summa skall betalas och likvideras till Turkiska riket. Under denna förutsättning motsvarar detta alltså det å Eder tillgivne väns, Hans Majestät konungens, vägnar nu avgivna svaret.

Ty då Sveriges affärer ännu icke blivit ordnade, hava förhållandena ännu icke i något avseende tillåtit oss att uppfylla Turkiska rikets krav i överensstämmelse med dess önskan, och därför hoppas vi av det i evighet bestandande Turkiska rikets vänskap, att det uppskov och dröjsmal med ovannämnda skulds betalning och likvidering, som räckt ända till denna dag, icke skall tillskrivas någon annan förevändning och att något slags avbrott i det innerliga och hjärtliga förhållandet oss emellan icke under några omständigheter måtte komma i fråga, i synnerhet som det med hänsyn till befrämjandet av dessa båda rikens fördel och övriga förbindelser och förpliktelser i alla avseenden är lämpligt, att vänskapens frukter få uppväga alla andra omständigheter. Så snart Eder tillgivne vän, konungen av Sverige, finner något tillfälle, garanterar han ock Turkiska riket nämnda summa. Kort sagt, då bemälde envoyé i denna punkt framhärdat i outtröttligt nit och adagalagt en sådan energi för att uträtta sitt uppdrag, hoppas vi av hans uppriktiga vänskap, att han vid sin återkomst till det evinnerligen bestandande Turkiska riket, som sig bör, redligt och samvetsgrant inberättar och inrapporterar allt detta. Och som Sveriges konung och regering icke ett ögonblick underlåter att uppfylla vänskapens fordringar i överensstämmelse med den uppriktiga tillgivenhetens krav och de äro i högsta grad angelägna om att den eftersträvade vänskapen, om möjligt, måtte fortfara och bliva beständande för att kunna ingiva Turkiska riket oinskränkt förtroende rörande denna sak, hava ock alla omständigheter i detalj meddelats.“*

När Saʿīd Mehemed Efendi erhållit detta svar, blev han nöjd. Han stannade i Sverige tre månader och tio dagar och sammanträffade många gånger med Fredrik I. Vid sin hemresa yttrade den turkiske envoyén följande ord till konungen:

“Eder tjänare är visserligen övermåttan nöjd och belåten med Edra ärebetygelser och vänskapsbevis, men eftersom vi få gå tomhänta i fråga om vårt egentliga ärende, hoppas jag i alla fall, att I icke låten svarets innehåll falla ur minnet, utan när tiden är inne, vidtagen åtgärder i enlighet med Edert löfte“.

Härpå gav konungen honom följande synnerligen artiga svar: “Herr ambassadör! Var lugn för den saken! Jag går i borgen för att du skall få ifrågavarande summa av svenskarna och giver dig mitt kungliga ord därpå.“

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 7, sid. 340.*

Sedan Sa'id Mehemed Efendi uträttat sitt uppdrag på detta sätt, återvände han med glädje till Konstantinopel.

Angående Sa'id Mehemed Efendis beskickning och sättet för betalningen av Karl XII:s skulder till Turkiet skickade konung Fredrik I i Sverige en skrivelse till sultan Mahmud I och ett brev till storveziren Hekīm-oghlu Pascha. Tillika med originalet överlämnades skrivelsen[1] på kejserlig befallning till Hans Excellens finansministern[2] för att inregistreras och bevaras i statskontoret. Desslikes skickade den svenske premiärministern Arvid Horn ett brev till storveziren rörande denna fråga. Skrivelsen och breven voro av följande lydelse:

"Översättning av skrivelsen från konung Fredrik i Sverige till den storherrliga, kejserliga tronen.

Till Hans Majestät den höge padischāhen, den väldige storkonungen, sultanen, sultanssonen, sultan Mahmud Chān, son till sultan Mustafa Chan, son till sultan Mehemed Chān, son till sultan Ibrahim Chān, den stormäktige, allom bjudande, allrådande padischahen över det härliga Mekka, det frejdade Medina och det välsignade Jerusalem, herre över de tre huvudstäderna, nämligen Adrianopel, Brussa och Konstantinopel, härskare över det heliga Damaskus, Bagdad, Egypten, hela Arabien, Haleb, persiska Irak, Mosul, Van, Dijarbekr, Georgien, Kurdistan, Erzerum, Sivas, Adana, Karamanien, Marokko, Abessinien, Tunis, Algier, Tripolis i väster och Tripolis i Syrien, Medelhavet, Svarta havet, hela Anatolien och Rumelien, tatarernas land, Bessarabien, nogajernas land, Kiptjaks stepper, Valakiet och Moldau jämte åtskilliga andra länder och områden.

Vi Fredrik, med Guds nåde Sveriges, Götes och Vendes konung, lantgreve och herre till Hessen, furste av Hirschfeld, greve till Katzenelnbogen, Dietz, Ziegenhain, Nidda och Schaumburg, hembära till Eders Storherrliga och Kejserliga, Ärekrönta och Stormäktiga Majestät vederbörliga vördnads- och ärebetygelser och giva uttryck åt våra uppriktiga och vänskapliga känslor samt framföra våra önskningar om långt liv och lycka, varaktig sällhet och makt. Och varder härmed vänskapligen meddelat, att de välvilliga känslor, det höga, evinnerligen beståndande Turkiska riket i forna tider godhetsfullt ådagalagt gentemot Sverige, och den tillgivenhet och uppriktiga sympati, det välvilligt

[1] D. v. s. en översättning.

[2] I den turkiska texten finnes en not av följande lydelse: »Den 27/1146», men månadsnamnet har uteglömts. Året 1146 började den 14 juni 1733.

visat detsamma, i själ och hjärta bevaras med aktning och erkännande, tacksamhet och vördnad, och som det är tydligt och klart, att vi hädanefter och allt framgent skola hålla fast vid denna avsikt och föresats, är ock den under en lång tid ärligt och uppriktigt iakttagna vänskapen mellan Turkiska riket och Sverige stadd i utveckling och det mellan dem rådande hjärtliga och innerliga förhållandet statt i tillväxt. Och da en av Sveriges forna konungar, en av Eder tillgivne väns närmaste, konung Karl XII av Sverige genom försynens eviga rådslut år 1709 efter Vår Frälsare Kristi börd utblottad anlände till Turkiska rikets under Guds hägn stående länder och beträdde dess vidsträckta område, uppnådde den sedan gammalt iakttagna, omhuldade och alltjämt tillväxande vänskapen och det på detta sätt uppkomna och utvecklade innerliga och hjärtliga förhållandet för icke så länge sedan den högsta blomstring, vilket även genom bindande försäkringar bekräftats. Under Eders Kejserliga Majestäts höge farbroders, Hans Majestät sultan Ahmed Chans, sultanat, sedan bemälde konung Karl XII av Sverige stupat och så länge högstdensammes efterträderska på tronen, Eder tillgivne väns gemål den ädla drottningen Ulrika Eleonora regerade, och jämväl sedan vi, Eder tillgivne vän, i samråd med henne övertagit regeringen i nämnda land, har Turkiska riket både under bemälda drottnings och under Eder tillgivne väns regering täckts iakttaga alla formaliteter, som intresset och sympatien för ett vänskapligt förhållande och detta förhållandes bevarande och vidmakthållande påkallat. Särskilt har i dessa signade dagar den ömsesidiga innerliga och intima vänskapen i högsta mått befrämjats och befästs genom Eder tjänare, skattmästaren av tredje graden högädle herr Sa'īd Mehemeds beskickning, som Turkiska riket behagat avfärda och avsända till Eder tillgivne vän med den allerhögsta storherrliga skrivelsen. I betraktande av den gamla och på detta sätt fortfarande vidmakthållna vänskapen mellan Eders Storherrliga, Kejserliga Majestät och vårt konungarike må Eders Majestät ej hysa några tvivel därom, att vi nu känna en djup tillfredsställelse i vårt hjärta, därför att Turkiska riket för länge sedan icke allenast visat en av våra närmaste, vår företrädare, bemälde numera avlidne konung Karl XII av Sverige, när han med sin svit anlände till det under Guds hägn stående rikets gräns och beträdde dess mark, den vänligheten och välviljan att mottaga honom som gäst, utan även under högstdensammes femåriga vistelse i Turkiet täckts överhopa honom med höga ynnestbevis

och storartade ärebetygelser på ett sätt, som söker sin like och trotsar all beskrivning och jämförelse. Eders Majestät täcktes ock allernadigst vara övertygad därom, att både Eder tillgivne vän och hela Sveriges folk uppfattar och betraktar det fortsatta hjärtliga och innerliga förhållandet till Eders Stormäktiga Majestät och vänskapen med Turkiska riket som en stor nåd och en utomordentlig ynnest. Som vi särskilt måste medgiva och erkänna, att det pliktskyldigast åligger oss att med tacksamhet nämna de höga ynnestbevis av olika slag, som ägnats en av våra närmaste, vår företrädare, Eder tillgivne vän, bemälde konung Karl XII av Sverige, hava vi i avvaktan och förväntan på ett tillfälle att betala vår tacksamhetsskuld för de stora ynnestbevis, en dylik vänskap innebär, lyft ödmjukhetens hand till alla goda gavors givares tron och riktat hoppets blick på förväntningarnas väg samt meddelat och tillkännagivit för Eder tjänare, den från Eders Allerhögsta Storherrliga Majestät anlände envoyén, att vi i förhoppning om den redan stadgade inbördes vänskapens fortvaro och befrämjandet av båda parternas gemensamma bästa i själ och hjärta äro redo och beredda att bekräfta de förbindelser och förpliktelser, som den kan medföra, och högeligen längta och trängta efter att kunna betala den lånade summan. Frågan om förordnande av en särskild ambassadör, tiden för hans avsändande till Turkiska riket, möjligheterna för hans färd, fortkomst och framkomst och eventuella garantier för hans säkerhet hava vi ännu icke avgjort, i synnerhet som det konstaterats, att den ambassadör, som för någon tid sedan verkligen blivit utsedd, förordnad och avsänd, under vägen fallit offer för Guds eviga rådslut, eftersom människors barn äro utsatta för varjehanda vådor och farligheter. Vi kunna ock intyga, att Eder tjänare, den högtärade envoyén, åt vilken Turkiska riket uppdragit denna beskickning till oss och som medför det uppriktiga svaret från Eder tillgivne vän, både i avseende på de ärenden, som Eders Storherrliga Majestät täckts uppdraga och anförtro åt hans undersåtliga nit, och i fråga om formerna för den sedan gammalt bestående intima vänskapens befrämjande, befordrande och befästande under den tid han vistats här och uppehållit sig hos oss genom sitt taktfulla sätt och uppträdande i överensstämmelse med alla rimliga och berättigade förväntningar givit prov på en aldrig svikande välvilja, vadan vi till följd av denna uppriktiga tillgivenhet uppfyllts av oinskränkt förtroende, särskilt för honom personligen. Därför hoppas och

vänta vi ock, att de höga ynnestbevis från Eders Storherrliga, Kejserliga Majestät, vid vilka Eder tillgivne vän och vårt land vant sig och som vi äro vana vid, dag efter dag skola komma oss till del och alltjämt ökas, när han återvänder hem och anländer till den av lycksalighet omsvävade tronens fot efter att ha fullgjort och fullbordat det honom anförtrodda värvet. För övrigt anbefalla vi Eders Storherrliga, Kejserliga Majestät i Guds, den Högstes, skydd och bedja och bönfalla av själ och hjärta inför hans tron, att Eders Majestät måtte erhålla långt liv och stor makt och se alla sina önskningar uppfyllas och gå i fullbordan.

Givet i vår residensstad Stockholm den 3 juli 1733 efter Vår Frälsare Kristi börd." *

"Översättning av brevet från konungen av Sverige till Hans Högädla, Högvälborna Excellens storveziren.

Vi Fredrik, med Guds nåde Sveriges, Götes och Vendes konung, herre till Hessen, furste av Hirschfeld, greve till Katzenelnbogen, Dietz, Ziegenhain, Nidda och Schaumburg, försäkra Turkiska rikets storvezir, Hans Högädla, Högärevördiga, Högförnäma Excellens, Hans Lyckosamma Höghet vår vän Ali Pascha om vår vänskap och tillgivenhet, och varder härmed vänligen meddelat och tillkännagivet, att vi äro synnerligen belåtna och tillfredsställda, därför att de högtidliga former för den beskickning, som nyligen anlänt från Turkiska riket till oss, Eder tillgivne vän, uteslutande måste betraktas som ett bevis på Eders Högsinta Excellens' välvilja och vi erhållit kännedom om det redliga syftet med Eder önskan, att den både genom ovannämnda beskicknings ankomst och innehållet i Edra vänliga skrivelser ådagalagda och betygade vänskapen och välviljan såväl mot Eder tillgivne vän som mot vårt land i allmänhet utan avbrott måtte fortfara och redligen befästas och vidmakthållas. Och då dessa uppriktiga vänskapsförbindelser höra till de viktigaste angelägenheter, som kunna bidraga till befrämjandet av dessa båda rikens gemensamma bästa, och det är konstaterat, att även vi å vår sida äro besjälade av redliga och uppriktiga avsikter och städse hågade att hägna och vårda denna vänskap, äro vi ock synnerligen angelägna och måna om att genom en särskild ambassad till Turkiska riket fullgöra alla villkor för detta vänskapliga förhållande för att därigenom ådagalägga och betyga, att även vi, Eder tillgivne vän, vilja stärka vänskapens byggnad och uppfylla vilj-

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 7, sid. 731.*

koren för detta innerliga förhållande. Därför ämnade ock en framstående och trovärdig man, som av oss utsetts till detta värv, vilket ovillkorligen kräver Guds bistånd, begiva sig till Turkiska riket, men han gick plötsligt hädan, och ehuru denna välsignelsebringande åtgärd även dessförutom blivit uppskjuten och fördröjd genom åtskilliga andra mellankommande hinder ända till närvarande stund, hoppas och vänta vi dock, att Turkiska riket iakttagit och erfarit, huru stark den i vårt redliga hjärta inneboende tillgivenheten sedan gammalt är och huru ivriga och angelägna, huru redebogna och beredvilliga vi äro att vidmakthålla och underhålla det innerliga och hjärtliga förhållandet mellan Turkiska riket och vårt land, och särskilt med vilken tacksamhet vi städse erinra oss de smickrande ynnestbevis och tallösa vänskapsbetygelser, som Turkiska riket för länge sedan täckts ägna vår företrädare, högstsalig konung Karl XII av Sverige, ävensom den hjälp och det bistånd, han erhöll genom de pänningar, som lånades honom under hans vistelse i det i evighet beståndande Turkiska riket. Angående frågan om nämnda pänningesummas betalning har framställning nu gjorts genom Eder tjänare, Turkiska rikets högtbetrodde ambassadör, skattmästaren av tredje graden högädle herr Mehemed, som blivit skickad hit. Anledningen, varför den ovan omtalade skuldens betalning och likvidering hittills icke fullgjorts, är Eders Högärevördiga Excellens till fullo bekant. Sveriges ställning och brydsamma belägenhet är ännu alldeles densamma som förut, och vi äro nödsakade att rätta oss efter tidsförhållandenas krav. I överensstämmelse härmed hava vi besvarat de båda noter, som Eder tjänare, bemälde envoyé, ingivit till oss, Eder tillgivne vän. Genom hans utförliga framställning och föreliggande viktiga omständigheter rörande vårt land, som ovillkorligen måste bliva föremål för överläggning, torde Eders Excellens erhålla kännedom härom. På grund härav hoppas och vänta vi av Turkiska rikets vänskap, att det täcktes taga hänsyn till ovan påpekade förhallanden och att det anstånd, varom vi vänligen anhållit, måtte i lämplig form beviljas, i synnerhet som Eder tjänare, bemälde envoyé, på det mest nitiska sätt verkat och ivrat för denna sak. Han har icke allenast till fullo erfarit, huru ivriga och angelägna vi äro att betala nämnda summa, utan han har även under hela sin vistelse hos oss ådagalagt den största iver och samvetsgrannhet i förening med ett taktfullt uppträdande vid behandlingen av de ärenden, som blivit honom anförtrodda, och han har även föreslagit ett

par utvägar för ifrågavarande summas betalning på enklaste sätt. Men då Sverige, som redan nämnts, för närvarande befinner sig i en brydsam belägenhet och det icke är möjligt att uppgöra nämnda affär, hoppas vi, att Eder tjänare, bemälde envoyé, när han med Guds, den Högstes, hjälp återkommer hem, i överensstämmelse med sitt redliga sinnelag skall i detalj meddela och delgiva Hans Höga Majestät, i huru hög grad vi intressera oss för denna sak. Det är otvivelaktigt, att vi med den största samvetsgrannhet skola framlägga densamma vid den enligt seden i vårt land till en snar framtid utsatta överläggningen om våra angelägenheter, enär det pliktskyldigast åligger oss att hava både ifrågavarande ärende och det mellan oss och det i evighet beståndande Turkiska riket radande innerliga och hjärtliga förhållandets fortvaro, bevarande och vidmakthållande jämte de därmed förenade förmånernas oavlåtliga förkovran i åtanke. Eftersom vi i mångahanda måtto lärt känna Edert i Eder karaktär grundade tungt vägande tillförlitliga omdöme och dess tillämpning på ett sätt, som Eder höga ställning kräver, i fråga om bevarandet och vidmakthållandet av vänskapsförbindelsen med Turkiska riket och de därmed förenade förmånernas förkovran, hoppas och vänta vi ock, att Eders Excellens hädanefter utan tvekan skall ägna sina omsorger som storvezir åt vänskapens fortvaro och bestånd.

Måtte Eders Excellens för övrigt erhålla långt liv och lycka under sitt vezirat och se alla sina önskningar gå i fullbordan.

Givet Stockholms stad den 3 juli 1733 efter Vår Frälsare Kristi börd." *

"Översättning av brevet från den svenske konungens premiärminister Arvid Horn[1] till Hans Högädla, Högvälborna Excellens storveziren.[2]

---

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 7, sid. 333.*

[1] I originalet قونت ده هورن.

[2] I Riksarkivet (Turcica) finnes följande avskrift av det svenska originalet.

Högwälborne och Högansenlige den Durchl. Ottomanniske Portens Herr Stora Vizir.

Min älskelige Wän.

Eders Excellces mycket angenähma til mig afgångne skrifwelse, som den Höga Ottomanniske Portens nu nyl. til min Allernadigste Konung och Herre, såsom Envoyé Extraorde och Ministre affärdade Defterdar Mehmed Said Effendi medbracht och mig wäl tilhanda stält, har jag intet trodt mig förr och bättre kunna beswara än då bemälte Ministre, såsom ock nu skier, med min Allernådigste Konungs och Herres egne höga Kongl. Swar, så til

Turkiska rikets storvezir, Hans Högädla, Högärevördiga Excellens den högtärade och högtförtjänte veziren meddelas härmed vänligen följande:

Hans Kayserl Maijtt sielf som til Eders Excellence nu åter tilbakars afsändad warder.

Som nu denne Ministre til oss hafwer warit afskickad ifrån en så stor Monarque och ifrån ett folck hwars wänskap och gode förstånd med Wår Allernådigste Herre och med hela wår nation hos oss uti ett besynnerlt högt wärde altid warit, är och framgient blifwa lärer: neml. såwäl för des ursprung ifrån så långl. tider tilbakars, som i synnerhet alt sedan wår framl: Store Konungs Maij:t Konung Carl den XII. igenom den Högstes obegripelige skickelse i de Ottomanniske Länderne inkom, och icke allenast wid sin första ankomst der i Landet wardt emottagen; utan ock under sitt wistande dersammastädes uti mer än samfällte 5 års tid wardt bemötter med en wänskap och hospitalité som intet mindre heder åt Ottomanniska nationen och namnet i hela werlden giordt än den Swenske Nationen alt sådant framgient uti ett tacksamt minne och hierta behållandes warder; Så kan och må Eders Excellce wara försäkrad, såsom ock denne den Höga Ottomanniske Portens egen Ministre det wid sin hemkomst lär kunna betyga, att jag ey mindre flit och sorgfällighet til de bemelte Ministre af des höga Herrskap här wid wårt Kongl. Hoff ombetrodde ärenders befordran användt hafwer, än det mig såsom en redelig och rättsint Patriot, likmätigt min Allernådigste Konungs och hela nationens egen böijelse och sinnelag, om hiertat warit, är och wara skall att på alt giörlt sätt bidraga alt hwad någonsin lända kunnat och kan til underhållande befästande och yttermera förökande af en wänskap och förtrolighet emillan twenne Nationer och Riken, som igenom sielfwa sin belägenhet, hwarannan på hwarjehanda sätt til ett så märckeligit gagn och fördel wara kunna.

Med hwad omsorg och ömhet min Allernådigste Konung sielf både är betanckt och lar låta sig angelägit wara, så snart det sig någonsin giöra låter, neml. wid Sweriggs Rikes Ständers nästa Sammankomst att åstadkomma sådane anstalter som erfordras och effter wårt Rikes inrättning så wal som tilstånd oumgiängel. äro til att afbörda sig den skuld uti hwilcken de annu kunna stå för wår framl. Store Konungs af den Höga Ottomanniske Porten under des wistande där i Landet undfångne Penninge-Låhn; det lärer Eders Excellce närmare kunna sluta af de Swar och Resolutioner, som förmedelst den Ottomanniske Portens egen och nu på hemresan här ifrån sig begifwande Ministre Defterdar Mehmed Said Effendi förut meddelte äro. Eders Excellce kan och må jemwäl wara försäkrad at jag til befordran, så wäl af desse anstalter, som af alt hwad elliest til den inbördes wänskapens yttermera underhållande befästande och förökande lända kan troligen och med all upricktighet bidraga lärer alt hwad i min förmåga står och uppå det mig i nåder anförtrodde höga Embetet ankommandes warder. Och som denne så med min Allernådigste Konungs och Herres egne höga Kongl. som med detta mitt wänliga swar nu tilbaka kommande den Durchl. Portens egen Ministre Defterdar Mehmed Said Effendi under sitt härwistande och de honom i nåder anförtrodde ärenders bedrifwande här wid Hofwet likasom hos min Allernadigste Konung Sielf altså och til föllie däraf jemwäl

Alldenstund Eder tjänare, skattmästaren av tredje graden Sa'id Mehemed Efendi, som av Turkiska riket fått i uppdrag att i egenskap av envoyé begiva sig till Hans Majestät konungen av Sverige, i överensstämmelse med vänskapens krav ämnar återvända med svar från högstdensamme till Hans Storherrliga Majestät den stormäktige, allom bjudande, allrådande padischahen av Osmans ätt och Eders Excellens storveziren, har det ansetts högeligen angeläget att skriva ett vänligt svar å det synnerligen välkomna och av välvilja överflödande brev, som Eders Höga Excellens behagat skriva till mig, Eder välbevågne vän, och avsänt med Eder tjänare, bemälde envoyé.

Det står fast, att vår allernådigste konungs och hela vårt svenska folks hjärtliga önskan och innerliga längtan sedan långliga tider, nu och allt framgent framför allt går ut på att åstadkomma vänskap och sympati, samförstånd och endräkt och ömsesidig tillgivenhet gentemot Hans Stormäktiga, Allrådande, Allom bjudande Majestät den mäktige storkonungen, padischahen av Osmans ätt, och hela det turkiska folket. Sedan gammalt hava ock Sveriges konungar varit måna och angelägna om ett innerligt och hjärtligt förhållande till Turkiska riket, vilket icke allenast täckts giva tillstånd och tillåtelse till att konung Karl XII av Sverige, som på grund av försynens eviga rådslut i forna tider på ett underbart och outrannsakligt sätt ankom till Turkiska rikets under Guds hägn stående länder, beträdde dess mark, utan även lät honom stanna en tid av hela fem år som det i evighet beståndande Turkiska rikets högt ärade gäst, vilket hade till följd, att Turkiska rikets höghet och makt blev allmänt bekant och omtalad i hela världen med anledning av det sätt, varpå detta under nämnda tid visade honom sin oavlåtliga, oförlikneliga och allenastående välvilja. Och oavsett att det hos Sveriges folk är skick och sed att nämna denna viktiga punkt med tack-

---

hos mig ett besynnerlt förtroende förwärfwadt hafwer; Så lärer han ock widare muntl. kunna försäkra Eders Excellce icke allenast om min upricktige wälmening och nijt för alt det som til inbördes wanskapens befastande bägge Nationerne emillan lända kan; utan ock om den besynnerliga wanskap och högachtning hwarmed stedze framhärdar

Eders Excellences
tillgifne Wän
Arwedh Horn,
Grefwe, Kongl. Maijtts och Sweriges Rikes Rad, Kongl. Maijtts och Riksens store Cantzlietz President, samt Åbo Academie Cantzler.
Stockholm den 3 Julii 1733.

samhet allt intill tidernas ända, är det avgjort, att dylika höga ynnestbevis av Turkiska riket komma att förhärligas på all världens tungomål. Som Eders Excellens till fullo torde känna min strävan att göra allt vad i min förmåga står för att beträffande Eder tjänare, bemälde envoyé, som Hans Storherrliga Majestät behagat sända till sin välbevågne vän, Hans Majestät konungen, befordra och befrämja de ärenden och angelägenheter, som man täckts uppdraga och anförtro åt hans nitiska omvårdnad, och vänligen bistå honom själv, liksom ock mina bemödanden att tillgodose rättvisans och billighetens krav och omtanken om de nationella intressen, som göra det till en ovillkorlig plikt för mig att stärka och befästa den mellan de båda rikena bestående vänskapens och sympatiens byggnad och det hjärtliga och innerliga förhallandets grundval och genom vänskapsbandens bevarande och vidmakthållande giva dem stadga och varaktighet, ävensom Hans Majestät konungens oegennyttiga avsikt och föresats att förkovra och befästa vänskapen med Turkiska riket och göra den beståndande och jämväl svenska folkets naturliga intresse, välvilja och sympati för Turkiska rikets invånare, må ock Eders Excellens välvilligt lita därpå att jag, Eder tillgivne vän, i betraktande av min livliga önskan att åstadkomma sådana viktiga resultat, som man i båda parternas intresse kan vänta av deras ärliga och redliga vilja med fästat avseende på den mellan dessa båda riken rådande vänskapen och sympatien och de båda ländernas läge, icke skall låta någon som helst försummelse komma mig till last, för så vitt dessa ärenden och angelägenheter, som avse de båda rikenas inbördes vänskap och gagn, ligga inom möjlighetens gränser, och hoppas jag, att detta genom Eder tjänare ambassadörens muntliga och skriftliga framställningar kommer till Eder all världens vetande omfattande kunskap. Och som Eder tillgivne vän, Hans Majestät konungen, oavlåtligt överväger och begrundar dessa viktiga omständigheter och anser sysslandet med dessa planer viktigast av alla regeringsangelägenheter, består ock den uppgift, som han företrädesvis anser sig böra hasta och skynda att gripa sig an med, i att framför allt införa ordning och reda i Sverige, så att betalningen och likvideringen av den skuld, som konung Karl i Sverige för länge sedan ådrog sig under sin vistelse i det i evighet beståndande Turkiska rikets under Guds hägn stående länder, kan ske före allt annat och så enkelt som möjligt. I huru hög grad det både med hänsyn till Sverige och i betraktande av nuvarande ställ-

ningar och förhållanden ligger honom om hjärtat att uppgöra ifrågavarande affär, bliver tydligt och klart, när Eders Excellens tager del av de skrivelser, som innehålla de svar, vilka förut meddelats bemälde envoyé, Sa'id Mehemed Efendi, som nu ämnar återvända och begiva sig till Turkiska riket. Enär detta pliktskyldigast åligger Eder tillgivne vän och med hänsyn till graden av min vördnad utgör en ovillkorlig förpliktelse, torde Eders Excellens välvilligt vara övertygad, både om att ifrågavarande affär skall uppgöras och att jag skall göra allt vad i min förmåga står beträffande allt, som kan bidraga till befrämjandet och befästandet av det redan bestående och stadgade innerliga och hjärtliga förhållandet till Turkiska riket. Nu ämnar Eder tjänare ambassadören återvända och begiva sig hem till Turkiska riket med svar från Eder välbevågne vän, Hans Majestät konungen, och ett vänligt brev från mig, Eder tillgivne vän, och som Eder tjänares, bemälde envoyés, taktfulla sätt och uppträdande under hans närvaro och vistelse härstädes i fråga om uppfyllandet och fullgörandet av alla med hans uppdrag förenade åligganden mottagits med allmänt gillande och erkännande, hava vi fattat en utomordentligt stor tillgivenhet för honom själv. För övrigt må Eders Höga Excellens vara övertygad, att jag, Eder tillgivne vän, icke allenast skall göra allt vad i min förmåga står för att på bästa sätt befästa vänskapsbanden mellan dessa båda riken och längtar och trängtar därefter av allt mitt hjärta och all min själ, utan ock att vi i vårt hjärta hysa en uppriktig vänskap och tillgivenhet för Eders Höga Excellens' genom alla dygder utmärkta och med alla förtjänster smyckade person, och jag beder till Guds tron och hoppas, att Eders Excellens hädanefter i Guds, den Högstes, hägn måtte få åtnjuta långt liv och ständig lycka och se alla sina önskningar gå i fullbordan.

Givet Stockholms stad den 3 juli 1733 efter Vår Frälsare Kristi börd."*

Efter Sa'īd Mehemed Efendis beskickning fortforo alltjämt de vänskapliga förbindelserna mellan Turkiet och Sverige. Till sist ledde dessa förbindelser till ett handelsfördrag. Vid samma tid ordnades även betalningen av Karl XII:s skuld till vårt land.

---

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 7, sid. 334.*

IX.

Avslutandet av handelsfördraget med Sverige. — De svenska ombuden i Konstantinopel. — Sultan Mahmūd I:s storherrliga skrivelse till konung Fredrik I i Sverige. — Underhandlingar med konungen av Sverige om betalningen av Karl XII:s skulder. — Formen för skuldens betalning. — Den svenske konungen Fredrik I:s brev till storveziren Ivaz Mehemed Pascha.

På sultan Mahmūd Chān I:s tid grundlades synnerligen intima förbindelser mellan turkarna och svenskarna. Efter Sa'īd Mehemed Efendis återkomst anlände två ombud från Sverige till Konstantinopel. Den ene av dem var baron von Höpken, den andre Edvard Carlson. Dessa båda ombuds uppgift var att ombesörja avslutandet av ett handelsfördrag mellan Turkiet och Sverige och att finna någon form för betalningen av Karl Järnhuvuds skuld till vårt land[1] samt att "genom starka band utvidga" förbindelserna mellan de båda rikena.* Konung Fredrik I i Sverige utrustade dessa båda herrar med oinskränkt fullmakt, och i en skrivelse till sultan Mahmūd Chān I angav och definierade han ombudens befogenhet på följande sätt.

"Översättning av skrivelsen från konungen av Sverige till den härliga, världsbehärskande tronen i slutet av Scha'bān[2] 1149.[3]

* *Detta starka föreningsband bestod i en defensiv- eller, som det på den tidens språk hette, en skyddsallians mellan Turkiet och Sverige mot Ryssland. Vid denna tid skickade den franske renegaten Bonneval, vilken under namnet Chumbaradjy Ahmed Pascha tjänstgjorde i den turkiska armén, två svenskar, som befunno sig i Konstantinopel, hem till deras land för att bringa denna allians till stånd. Till gengäld för densamma förklarade han, att man skulle efterskänka Karl Järnhuvuds skulder. Hammer III, 454* [Tyska upplagan VII, 449].

[1] Om de båda handelsstipendiaterna C. F. v. Höpkens och E. Carlsons verksamhet i Turkiet se Westrin, sid. 52 ff.; jfr även B. Boëthius i *Sverges traktater med främmande magter* VIII, 246, 255, 292.

[2] Började den 5 dec. 1736.

[3] På svenska i Riksarkivet (Turcica). Detta dokument lyder på följande sätt:

WIJ FRIEDRICH med Gudz nåde, Sweriges Göthes och Wendes Konung &c. &c. &c. Landtgrefwe til Hessen, Förste til Hirschfeldt, Grefwe til Catzen Ellnbogen, Dietz, Ziegenhaijn, Nidda och Schaumburg &c. &c.

Tillbinde den Durchleuchtigste och Stormäcktigste Förste, Herr Mahmud, Käijser Mustafae Son, Käijser Mehemets Son, hwilken war Käijser Ibrahims Son, Turkarnas Käijsare uti Mecha, Medina och Jerusalem, de tre Stora Städers Constantinopels, Adrianopels och Bursae Ägare; Så ock Schams,

Till Hans Storherrliga Majestät den stormäktige, allrådande pādischāhen av Osmāns ätt, sultan Mahmud Chan, son till sultan

---

Babylons, Missijrs, hele Arabiens, Aleps, Iracks, Persiens, Bessarabiens, Masuls, Vans, Diarbekirs, Kiurdistans, Jurgistans, Arsurums, Suwas, Adans, Karamans, Magarips, Habes, Tunis, Algers, Tripolis, Tarabalusis, Hwita och Swarta Hafwetz, hele Anatoliens, Grekelandz, Tartarietz, Nagajens, Kiptzackz, Wallachietz, Moldous samt alla til Dess Herradömme Lydande Staders, Halsa och allskiöns wälgång. Durchleuchtigste och Stormäcktigste Kaijsare och gode Wän. — Med Eders Maij:tz sednaste til Oss accrediterade och ankomne, och derpå återigen af Oss tilbakars reaccrediterade och harifrån afgångne Ministre Zaide Effendi, som under den tijd han hos Oss wistades, och så för sin egen Person på ett Oss ganska behageligit sätt om Eders Maij:tz och den durchl: Ottomanniske Portens uprichtiga wälmening och sinnelag emot Oss och Sweriges Crona, Oss så fullkommeligen öfwertygade, underlåtom Wij och intet Wår deremot til alla delar swarande erkäntslo och intet mindre uprichtiga sinnelag emot Eders Maij:t igenom Wart honom medgifne wänskapsfulle swar och recreditif uppå det efftertryckeligaste sättet at betyga. Uti det fulla och fasta upsåt [:som Wij och då derhos förklarade:] Wår widare erkiäntslo, medelst en deremot swarande formel och caracteriserad beskickning med det aldraförsta Oss at afbörda och aflaggia, så snart Wij wordo förnimmandes honom med förberörde Wårt swar och recreditif wara til Eders Maij:t tilbaka hemkommen.

Men härutinnan hafwa Wi sedermera funnit Oss af Eders Maij:t Sielf uppå ganska behageligit och hederwärdt sätt och i så måtto wara förekomne; At som emedlertid twänne Wåre undersåtare Wår Cammarherre Frijherre Höpken och Correspondence Commissarius Ivar Carlson effter Wårt Nådige tillstånd och godtfinnande på sine utrikes resor stadde, änteligen uppå sin öfwer Constantinopel anstälte hemresa, hade hindt til Eders Maij:tz Egen residence, och således tilfälle hafft at blifwa Eders Maij:tz höga Ministrer bekandte.

Och det med sådan heder, at de icke allenast såsom främlingar för Wår och Swenska Nationens skuld blifwit med en besynnerlig gunst och benägenhet allment uptagne och wid alla tilfällen alt stadigt bemötte; utan ock på Eders Maij:tz wägnar, och uti Eders Maij:tz Egit höga Namn betrodde omwärf och ärender til Oss af högsta wicht och angelägenhet, för bägge Rikernes gemensamma Interesse wälfärd och säkerhet; Sa äro och Wij utaf ett sådant Eders Maij:tz dem wiste Egit höga nadige förtroende komne på de tanckar, at Wij, utan at fördröija, tils des Wij kunde blifwa färdige med en annan först härifrån til affärdande formel caracteriserad beskickning, hwars framkomst både mera swårhet underkastad blifwa och längre på tjden ankomma skulle, trodt at Wij Eders Maij:t Sielf mera til nöije skulle giöra, om Wij berörde War Cammarherre och Correspondence Commissarius uppå deras widare ifran Constantinopel företagne hemresa, sedan de til Venedig ankomne woro, befalte at stadna, til at därifrån såsom Wåre och Sweriges Cronas til den Ottomanniska Porten accrediterade chargés des affaires och Ombudsmän gå til Constantinopel tilbaka, näml. på det at Wij igenom dem måtte så mycket förr kunna sattja Oss ljka som uti possession af den wänskap och förtroende för och til Oss och

Mustafa Chan, son till sultan Mehemed Chān, son till sultan Ibrahim Chan, på grund av arvsrätt och rättmätiga anspråk

Sweriges Crona, om hwilken de förut och så nyligen sielfwe sådane store teckn och prof af Eders Maij:t och den durchl. Ottomanniske Porten den ähran hafft, at undfå och emottaga.

Uti hwilken qualité af Wåre til Eders Maij:t accrediterade chargés des affaires och Ombudsmän; Som Wij och sedermera med intet mindre nöije förnummit, dem icke allenast återigen för Wår och Sweriges Rikes skuld hafwa blifwit upp- och emottagne, med en heder och wänskap, som Oss intet annat än högst angenähm wara kunnat, utan ock at de uti sina dem upgifne förrättningar allaredan wunnit den framgång, at Eders Maij:t til ett ännu mera öfwertygande prof och bewijs af den sanskyllige och uprichtiga wänskap som Eders Maij:t och den höga Ottomanniska Porten för Oss och Sweriges Crono både framgent hyser och uprichtigt sinnad är, at icke allenast underhålla, utan ock på alt sätt ännu mera at befästa och föröka, låtit sig behageligit falla:

Först och främst til bägge Nationernes förmån och nytta at låta reglera, och uti sitt Cantzlie Archivo redan enregistrera en för bägge Nationerne så fördelachtig Handelstractat, såsom på förberörde sätt å Eders Maij:tz och den durchl. Ottomanniska Portens sijda och wägnar allaredan fastställdan, igenom desse Wåre ombudsmän til widare Wårt antagande och ratificerande öfwersända: til at sedan med behörig ömse underskrifft och därtil hörige Solenniteter fullkomnad, såsom en ewärdelig inbördes wänskaps Lag å bägge sijdor helig hållas och effterlefwas.

Och för det andra, i anseende till Högst Sahl. Konung Carl den XII:tes Wår Högtährade och älskelige Hr Swågers hos den durchl. Ottomanniska Porten efterlämnade skuld, har Eders Maij:t på ett så wänligit sätt sig förklara behagat, at Wij dymedelst hoppas ett lyckligt slut uti hwad som ännu återstår, hwarigenom Eders Maij:tz ädelmodighet, samt den durchl. Ottomanniska Portens wälwilja emot Oss och Sweriges Rike klarare å daga lägges, och den benägna hospitalité, som den Högst Sahl. Konungen der wederfors, hos Oss i stadigt minne förwaras skall, och hwarigenom den durchl. Porten sig en odödel. heder förwärfwa månde, samt Swer. Rike sig högst förplichtade.

Och äntel. samt för det tredie, angående wisse måtts tagande och eventuelle anstalter til bägge Rikernes gemensamma interesse, i anseende til wisse då upkomne och sig framteende conjuncturer i Pohlen, yttrat sina tanckar, jämwäl ett och annat project därtil, bemälte Wåre ombudsmän tilställt, at igenom dem såsom ock sedermera skiedt til Oss öfwersändas, och det alt med en förtrolighet, af hwilken Wij ännu mera orsak fådt at arkiänna Eders Maij:tz och den Ottomanniska Portens både wänskap för Oss och Sweriges Rike och tillika waksamhet och mogna efftertanka af alt det som icke allenast till bägge Rikernes gemensamma interesse, wälfärd och säkerhet, på all förekommande händelse, utan ock til den allmänna rolighetens bjbehållande och fastställande kan wara tienligt och oumgängeligit, at i tid och altid å ömse och alle sijdor wara förtänckte på.

Så hafwe Wij och yttermera trodt Oss intet bättre giöra kunnat än då Wij, såsom nu härmed skier, medelst detta Wårt wänliga bref til Eders

rätter herre till det härliga Mekka, det frejdade Medina och det välsignade Jerusalem, de tre huvudstäderna, nämligen Adrianopel, Brussa och Konstantinopel, och övriga länder och områden, såsom det heliga Damaskus, Bagdad, Mosul, Van, Dijarbekr, Kurdistan, Georgien, Arabien, det persiska Irak, Erzerum, Sivas, Adana, Karamanien, Marokko, Abessinien, Tripolis i väster, Algier,

---

Maij:t Sielf, förberörde Wåre för detta allaredan til den durchl. Porten accrediterade ombudsmän, Wår Cammarherre Frijherre Carl von Höpken och Correspondence Commissarien Ivar Carlson ännu yttermera och til Eders Maij:t Sielf accreditere och befullmäcktige at bägge tilljka, eller ock på händelse af någon Mennisklig förändring af dödzfall med någondera, den som då den andra öfwerlefwer, at å Wåra wägnar och uti Wårt Höga Namn:

Först och främst den allaredan af Eders Maj:t reglerade och uti Eders Maij:tz Cantzlie Archivo enregistrerade och Oss meddelte Commercie Tractaten för Wåra undersåtare å Wåra wägnar och uti Wårt Namn med underskrifft och andra där in loco dertill nödige Solenniteter at fulborda, såsom Wij och i krafft af detta Wårt bref, densamma härmed med tacknämlighet antage, ratificere och stadfäste.

För det andra angående Högst Sahl. Konung Carl den XII:tes hos den durchl. Ottomanniska Porten efterlämnade ännu obetalte skuld, til följe af Eders Maij:tz Egen allaredan härwid yttrade ädelmodiga fogelighet, ju förr ju hällre så träffa ett wänligit änteligit slut och fullkomlig richtighet, som sielfwa Rikens belägenhet dem til all inbördes wänskap och förtrolighet ljka som wid handen leder. Och änteligen samt

För det tredie angående widare mått til samma wänskapz förökande och närmare förbindelse desse Riken emellan. Som Wij af de Oss öfwersände projecter förnummit förnämsta afsichten derwid warit Pohlska frihetens förswar och Konung Stanislai stadfästande på den Pohlska Thronen, hwilket ändamål nu synes stadna genom den märkel: förändringen i det allmänna werket som sig sedermera tildragit, eij allenast uti Pohlen, utan ock medelst den oförmodeliga freden emellan den Rommerska Kaijsaren och Konungen i Frankriket, ty hafwe Wi beordrat förbemälte Wåre chargés des affaires at ehwad förändringar sig hos andra tildragit eller tildraga kunna, å Wåre wägnar försäkra den durchl. Porten, som Wij och härmed Sielfwe på det kraftigaste försäkre Eders Maij:t om den upricktiga wänskapens oföränderlighet, som Wij och Wårt Rike för den durchl. Ottomanniska Porten altid hysandes warde, och hwaraf Wij äro benagne wid alla tillfällen den durchl. Porten öfwertygande prof at lämna och på allt giörligit sätt skola låta Oss angelägit wara at kunna föröka. Befallandes Eders Maij:t under Guds den aldrahögstes beskydd til all Sielfbegiärlig lycka och wälgång troligen. Gifwit uti Wår Kongl. Residence Stockholm den 10. Martii Åhr efter Christi Börd Ettusende Siuhundrade och på det Trettijonde Siatte.

Eders Maij:tz
Gode Wän
Friedrich.

H. Cedercreutz.

Medelhavet, Svarta havet, hela Anatolien och Rumelien, tatarernas land, Bessarabien, nogajernas folk, Kiptjaks stepper, Valakiet och Moldau jämte åtskilliga andra länder och områden.

Vi Fredrik, med Guds nåde Sveriges, Götes och Vendes konung, lantgreve, furste och herre till övriga länder i norr, framföra våra bästa välgångsönskningar till högstdensamme, Eders Kejserliga, Allsvåldiga, Storherrliga, Stormäktiga Majestät och betyga vår tillgivenhet och vänskap.

Under den av Eders Stormäktiga, Allrådande, Kejserliga Majestät padischahen, som är en prydnad för all världen, i egenskap av envoyé för någon tid sedan hitsände Sa'id Efendis synnerligen välkomna och högt skattade närvaro och vistelse härstädes har Eders Storherrliga Majestät och Turkiska riket oavbrutet låtit oss och Sveriges rike röna och mottaga benägna prov på sin synnerliga bevågenhet och sitt välvilliga sinnelag. Oavsett att även vi å vår sida för bemälde envoyé till gengäld städse muntligen uttryckt och framhållit vår i vårt innersta hjärta inneboende sympati, vördnad och välbevågenhet gentemot Eders Storherrliga Kejserliga Majestät och Turkiska riket, innebär även det uppriktiga svar å den storherrliga skrivelsen, som vi vid hans hemresa uppsatt och avsänt, en bekräftelse på våra ord. Eder tjänare, bemälde envoyé, har ock rest hem med besked om vår avsikt och föresats att, så snart vi erhållit underrättelse, att han lyckligen anlänt till Turkiska rikets huvudstad och vår skrivelse kommit Eders Storherrliga Majestät till handa, ytterligare sända en framstående och trovärdig man som ambassadör till Eders Storherrliga Majestät för att gälda och betala vår tacksamhetsskuld. Nu hava två av våra hovmän, nämligen de båda herrarne[1], vår kammarherre, d. v. s. kapudju baschy, friherre von Höpken och resestipendiaten med korrespondenskommissaries titel Edvard Carlson med vederbörligt tillstånd och bemyndigande företagit en utrikes resa, och när de på hemresan över Turkiska rikets huvudstad, Edert stolta sultanats residens, anlänt till Konstantinopel och några av rikets dignitärer fått tillfälle att göra deras bekantskap, blevo de, endast och allenast därför att de voro från Sverige, icke blott aktade av alla och allt hitintills mottagna och bemötta med sympati och synnerlig välvilja utan att likställas med övriga utlänningar, utan även hedrade med höga kejserliga ynnestbevis, och genom att skänka dem be-

[1] I den turkiska texten بكزاده, egentligen »adelsman».

rättigat förtroende i fråga om sådana angelägenheter, som röra de båda rikenas intresse, har ock Eders Storherrliga Majestät ägnat oss en smickrande uppmärksamhet och ett bevis på sin höga ynnest. Som dessa kejserliga ynnestbevis, vilka Eders Storherrliga Majestät ägnat bemälde herrar, även bereda oss, Eder tillgivne vän, tillfredsställelse, skall något uppskov hädanefter ej anses tillåtligt. Som det är att förvänta och befara, att det kommer att taga lång tid i anspråk, innan den ambassadör, som vi ämna utrusta och avsända härifrån till Turkiska riket, anländer till Turkiska rikets huvudstad, emedan det är langt avstånd och tallösa faror säkerligen hota under vägen, har det befunnits lämpligt att giva bemälde herrar, vår kammarherre och vår korrespondenskommissarie, vilka från Turkiets residensstad återvänt till Venedig, order att stanna och vänta därstädes samt avvakta den av oss utfärdade fullmaktens ankomst för att, när vår fullmakt anlänt, i och för bevakande och tillvaratagande av Eder tillgivne väns och Sveriges rikes intressen återvända till Turkiets residensstad och, så fort ske kan, komma i åtnjutande av de höga ynnestbevis och den nådiga välvilja, som Turkiska riket i synnerligen hög grad ägnat oss och varpå vi hittills sett så tydliga prov. Som det Gudi lov icke är någon skillnad på våra önskningar, har det kommit ett glädjande budskap, att bemälde herrar, som av oss fått i uppdrag att tillvaratagа våra intressen, icke allenast mottagits på det sätt, som anstår vänskapen med Turkiska riket, utan även lyckats uträtta de ärenden, som anförtrotts åt deras beprövade ansvarskänsla, så väl, att Eders Storherrliga Majestät täckts ådagalägga sitt intresse och nit icke blott för vidmakthållandet av det innerliga och hjärtliga förhållande, som sedan långliga tider tillbaka oavbrutet iakttagits gentemot oss och vårt rike, utan även för dess framtida befordran och förkovran.

För det första skall nämligen en handelstraktat, innefattande viktiga fördelar för båda parternas undersåtar och underlydande, skriftligen uppsättas och i enlighet med Turkiska rikets högtidliga bruk bestyrkas med Eders Storherrliga Majestäts frejdade namn samt införlivas med kansliets arkiv. Vidare skall den genom bemälde herrar, våra båda ombudsmän, översändas till oss i och för vårt godkännande och ratificerande, på det att den tillika med alla övriga villkor enligt bruket i Turkiska riket må sanktioneras genom båda parternas samtycke och vänskapen av båda parterna iakttagas och vidmakthållas under betryggande

garanti av det föreningsband, som det beståndande innerliga förhållandet innebär.

För det andra har Eders Storherrliga Majestät i fråga om den summa, som Eder tillgivne väns svåger, högstsalig konung Karl XII av Sverige, lånat av Turkiska riket, täckts iakttaga en så välvillig och vänskapen värdig hållning, att uppgörelsen av denna affär på önskligt sätt mer än alla andra mellanhavanden bidragit till att stärka vår position och i synnerhet att allt mer och mer ådagalägga och bestyrka den benägna sympati och välvilja, Eders Högsinta, Kejserliga Majestät och Turkiska riket ägnat Eder tillgivne vän och Sveriges rike, samt att grundlägga en evig tacksamhet för den om ädel storsinthet vittnande gästvänskap, som kommit den avlidne svenske konungen till del, och sålunda skänkt Turkiska riket evärdlig ära och lycka och blivit en anledning till glädje för Sverige.

För det tredje har det gjorts några träffande reflexioner av Eders Kejserliga Majestät angående händelser, som förut timat i Polen, och jämväl antytts några utvägar, som kunna bliva en utgångspunkt för åtgärder till båda parternas bästa, vilket även meddelats våra ombud, som hava att tillvarataga våra intressen, för vidare befordran till oss, vadan Eder goda vilja även härutinnan är oss välbekant och Eder omtänksamma iver och samvetsgrannhet i fråga om sådana angelägenheter, som lända till de båda rikenas välfärd och i allmänhet befrämja deras intressen, uppenbar.

Vid sorgfällig prövning härav har det nu befunnits lämpligt att, sedan vi förut meddelat bemälde herrar fullmakt, innehållande vederbörligt tillstånd och bemyndigande, för framtiden ytterligare utnämna och förordna dem till våra ombud med tillstånd och bemyndigande att bevaka och tillvarataga våra intressen i Turkiska riket, och har denna vår fullmakt, som innefattar den vidsträcktaste befogenhet, ånyo tillställts dem, för att båda tillsammans skola tjänstgöra som våra ombud, när det gäller att tillvarataga våra intressen, och i händelse något mänskligt till följd av Guds skickelse skulle vederfaras någondera, så att han avlider, den överlevande, vilken det än vara månde, skall inträda i den andres ställe och på egen hand och eget ansvar tjänstgöra som vårt ombud vid bevakandet av våra intressen.

För det första skola alltså våra båda merberörda ombud, sedan till de i dessa båda riken hemmahörande undersåtars och underlydandes bästa ett formulär upprättats och godkänts och

bekräftats av Eders Storherrliga Majestät samt införts och inregistrerats i kansliets arkiv, å våra vägnar underskriva den oss meddelade handelstraktaten och fullgöra och uppfylla i Turkiska riket brukliga formaliteter och villkor m. m., såsom ock vi, Eder tillgivne vän, i kraft av vad som sagts i denna vår vänliga skrivelse med vårt bifall och samtycke godkänna, bekräfta och stadfästa ifrågavarande traktat.

För det andra skola de med bevarande och bibehållande av aktningen och vördnaden för det innerliga och hjärtliga förhållande, som av Eders Majestät, kalifatets medelpunkt, gentemot oss blivit bestyrkt och bekräftat, och jämväl med hänsyn till den mellan båda parterna beståndande vänskapen föreslå någon antaglig form för ordnande av frågan om de pänningar, som högstsalig konung Karl XII av Sverige erhållit till låns av Turkiska riket, och så fort ske kan i betraktande av det långa avståndet mellan de båda rikena, föra denna affär till ett lyckligt slut.

För det tredje skola de beakta de oss meddelade förslagen rörande utvidgandet och befästandet av det innerliga och hjärtliga förhållandet mellan dessa båda riken genom betryggande garantier.

Ehuru det, såsom vi förstått av sammanhanget, egentligen var avsikten att försvara och befästa Polens frihet och konung Stanislai tron, har dock den oväntade freden mellan kejsaren av Østerrike och konungen av Frankrike för någon tid sedan icke blott i Polen, utan i hela Europa givit anledning till viktiga förändringar, vadan ögonblicket för den ovan angivna avsiktens och planens förverkligande nu synes vara förspillt.

Och hava vi, Eder tillgivne vän, beordrat våra ombud, som fått i uppdrag att tillvarataga våra intressen i Turkiska rikets residensstad, att, vad slags myndighet andra konungar och folk än tillvällat eller tillvälla sig, på det kraftigaste försäkra Eders Majestät och Turkiska riket, att vi äro och skola förbliva ståndaktiga och trofasta i att, liksom hittills, i all evighet hädanefter under alla förhållanden utan inskränkning eller försummelse iakttaga och uppfylla alla plikter i fråga om det mellan Eder tillgivne vän och Sveriges rike å ena sidan och Eders Kejserliga Majestät och Turkiska riket å den andra beståndande och befästa av uppriktighet präglade hjärtliga och innerliga förhållandet, såsom ock vi, Eder tillgivne vän, genom denna vår skrivelse personligen ansvara och borga härför, ty nu äro våra ivrigaste an-

strängningar och bemödanden och våra angelägnaste omsorger riktade på denna sak, enär vi längta och trängta efter att med alla till buds stående medel befrämja denna vänskap, för att Turkiska riket skall få ro, och då nämnda angelägenhet är vårt viktigaste mål, må Eders Majestät ej hysa någon tvekan eller något tvivel därom, att vi ej hava någon kärare önskan än denna. För övrigt anförtro och innesluta vi hädanefter Eders Storherrliga Majestät och Turkiska riket av uppriktigt hjärta i Guds, den Allsmäktiges och Sannfärdiges, skydd och hägn.

Givet i vår residensstad Stockholm den 10 mars 1736 efter Vår Frälsare Kristi börd."*

Efter de svenska envoyéernas ankomst till Konstantinopel löstes frågan om skulden ganska raskt. Man samtyckte nämligen till att denna skuld betalades med "ett örlogsfartyg med 72 kanoner och övriga förnödenheter jämte 30000 gevär med bajonetter". Detta medgivande av sultan Mahmūd Chān I väckte tillfredsställelse i Sverige. Med en svensk marinofficer avsändes örlogsfartyget, utrustat med 72 kanoner, och 10000 av de 30000 gevären, och det beslöts, att de återstående 20000 skulle avsändas så fort som möjligt. På samma gång utnämndes de svenska sändebuden i Konstantinopel von Höpken och Carlson till extraordinarie envoyéer. I en skrivelse från konung Fredrik I i Sverige till sultan Mahmūd Chān I redogjordes utförligt för dessa förhållanden.

"Översättning av skrivelsen från konung Fredrik i Sverige till den härliga, världsbehärskande tronen den 29 Zi-l-ka'de[1] 1151.[2]

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 7, sid. 444.*

[1] Den 10 mars 1739. Under förutsättning att här ej föreligger något skrivfel, måste detta datum syfta på expedierandet av den turkiska översättningen, eftersom själva dokumentet enligt underskriften är daterat den 17 aug. 1738. Härmed överensstämmer också, att »Patrioten», som hade gevären ombord, enligt Westrin, sid. 54, anlände till Konstantinopel i februari 1739.

[2] På svenska med latinsk översättning i Riksarkivet (utrikesexpeditionens registratur den 17 aug. 1738). Den svenska versionen är av följande lydelse:

Wij Friedrich &c. Sedan den Durchl. Ottomanniske Porten redan för någon tid på et så wänligit sätt behagat sig förklara i anseende til Högstsahl. Konung Carl den XIItes Wår högtärade och älskelige herr Swågers hos den Durchl. Porten efterlämnade skulden, och Wij således icke twiflat, med mindre til följe af Eders Maijts yttrade ädelmodige foglighet, ju förr

Till vår vän, Hans Majestät den stormäktige, allom bjudande, allrådande storkonungen av Osmans ätt, sultan Mahmud Chan, son till sultan Mustafā Chan, son till sultan Mehemed Chan, son till sultan Ibrahīm Chan, padischahen över det härliga Mekka, det frejdade Medina, det heliga Jerusalem, de tre huvudstäderna Adrianopel, Brussa och Konstantinopel och vidare Kurdistan, Georgien, Erzerum, Sivas, Adana, Karamanien, Marokko, Abessinien, Algier, Tripolis i väster, Medelhavet, Svarta havet, hela Anatolien och Rumelien, Bessarabien, Krim, nogajernas land, Kiptjak, Valakiet och Moldau jämte alla övriga under hans överhöghet lydande länder och områden.

Vi Fredrik, med Guds nåde Sveriges, Götes och Vendes m. fl. länders konung, hertig av Hessen, furste och herre till Hirsch-

---

ju helre härutinnan et wänligit slut och fullkomlig ricktighet träffas måtte, hafwe Wij med fägnad förnummit den beredwillighet, som Eders Maij^tt wid berörde giälds behandlande widare behagat yttra, samt de wilkor, hwilka dertil blifwit föreslagne och å ömse sidor antagne.

Som Wij nu besynnerligen haft om hiertat, at hwad således är wordet afhandlat, ju förr ju heldre å Wår sida måtte blifwa fullgiordt och wärckstält, så har Oss ock warit ganska kiärt, det Wij detta Wårt syftemål med den skyndsamhet ernå kunnat, så at Wij nu härifrån affärde Commendeuren wid Wår Flotta Ädel och Wälbördig Hinrich Wagenfelt at til den Durchl. Ottomanniske Porten framföra det utlofwade krigsskiepp af 72 Canoner och des tilbehör, med hwilket Wij tillika afskicke 10000 st. gewär med sine bajonetter, i afräkning på de utlofwade 30000 st. af hwarje slag; lärandes Wij intet underlåta jemwäl de öfrige och återstående 20000 st. gewär och bajonetter med det första, och så snart de hinna blifwa fardige at eftersända, hwarwid Wij jemwäl som en present bifogat 6 st. metall Canoner och 100 kulor til hwardera, samt en metall mörsare och 100 st. bomber. Wij förmode at Eders Maij^tt af denne Wår betygade redebogenhet at med all färdig- och skyndsamhet fullgiöra det härutinnan skiedde aftal lärer öfwertygas om Wårt upricktige upsåt att underhålla den emellan bägge Wåre Riken och undersåtare i lång tid plägade wänskapen, samt om Wår fullkomlige åhuga, densamma på alt sätt at öka och befästa, hwaraf Wij å wår sida icke läre underlåta, att wid alle tilfällen gifwa nöijacktige prof och kiännetecken: hwaribland Eders Maij^tt lärer behaga räkna och uptaga det Wij till ytterligare betygande häraf numera welat tillägga bägge Wåre wid den Durchl. Ottomanniske Porten subsisterande Chargés d'affaires nu Cantzlij Råden Oss Älskelig Wår Tro Man, Wälborne frijherre Carl Friedrich von Höpken, så ock Oss Älskelig Wår Tro Man Eduard Carlsson, Caractéren af Extraordinaire Envoyéer: lefwandes Wij i den säkre förhoppning, at Eders Maij^tt så hädanefter som härtils lärer behaga lämna dem benägit tilträde och sättia fulkoml. tro til hwad de å Wåre wägnar i synnerhet om Wår beständige wänskap för den Durchl. Ottomanniske Porten andragandes och försäkrandes warda.

Friedrich.

feld, Katzenelnbogen, Dietz, Ziegenhain, Nidda och Schaumburg, framföra till Eders Storherrliga Majestät våra önskningar om långt liv, framgang, ostörd hälsa och ogrumlad lycka, och varder härmed Eders Kejserliga Majestät vänligen meddelat, att vi, Eder tillgivne vän, äro synnerligen glada och belåtna med det kejserliga medgivande, Eders Majestät välvilligt täckts göra oss angående den resterande skuld, som en av våra närmaste, vår företrädare, framlidne konung Karl XII av Sverige, högstsalig i åminnelse, för länge sedan åsamkat sig till det höga Turkiska riket. Under uttalande av vår djupa tacksamhet för de vänskapliga känslor, på vilka Eders Majestät i denna sak behagat giva oss otvetydiga bevis, och i förhoppning att ifrågavarande angelägenhet, så fort ske kan, skall avgöras på ett sätt, som motsvarar det innerliga och hjärtliga förhållandet även å Eder tillgivne väns sida, hava vi utan uppskov och dröjsmål vidtagit åtgärder för att den snarligen måtte ordnas på ett lämpligt sätt, som befinnes bekvämt och antagligt för båda parterna, och förordnat och avsänt officeren i vår flotta välborne herr Henrik Wagenfelt att på eget ansvar till Turkiska rikets huvudstad föra och överlämna ett örlogsfartyg med 72 kanoner och övriga förnödenheter jämte 10000 av de 30000 gevären med bajonetter, och skola vi uppbjuda alla våra krafter och allt vårt nit för att anskaffa de återstående 20000 gevären med bajonetter och, så fort ske kan, avsända och avleverera dem. Tillika med de nu avskickade förnödenheterna få vi, Eder tillgivne vän, för Eders Kejserliga Majestäts räkning härmed skänka och till sultanatets tron avsända 6 metallkanoner jämte 100 kulor för varje kanon och en mörsare med 100 bomber, och i överensstämmelse med de uppriktiga och innerliga känslor, vi hysa i vårt hjärta, hoppas vi, att Eders Kejserliga Majestät täcktes hålla till godo därmed. Och för att den mellan dessa båda riken och deras undersåtar sedan långliga tider iakttagna vänskapen måtte bevaras utan avbrott och dag för dag tillväxa, utvecklas och stärkas, hava vi i överensstämmelse med vår önskan att vid lämpligt tillfälle ådagalägga och betyga vår vänskap genom otvetydiga bevis och i avsikt att för framtiden uppriktigt visa, vad som bor i vårt sinne, hedrat våra kansliråd, som för någon tid sedan avsänts till Eders Majestäts residensstad och för närvarande befinna sig därstädes, de båda chargés d'affaires, vår troman välborne herr baron Carl von Höpken och Edvard Carlson med rang av extraordinarie envoyéer, och hoppas och vänta vi, att Eder tillgivne väns bemälde ambassa-

dörer, som allt intill denna dag ärats med kejserliga ynnestbevis, hädanefter utan svårighet skola erhålla kejserligt tillstånd och bemyndigande att infinna sig i storherrlig audiens hos konungars konung och att Eders Majestät skall hysa oinskränkt förtroende för de framställningar, som de göra inför Eders Majestäts tron, enär dessa giva uttryck åt vår avsikt och föresats att under alla omständigheter iakttaga och vidmakthålla det redan bestandande och befästa innerliga och hjärtliga förhållandet till Turkiska riket.

För övrigt bedja vi inför den Allsmäktiges tron, att Eders Storherrliga, Kejserliga Majestät måtte erhålla långt liv, ära och lycka och se alla sina önskningar gå i fullbordan.

Givet i vår residensstad Stockholm den 17 augusti 1738 efter Vår Frälsare Kristi börd." *

Tillika med denna skrivelse sände den svenske konungen pādischahen metallkanoner, kulor och en mörsare i present, men det lyckades ej att föra dessa presenter till Konstantinopel. Skeppet "Sverige" förliste i Gibraltars sund, och i dess ställe avsändes ett annat fartyg vid namn "Patrioten". Ombord på detta befunno sig 10000[1] gevär, vilka överlämnades till den kejserliga arsenalen. Av de svenska fullmäktige i Konstantinopel erhöll man en förbindelse på ytterligare 19000 gevär[2], och de reverser, Karl Järnhuvud lämnat på sin skuld, återställdes till konungen av Sverige. I överensstämmelse med Fredrik I:s önskan erkändes von Höpken och Carlson av Höga Porten som extraordinarie envoyéer. Sultan Mahmūd Chān I bemödade sig ock om att underhålla synnerligen intima förbindelser med Sverige. Höga Portens avsikt var nämligen att ingå förbund med Sverige mot Ryssland och göra slut på den erövringspolitik, som bedrevs av turkarnas arvfiender. I en storherrlig skrivelse till den svenske konungen antydde Mahmūd Chān I denna förtrolighet i synnerligen artiga ordalag.

"Koncept till en storherrlig skrivelse från det storherrliga hovet till konungen av Sverige.

Till Fredrik, Sveriges, Götes och Vendes konung och alla dithörande länders herre, denna prydnad för kristendomens mäk-

---

* *I samma syfte skrevs även ett brev till storveziren Ivaz Mehemed Pascha. Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 7, sid. 510.*[1]

[1] Detta brev finnes på svenska med latinsk translation i Riksarkivet (utrikesexpeditionens registratur den 17 aug. 1738) och är i huvudsak av samma innehåll som Fredrik I:s skrivelse till sultanen.

[2] Jfr WESTRIN, anf. st.

tiga furstar, denne utkorade bland kristenhetens frejdade märkesmän, ordnaren av de kristna staternas angelägenheter, som höljer sig i höghetens och värdighetens mantel och prydes av ärans och myndighetens kännetecken — Gud give honom ett gott och lyckligt slut och göre hans väg till det rätta och goda lätt. När denna höga, storherrliga namnteckning kommer Eder till handa, vare det kunnigt, att vi erfarit en utomordentlig glädje däröver, att innehållet i Edert vänliga brev, vilket meddelats av de herrar, som av Eder förut sänts till vårt storvezirat och för närvarande befinna sig i vår residensstad som chargés d'affaires, vittnar om Edra vänliga avsikter och Edert välvilliga sinnelag. Som det är uppenbart, att den framgång och lycka, den fördel och förmån, som kommer vårt, i evighet beståndande rike till del, i verkligheten även länder Sveriges land till godo och bliver det till gagn, och det är absolut stridande mot en klok och försiktig politik att lita på någon av de fientligt sinnade grannarne samt det är tydligt, att vi kunna vänta oss varjehanda förmåner och fördelar av att så fort som möjligt avgöra och slutbehandla denna angelägenhet, som kan lända båda parterna till nytta och gagn, hava de förhållanden, som bero av den enligt båda parternas önskan å bane bragta angelägenhetens ordnande och avgörande på det sätt, som bäst motsvarar tidens och omständigheternas krav, i detalj avhandlats och utvecklats i den bilagda skrivelsen från storveziren och högste befälhavaren, och då även Eders Majestät vet, att vi hädanefter skola göra de största ansträngningar för att stärka och befästa den vänskap vi önska med Sverige, behöves ingen närmare utredning och förklaring. Enligt gammal sed och hävdvunnet bruk har jämväl en översättning och sammanfattning av innehållet i Eder om sann vänskap vittnande skrivelse, som i dessa dagar sänts till vår storherrliga tron, överbringats och framlämnats genom bemälde herrar von Höpken och Carlson, dessa föredömen för alla höga herrar i kristenheten. I glädjen över det vänliga och välvilliga besked, om vilket vi genom skrivelsens innehåll fått kännedom, ävensom bemälde herrars befordran till rang av extraordinarie envoyéer har Turkiska riket på grund av Eder vänliga anhållan uppfyllt och fullgjort alla i fråga om en extraordinarie envoyé brukliga formaliteter gentemot bemälde herrar för att kraftigt bidraga till den, såsom ovan nämnts, oss emellan beståndande och befästade vänskapens tillväxt och förkovran. Enär det fartyg med 72 kanoner ombord, som avsänts på överenskommet sätt i enlighet

med vår resolution på Eder förut framställda anhållan angående frågan om att skicka och betala ersättning för högstsalig konung Karl XII:s skulder till vårt höga rike och var på väg till vår residensstad, genom försynens skickelse olyckligtvis förlist i Gibraltars sund, har ett annat fartyg, vilket bär namnet "Patrioten", med sin ombordvarande last i det nyss omtalades ställe mottagits av Turkiska riket och förtöjts i hamnen härstädes och 11000[1] av de 30000 gevär med bajonetter, som Eders Majestät lovat leverera, av bemälde envoyéer nu överlämnats till kejserliga arsenalen. Och hava dessa hemställt och anhållit, att högstdensammes i vårt höga rikes huvudstad befintliga skuldsedlar måtte återställas till Eders Höga Majestät på det villkor, att bemälde envoyéer själva avgiva en förbindelse, att de ytterligare behövliga 19000 gevären med bajonetter skola levereras längre fram, och som de i dylika fall mellan affärsmän och köpmän brukliga formerna för affärstransaktioner böra tillämpas på ett sätt, som överensstämmer med vårt stolta sultanats ädla karaktär, i betraktande av de sedan långliga tider tillbaka mellan Sveriges land och vårt höga rike rådande vänskapliga förbindelserna och det emellan dem iakttagna och vidmakthållna uppriktiga och innerliga förhållandet samt ett dylikt tillvägagående jämväl är en åtgärd, som höves de båda rikenas anseende och ära, är det tydligt och klart, att inga som helst framställningar och förslag rörande denna sak från vårt höga rikes sida hade kunnat komma i fråga hos bemälde envoyéer, även om de icke hade anhållit, att detta senare fartyg måtte tagas i utbyte mot det förut omtalade. Då vidare ovannämnda last och ifrågavarande fartyg, såsom ovan påpekats, i betraktande av den mellan oss rådande vänskapen endast kan mottagas som en värdefull gåva från Eders Majestät, få vi tillsända och tillställa Eders Majestäts ädla person bemälde avlidne konungs skuldsedlar, och hava vi härmed velat uppsätta och diktera och med Edra herrar, som beordrats att återvända till Eder, expediera och avsända[2] denna

[1] Se härom Westrin, anf. st.

[2] Texten har — — — اشبو نامهٔ همایون ملاطفت مقرونمز تحریر و املا و تسییر و ارسال قلنمشدر. Denna användning av det turkiska perfektum motsvarar till fullo de gamle romarnes sed att i brevstil försatta sig i adressatens tid och följaktligen använda historiska tempora om det, som sammanhängde med tiden för brevets författande, såsom i det bekanta exemplet: *Nihil habebam, quod scriberem, neque enim novi quidquam audieram et ad tuas omnes epistolas rescripseram pridie; erat tamen rumor comitia dilatum iri.*

av vårt storherrliga välbehag beledsagade skrivelse, vilken, såsom ovan meddelats, innehåller vårt storherrliga medgivande, att ovannämnda angelägenheter, som Eders Majestät vänligen anhållit få ordnade och uppgjorda, må ordnas och uppgöras enligt internationella principer eller på det sätt, som önskas. När den, om Herren vill, kommer fram och Eders Höga Majestät tagit kännedom om de ovan meddelade förhållandena, är det vår kejserliga förhoppning, att det av båda parterna iakttagna vänskapliga och innerliga förhållandet hädanefter skall förkovras och befästas och att de välvilliga åtgärder och åtgöranden, som man väntar sig i fråga om sådana angelägenheter, som avse några verkliga resultat, i överensstämmelse med tidens och omständigheternas krav skola komma till stånd på det sätt, som önskas. Och vare det kunnigt, att det är min oåterkalleliga befallning, att villkoren för det vänskapliga och hjärtliga förhållandet, så länge de av Eder iakttagas, även skola uppfyllas och iakttagas av vårt stolta sultanat, som bibehåller våra stora förfäders prisvärda vanor och våra ädla föregångares vackra sedvänjor. Ja, frid över den, som följer den rätta vägen!

I slutet av Muharrem[1] 1152."*

På samma gång Höga Porten avsände denna storherrliga skrivelse, överlämnades även Karl XII:s i Konstantinopel förvarade skuldsedlar till Sveriges representant, men denne omkom under färden genom Schlesien. Jämte skuldsedlarna, som han hade med sig, gingo vid detta tillfälle även andra papper förlorade. Denna händelse vållade förstämning i Sverige, och i ett brev till sultan Mahmûd Chān I gav konung Fredrik uttryck åt dessa bekymmer i mycket öppenhjärtiga ordalag. Icke desto mindre avgjordes den fråga, som konungen mest intresserade sig för, nämligen handelsfördraget, så snart som möjligt. För att garantera uppfyllandet av denna konungens önskan medgav Höga Porten, att underhandlingar inleddes. På samma gång anhöll den, att 10000 resterande gevär av dem, som skulle lämnas i ersättning för Karl XII:s skuld, måtte med det snaraste avsändas. Den svenske

I det föregående ha dylika fall behandlats i överensstämmelse med det svenska språkbruket; en viss motsvarighet till den turkiska konstruktionen erbjuder emellertid den i officiella skrivelser vanliga användningen av verbet *vilja* i perfektum, t. ex. »härmed har jag velat förordna» i st. f. »härmed får jag förordna».

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 6, sid. 512.*

[1] Började den 10 april 1739.

konungen lovade också, att gevären skulle sändas till Konstantinopel inom ett år. Konung Fredriks brev till sultan Mahmud Chan I och storveziren rörande dessa frågor voro av följande lydelse:

"Översättning av skrivelsen från konungen av Sverige till den storherrliga, kejserliga tronen den 16 Scha'ban[1] 1152.[2]

---

[1] Motsvarar den 18 nov. 1739; jfr datum i underskriften och anmärkningen å sid. 148, not 1.

[2] I Riksarkivet (Turcica) finnes en skrivelse på svenska språket av följande lydelse:

Wij FRIEDERICH med Gudz Nåde Sweriges Giöthes och Wendes Konung &c. &c. &c. Landgrefwe til Hessen, Fürste till Hirschfelt, Grefwe till Catzen Elnbogen, Dietz, Ziegenhayn, Nidda och Schaumburg &c. &c. tillbiude den Durchlauchtigste och Stormächtigste Förste, Herr Mahmud, Kaijsare Mustaphae Son, Keijsare Mehemets Son, som war Keijsare Ibrahims Son, Turkarnes Keijsare uti Mecca, Medina och Jerusalem, dhe tre stora Städers Constantinopels, Adrianopels och Bursae ägare, så och Schams, Babylons, Missyrs, hela Arabiens, Aleps, Iracks, Persiens, Besarabiens, Masuls, Vans, Diarbekirs, Kiurdistans, Jurgistans, Arsurums, Suwas, Adans, Karemans, Magarips, Tunis, Algers, Tripolis Tarabalusis, Hwita och Swarta hafwets, hela Anadoliens, Grekelands, Tartariets, Najajens, Kiptzacks, Walachiets, Moldaus, samt alle till des Herradöme lydande Städers hälsa och allskiöns wälgång. Durchlauchtigste och Stormächtigste Keijsare och gode Wän. Ehuruwäl Originalet af det brefwet, hwilket Majoren Baron Sinclaire blifwit medgifwit ifrån Eders May^t till Oss att framföra ey kommit Oss tilhanda, eftersom, likmätigt dhe ifrån åtskillige orter nu nyl. inkomne berättelser, bem^te Major, på des återresa ifrån Constantinopel, uti Schlesien på ett wåldsamt sätt skall hafwa blifwit öfwerfallen och mördat, samt honom dhe medhafde bref och papper ifråntagne: Så hafwe Wij dock utur den afskrifften af samma bref, hwilken Wåre wid Eders May^ts håf warande Extraordinaire Envoyeer, Cantzli Råderne Baron von Höpken och Edel och wälbördig Carlson igenom den för kårt sedan hitkomne Baron Payer de Haslach Oss i underdånighet til handa sändt, med besynnerligit nöije inhämtadt, hurusom Eders May^tt ännu altstadigt fortfarer uti det goda upsath och sinnelag, att icke allenast underhålla en beständig wänskap med Oss och Wårt Rike, utan jemwäl den samma än ytterligare att föröka och befästa. Eders May^tt har jemwähl om sådan des uprichtige böijelse gifwit Oss ett wärckeligit och tillförlåteligit prof, igenom den beredwillighet, hwilken Eders May^t betygat till den af höchst sahl. hans Kongl. May^t Konung Carl den XII^te, Wår högtärade Herr Swåger, glorwyrdigst i åminnelse giorde giäldens afslutande och clarerande, i det Eders May^tt i stället för det wid Cadix i förledit år förolyckade Skieppet Swerige, hwilket Wij likmätigt den föruth giorde öfwerenskommelsen, till samma skulds afbordande ärnat hade, behagat för giltigt antaga det til Constantinopel sedermera lyckel. framkomne Skieppet Patrioten med en dehl af des innehafwande Ladning, samt att följackteligen till Oss återstalla den forbindelseskrifft, hwilken högstbem^te Hans Kongl. May^t för samma skuld till Eders May^tt och den durchl. Ottomanniske Porten utgifwit hade, ehuruwal samma

Vi Fredrik, med Guds nåde Sveriges, Götes och Vendes konung, lantgreve[1], furste och herre till övriga länder, framföra uttrycken för vår uppriktiga vänskap jämte vederbörliga välgångsönskningar och utomordentliga hedersbetygelser till Eders Storherrliga, Kejserliga Majestät, den stormäktige, allom bjudande, allrådande padischahen av Osmans ätt, sultan Mahmud Chān, son till sultan Mustafa Chan, son till sultan Ibrahīm Chan, rätter herre till det härliga Mekka, det frejdade Medina, det heliga Jerusalem, de tre huvud-täderna, nämligen Adrianopel, Brussa och Konstantinopel, och vidare Damaskus, Bagdad, Kairo, hela Arabien, Haleb, det persiska Irak, Mosul, Van, Dijärbekr, Kurdistan, Georgien, Erzerum, Sivas, Adana, Karamanien, Marokko, Abessinien, Tunis, Algier, Tripolis i väster, Medelhavet, Svarta havet, hela Anatolien och Rumelien, Bessarabien, tatarernas och nogajernas land, Kiptjak, Valakiet och Moldau jämte åtskilliga andra

skrifft, hwars original Majoren Baron Sinclaire hit till Oss öfwerföra skulle, har wid den redan omberättade olyckel. händelsen som sig med bem^{te} Major tilldragit, mast undergå samma öde, som dhe öfrige papper och bref, hwilka honom medgifne woro. För öfrigit och som Eders May^{t} uti ofwanbem^{te} Des till Oss aflåtne bref ibland annat behagat låta anföra hurusom det till en närmare förbindelses ingående och afslutande emellan Oss och Wårt Rike å ena, samt Eders May^{t} och den Durchl. Ottomanniske Porten å andra sidan, nödigt wore, det ofwanbem^{te} Wåre Extraordinaire Envoyéer, Cantzli Råderne Baron von Höpken och Carlson blifwa behörigen befulmäcktigade med Eders May^{t} redan till den ändan förordnade Ministrer derom att sammanträda och handla; Fördenskuld och på det Eders May^{t} i sielfwa wärket må finna, hurusom Wij, icke mindre än Eders May^{t} till ett så hälsosamt ock til bägge Rikens gemensamma bästa ländande wärks befordran och fullbordan, uppricktigt och alfwarligen hågade äro; så hafwe Wij, så snart Wij igenom ofwanbem^{te} bref om denne Eders May^{ts} mening underrättade blefwo, genast och utan någon tidsspillan för merbem^{te} Wåre Extraordinarie Envoyéer låtit utfärda och dem nu tillika öfwersända nödig Fulmackt, at om denne angelägenheten med Eders May^{ts} Ministrer sammanträda och densamma at afsluta. Wij önske, att den underhandlingen, som i fölie heraf kommer att anställas, må med det första winna ett lyckeligit utslag til bägge Rikens nytta och fördel; befallandes för öfrigit Eders May^{t} under Guds den Aldrahögstes beskydd till all begiärl. lycka och wälgång troligen.

Gifwit uti Wår Kongl. Residence Stockholm d. Sextonde Juli Åhr efter Christi börd Ettusende Siuhundratrettjo Nije.

Eders May^{ts}
gode Wän
Friedrich

Leonh. Klinckowström.

[1] I den turkiska texten لاندغراونڭ پرنسى. Översättaren har alltså fattat »lantgreve» som ortnamn (»prins av Landgravia»).

länder och områden. Och varder härmed vänligen meddelat och tillkännagivet, att den allerhögsta storherrliga skrivelse, som Eders Majestät för någon tid sedan täckts skicka med en av våra adelsmän, vår troman baron Sinclair, [ej kommit oss till handa, enär han][1] enligt från åtskilliga håll till oss ingångna underrättelser på återresan i bemälda uppdrag från lycksalighetens residens' tröskel någonstädes på vägen i provinsen Schlesien överfallits och mördats och de papper, som innehöllo redogörelse för hans uppdrag, fråntagits honom och förskingrats, och ehuru hans uteblivande under sådana omständigheter vållat oss, Eder tillgivne vän, oro och bekymmer, äro vi dock synnerligen glada och belåtna, därför att vi [genom den avskrift av ifrågavarande brev, som tillställts oss av][1] baron Payer på uppdrag av våra sändebud, som befinna sig i Turkiska rikets huvudstad, kansliråden baron von Höpken och välborne herr Carlson, fått den övertygelsen rotfäst i vårt av uppriktiga känslor besjälade hjärta, att Eders Majestäts kejserliga välbevågenhet mot Sveriges rike är höjd över alla tvivel och Eder redliga avsikt och föresats att bekräfta och vidmakthålla och att ytterligare förkovra och befästa det mellan oss rådande innerliga och hjärtliga förhållandet allvarligt menad. Det kan icke heller råda någon tvekan eller något tvivel om vår belåtenhet och tillfredsställelse[2] i mångahanda måtto med de mångfaldiga otvetydiga bevisen därpå, i synnerhet som Eders Majestät täckts giva sin kejserliga tillåtelse till eftergifter i fråga om betalningen av den skuld, högstsalig konung Karl XII av Sverige hade till Turkiska riket, och visat oss, Eder tillgivne vän, sitt välvilliga kejserliga tillmötesgående genom att medgiva, att Turkiska riket, sedan det träffats avtal, att vi skulle skicka och betala skulden, i och för den ovannämnda skuldens gäldande i stället för det vid Cadix i närheten av Gibraltars sund förlidet år olyckligtvis förlista fartyget "Sverige" må mottaga ett annat fartyg, "Patrioten", med en del av dess ombordvarande last, samt överlämnat papperen till bemälde adelsman, baron Sinclair. Med hänsyn därtill, att Eders Majestät i den till oss, Eder tillgivne vän, avgångna kejserliga skrivelsen behagat påpeka och framhålla, att det torde vara nödvändigt att förse våra ovannämnda sändebud, kansliråden baron von Höpken och välborne herr Carlson, med behörig fullmakt i och för under-

[1] De inklamrade orden saknas i den turkiska texten.

[2] Texten محجوب »generad»; det riktiga är säkerligen محظوظ »tillfredsställd».

handlingar och överläggningar med de ombud, som av Turkiska riket fått i uppdrag att avsluta en överenskommelse, vilken kräver utredning och motivering å båda parternas sida, och jämväl i betraktande av de fasta vänskapsbanden mellan det i evighet beståndande Turkiska riket och vårt land hava vi, Eder tillgivne vän, för att betyga och ådagalägga vår uppriktigt menade önskan och förhoppning att kunna genomdriva och fullborda ett dylikt välsignelsebringande och till båda parternas gemensamma bästa ländande företag utan någon tidsspillan meddelat våra bemälde envoyéer fullmakt att i samråd med Turkiska rikets ombud uppgöra, ordna och slutbehandla denna välsignelserika angelägenhet. För övrigt bedja och bönfalla vi inför den Allsmäktiges tron, att han snarligen måtte giva ifrågavarande ärende en för båda parterna fördelaktig utgång och att Eders Storherrliga, Kejserliga Majestät länge måtte ostörd sitta på det stolta sultanatets tron.

Givet i vår residensstad Stockholm den 16 juli år 1739 efter Vår Frälsare Kristi börd." *

"Översättning av brevet från konungen av Sverige till Hans Högädla, Högvälborna Excellens storveziren den 26 Schaʿbān[1] 1152.[2]

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 6, sid. 534.*

[1] Då brevet till sultanen är daterat den 16 Schaʿbān, är det möjligt, att det på någotdera stället föreligger ett tryckfel, men olikheten kan även bero därpå, att översättningen av brevet till storveziren expedierats senare; om dateringen jfr sid. 148, not 1.

[2] På svenska och latin i Riksarkivet (Turcica). Det svenska dokumentet har följande utanskrift (med tomrum för namnet): »Den Högwälborne ock Högädelmodige Herren,   , Storvizir uti det Ottomanniske Riket» och lyder:

FRIEDRICH med Gudz Nåde Sweriges, Giötes och Wendes Konung &c. &c. &c. Landtgrefwe till Hessen, Fürst till Hirschfelt, Grefwe til Catzen Elnbogen, Dietz, Ziegenhäyn, Nidda och Schaumburg &c. &c.

Tilbiude den högwälborne och högädelmodige Herren

Hans Mayts Keysarens Stor Vizier uti det Ottomanniske Riket, Wår halsning och besynnerl. wälwillia. Utur den af wåre wid den durchl. Ottomanniske porten förordnade Extraordinaire Envoyeer, Cantzli Råderne Baron von Höpken och Carlson Oss tilsände afskrifft af Eder skrifwelse till oss, hwars original Majoren Baron Sinclaire, som på återresan så olyckel. skall hafwa blifwit öfwerfallen och mördat, till oss framföra skulle, hafwe Wij sedt, hwad I derutinnan anfördt så wäl om den nu till ett lyckeligit slut komne underhandlingen angde den bekandte Skuldfordrings saken, som ock betraffande nödig Fulmackt för bemte wåre Extraordinarie Envoyéer, att med de å Hans Mayts Keysarens Eder Herres och den Durchlauchtige Otto-

Vi Fredrik, med Guds nåde Sveriges, Götes och Vendes konung, lantgreve, furste och herre till övriga länder, framföra uttrycken för vår vänskap och tillgivenhet till vår vän, Hans Högädla, Högärevördiga, Högförnäma Excellens det höga Turkiska rikets storvezir. Och varder härmed vänligen meddelat, att vi äro synnerligen tillfredsställda, därför att vi, Eder tillgivne vän, genom en från våra envoyéer, som befinna sig i Turkiska rikets huvudstad, kansliråden baron von Höpken och välborne herr Carlson till oss ankommen avskrift av det vänliga brev, som för någon tid sedan avsänts med vår troman baron Sinclair, vilken olyckligtvis omkom på återresan, erhållit kännedom om de närmare omständigheter, som I behagat anföra och meddela dels angående frågan om betalning av den resterande skulden, dels beträffande utfärdande av vederbörlig fullmakt av oss åt våra bemälde envoyéer i och för ingående och avslutande av en bindande överenskommelse med Turkiska rikets befullmäktigade ombud, som kan lända till båda parternas gemensamma bästa. Genom den vänliga skrivelse, vi avlåtit till den storherrliga, kejserliga tronen, torde Eders Excellens erhålla kännedom härom, och som någon mera detaljerad framställning och utredning icke

manniske Portens wägnar befulmäcktigade Ministrer sammanträda ang[de] en närmare wänskaps och förbindelses uprättande bägge Riken emellan til deras gemensamma bästa och fördel. Till widlöftigheters undwikande, berope wi oss hermed på det hwad wij uti wår til Hans May[t] Keysaren sielf under detta dato aflåtne wänlige skrifwelse så om det förre som sednare ärendet anfördt hafwe, och hafwe därtill för denne gången ey något widare att tilläggia än allenast detta, att wij, hwad de gewähr widkommer, hwilka till berörde skulds fulkomlige afbördande ännu återstå, allaredan låtit foga all nödig anstalt, det desamme med det forderligaste, som sig giöra låter, skola blifwa förfärdigade och den Durchl. Porten härifrån til handa sände; förmodandes wij, att ännu i detta åhr tjotusende Musquetter med tilhörige bajonetter skola kunna til den Durchl. Porten härifrån aflåtne warda. För öfrigit giöre wi oss aldeles försäkrade, att J efter Eder bekante ädelmodighet, och nijt för bägge Rikens gemensamma bästa lären hädanefter, icke mindre än det hit in tils af Eder berömel. skiedt, fortfara att bidraga alt hwad till den emellan bägge Riken warande wänskapens underhallande och yttermera befästande lända kan, samt att J till den ändan lären låta Eder angelägit wara, att på alt sätt befordra och lätta den underhandling, hwilken emellan Wåre och den Durchlauchtige Portens Ministrer, likmatigt wår för dhe förre utfärdade Fulmackt nu kommer att anstallas. Slutel. befalle Wij Eder uti Guds nådige beskydd.

Gifwit Stockholm d. 16 Julii 1739.

Eder wälwillige
Friedrich.

Leonh. Klinckowström.

behöves, må här till yttermera visso blott meddelas, att de gevär, som ännu återstå, för att skulden skall bliva till fullo betald, så fort ske kan, skola göras färdiga och levereras, vadan Eders Excellens kan räkna på att 10000 gevär med tillhörande bajonetter, om Gud, den Högste, vill, redan under innevarande signade år komma att avsändas och befordras till Turkiska riket. Och då vi av egen erfarenhet kunna intyga det en vezir i allo värdiga nit, som Eders Högärevördiga Excellens allt intill denna dag ådagalagt för att bevaka och befordra denna angelägenhet, som avser det oss emellan rådande innerliga och hjärtliga förhållandets befästande och vidmakthållande och de båda rikenas gemensamma bästa, hoppas och vänta vi ock, att Eders Excellens även hädanefter, liksom hittills, i alla avseenden skall befrämja och understödja den mellan båda parterna rådande vänskapens fortvaro och fortbestånd och de både av Turkiska riket och oss, Eder tillgivne vän, befullmäktigade ombudens verksamhet och bemödanden och sålunda bidraga till syftemålets vinnande.

Måtte Eders Excellens för övrigt fortfarande få åtnjuta ostörd hälsa och lycka.

Givet i vår residensstad Stockholm den 16 juli 1739 efter Vår Frälsare Kristi börd.“ *

På detta sätt löstes frågan om Karl Järnhuvuds skuld. Från och med den dagen blevo förbindelserna mellan Turkiet och Sverige ännu intimare, och inom några år ledde handelsfördraget med Sverige till ett förbund mot Ryssland.

Slut.

Prinkipo[1] den 6 december 1332.[2]

* *Storherrliga arkivet, urkundssamlingen n:o 6, sid. 534.*

[1] Den största av de s. k. Prinsöarna i Marmarasjön sydost om Konstantinopel, Baedeker, sid. 138.

[2] D. v. s. den 6 dec. 1916 (g. st.), jfr sid. 2, not 1.

Kyrkobibelns översättning av Jesajas bok kritiskt belyst.

Av

Em. Morbeck.

Var och en, som haft anledning att på något större antal ställen jämföra vår nya kyrkobibels övers. av G.T.[1] med grundtexten, har säkerligen mer än en gång med förvåning konstaterat, att en uppenbart korrumperad läsart ligger till grund för tolkningen. Visserligen ha de män, som givit oss den nya bibeln, öppet förklarat, att de ansett sig ovillkorligt bundna av den masoretiska texten såsom grundval för övers., då varje frångående av densamma måste leda till godtycke. Men om det är en god sak att handla efter en fast princip, så kan dock principen drivas in absurdum. Att det finns en mängd ställen, där den hebreiska texten i sitt nuvarande skick ej låter översätta sig men ger en utmärkt mening efter en helt obetydlig ändring, som antingen erbjuder sig själv vid första anblicken eller med slående tydlighet framgår av en gammal övers., i främsta rummet LXX, är ett oförnekligt faktum. I de fall, då felet i MT ligger i så öppen

[1] Följande förkortningar hava användts: **G.T.** = Gamla Testamentet — **KB** = Kyrkobibeln av 1917 — **G.Ö.** = Gamla översättningen; citaten (tryckta med fraktur) äro gjorda efter en upplaga från 1851, vars avvikelser i rent yttre hänseende från originalupplagan av år 1703 här sakna betydelse — **BK** = Bibelkommissionens översättning, vanligen BK (1878) — **MT** = Masoretiska texten — LXX = den grekiska översättningen Septuaginta, citerad efter SWETE's edition.

grt. = grundtexten — hebr. = hebreisk(t), hebreiskan — övers. = översättning(en) — eg. = egentligen — t. st. = till stället.

Jesaja-kommentarer citeras blott med namnet på författaren. Likaså betecknas »Jesaja» i serien »Israels profeter» endast med »STAVE». Däremot hänvisas med »KITTEL» till *Biblia hebraica*.

dag, skulle ingen med fog kunnat framställa en beskyllning mot översättarna för otrohet mot den uppställda principen, om det hade rättats.

Jag tar ett exempel, valt på måfå. Det hör kanske ej till de mest evidenta men måste dock räknas till den grupp jag här tänker på. Det förekommer i berättelsen om Absaloms uppror i 2 Sam. vid det tillfälle, då Juda dragit ned till Jordan för att mottaga konungen, och de israelitiska stammarna i sin avundsjuka beklaga sig över att Juda män i hemlighet fått bemäktiga sig honom. På dessas invändning, att konungen dock står dem närmast, svara israeliterna 19,43 (hebr. texten v. 44): עשר ידות לי במלך וגם בדוד אני ממך *'æsær-jādōt lī bammælæk uᵉgam-bᵉdāuīd ʾanī mimmᵉkā*. Dessa ord översättas i KB: "Tio gånger större del än I hava vi i den som är konung, alltså ock i David". Det onaturliga i denna mening framträder måhända icke så skarpt för den, som icke känner till hebreiskt språkbruk, men även den därmed förtrogne finge, om han ville följa principen att icke avvika från MT, låta sig nöja, för så vidt texten verkligen kunde ha denna betydelse. Detta är emellertid helt och hållet uteslutet.

Endast de första orden låta naturligt översätta sig: "Tio delar hava vi (eg. "har jag") i konungen". Det följande "och även i David" ger ingen mening, då konungen just är David. Men även om man ville göra våld på texten genom att med KB låta den här bestämde "konungen" betyda Israels konung i allmänhet och så inflicka det till synes oskyldiga "alltså", komma de båda sista orden och förstöra den konstfulla fiktionen. Här står nu: "jag från dig" (eller "vi från eder"). Om אני *ʾanī* "jag" vore borta, skulle man kunna tänka sig möjligheten av att ממך *mimmᵉkā* hörde tillsammans med början: "tio delar har jag" och betydde "i förhållande till dig", vilket då skulle motsvara KB:s "tio gånger större del än I hava vi". Sannolik är en sådan konstruktion visserligen icke. Men även denna möjlighet fördärvas av det föregående "jag". Ett självständigt pronomen står visserligen ofta som förstärkning till ett suffix i samma person, men att אני *ʾanī* här skulle stå i detta förhållande till suffixet i לי *lī*, är på grund av dess ställning i "satsen" omöjligt.

Nu är det icke troligt, att KB:s översättare menat, att MT är i ordning eller låter sig tolka så, som övers. faktiskt anger. Snarare ha de väl insett det bristfälliga skick, vari MT befinner

sig, men, då man överallt måste förutsätta en rimlig mening (jfr nedan s. 165), av de ord utan grammatiskt sammanhang, som den innehåller, slutit sig till att denna mening bör ha varit ungefär den, som de givit uttryck åt. Detta innebär emellertid realiter en avvikelse från MT, även om man kan tänka sig, något som dock ingalunda är säkert, att den som läste texten, sedan felet kommit in, förstod den ungefär på detta sätt.

Om man nu, sedan man konstaterat, att den ena svårigheten efter den andra reser sig för en naturlig förklaring av den föreliggande texten, ser sig om efter andra hjälpmedel och då, såsom naturligt är, först går till LXX, så möter man där, just på den kritiska punkten ett ord, som ersätter בדוד *b^e^dāuid* i MT, näml. πρωτότοκος, som motsvarar hebr. בכור *b^e^kor* "förstfödd". Då de båda bokstäverna ד och ר ofta förväxlas, skiljer sig LXX:s läsart från MT:s endast i fråga om en bokstav. Allt det övriga är också fullständigt lika i MT och LXX. Den senare lyder som följer: *Δέκα χεῖρές μοι ἐν τῷ βασιλεῖ, καὶ πρωτότοκος ἐγὼ ἢ σύ.* På en gång äro alla svårigheter avlägsnade, och tillgången till textens innehåll är öppnad på samma sätt som ett lås, som motstått alla försök med oriktiga nycklar, genast går upp för den enda rätta. Orden betyda sålunda: "Tio delar har jag i konungen, och därtill är jag förstfödd i förhållande till dig". Israeliterna framhålla sitt företräde i fråga om antal och ålder framför Juda. Orden behöva ju ej förstås alldeles bokstavligt.

Här föreligga sålunda två läsarter, den ena visserligen i grekisk övers. men så att ingen tvekan kan råda om det hebr. originalet. Det förhåller sig vidare så, att man icke, såsom ofta kan vara fallet, har svårt att välja dem emellan, då den ena omedelbart framstår såsom den riktiga. Vad skulle man säga, om en textutgivare här valde den uppenbart oriktiga läsarten och undertryckte den rätta! För att ej lämna något obeaktat, som kunde tala emot att upptaga LXX:s läsart, måste jag tillägga, att LXX senare rönt inflytande av MT, vars läsart återkommer i ett tillägg så lydande: *καί γε ἐν τῷ Δαυείδ εἰμι ὑπὲρ σέ.* Det är emellertid en ingalunda ovanlig företeelse, att LXX:s text korrigerats efter MT. Andra exempel härpå skola möta oss i det följande. Den ursprungliga läsarten blir därför icke mindre säker.

Det var tidigare min avsikt att inledningsvis upptaga några flera exempel av olika slag för att belysa KB:s förhållande till grt. Sedan jag någon tid varit sysselsatt med föreliggande kri-

tiska behandling av Jesajas bok i KB:s övers., utkom emellertid av trycket E. EIDEM's i många avseenden upplysande skrift "Vår svenska bibel". Sthlm 1923. Här finnas samlade en mängd nyttiga uppgifter om vår nya kyrkobibel, de flesta av den art, att det skulle fordra mycket arbete för en utomstående att plocka fram dem ur övers. själv. Dessutom innehåller boken en auktoritativ framställning av de ledande principerna för översättningsarbetet såväl i fråga om förhållandet till grt. som beträffande den svenska språkdräkten. Denna EIDEM's framställning har också förenklat min uppgift i denna inledning. Jag har dock svårt att tro att den, särskilt då det gäller textprincipen för G.T., skulle verka övertygande på något så när sakkunniga läsare. De av förf. anförda belysande exemplen ha åtminstone på mig gjort ett intryck rakt motsatt det han avsett. Jag skall här upptaga ett av dem, som passar utmärkt för mitt ändamål, och som jag tänker skall tillräckligt klart visa, varthän de av förf. med uttryckligt gillande framställda principerna kunna leda.

Exemplet är ganska enastående i sitt slag, då texten på stället låter sig översätta utan svårighet men ger en mening, som "innebär den rena orimligheten", jfr anf. a., s. 82. I 1 Sam. 13,1 står det ordagrant: "Ett år gammal var Saul, då han blev konung, och två år regerade han över Israel". Versen saknas i LXX och är tillfogad av en redaktör, som ville införa en uppgift om Saul liknande den, som förekommer om andra regenter, t. ex. Is-boset 2 Sam. 2,10, David 5,4, Rehabeam 1 Kon. 14,21 m. fl. Uppgifterna om de nämnda konungarna äro alldeles lika avfattade som i tillägget här, så om David: "Trettio år gammal var David, då han blev konung, och fyrtio år regerade han"; om Rehabeam tilläggєs det "i Jerusalem". Troligen ha 1 Sam. 13,1 årtalen aldrig blivit införda, så att det ovan med "ett år" översatta שָׁנָה *šānā* eg. endast betyder "år". Genom något missförstånd har så talet "två" kommit in framför det andra "år".

Att denna förklaring är riktig erkännes allmänt, och den har också accepterats av BK 78 endast med den avvikelsen, att talet "två" uppfattats såsom en rest av ett större tal, som sålunda skulle ha utfallit. Versen har här följande utseende: "Saul var . . . år gammal då han vardt konung, och han regerade öfver Israel i . . . två år". Därjämte hänvisas till en not av denna lydelse: "De här väntade siffertalen saknas i grundtexten".

Går man nu till KB av 1917, så bjuder den på följande underbara tolkning: "Saul hade varit konung ett år, och när han

nu regerade över Israel på andra året, (v. 2) utvalde han åt sig o. s. v." Eidem tillfogar (till KB:s försvar?), att G.Ö. återger stället "likartat". Ja visserligen, men dock ganska olika, ty där ha de två åren icke förvanskats till "på andra året". Här står: "Saul hade warit Konung ett år: Och som han tu år hade rådt öfwer Israel,(2) Utwalde han sig". Skillnaden är ganska väsentlig, då G.Ö. efter MT har "två år", ty detta kan aldrig stå i st. f. "på andra året". Det felaktiga eller oegentliga kommer på detta sätt klart till synes, vilket onekligen är att föredraga.

Huru motiveras nu en sådan övers.? Jo, principen att fasthålla vid MT "såsom genomgående grundval utesluter ej att man hos denna överallt förutsätter en rimlig mening och återger en dylik, om än i en del fall texten, tolkad efter vanliga regler, avgjort skulle ha krävt en annan översättning". Här kan en judisk läsare omöjligt ha uppfattat versen efter ordalydelsen, alltså översätter man som man gjort. Förf. borde ha tillfogat: obekymrad om huruvida ens denna tolkning är rimlig, eller om det ges någon förklaring till det skick, vari MT nu befinner sig. Den judiske läsaren, "t. ex. på Jesu tid", som förf. tillägger strax nedanför, förmodas väl ha fattat texten på samma sätt som KB. Det har jag mycket svårt att föreställa mig. Snarare tror jag att han, om hans omdöme ej regerades av någon särskild fördom, med den kännedom han hade om språkets uttrycksmöjligheter genast insåg, att vad som här fattades var ingenting annat än just siffertalen. Och skulle talet "två" insatts med full avsikt, så är det visserligen icke uteslutet, att där bakom ligger en tankegång liknande den, som funnit sitt uttryck i KB, men att vi med vår kännedom om textens historia skulle böja oss för en på detta sätt arbetande interpolator, borde ej kunna ifrågasättas.

Det torde vara onödigt att framdraga flera exempel på korrumperade läsarter, som utan svårighet och med fullkomlig säkerhet kunna återställas. Såsom redan antydts menar jag, att detta också kunnat ske med fasthållande i övrigt vid MT såsom "genomgående grundval" för övers. Till denna grupp sluter sig en annan, där konsonanttexten själv är oskadad men genom oriktig eller tendentiös vokalisering eller accentuering kommit att ge en annan mening än den ursprungligen avsedda. Lika visst som masoreterna i sin öppna kritik av texten merendels visa sig ha tagit fel, något som också erkännes av KB:s översättare, så måste vi förutsätta, att de kunnat (eller velat) missuppfatta texten

även i sådana fall, där detta endast kommer till uttryck i punktering eller accentuering. Här bär KB själv vittnesbörd om att det icke varit möjligt att strängt genomföra den uppställda principen. Jag hänvisar för exempel härpå till den följande framställningen.

De avvikelser från MT, som bli nödvändiga på grund av dess egen beskaffenhet och de hjälpmedel vi nu äga till dess rekonstruktion, äro emellertid av den art och det omfång, att den omhandlade textprincipen måste betraktas som vetenskapligt ohållbar. Som bekant har prof. Stave i inledningen till sina "Anmärkningar till bibelkommissionens öfversättning af Gamla Testamentet", Sthlm 1906, på ett bindande sätt uppvisat det inkonsekventa i den ståndpunkt, som erkänner, att den bibelkritiska forskningen "i många fall otvivelaktigt ledt till goda resultat", men dock vägrar att låta dessa komma vår svenska bibel till godo. Jag kunde här nöja mig med att hänvisa till denna utmärkta framställning, så mycket mer som jag till de i det följande behandlade konkreta exemplen knutit en del reflexioner till klargörande av frågan om textprincipen. Då emellertid den mot den bibelkritiska forskningen avvisande hållning, som konfirmerades genom antagandet av den nya kyrkobibeln 1917, åter tagits i försvar — visserligen genom upprepande i huvudsak av de gamla argumenten — från ett håll som kan anses auktoritativt, så vill jag, delvis i anslutning till Eidem's framställning, i korthet tillfoga några allmänna synpunkter.

Sedan Eidem uppkastat frågan, huruvida man icke bör i sådana fall, då LXX:s text ger ett bestämt intryck av att vara den bättre och ursprungligare i förhållande till MT, förbättra den hebr. texten efter den grekiska, motiverar han sitt bestämt nekande svar i främsta rummet därmed, att "knappast två forskare äro ense med varandra om vad som bör ändras eller icke", anf. a., s. 78. Det må öppet sägas, att man av en docent i exegetik icke väntat en så vilseledande uppgift, därtill i ett arbete som är avsett att läsas av en bredare publik ur stånd att kontrollera densamma. Endast under en förutsättning kan denna uppgift innehålla någon sanning, näml. att "vad som bör ändras eller icke" avsåge hela mängden av ändringar som föreslagits, det må vara av huru omdömeslösa "forskare" som helst. Fattat på detta sätt bleve dock uttalandet meningslöst. Eljest är denna uppgift icke med det verkliga förhållandet överensstämmande. Det förhåller sig tvärtom så, att i fråga om tusentals ställen så godt som

fullständig enighet råder bland nutida vederhäftiga forskare. Detta faktum kan man ej undkomma genom aldrig så vältaliga utläggningar om svårigheten att "fastställa några bestämda gränser för hur långt man bör sträcka sig i att göra ingrepp i den massoretiska texten o. s. v." Om förf. i stället hade sagt, att knappast någon föreslagen ändring godtages av alla forskare, så hade en sådan uppgift troligen verkat lika förkrossande men dessutom ägt det företrädet att vara riktig. Ty lika väl som det tyvärr ges forskare, som icke draga sig för att framkomma med vilka hugskott som helst, så finns det som bekant å andra sidan sådana, som känna som sin uppgift att opponera mot allt, som icke stämmer med deras egen förutfattade mening. Men detta hindrar icke, att den gammaltestamentliga forskningen för länge sedan övervunnit den ståndpunkten, att MT obeskuren skulle kunna läggas till grund för en modern övers.

Men vi måste ha en "kyrklig" översättning, en bibel, icke en vetenskaplig, anf. a., s. 79. Efter att ha dryftat frågan om skillnaden mellan dessa båda slag av översättningar kommer Eidem till det resultatet, att den kyrkliga bör i "en överallt begriplig och fortlöpande text" återge den masoretiska texten. Så enkel är den saken. Naturligtvis är den "hänvisad till vetenskapen för att kunna utföra sitt värv, och den bör öppet och tacksamt erkänna sin stora skuld till denna. Men den kan icke värdera den vetenskapliga forskningen såsom självändamål o. s. v.", s. 81. Med några vackra ord avvisas vetenskapen. Hela det väldiga arbete, som utförts av denna vetenskap till återställande av en ursprungligare text, har i alla fall icke lämnat några spår efter sig i vår kyrkobibel. Medan en teologie studerande, som ordentligt inhämtat sin hebreiska kurs i den förberedande examen, är i stånd att med ledning av de i Kittel's edition av Vetus upptagna kritiska noterna utan svårighet beriktiga MT, så får menigheten nöja sig med en ny översättning, som reproducerar alla uppenbara fel i MT, och som företer en överallt (?) begriplig text, även där MT icke kan översättas, och en fortlöpande text, även där senare inskott i MT avbryta det ursprungliga sammanhanget, eller där grt. själv icke uppvisar något direkt sammanhang. I fråga om det mot all vetenskaplig metod stridande förfaringssättet att med sammanbindande småord söka kitta ihop olika källor, som berätta om samma sak, till en fortlöpande text, har Stave i sin ovan anförda skrift påpekat, hurusom detta i

själva verket innebär ett förnämt negligerande av samma text, som man förklarat sig skola konsekvent följa.

I förbigående vill jag anmärka, att en annan textprincip följts vid övers. av G. T:s apokryfiska böcker. Här ha t. o. m. i några fall konjekturer upptagits. "Vid Apokryferna syntes nämligen en något större frihet vara tillåtlig än vid de kanoniska skrifterna", Eidem, anf. a., s. 83. Förhållandena äro visserligen ej fullt jämförbara, men man förstår, vilken roll hänsynen till traditionen spelat i fråga om de kyrkligt viktigare kanoniska böckerna.

I vilken utsträckning den vetenskapliga forskningens resultat böra utnyttjas i en kyrkobibel, är såsom alltid i liknande fall en fråga, som måste överlämnas åt ett sundt och upplyst omdöme att avgöra. Det är givet att många enskildheter, om vilka vetenskapen för närvarande kan ha en tämligen enhällig mening, vid ytterligare prövning kunna befinnas kräva en korrigering. Man bör sålunda gå till väga med ytterligt stor försiktighet, dock utan att vara så rädd för att begå misstag, att detta verkar förlamande på hela uppgiften. Även en med åtskilliga fel behäftad övers., som utförts i trohet mot vad som uppfattats som vetenskaplig sanning, är dock att föredraga framför en än så felfri överflyttning av MT, som numera aldrig kan bli annat än en anakronism. Lyckligtvis finns tillräckligt mycket, som oemotsagt tillhör bibelforskningens säkra resultat, för att en nydaning av vårt G.T. nu skall vara möjlig utan att man behöver "antaga några vågsamma meningar in Philologicis", såsom det heter i 1773 års instruktion för bibelkommissionen (efter Eidem, anf. a., s. 63 noten).

I fråga om den yttre anordningen bör en kyrkobibel framvisa, så långt möjligt är, en begriplig och fortlöpande text. Man får därför flytta ner i noter alla sådana säkra tillägg, som avbryta sammanhanget. Endast som en utväg, som kunnat tillgripas även med den nuvarande anordningen i KB, har jag nedan föreslagit att sätta sådana tillägg inom klammer. Svårare blir det med sådana delar, som man icke med några hjälpmedel kan avvinna en mening. Där måste det bli en lucka i texten, som dock ej behöver göras alltför störande. På en diskussion av sådana praktiska frågor är det dock ej här platsen att ingå.

Om den kyrkliga översättningens uppgift är att tjäna det praktiskt religiösa livet, uppbyggelsen, Eidem, anf. a., s. 80, eller varför icke kyrkans hela liv, så är det min livliga över-

tygelse, att den tid för länge sedan är inne, då kyrkan är bäst betjänad med att det, som vetenskapligt gäller såsom sanning, också i största utsträckning meddelas församlingen genom hennes egna organ. Den skada som tillfogas kyrkan, om den uppfattningen blir gängse, att sanningen undanhålles folket, kan säkerligen bli betydande. Var har man f. ö. att söka en av de viktigaste orsakerna å ena sidan till den allmänna likgiltigheten för bibeln och å den andra till den stora splittringen mellan de kristna inbördes om icke just i den av kyrkan alltför länge omhuldade inspirationsteorien? Huru många läror byggas ej ännu i dag upp på lösryckta bibelställen, vilkas förstående i sitt sammanhang försvåras av uppfattningen om bibeln såsom en helstöpt skapelse? Det hade förvisso varit en stor uppgift att ge den nya bibelöversättningen en radikalt förändrad karaktär, som markerade brytningen med en gammal övervunnen ståndpunkt, och därmed tjäna på samma gång sanningen och kyrkan.

På en punkt, visserligen av jämförelsevis underordnad betydelse, har KB brutit med den gamla yttre anordningen, näml. i fråga om den metriska uppställningen av de poetiska partierna. Detta måste med erkännande antecknas. Bara en sådan förbättring ger nog läsaren åtskilligt att tänka på. Skada blott att utrymmet i våra bibelupplagor icke medgiver att låta denna uppställning framträda på ett tydligare och för textens läsning mindre besvärande sätt.

I detta sammanhang vill jag fästa uppmärksamheten på en annan punkt, där vi för länge sedan borde vara mogna för en reform. Det gäller namnet på Israels Gud. Om man blott en gång riktigt tänkt på, att vi ännu i dag av omedveten respekt för en gammal judisk missuppfattning ur G.T. utmönstra Jahvenamnet och ersätta det med "Herren", som därmed icke har något som helst att göra, och som vi till på köpet för att skilja det från hebr. Adonaj, "Herren", måste skriva "HERREN", så har man fått en kraftig påminnelse om traditionens makt. Dock måste man förvåna sig över att KB nu ej tagit det nödvändiga steget att åter insätta Jahve-namnet på sin plats, då det i alla fall genom läroböckerna föres ut i skolorna och snart är allmän egendom. Jag tänker att de unga skola fråga sig, varför de icke i sin bibel återfinna det namn, de lärt sig på Israels Gud. Jämför sedan härmed "Sebaot", som på ett rent mekaniskt sätt lämnas oöversatt i uttrycket "HERREN Sebaot", medan det översättes, då grt. har det utförligare "Jahve, härskarornas Gud".

Då det icke finns något som helst skäl att här uppfatta ordet som nomen proprium, bör alltså "Herren Sebaot" utan tvekan utbytas mot "härskarornas Jahve".

När man går till en detaljerad granskning av ett sammanhängande parti av KB:s övers., framträder den under en delvis ny aspekt, varjämte den svenska språkdräkten helt naturligt mera drar uppmärksamheten till sig. Man får nu ett mycket starkt intryck av de betydande avvikelser från grt., som KB uppvisar på så godt som varje rad. Men det är ofta svårt att avgöra, i vad mån dessa bero på hänsyn till den språkform, som nu blivit vår nya bibelsvenska, eller på en för KB egendomlig uppfattning av grt:s betydelse. I vissa, kanske övervägande antalet fall ha väl båda delarna medverkat. Exempel skola i det följande ges på huru KB avviker icke blott från grt. utan även från äldre översättningar och gängse uppfattning, utan att man kan finna någon verklig grund därtill. Jag har mer än en gång haft anledning att tänka på, vilket arbete det måste ha kostat att skapa något så i sitt slag enastående, då grt. ligger enkel och klar och alla av mig rådfrågade översättningar och kommentarer fullständigt överensstämma. Det är säkert förenat med icke så ringa fara att företaga en så grundlig omstuvning av de språkliga uttrycken som här ofta skett, då meningen därigenom lätteligen också kan något förändras. Jag har helt naturligt ej kunnat ingå på de ställen, som endast belysa den här framhållna allmänna iakttagelsen, men jag hoppas, att dess riktighet skall stödjas av åtskilliga ställen, som behandlats av annan anledning.

Min ställning till den nya bibelsvenskan har jag ej ansett det vara min uppgift att närmare motivera. Den torde framgå av det nyss anförda. Det må bero på att jag påverkas av grt. själv, men jag finner KB:s svenska framför allt så onödigt omständlig och förflackad, när jag kommer från den enkla och värdiga stilen i grt. Det är naturligtvis icke min mening, att hebreiskans stil skulle efterbildas för att man skall få en god bibelsvenska, men nog är den ett föredöme i enkelhet, och varför skulle detta föredöme ej duga nu, såsom det gjort förut? Jämför man språket hos KB med det som BK 78 bjuder, så måste jag ge det senare ett obetingat företräde, liksom det är min bestämda uppfattning, att denna provöversättning såsom helhet står högre än KB. Inte för att ett enstaka exempel något bevisar, men nog står den beryktade tolkningen av Satans ord till Jahve Job 2,4: "allt vad man äger giver man ju för

att själv slippa undan" såsom ett talande vittnesbörd om arten av den nydaning, som KB låtit vår bibelsvenska undergå. Orden lyda hos BK 78 i fullständig överensstämmelse med grt.: "och allt hvad en man hafver gifver han för sitt lif". Att en sådan vulgarisering skulle krävas av vårt eget språks utveckling förefaller mig alldeles ofattligt.

Exemplet ger anledning att i förbigående påminna om att också namnet "Satan" så när försvunnit ur vårt G.T. Det kvarstår endast på ett ställe, 1 Krön. 21,1, och detta av det skäl, att det hebr. ordet här saknar artikel, något som dock i detta fall är utan all betydelse. Till förmån för dess översättande kan ju anföras, att dess ursprungliga betydelse som appellativum "åklagaren", eg. "motståndaren", knappast förbleknat genom dess användning som egennamn. Så mycket mera inkonsekvent ter sig emellertid då det ovan påtalade bibehållandet av "Sebaot" som nomen proprium.

För min granskning har jag valt Jesajas bok såväl på grund av dess betydelse i och för sig som också därför, att den innehåller texter från vidt skilda tider, vilket för en uppgift som denna icke är utan betydelse. Här framläggas närmast kapp. 1—7. Som redan nämnt har jag förbigått mycket av det, som kunde önskas annorlunda, men det oaktat torde det förefalla mången, som om jag fäst alltför mycket vikt vid småsaker. Min avsikt har emellertid varit att särskilt i början någorlunda fullständigt upptaga de anmärkningar, som enligt min mening kunna riktas mot KB såsom övers. Därvid ha sålunda även i och för sig mindre viktiga saker måst tagas med.

Jag hoppas att min granskning skall ge vid handen, att KB verkligen icke motsvarar de krav, som på den gammaltestamentliga forskningens nuvarande ståndpunkt måste ställas på en bibelöversättning. Om blott de resultat, om vilka de mest besinningsfulla bland forskarna äro eniga, fått komma övers. till godo, så hade vår kyrkobibel framträdt som en ny skapelse även från innehållets synpunkt. Nu har den oriktiga textprincipen förlamat arbetet, som i stället så mycket ivrigare riktats på den språkliga nydaningen. Så länge en ny textprincip för G.T. ej lyckas göra sig gällande, är det onödigt att söka förbättra vår kyrkobibel ytterligare, då den nuvarande i fråga om den svenska språkdräkten dess värre torde ha utsikter att stå sig ännu under en lång tidrymd.

———

KAP. I.

V. 1. "Detta är Jesajas, Amos' sons, syner, vad han skådade angående Juda och Jerusalem", hebr. חזון י"ב בן א"ו אשר חזה *ḥ^{a}zōn i^{e}ša'jahu bæn-'āmōṣ '^{a}šær ḥāzā.* Denna ingalunda vackra översättning har till närmaste föregångare BK 04: "Detta är Jesajas, Amos' sons, syner, de som han skådade", medan BK 78 har ordagrant: "Esaias, Amoz' sons, syn, hvilken han såg".

Svårigheten ligger här i sing. חזון *ḥ^{a}zōn,* som i den nuvarande överskriften tydligen refererar sig till flera syner (om så ursprungligen varit förhållandet är ovisst). BUHL översätter "profetia (som uppenbarades för honom)", ett ord som kan innefatta flera enskilda uppenbarelser. På grund av denna svårighet låter pluralformen "syner" väl försvara sig. Däremot är det förklarande "vad" icke blott stötande utan saknar också varje motsvarighet i grt. Det torde ha tillkommit så, att medan man år 1904 kunde säga "skåda en syn", ansågs ett sådant uttryck senare mindre lämpligt. Det kunde emellertid ha undvikits genom en fullt korrekt översättning. Här föreligger nämligen ett exempel på den i alla semitiska språk vanliga figuren *paronomasi,* som skänkt oss det ännu kvarstående uttrycket "döden dö", men vars efterbildande i vårt språk i allmänhet måste anses oriktigt; jfr t. ex. Gen. 27,34 ויצעק צעקה גדלה *uaiiiṣ'aq ṣ^e'āqā g^{e}đōlā,* eg. "då skrek han ett stort skrik" = "brast han ut i högljudd klagan" KB. Så heter "skåda en syn" på svenska helt enkelt "ha en syn." I detta fall skulle väl dock även vi kunna säga: "se en syn"; alltså "Jesajas, Amos' sons, syner, som han hade (såg) angående Juda o. s. v." Det inledande "detta är" är onödigt.

V. 3. "Men Israel känner intet, mitt folk förstår intet." Grt. har här endast negationen "icke", sålunda intet utsatt objekt. Det första verbet ידע *iāda'* står också i den första versraden: "En oxe känner sin ägare och en åsna sin herres krubba." Så kommer antitesen: "Men Israel känner icke", näml. sin herre; Israel förstår icke vad de oskäliga djuren förstå. På vardag-

ligare språk skulle det heta: "men så gör icke Israel, så mycket förstånd har icke mitt folk"; jfr G.Ö. "men Israel känner det intet, och mitt folk förstår det intet", där sålunda meningen är riktigare uttryckt. Enligt KB:s övers. får objektet till "känner icke", "förstår icke" en vidare omfattning. Detta torde emellertid svårligen kunna undvikas, om man vill komma den yttre formen i grt. så nära som möjligt.

V. 4. "Ve dig, du syndiga släkte o. s. v." I MT är släktet icke tilltalat, såsom framgår av fortsättningen עזבו את י *ʿāzᵉbū ʾæt-ịahụǣ* "de hava övergivit Jahve o. s. v.". V. 5 övergår texten emellertid till 2 pers.: "Var skall man mer slå eder, då I så fortgån i avfällighet?"

Det är säkerligen i harmoniseringens intresse, som översättarna vidtagit denna ändring, då hänsynen till LXX:s text enligt deras principer ej kan ha varit bestämmande. Här står nu redan v. 4 2 pers.: ἐγκατελίπατε τὸν κύριον, vilket sålunda överensstämmer med KB:s "som haven övergivit Herren". Nu kan, såsom Duhm påpekar, genom en vanlig förväxling av bokstäverna ו och י עזבו *ʿāzᵉbū* och det följande נאצו *niʾᵃṣu* ha uppkommit ur (participformerna) עֹזבי *ʿōzᵉbē* och נֹאצי *noʾᵃṣē*, i vilket fall överensstämmelse uppnås mellan grt. och LXX.

Härigenom möjliggöres också en säkrare uppfattning beträffande slutorden i denna vers נזרו אחור *nāzorū ʾāḥōr* "de hava vikit bort". Då dessa ord ej passa i rytmen och dessutom saknas hos LXX, äro de uppenbarligen senare tillagda. Man kan nu med ganska stor visshet antaga, att de tillkommit först efter förvanskningen av participformerna, då sålunda verbets ställning i 3 pers. perf. var given. I KB:s övers.: "och vikit bort ifrån honom" sakna de båda sista orden motsvarighet i hebr. och borde på grund av textens beskaffenhet ej ha tillfogats; jfr BK 78 "och vikit tillbaka".

I fråga om detta tillägg liksom en mängd andra dylika ha översättarna säkerligen varit på det klara med deras karaktär av randanmärkningar, som vid avskrivning inkommit i själva texten. Någon skada skulle nog ej ha vållats, om sådana tillägg, åtminstone de om vilka större enhällighet råder, satts inom klammer, ett förfaringssätt som ju användes i N.T. för de större partierna Mark. 16,9–20 och Joh. 7,53–8,11. Visserligen kunna dessa stycken ej jämställas med tilläggen i G.T., men härom kunde ju läsaren underrättas i "Ordförklaringar och sakupplysningar".

I, 6. “Ifrån fotbladet ända upp till huvudet finnes intet helt.“ Grt. har här ytterligare בו *bo* “på den“, näml. kroppen. Att i övers. utesluta detta ord kan visserligen synas vara en tämligen oviktig sak, särskilt då en vinst i språkligt hänseende därigenom ernås. Så alldeles betydelselöst torde det dock ej vara, för så vidt någon möjlighet erbjuder sig att låta Jesajas egen stil framträda. Han nämner ej “kroppen“ uttryckligen men har den tydligen i tankarna. G.Ö. har "är der intet helt uppå", och BK 78 ville ej heller utelämna det hebr. ordet men översätter “på dem“. Någon invändning mot en övers. “finnes där intet helt“, varigenom det uteslutna בו *bo* kommer till sin rätt, kan väl knappast göras.

“Blott sårmärken och blånader och friska sår.“ Att med bestämdhet angiva betydelsen av de motsvarande hebr. orden kan här liksom ofta vid uppräkningar vara förenat med större eller mindre svårighet. Men att פשע *pæsaʿ* skulle betyda “sårmärke“, alltså “ärr“, finnes ingen anledning att antaga. KB översätter detta ord alltid med “sår“ (utom Ords. 27,6 “slag“), och valet av ett nytt ord här synes bero på synonymbrist, då även מכה *makkā* betyder “sår“ och översättes så. Men “sårmärke“ är dock något helt annat än “sår“ och kan sålunda ej försvaras. Bättre är då att välja ett annat ord för מכה *makkā*, eg. “slag“, t. ex. “hugg“, även om uttrycket “friska hugg“ i svenskan ej skulle höra till de bästa. BK 78 har “friska slag“.

V. 7. “En ödeläggelse är det, såsom där främlingar hava omstörtat allt“, hebr. ושממה כמהפכת זרים *uš^emāmā k^emahpekat zārīm*. Om också den svenska övers. något mildrar det intryck grt. ger (så är “allt“ tillagt), framträder dock det orimliga förhållandet, att den förut omtalade ödeläggelsen av främlingar jämföres med en ödeläggelse av främlingar. Så kan ingen god författare, allra minst Jesaja, uttrycka sig.

Nu förhåller det sig ju så, att det ord som betyder “omstörtande“ eljest endast förekommer i sammanställningen כמהפכת סדם ועמרה *k^emahpekat s^edom uaʿ^amorā* “såsom omstörtandet av Sodom och Gomorra“ (eller med אלהים *ʾ^ælohīm* som subjekt efter כמהפכת *k^emahpekat*), och även konservativa forskare erkänna, att זרים *zārīm* här är en förvanskning av סדם *s^edom*, som kunde ha tillkommit därigenom, att en avskrivare hade det föregående זרים *zārīm* i tankarna. Men härtill kommer ytterligare, att de tre orden ej gärna låta infoga sig i rytmen och sålunda med

stor sannolikhet äro en randanteckning, som hör till ordet שְׁמָמָה *š^e^māmā* "ödemark" i versens början, och i detta sammanhang betyda "en ödemark såsom då Sodom omstörtades". I så fall blir också förvanskningen av סְדֹם *s^e^dom* förklarlig genom det naturliga förhållandet, att sådana randanmärkningar på grund av det knappa utrymmet ofta blevo svårlästa eller rent av oläsliga; jfr DUHM till v. 4 b.

Man har här ett exempel, som förträffligt belyser faran av att principiellt avvisa varje ändring av MT, den må vara än så berättigad. Vinsten för övers. av textändringen är i detta fall uppenbar. Det är visserligen här fråga om en konjektur utan stöd i varianter eller gamla översättningar. Felet är alltså mycket gammalt. Men ändringen har, såsom vi sett, ett icke mindre betydande stöd i MT själv, som icke känner till någon annan användning än den ovan omtalade av det ord, som därmed givit oss klaven till felets upptäckande.

V. 9. "Om HERREN Sebaot icke hade lämnat en liten återstod kvar åt oss." Mot "liten" svarar hebr. כִּמְעָט *kim'āṭ*, som enligt masoreternas accentuering slutar första halvversen. Det ges emellertid intet exempel på att detta ord kan stå som apposition till ett föregående nomen, här "återstod". Däremot passar det förträffligt till att inleda eftersatsen, då det får betydelsen "föga fattades", "nästan", jfr t. ex. Ps. 81,15. Då det vidare även i metriskt hänseende hör dit, är det uppenbart, att den distinktiva accenten placerats på orätt plats. Sålunda bör "liten" utgå och det följande översättas: "då vore vi hart när såsom Sodom". Ordet saknas f. ö. i LXX och kan möjligen vara senare tillagt.

V. 10. "Lyssna till vår Guds lag." Då תּוֹרָה *tōrā* här och på många andra ställen icke har den speciella betydelsen "lag", vilket tydligt framgår av det följande, utan den mera allmänna "undervisning", "lära", hade det varit lämpligt att för dessa ställen välja ett annat ord, såsom BUHL i allmänhet gör, t. ex. 2,3 "Aabenbaring", 8,16 "Læren".

V. 12 f. Dessa verser erbjuda icke ringa svårigheter, bl. a. i rytmiskt hänseende, på vilka jag här icke kan närmare ingå. Jag anmärker blott, att de i KB med det föregående förenade orden v. 12: "att mina förgårdar trampas ned" knappast kunna höra dit, dels av metriska skäl (det andra ledet blir för långt), dels också därför att זֹאת *zōt* "detta" (= "det" i KB:s "Vem begär då av eder det") naturligast syftar tillbaka på de v. 11

nämnda offren. Också har LXX i motsats till vår nuvarande hebr. text fört dessa ord till följande vers: πατεῖν τὴν αὐλήν μου (13) οὐ προσθήσεσθε. Så får man en god mening: "trampen ej vidare ned mina förgårdar!" För en sådan förbättring av texten kan ej den traditionella versindelningen få stå hindrande i vägen. I det följande הביא מנחת שוא *hābī minḥaṯ-šāu̯* skiljer LXX de båda sista orden: ἐὰν φέρητε σεμίδαλιν, μάταιον. Så synes mig även här en bättre mening framkomma. Till svårigheterna hör också betydelsen av קטרת *qᵉṭoræṯ* och dess förhållande till omgivande ord; jfr nedan. Då detta ställe är av stor betydelse för en rätt uppfattning av Jesajas religiösa åskådning, är det här särskilt viktigt att söka få en klar föreställning om den ursprungliga texten, vars mening tydligen förvanskats genom tudelning av sammanhörande led; jfr vidare Duhm's och Marti's kommentarer.

KB:s övers. v. 12: "När I kommen för att träda fram inför mitt ansikte" vilar på den masoretiska punkteringen av inf. לֵרָאוֹת *lērā'ōṯ*, till vilken hör objektet פני *pānāi̯* "mitt ansikte". Att denna punktering (såsom inf. Nif.) är oriktig, ja omöjlig och beror på en senare tids teologiska åskådning, för vilken uttrycket "att se Guds ansikte" var stötande, är väl nu erkänt av de flesta vederhäftiga forskare; jfr bl. a. Buhl t. st. Den ursprungliga läsarten inf. Qal לִרְאוֹת *lir'ōṯ* hade utan fara kunnat meddelas nutida läsare. Det bör alltså heta: "När I kommen för att se mitt ansikte, vem begär då detta av eder?" (jfr ovan).

V. 13 bygger övers. "ångan av dem", näml. av spisoffren, på den ingalunda säkra betydelsen "offerrök" hos קטרת *qᵉṭoræṯ* (BK 78 har "rökoffer"), men av vilken anledning ersättes detta ord med "ångan av dem"? Offret eller en del därav brännes ju, men därvid uppstår icke "ånga" i vanlig mening. Om icke "offerrök" anses lämpligt, hade t. ex. "lukt" varit att föredraga.

I, 15. "Ja, huru I än uträcken edra händer", hebr. ובפרשכם כפיכם *ubᵉfāriśkæm kappēkæm*, alltså "Och när I uträcken". Då det här kommer ett nytt moment, näml. frågan om bönen, passar icke det inledande "ja", ett ord som flitigt användes i KB, även när det är alldeles omotiverat (däremot vore det på sin plats i början av det andra ledet: "ja, om I än mycket bedjen"). I konstruktionen ligger vidare icke något "huru — än", som bör utgå såsom oriktigt och även för den svenska språkdräkten onödigt.

V. 18. Mellan de tvenne skilda tolkningar, som här framställts, den ena representerad av G.Ö.: "Om edra ſynder än wore blodröda, ſå ſkola de dock warda ſnöhwita o. ſ. v." och den andra, som i eftersatserna ser en harmsen fråga eller en ironisk uppmaning (så bl. a. Buhl, Stave, Duhm, Marti), intar KB en slags mellanställning med övers. "så kunna de bliva snövita". Härtill må endast till tjänst för den i grundspråket mindre bevandrade fogas den upplysningen, att verbet "kunna" i ett dylikt fall icke uttryckes i hebr. men dock ofta bör tillfogas i den svenska övers. På de olika tolkningarna kan jag här ej närmare inga.

Vad beträffar övers. "blodröda", så G.Ö., för hebr. כשנים *kaššānīm,* eg. "såsom karmosin", talar naturligtvis gammal tradition för dess bibehållande, men då nu i andra ledet "scharlakan" införts i st. f. G.Ö:s "roſenfärga" och därmed ett åtminstone ungefärligt återgivande av det hebr. ordet avses i motsats till det första ledets "blodröda", som ju endast ger uttryck åt den hos oss vanligaste liknelsen för "riktigt röd", så borde kanske steget tagits fullt ut, t. o. m. trots den verkningsfulla motsatsen "blodröda" — "snövita" (det senare borde då utbytas mot "vita såsom snö"). I de vetenskapliga översättningarna användes nu allmänt "scharlakan" i det första ledet och "purpur" i det andra (det sistnämnda har också BK 78). Lika bra kunde man kanske bibehålla "karmosin" såsom vackrare än "scharlakan", även om det såsom färgnamn icke är så vanligt; alltså: "Om edra synder än äro såsom karmosin — — —, och om de äro röda såsom purpur — — —".

Jag föreställer mig, att det kan intressera även den olärde bibelläsaren, att de gamla israeliterna här icke, såsom för oss faller så naturligt, jämförde de "röda" synderna med "blod". Om man bibehåller "blodröda" (givetvis med "röda såsom purpur" i andra ledet), kunde den ursprungliga betydelsen omnämnas i en not. Slutligen kan jag ej underlåta att påpeka en småsak. Nog är det väl att tilltro läsaren bra litet fantasi, då man mot G.Ö. och BK 78 anser sig behöva till "såsom ull" foga bestämningen "vit", ett ord som naturligtvis saknas i grt.

V. 19 f. "Om I ären villiga att höra", hebr. אם תאבו ושמעתם *'im-tōbū ūšᵉma'tæm.* Genom denna övers., som i och för sig icke är oriktig, förstöres dock parallellismen med det motsvarande ledet v. 20, som innehåller antitesen: "Men ären I ovilliga och gensträviga". Den fullständiga likformigheten i de båda ledens byggnad förfelade helt säkert icke sin verkan på den israelitiske

åhöraren eller läsaren. Om man ej vill följa BK 78: “Om I ären villige och hören“, så passar det mot G.Ö:s “ohörsamme“ v. 20 svarande “hörsamma“ förträffligt, sålunda “Om I ären villiga och hörsamma“.

Tyvärr har även parallellismen mellan de senare leden förvanskats, men detta har skett redan i MT, där man nu läser חרב תאכלו *ḥæræb* *t*^{e}*ʾukk*^{e}*lū* med en högst onaturlig form av verbet, som knappast kan översättas (KB har “skolen I förtäras av svärd“). Den naturliga läsningen är תֹּאכְלוּ *tōkelū* liksom i v. 19, alltså “I skolen äta svärdet“. Härom skulle icke den minsta tvekan råda, om ordet endast förelåge opunkterat. Till ett sådant uttryck finnas flera paralleller, bl. a. i det arabiska folkspråket i Palestina, så *ʾakal ḍarbi* “äta ett slag“, *ʾakal ʿaṣa* “äta en käpp“, d. v. s. “få smaka käppen“. Närmast det hebr. uttrycket kommer just övers. “smaka“ i båda verserna, vilka alltså skulle lyda: “Om I ären villiga och hörsamma, skolen I få smaka landets goda. Men ären I ovilliga och genströviga, skolen I få smaka svärdet.“

Anledningen till den ändrade punkteringen är troligen att söka däri, att uttrycket “äta svärdet“ med tiden kommit att tillhöra det mera vulgära språket, och att man menade sig lyfta upp det på ett högre plan genom ett annat uttal av konsonantstommen. I motsats till Duhm, som motiverar läsningen תאכלו *tōkelū* med hänvisningen till en talares och diktares rätt att använda en bild, som ej förekommer alla dagar, tror jag alltså, att bilden snarare förefallit en senare tid alltför alldaglig. Huru än härmed må förhålla sig, måste den nuvarande punkteringen anses felaktig och den ursprungliga läsningen given. Några betänkligheter mot att låta denna, den närmast till hands liggande läsningen av konsonanttexten komma till sin rätt i vår kyrkobibel borde knappast behöva inställa sig. Man lär väl ej heller kunna hävda en principiell skillnad mellan att i ett fall som detta avvika från den masoretiska vokalisationen och att föredraga *ketib* framför *qerē*. KB följer som bekant i allmänhet den förra läsarten.

I, 21. “Men nu bo där mördare.“ Orden äro metriskt överskjutande och passa mindre väl i sammanhanget. Om deras karaktär av senare tillägg äro både Buhl och Marti eniga med Duhm. Klammer hade sålunda här varit på sin plats.

V. 25. Denna vers företer svårigheter i både metriskt och

språkligt hänseende. Av övers. framgår att ett led saknas, till vars återställande jag här nedan lämnar ett litet bidrag. En rimlig mening synes framkomma genom KB:s översättning av verbformen אצרף *`æṣrof* med "(jag vill) bortrensa", näml. ditt slagg, men denna betydelse kan verbet sannolikt icke ha. Det betyder blott "rena", "luttra" (metaller), varvid "lutsalt", hebr. בר *bor*, kommer till användning. En ordagrann övers. blir sålunda: "och jag vill rena ditt slagg såsom med lutsalt", en mening vars ohållbarhet ligger i öppen dag. Man luttrar icke slagg (DUHM) och man luttrar icke "såsom med lutsalt" utan med lutsalt. KB:s översättare ha alltså här tillgripit en nödfallsutväg, dock utan att lyckas undgå alla svårigheter.

De metriska svårigheterna skulle avlägsnas, om man finge antaga, att ett verb utfallit framför סיגיך *sīgāīk* "ditt slagg". Då sluppe man också detta ord som objekt till אצרף *`æṣrof*, vartill det icke passar. Nu har verkligen LXX, ehuru dess text snarare är en förklarande parafras än en översättning, på detta ställe ett verb, ἀπολέσω, som korresponderar med det följande ἀφελῶ = hebr. ואסירה *u^eāsīrā* "och jag vill skaffa bort". Om man sedan följer DUHM, som ändrar uppdelningen av de båda orden כבר ואצרף till בר ואצרפך *u^e`æṣr^efek bor*, vilket ger en förträfflig mening: "och jag vill luttra dig med lutsalt" (möjligen bör man läsa בבר *babbor*), så skulle man få en rytmiskt oklanderlig vers av ungefär följande lydelse: "jag vill vända min hand emot dig och rena dig med lutsalt; jag vill avlägsna ditt slagg och skaffa bort all din oädla malm". Här har ordet "avlägsna" förslagsvis insatts på den plats, där LXX har ἀπολέσω. På en sådan lösning synes märkvärdigt nog ingen av de ovan (v. 21) nämnda forskarna ha tänkt. Jfr vidare "Tillägg till I, 25" s. 223.

V. 26. Slutorden "en trogen stad" äro desamma, som förekomma i början av v. 21, där KB emellertid tillfogar artikeln: "den trogna staden". Då vv. 21—26 tydligen utgöra en liten dikt för sig, får upptagandet av dessa ord i dess slut en estetisk verkan, som icke bör försvagas genom någon olikhet i återgivandet; alltså även här "d e n t r o g n a s t a d e n".

V. 27. "Sion skall genom rätt bliva förlossad" liksom G.Ö. "— — — förlöšʒad warda". Att Sion behandlas såsom realgenus överensstämmer knappast med nutida svenskt språkbruk. Med denna konstruktion blir det ett personnamn, men såsom ett sådant kan det ju ej uppfattas, även om stadens (ursprungligen

borgens) invånare här avses. Det bör alltså heta "bliva förlossat", eller varför icke såsom BK 78 "förlossas"?

I, 29. "Ja, de skola komma på skam med de terebinter som voro eder fröjd; och I skolen få blygas över de lustgårdar som I haden så kära." I motsats till v. 4 ha KB:s översättare här ej vågat sig på en harmonisering mellan de olika personerna i de hebr. verbformerna. Fullständig enighet är visserligen icke rådande mellan forskarna angående vilken person är den ursprungliga, men att endast den ena kan vara riktig är i och för sig klart och framgår ytterligare av parallellismen (jfr även v. 30), varför det också är allmänt erkänt.

Nu är det ingalunda omöjligt att tillfredsställande förklara denna växling av person. Denna vers och de båda följande ha icke ursprungligen hört tillsammans med det närmast föregående. När nu samlaren av sådana utsagor, som tillskrevos profeten Jesaja, satte de här ifrågavarande bredvid varandra och märkte, att den senare hade tilltalsform i motsats till den föregående, så ansåg han sig på lämpligaste sätt foga dem tillsammans genom att ändra det första verbet i den senare utsagan till 3 pers. Frågan är nu, om man skall söka återgiva Jesajas ord i deras ursprungliga form genom att läsa 2 pers. תֵּבֹשׁוּ *tēbōšū* "I skolen komma på skam", en läsart som f. ö. tre handskrifter uppvisa, jfr Kittel, eller godkänna den senare samlarens ändring och därmed avstå från en rimlig översättning. Valet borde ej vara svårt. Även den andra möjligheten, nämligen att bibehålla יֵבֹשׁוּ *jēbōšū* i 3 pers. och med stöd av LXX rätta alla de följande verben därefter, vore, huru föga sannolik den enligt min uppfattning än är, att föredraga framför en meningslös reproduktion av den misshandlade MT.

I fråga om användningen av det gamla ordet "lustgård" i här föreliggande betydelse undrar jag, om det ej vore på tiden, att det utbyttes mot det synnerligen passande ordet "lund", som för svenska läsare knappast skulle behöva närmare utläggas under "Ordförklaringar och sakupplysningar". Det förtjänar kanske påpekas, att "lustgård" i betydelse av paradiset, hebr. גַּן *gan*, har maskulin form, medan här femininformen גַּנָּה *gannā* användes.

V. 31. "Och de väldige skola varda såsom blår, och deras verk såsom en gnista, och de skola tillsammans brinna, och ingen skall kunna släcka." Denna vackra och till sin betydelse fullt klara vers har tyvärr förvanskats i KB. Därigenom att הֶחָסֹן *heḥāsōn* "den starke" återgives med pluralformen "de väl-

dige“, blir meningen i det följande “och de skola tillsammans brinna“ oklar, då det ej tydligt framgår, att det är den starke och hans verk, som skola brinna tillsammans. Den hebr. texten har här till yttermera visso שניהם *šᵉnêhæm* “de båda“, som sålunda utelämnats i övers. “Der Starke wird mit seinem Werk und durch es zu Grunde gehen“ (DUHM). I slutorden “och ingen skall kunna släcka“ ger det tillagda “kunna“ lätt den föreställningen, att de väldige eller någon annan skulle vilja släcka men ej förmå det. Det hebr. uttrycket ואין מכבה *wᵉʼên mᵉkabbæ* betyder ju “och ingen finnes som släcker“, “utan att någon släcker“; jfr DUHM: “die Menschen „verbrennen“ durch ihr Unrecht und haben keinen Gott, der den Brand löscht“.

När man så går till BK 78 och där finner följande övers.: “Och den mägtige skall blifva till blår och hans verk till gnista, och de skola båda tillsammans brinna, utan att någon är som släcker“ — så har man svårt att fatta, i vilket avseende KB gent emot denna skulle bjuda något bättre.

KAP. II.

V. 1. “Detta är vad Jesaja, Amos' son, skådade“, hebr. הדבר אשר חזה י׳ בן א׳ *haddābār ʼᵃšær ḥāzā jᵉšaʻjāhū bæn-ʻāmōs*. Att döma av övers. har det första ordet tagits i den ofta förekommande betydelsen “sak“. Men otvivelaktigt är denna betydelse här ej den riktiga. Man får finna sig i att det på hebr. står: “det ord som Jesaja skådade“ och sedan söka återgiva det med ett lämpligt svenskt uttryck. Profetens uppenbarelse beskrives såsom en syn, jfr 1,1, och i denna mottager han här ett “ord“. Det är en känd sak, att visioner ofta äro förbundna med auditioner, men även i detta fall tala också vi vanligen blott om visioner. BUHL översätter: “Det Ord, som aabenbaredes J.“ Bibehåller man föreställningen “syn“, så kan man översätta: “Det ord, som i en syn kom till Jesaja, Amos' son, angående Juda och Jerusalem“. Denna mening kan på hebr. också uttryckas på samma sätt som i svenskan, jfr Gen. 15,1. En god övers. är också MYRBERGS: “Det ord, som Esaias, Amos' son, förnam om J. och J.“

V. 2. “Det berg där HERRENS hus är skall stå där fast grundat och vara det yppersta ibland bergen.“ Mot de sista orden fr. o. m. “och“ svarar i hebr. בראש ההרים *bᵉrōš hæhārîm*

"på bergens huvud", d. v. s. deras "topp" (något annat ord för toppen på ett berg förekommer icke), varefter följer "och upphöjt över kullarna" eller enl. KB "över andra höjder".

Även om man antar, att prepositionen ב b^e står i betydelsen "såsom", vilket i och för sig är högst onaturligt (jfr fortsättningen), och man sålunda kunde få fram en mening: "såsom det yppersta ibland bergen", bör givetvis detta icke förändras till: "och vara det yppersta ibland bergen". Särskilt då man har framför sig en osäker text, är den största försiktighet av nöden. Nu saknar LXX både till Jesaja och till motsvarande ställe hos Mika, där som bekant samma text som här vv. 2—4 nästan ordagrant återfinnes i kap. 4,1—3, ordet בית *bēt* "hus" och har sålunda endast "Jahves berg", men i stället står i den grekiska texten till Jesaja framför "på bergens topp" καὶ ὁ οἶκος τοῦ θεοῦ, alltså "Jahves berg skall stå fast grundat och Guds hus på bergens topp". Oaktat LXX:s text får ett viktigt stöd genom sin överensstämmelse med v. 3: "Upp, låt oss draga åstad till Herrens berg, upp till Jakobs Guds hus", är dess företräde framför MT dock ingalunda så uppenbart, att den bör läggas till grund för övers. i en kyrkobibel. Men även MT låter översätta sig på ett noggrannare sätt än som skett i KB; jfr Buhl, som visserliger följer LXX: "paa Bjergenes Tinder" (så även Stave "på bergens toppar") och G.Ö. "högre än all berg". Det tillhör sedan en förklarande utläggning att ange, vad som kan ligga i orden att tempelberget skall stå fast grundat "på bergens topp".

II, 3. I de nyss anförda orden: "Upp, låt oss draga åstad till Herrens berg, upp till Jakobs Guds hus" har man ett av de ständigt återkommande fall, då den närmast till hands liggande och vanligen också genom G.Ö. hävdvunna övers. av oförklarliga skäl utbytts mot en ny, visserligen på det hela taget likabetydande, men dock ofta mindre korrekt och, så vidt jag förstår, ingalunda stilistiskt bättre övers. Här heter det ordagrant: "Kom, låt oss gå upp till Jahves berg, till Jakobs Guds hus", jfr G. Ö. "Kommer, och låter oss gå upp o. s. v.". Medan v. 5. det såsom interjektion brukade לכו $l^e k\bar{u}$ tillsammans med det följande verbet återges: "kommen, låtom oss vandra", står här: "upp, låt oss draga åstad", trots det att "upp" kommer igen i sista ledet i annan mening. Även med hänsyn till det närmast föregående: "ja, många folk skola gå åstad och skola säga" (varför "skola" säga? Det motsvarande hebr. ואמרו $u^e\bar{a}m^e r\bar{u}$

anses f. ö. allmänt vara ett senare tillägg) hade "gå upp" eller "draga upp" varit att föredraga. Härtill kommer att just det höga läget hos Jahves berg är ämnet för vers 2. Den, som betraktar dylika saker såsom betydelselösa, ber jag dock betänka, vilket besvär det vallat översättarna att i dessa otaliga fall stuva om den naturliga översättningen — till intet eller omtvistat gagn.

V. 6. Den här ganska korrumperade texten har i KB fått en tolkning, som väl kunde motivera en beskyllning mot översättarna för att ha följt en genom konjekturer förbättrad text, om man ej visste, att det strede mot deras principer att avvika från MT. De vägar, på vilka de kommit till sin övers., ha nämligen ledt till ungefär samma resultat som den konjekturalkritiska metoden.

"Därför att de äro fulla av Österlandets väsende", hebr. כי מלאו מקדם *kī mālᵉʾū miqqædæm*. Det sista ordet, som betyder "öster", "Österlandet", har förmodligen interpreterats till "Österlandets väsende", vilket skulle innebära, att verbet מלא *mālē* här konstruerats med prep. מן *min* i betydelsen "vara full av". En sådan konstruktion får man emellertid icke räkna med, då verb med denna betydelse i alla semitiska språk styra ackusativus; något undantag från denna regel för מלא *mālē* finnes icke heller i hebr. Man kunde nu möjligen tänka sig, att מן *min* stode i partitiv betydelse, men det passar här uppenbarligen icke. Alltså betyder מקדם *miqqædæm* "från öster", och objektet till det föregående verbet är utfallet. (Under denna förutsättning antager Marti, att prepositionen kan ha haft komparativ betydelse: "sie sind mit Wahrsagerei — — — mehr durchsetzt als der Osten"). Det antages nu allmänt, att detta varit ett ord av stammen קסם, som annorstädes förekommer tillsammans med ענן, jfr här ועננים *ueʿōnᵉnīm,* då man också finge söka anledningen till ordets bortfallande i dess likhet med קדם eller מקדם, som gjorde att det lätt kunde överhoppas vid avskrivningen. Med detta objekt låter sig sedan det följande ועננים *ueʿōnᵉnīm* helt naturligt förenas, medan det i KB behandlas såsom en ny sats: "och öva teckentyderi (såsom filistéerna)". Man skulle sålunda få följande övers.: "därför att de äro fulla av spådomskonster från Österlandet och av teckentydare såsom filistéerna". Buhl har för det konjicierade ordet "Trolddom" och för עננים *ʿōnᵉnīm* "Spaadomskunster", så också Stave.

"Ja, med främlingar förbinda de sig", hebr. ובילדי נכרים ישפיקו

ub^ejaldē nåkrīm jaśpīqū. KB har här i motsats till LXX uppfattat verbet såsom hörande till den stam, som vanligen skrives ספק "slå", särskilt "slå ihop händerna". Över betydelsen "giva handslag" kommer man så till "ingå en överenskommelse", "avsluta en affär" eller mera allmänt "förbinda sig med". Med den egentliga betydelsen "slå" passar ej "i främlingars barn", varför en ändring av ובילדי *ub^ejaldē* till ובידי *ūbīdē* ligger nära till hands och även antagits av flera forskare, sålunda ordagrant "slå till i händerna på främlingar", jfr Stave "och främmande ge de handslag". Då KB utelämnar "barn", tänker man sig ju, att översättarna godtagit denna emendation; jfr BK 04 "och med barn av främmande folk förbinda de sig". Nu får man väl antaga, att de utelämnat "barn" såsom överflödigt och för resten blundat för svårigheten med prep. ב *b^e*.

II, 8. "Och sina egna händers verk tillbedja de." I grt. saknas "och", en omständighet som tyder på att de följande orden icke bilda andra ledet i versraden. Efter Duhm antaga också flera forskare, bland dem Buhl och Stave, att på denna plats ursprungligen stått en mot de föregående versradernas andra led svarande sats. Efter "deras land är ock fullt av avgudar" skulle alltså följa: "och på deras gudabilder är ingen ände". Då redan de nu förefintliga tre leden i versen väcka misstanken, att något bortfallit, hade det varit riktigast att icke söka försvaga detta intryck genom att tillfoga den för svenskan betydelselösa konjunktionen.

V. 9. "Därför bliva människorna nedböjda och männen ödmjukade." Grt. har de båda verben i den konsekutiva formen av imperf., och den texttrogna övers. vore sålunda: "då blevo människorna nedböjda o. s. v." KB:s övers. förklaras emellertid genom den synnerligen oklara kompositionen hos det eller de stycken, som omfatta vv. 6—22. Att de olika delarna här råkat i oordning torde vara säkert. I något varierad form återkomma de anförda orden v. 11, vars text visserligen är fördärvad, men där båda verben ursprungligen stått i den konsekutiva formen av perf., jfr nedan v. 11. Här översätter KB också med futurum, medan v. 9 en medelväg valts med verben i presensform. BK 78 följer grt.: "Och derföre förödmjukades och förnedrades de, den ene som den andre". Att de sista orden i versen: "du kan icke förlåta dem" vila på en fördärvad text framgår redan av det bristande sammanhanget. Härpå kan jag emellertid icke vidare ingå.

V. 11. "Ty människornas högmodiga ögon skola bliva ödmjukade o. s. v." Hela versen bildar en refräng, som återkommer v. 17. Redan därav, att predikatet till "ögon", hebr. שָׁפֵל *šāfel,* står i sing., är tydligt att texten ej är i ordning. Vid jämförelse med v. 17 visar det sig, att det första ordet עֵינֵי *'ene* "ögon" kommit in i st. f. [ו]שַׁח *(u^e)šaḥ* "och det skall bliva nedböjt", som förmodligen varit otydligt i skriften. Sedermera har detta ord skrivits i kanten och därpå, såsom ofta händer, åter införts i texten på oriktig plats, och där står det nu i det andra ledet. Härigenom försköts det hithörande verbet וְשָׁפֵל *u^ešāfel* till första ledet, där det nu står utan ו och bildar predikat till עֵינֵי *'ene.* Ja, man har t. o. m. möjlighet att förklara, huru ordet עֵינֵי kunnat komma in i st. f. det oläsliga וישח. Kap. 5,15 f. innehålla nämligen en variant av denna refräng, och där förekomma orden ועיני גבהים תשפלנה *u^e'ene g^ebohīm tišpalnā* "ja, ödmjukade varda de högmodigas ögon" KB. Intet är naturligare än att en avskrivare härifrån hämtat sin korrektur till 2,11. De båda verserna 5,15 f. passa f. ö. ej på sin nuvarande plats, där de bryta sammanhanget mellan närmast föregående och efterföljande verser.

Att denna förklaring är riktig, finner jag alldeles uppenbart. Och i fråga om huvudsaken, näml. att refrängen v. 11 haft alldeles samma form som v. 17, äro också de förnämsta Jesaja-forskarna eniga. Då det i och för sig sannolika antagandet, att refrängen ursprungligen varit lika på båda ställena, kan ytterligare förstärkas genom en plausibel förklaring av den nuvarande olikheten, borde intet hinder möta för att lägga den så rekonstruerade texten till grund för övers. i en kyrkobibel.

V. 12. I den här börjande skildringen av allt det höga och stolta på jorden, för vilket Jahve har sin "dag" i beredskap, inträder plötsligt såsom sista ord i denna vers וְשָׁפֵל *u^ešāfel* "och lågt". På ett rent stötande sätt bryter det av mot alla de omgivande orden med betydelsen "hög", och det verkar som en nödfallsutväg att uppfatta orden som en finit verbform, vilket även KB gör med övers.: "och över allt som är upphöjt, och det skall bliva förödmjukat". Att här ursprungligen stått ett nytt ord för "hög", med all säkerhet גְּבֹהָה *gāboah,* jfr v. 15, framgår av den nedan påpekade anordningen med adjektiven som attribut i v. 14 f. och betygas ytterligare av LXX, som här har καὶ ἐπὶ πάντα ὑψηλὸν καὶ μετέωρον, visserligen med tillägget καὶ ταπεινωθήσονται, som dock uppenbarligen tillfogats senare efter

MT. En rättelse i överensstämmelse härmed hade sålunda varit väl motiverad.

KB:s övers.: "Ty en dag har HERREN Sebaot bestämt, som skall komma över allt stolt och övermodigt o. s. v." synes mig även i övrigt mindre lyckad. Såsom ofta innebär ett närmande till grt. en given förbättring. Här heter det: "Ty en dag har härskarornas Jahve för allt stolt och högtsträvande" (jfr nedan). Prepositionen על *'al,* som ju närmast betyder "över", "mot", torde här bäst återgivas med "för". Då något förmedlande ord emellertid kan behövas, skulle jag i st. f. KB:s "— — bestämt, som skall komma över — —" vilja insätta "i beredskap för", då man alltså finge följande övers.: "Ty en dag har härskarornas Jahve i beredskap för allt stolt och högtsträvande o. s. v."

II, 13 ff. De till "Libanons cedrar" v. 13 lagda bestämningarna "de höga och stolta", hebr. הרמים והנשאים *hārāmīm uehannissā'īm,* passa ej i de för övrigt välbyggda verserna, då första ledet här blir för långt. Dessutom återkomma samma ord i v. 14 såsom attribut till resp. "berg" och "höjder", och det är icke tänkbart, att Jesaja gjort sig skyldig till en sådan upprepning. Man bör vidare observera, att de fyra adjektiven, som stå i den inledande v. 12, sedan det felaktiga שפל *šāfel* ersatts med גבה *gāboah,* jfr ovan, återkomma i attributiv ställning v. 14 f. vartdera en gång och i samma ordning som v. 12 med undantag för det första גאה *gē'æ,* mot vilket svarar det som bestämning till חומה *homā* "mur" passande בצורה *b^esūrā* "fast", eg. "otillgänglig".

Denna tydligen avsiktliga anordning borde i svenskan kunna efterbildas, även om det inte är så lätt att träffa de rätta uttrycken. Det är värdt att anteckna, att KB översätter רם *rām* första gången med "övermodig", andra (och tredje) gången med "hög", נשא *nissā* först med "upphöjd", sedan med "stolt". Dessutom återges det i MT blott en gång förekommande גבה *gāboah* med "hög" och slutligen det även i den ursprungliga texten icke upprepade גאה *gē'æ* med "stolt". Alltså å ena sidan 4 svenska ord för 2 hebreiska, två på varje, å den andra 2 svenska för 4 hebreiska. Mot det förslag jag här meddelar kunde invändas, att ordet "hög" såsom det sista i raden formellt verkar svagt, men det torde dock vara det, som närmast motsvarar hebr. גבה *gāboah,* och reellt innebär dessutom det i sig själv höga en stegring i förhållande till det upphöjda.

Verserna 12—15 skulle då lyda: "Ty en dag har härskarornas Jahve i beredskap för allt stolt och högtsträvande och för allt upphöjt och högt, för alla Libanons cedrar och alla Basans ekar, för alla högtsträvande berg och alla upphöjda kullar, för alla höga torn och alla fasta murar". Har man en gång fått syn på den konstmässiga formen hos dessa verser, ter sig tanken på att de till Libanons cedrar fogade orden skulle vara ursprungliga alldeles orimlig. Buhl säger också: "Ordene — — er uden Tvivl at udelade".

V. 20. I KB:s övers. av de båda orden לַחְפֹּר פֵּרוֹת *laḥpor pērōṯ* med "åt mullvadar" har man ett slående exempel på omöjligheten av att överallt följa MT. Översättarna ha här måst bryta mot sin princip. Av de båda orden är ju det första en infinitiv, som betyder "till att gräva"; vad det andra ordet skulle kunna innebära, vet man icke. Masoreterna ha egendomligt nog här ej känt igen den stundom uppträdande reduplikationsform, i vilken de två sista konsonanterna av en stam upprepas, synbarligen med förstärkande betydelse, jfr t. ex. חֲלַקְלַקּוֹת *ḥ^a^laqlaqqōṯ* "slipprig mark" Ps. 35,6. Med samma slags bildning läser man här חֲפַרְפָּרוֹת *ḥ^a^farpārot,* som helt säkert är en beteckning för djur, som gräva mycket, t. ex. "mullvadar". Härom äro nu alla forskare eniga. Men denna läsart innebär icke desto mindre en avvikelse från MT, ett förhållande som ej heller påverkas därav, att några få hebreiska handskrifter återgått till den ursprungliga läsarten; jfr B. Gray's kommentar t. st.

V. 21 f. "Ja, de skola fly in i klipprämnor och in i bergsklyftor o. s. v." V. 21 är i MT förbunden med föregående vers genom infinitiven לָבוֹא *lābō,* som kan återges antingen med "för att fly in" eller med "när de fly in". KB:s avvikelse från MT sammanhänger tydligen med den olika ordning, vari de närmast föregående orden stå i övers. och i grt. Efter slutorden v. 20: "— — — de avgudar av guld, som de hava gjort åt sig för att tillbedja" passar det icke att fortsätta med "när de fly in". Å andra sidan kan dock KB:s övers. i och för sig vara att föredraga, då förbindelsen mellan refrängen v. 21 (jfr v. 19) och den på prosa avfattade v. 20 helt säkert är ett verk av en senare hand, jfr Duhm.

I motsats till v. 21 står v. 22 alldeles oförmedlat efter den föregående. Här har KB däremot sökt sammanbinda de båda verserna genom att översätta: "Så förliten eder nu ej mer på

människor". Det hade varit riktigare att låta v. 22 följa lika oförmedlat som i MT, så mycket mer som den ej synes höra tillsammans med vare sig det föregående eller det följande och dessutom saknas i LXX. F. ö. säga de anförda orden mer än som innehålles i det hebr. חִדְלוּ לָכֶם מִן הָאָדָם *ḥidlu lākæm min-hā'ādām* eg. "avstån från", "bryn eder ej mera om människorna", alltså "frågen icke mera efter människorna"; jfr Buhl "Vogt Jer for Menneskene".

KAP. III.

V. 1. "Ty se, Herren, Herren Sebaot skall taga bort ifrån Jerusalem och Juda allt slags stöd och uppehälle — all mat till uppehälle och all dryck till uppehälle —." Övers. av de båda ord, som motsvara "allt slags stöd och uppehälle", har här förryckts därigenom, att hänsyn tagits till de inom tankstreck stående orden, vilka otvivelaktigt äro ett senare tillägg och så uppfattas av alla de förnämsta Jesaja-forskarna. Den följande uppräkningen av samhällets stödjepelare (som möjligen senare något utvidgats) börjar v. 2 asyndetiskt, och dess innehåll ger otvetydigt vid handen, att profeten själv ej tänkt på något sådant "stöd" som mat och dryck. Man kan förstå tillägget, om man erinrar sig, att brödet i G.T. liknas vid en stav, så t. ex. Hes. 4,16: "jag vill sönderbryta brödstaven i Jerusalem", hebr. מַטֵּה לֶחֶם *maṭṭē-læḥæm,* jfr KB "jag vill fördärva livsuppehället för J.", eller att man säger: "brödet stödjer människans hjärta" Ps. 104,15. Övers. av de tillagda orden kan f. ö. ej betraktas som lycklig. Det hebr. כֹּל *kol* "allt" hör ju också till "stöd" och icke till "mat" och "dryck". En ordagrann övers.: "allt stöd av bröd (mat) och allt stöd av vatten (dryck)" ger, så vidt jag förstår, en vida riktigare föreställning om vad som här åsyftas, näml. det värn, som ligger i tillgången på mat och dryck; jfr BK 78 "allt stöd av bröd och vatten".

De hebr. orden מַשְׁעֵן וּמַשְׁעֵנָה *maš'en ūmaš'enā,* som det här gäller, äro ju egentligen blott ett ord med betydelsen "stöd" i maskulin och feminin form. Att de innebära detsamma som "allt slags stöd" är tydligt; så översätter Stave, jfr också Buhl "hver Støtte, der nævnes kan". Det i KB tillagda ordet "uppehälle" är således icke blott missvisande utan saknar också mot-

svarighet i grt. I st. f. "allt slags stöd" skulle jag vilja föreslå det gamla svenska uttrycket "stöd och stötta", då versen i sin helhet finge följande lydelse: "Ty se Herren, härskarornas Jahve, skall taga bort ifrån Jerusalem och Juda stöd och stötta [allt stöd av bröd och allt stöd av vatten]": (här följer uppräkningen av samhällsstöttorna).

V. 6 f. "När då så sker, att någon fattar tag i en annan o. s. v." För de 5 första orden står i hebr. endast כִּי *kī* "när", och man frågar sig, varför KB här valt en så lång och tung omskrivning för den enkla konjunktionen. Det kunde ju ha räckt med ett förmedlande "då": "när då någon o. s. v." Svaret ligger sannolikt i den form, som givits åt eftersatsen v. 7: "da skall denne svara och säga". I grt. står här i st. f. "då": "på den dagen". Det har väl synts översättarna olämpligt att placera detta adverbial sist i satsen, där det står i grt., men de ha ej heller velat flytta det till v. 6 framför bisatsen. Här ha vi nu, förmodar jag, fått den mindre vackra utfyllningen såsom ett slags ersättning för förkortningen v. 7. Att denna anordning på det hela taget skulle innebära någon vinst lär väl näppeligen kunna påstås. Enklast torde vara att följa grt.: "När da någon fattar tag i en annan — — — så skall denne svara på den dagen (och säga)". De sista orden, som motsvara det ofta betydelselösa לֵאמֹר *lēmōr*, kunna utelämnas.

V. 9. "Deras uppsyn vittnar emot dem; och likasom Sodoms folk bedriva de sina synder uppenbart och dölja dem icke." Mot "deras uppsyn" svarar hebr. הַכָּרַת פְּנֵיהֶם *hakkārat pᵉnēhæm*, vars betydelse är omtvistad. Översättarna ha här utgått från betydelsen "betrakta" hos Hif. הִכִּיר *hikkīr*, varav הַכָּרַת *hakkārat* är härledt, således eg. "betraktandet av deras ansikte". Sambandet mellan detta uttryck och "deras uppsyn" är ju inte vidare genomskinligt, men viktigare är att verbet icke förekommer i G.T. i denna betydelse med פָּנִים *pānīm* som objekt, men däremot just i denna förbindelse på flera ställen betyder "ha anseende till personen", så Deut. 1,17 לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן *lō-takkīrū pānīm bammišpāṭ kaqqāṭon kaggāḏol tišmāʿūn* "I skolen icke hava anseende till personen, när I dömen, utan höra den ringe likaväl som den höge". Det är så uppenbart, att uttrycket i vår vers hör nära samman med denna lagterm, att mycket starka skäl måste föreligga för att tilldela det en annan innebörd. Några sådana torde emellertid ej kunna utletas ur sam-

manhanget på detta ställe. Också översättas orden med "partiskhet" eller liknande av DUHM, MARTI, GUTHE (hos KAUTZSCH), BUHL och B. GRAY (enl. GRAY sedermera också av CHEYNE, som i "The prophecies of Isaiah"[5] 1889 har "Observation of their face"). På svenska är "väld" eller "mannamån" det rätta ordet, och jag föreslår därför: "Den väld de öva vittnar emot dem". — I de följande orden: "och likasom Sodoms folk bedriva de sina synder uppenbart", hebr. וחטאתם כסדם הגידו *u̯ehaṭṭāṯām kisđōm higgīdu* eg. "och sin synd förkunna de såsom Sodom", är כסדם *kisđōm* säkerligen ett senare tillägg.

Slutorden "Ve över deras själar, ty själva hava de beredt sig olycka!" överensstämma icke med grt., vars אוי לנפשם *'ōi̯ lenafšām* ej kan betyda "ve över deras själar" utan endast, såsom också allmänt erkännes, "ve dem själva", jfr BK 78 "Ve deras själ!" I den följande satsen är "själva" tillagt men på oriktigt ställe. Meningen är tydligen, att de bereda sig själva olycka genom den orättfärdighet, som de öva mot andra, så BK 78: "ty de adraga sig sjelfva olycka". Man kan lämpligen flytta detta ord hit från dess plats efter "ve dem".

Versen i sin helhet finge då följande lydelse: "Den väld de öva vittnar emot dem; och sin synd kungöra de [såsom Sodom] och dölja den icke. Ve dem, ty de bereda sig själva olycka."

III, 10 f. "Om den rättfärdige mån I tänka att det skall gå honom väl, ty sådana skola äta sina gärningars frukt." En sådan man vore frestad säga vidunderlig övers. är frukten av ett "konsekvent" fasthållande av MT, även när den såsom här uppvisar en fördärvad läsart, som genom en mycket obetydlig ändring kan på ett evident sätt återställas.

De första orden v. 10 אמרו צדיק כי טוב *'imrū ṣaddīq kī-ṭōb* kunna hjälpligt återges med: "sägen, den rättfärdige är (förvisso) god" eller om man, såsom här torde vara nödvändigt och även förutsättes av KB:s övers., till טוב *ṭob* supplerar לו *lō*: "sägen, den rättfärdige skall det (förvisso) gå väl". Men konstruktionen måste i alla fall betraktas som omöjlig. Träffande säger DUHM härtill: "Eine solche Stotterei soll man dem Jes. zumuten, nur damit der Abschreiber keinen Fehler gemacht habe?" En enda blick på början av v. 11 אוי לרשע רע *'ōi̯ lerāšā' rā'* "ve den ogudaktige — — —" ger den enkla lösningen på svårigheten: för אמרו *'imrū* har ursprungligen stått אשרי *'ašrē*, alltså "säll är

den rättfärdige“. Härom råder också praktiskt taget enighet mellan nutida forskare. De båda sista bokstäverna förväxlas synnerligen ofta, och likaså kunna כ och ט i otydlig skrift lätt sammanblandas. Att texten i övrigt icke är i ordning bevisas därav, att כי *kî*, som v. 10 står framför טוב *ṭôb* och som är nödvändigt även i det parallella ledet v. 11, där utfallit (framför רע *rāʿ*). Efter אשרי *ʾašrê* och אוי *ʾôi* får nu detta כי *kî* närmast betydelsen “ty“, sålunda “säll är den rättfärdige, ty det skall gå honom väl“.

Den sista satsen v. 10 har, så vidt jag förstår, fått en mycket olycklig form. I grt. syftar verbet i pluralis tillbaka på צדיק *ṣaddîq* “den rättfärdige“ (i totalitetsbemärkelse), en i hebr. fullt tillåten konstruktion. Om man ej vill behålla denna numerusväxling i övers., vilket givet vore att föredraga framför KB:s “sådana“, näml. som den rättfärdige, så finns ju intet hinder för att genomföra överensstämmelse i detta avseende. Hänsynen till v. 11, som genomgående har singularis, har tydligen gjort, att “den rättfärdige“ bibehållits i sing., men då översättarna ej velat förändra verbets numerus, ha de tillgripit omskrivningen med “sådana“. Vill man nu ha samma numerus i båda verserna, vilka måhända icke ursprungligen höra tillsammans, så är det fullkomligt likgiltigt, vilketdera man genomför.

För fullständighetens skull vill jag tillfoga ett par ord om övers. av de senare leden i de båda verserna. Uttrycket “äta sina gärningars frukt“ väcker hos mig den föreställningen, att det är fråga om ett straff; bättre synes mig då “njuta frukten av sina gärningar“. “Ty efter hans gärningar skall hans vedergällning bliva“ v. 11 skulle jag vilja ersätta med den mera korrekta övers. BK 78: “ty hans händers verk skall vedergällas honom“, eg. “göras åt (på) honom“; jfr Buhl: “deres Hænders Værk fuldbyrdes paa dem“. Dels användes här ett annat ord för “gärningar“, dels har grt. icke “efter hans gärningar“, ehuru denna vändning eljest förekommer. Förmodligen har svenskan i BK 78 ej ansetts motsvara de nuvarande fordringarna på god bibelsvenska. — De båda verserna betraktas av flera forskare såsom senare tillagda, då de avbryta sammanhanget och för övrigt genom sitt innehåll hänvisa på en senare tid. Såsom Duhm påpekat, blir den ovan omtalade felläsningen v. 10 liksom också uteslutningarna förklarliga genom det för sådana tillägg otillräckliga utrymmet i kanten.

I enlighet med ovan framställda förslag skulle v. 10 f. lyda:

"Säll är den rättfärdige, ty det skall gå honom väl; han skall njuta frukten av sina gärningar. Men ve den ogudaktige, ty honom skall det gå illa; hans händers verk skall vedergällas honom." Såsom synes har jag utelämnat det sista av de i varje vers på varandra följande כי *kī*.

III, 12. "Mitt folks behärskare är ett barn, och kvinnor råda över det." Det är tyvärr för närvarande icke möjligt att komma till en stadgad mening om denna för bestämmande av styckets avfattningstid viktiga vers, vars text icke heller befinner sig i orubbat skick. Enligt MT är det fråga om ett barn- och kvinnoregemente, som förflyttar oss till början av Ahas' tid. Osäkert är emellertid om מעולל *mᵉʿōlēl*, som endast på detta ställe skulle stå för det vanliga עולל *ʿōlēl* "barn", också kan ha denna betydelse. Det är nu intressant att se, att ordet uppfattats annorlunda av LXX, som här översätter καλαμῶνται ὑμᾶς och sedan fortsätter καὶ οἱ ἀπαιτοῦντες κυριεύουσιν ὑμῶν. Utom betydelsen "hålla efterskörd", som LXX givit verbet עולל *ʿōlel*, har detta den därifrån helt och hållet skilda bemärkelsen "tillfoga någon ondt", "plåga", som här vore mera passande. För נָשִׁים *nāšīm* "kvinnor" har LXX sedan läst נשים *nošīm* "fordringsägare", "ockrare". Med denna läsning får man sålunda följande mening: "Mitt folks behärskare äro förtryckare, ockrare råda över det".

Båda dessa tolkningar äro möjliga. Av nutida forskare följa Cheyne, H. Schmidt och Duhm MT (den senare dock med uteslutande av orden משלו בו *māšᵉlū bo* "råda över det") och tyda sålunda מעולל *mᵉʿolel* såsom "barn", Marti, Buhl och B. Gray åter LXX, medan Guthe läser נשים *nōšīm* men tar מעולל *mᵉʿōlēl* i betydelsen "Buben" (plur.). Under dessa förhållanden hade det varit lämpligt att meddela den andra möjliga tolkningen i en not, en anordning som i mera påtagliga fall av denna beskaffenhet säkert skulle ha varit bibelläsare till stor nytta. Stave meddelar också den senare tolkningen inom parentes: "Mitt folks härskare äro plågoandar och blodsugare råda över det".

V. 14. "I haven skövlat vingården." "I" är här starkt betonat genom det i hebr. utsatta självständiga pronominet ואתם *wᵉattæm*, vilket ju borde återges i övers. t. ex. med "Men I, I haven — — —" eller "Just I haven". Verbet בער *biʿer*, här "skövla", översättes allmänt med "avbeta" eller "aväta"; så även BK 78: "Och vingården hafven I betat af". Om också betydelsen ej är fullt säker, hade man väntat, att ordet återgivits

här på samma sätt som Ex. 22,4, där KB dessutom översätter Hif. av samma stam och med samma objekt som här med "lata avbeta". Om bilden synts översättarna stötande, så ber jag få hänvisa till följande vers, där en lika kraftig bild bevarats: "Huru kunnen I så — — söndermala de fattiga?" (eg. "de förtrycktas ansikte").

V. 16. Till att här översätta ויאמר יהוה *uaịịomær jahuæ* med presensform av verbet kan jag ej se någon som helst anledning: alltså "Och Jahve sade". — "Gå med rak hals", eg. "utsträckt hals", säger bra litet; varför icke "gå och sträcka på halsen?"

V. 24. "Märken av brännjärn", hebr. כי *kī*. Om det också är troligt, att här avses sådana brännskador, som uppkommit genom användande av brännjärn, så ligger denna tydning dock icke i själva ordet. Riktigare vore alltså blott "brännmärken".

KAP. IV.

V. 1 f. Här återgives det ofta återkommande ביום ההוא *baịịōm hahū* "på den dagen" med: "på den tiden". Om någon särskild anledning att här välja detta uttryck förelegat, vet jag icke. Är det blott fråga om att variera de svenska uttrycken, så kan ju däremot ingen generell invändning göras. Genom att flytta över 4,1 till föregående kap. ha översättarna givit tillkänna sin otvivelaktigt riktiga uppfattning, att denna vers hör tillsammans med sista stycket av kap. 3. Där återgives nu v. 18 uttrycket i fråga med "på den dagen". Man kan knappast antaga, att översättarna härmed velat markera, att den här börjande katalogen över israelitiska kvinnoprydnader är ett senare tillägg, ty i själva verket är denna övers. genomgående i de tre första kapp. av Jesaja-boken, och först här möter oss "på den tiden" i två på varandra följande verser.

Emellertid måste en sak av principiell vikt framhållas. När det gäller den tekniska termen "Jahves dag", jfr 2,12, är det i varje fall olämpligt att använda "på den tiden". Det stycke, som börjar med 4,2, har ju ett tydligt eskatologiskt innehåll och tillhör f. ö. enligt den allmänna nyare uppfattningen en senare tid. Det är alltså fråga om Jahves dag, även om denna term för den efterexiliska tiden icke hade samma innebörd som för Jesaja. Här måste övers. "på den dagen" anses som den enda

riktiga. Även eljest vore det ju enklast att varje gång använda det uttryck, som förekommer i grt., alltså "på den tiden" för hebr. בעת ההיא *bā'et hahī*. Gällde det åter att följa traditionen från G.Ö., som överallt har "på (uti) den tiden", så borde detta ske konsekvent.

IV, 2. "På den tiden skall det som HERREN låter växa bliva till prydnad och härlighet, och vad landet alstrar bliva till berömmelse och ära, för den räddade skaran i Israel." Här har KB övergivit den gamla messianska tolkningen av uttrycket צמח יהוה *sæmah jahwæ* såsom "HERRENS telning", som ännu kvarstod hos BK 78. Det hade nu varit önskvärdt att för צמח *sæmah* få ett passande ord, som mera direkt visade den nya tolkningens förhållande till den äldre. Med KB:s övers. "det som HERREN låter växa" har även följt en ändring av det följande "jordens frukt" till "vad landet alstrar". Dessa omskrivningar medföra, att slutorden: "för den räddade skaran i Israel" skjutas så långt bort, att sammanhanget lider därav. Ja, dessa ord ha t. o. m. i enlighet med KB:s kommateringsregler blivit avskilda från de ord, med vilka de närmast höra tillsammans, genom komma.

Bäst torde צמח *sæmah* kunna återges med "växtlighet" (MYRBERG har "gröda"). Visserligen verkar sammanställningen "Jahves växtlighet" något egendomlig, men fråga är om man ej får finna sig däri, om blott uttrycket bäst svarar mot det hebreiska. Motsättningen till "landets frukt" blir nog också härigenom tydligare. Denna sällsamma kontrast: "Jahves växtlighet — landets frukt" framträder skarpt i grt., och en närmare förklaring därav måste i varje fall förbehållas kommentaren.

Av de fyra orden för "prydnad" och "ära" betyder det sista תפארת *tif'æræt* egentligen "smycke" och korresponderar närmast med det första צבי *s^ebī* "prydnad". Då "smycke" måhända med rätta ej ansetts riktigt passande på detta ställe och vi ej äga något annat med samma betydelse, skulle jag i stället vilja föreslå "berömmelse", som KB har för det närmast föregående גאון *gā'ōn*. För de tre första borde "prydnad", "ära", "stolthet" vara givna. Versen skulle då få följande lydelse: "På den dagen skall Jahves växtlighet bliva till prydnad och ära och landets frukt till stolthet och berömmelse för den räddade skaran i Israel".

V. 4. "— — genom rättens och reningens ande", hebr. ברוח משפט וברוח בער *b^erūah mišpāt ub^erūah bā'er*. G.Ö. har här

"genom andan, som döma och en eld uptända skall", BK 78 åter: "genom sin doms anda och sin utrotelses anda". Allmänt erkännes nu att בָּעֵר *bā'er* här icke har betydelsen "förbränna" ("tända upp eld") trots LXX:s (ἐν) πνεύματι καύσεως utan liksom i Deuteronomium, t. ex. 13,6, "skaffa bort" eller "utrota". Enl. Duhm är det närmast "auskehren", varför han översätter "Geist der Ausfegung", jfr Buhl "Udrenselsens Aand". Det är ej lätt att här träffa det rätta, och KB:s "reningens ande" kan i och för sig ej anses olämpligt, då innebörden av ordet "rening" ju är tämligen vidsträckt. Men då det sammanställes med "rättens ande", får det hela en annan mening, som knappast överensstämmer med grt:s. Vid en jämförelse med BK 78, som otvivelaktigt kommer grt. närmare, framträder denna olikhet tydligt. Jag tror därför, att övers. bleve riktigare, om "rättens" utbyttes mot "domens", alltså "genom domens och reningens ande". Frågan kan synas vara av ringa vikt, men då en hävdvunnen (jfr också LXX:s ἐν πνεύματι κρίσεως) och av forskarna allmänt antagen övers. frångås, utan att man finner något som helst skäl till ändringen, torde saken förtjäna att påpekas.

V. 5. "Och Herren skall — — — skapa en molnsky och en rök om dagen, och skenet av en lågande eld om natten." KB:s översättare ha här känt sig bundna av en egendomlig accentuering hos MT, genom vilken ordet "rök" mot den naturliga ordföljden förbindes med det föregående i st. f. med det efterföljande. Utan denna senare accentuering, vars invecklade system helt säkert ofta ej utan ett visst våld kunde anbringas på den föreliggande texten, skulle man här utan tvekan översätta med grt:s ordföljd: "en molnsky om dagen och rök och (med) flammande eldsken om natten". Sa göra också LXX och de flesta nyare kommentatorer. Det är naturligt, att rök och eld höra tillsammans. Möjligen kunde ordet "rök" עָשָׁן *'āšān* ha inkommit senare genom dubbelskrivning av det föregående עָנָן *'ānān* "molnsky", så B. Gray. Förebilden till detta ställe är givetvis att söka i skildringen av uttåget ur Egypten, då folket leddes av en molnstod om dagen och en eldstod om natten, Ex. 13,21.

V. 6. I uttrycket "till skugga under dagens hetta", hebr. לצל יומם מחרב *l'ṣel-jomām meḥoræb*, eg. "till skugga om dagen mot hettan" har יומם *jomām* synbarligen inkommit från föreg. vers. Det motsvaras ej av något "om natten" och saknas också hos LXX; alltsa "till skugga mot hettan". På de stora svå-

righeter, som de båda sista verserna erbjuda, och som tydligt framträda även i KB:s förklarande övers., kan jag här ej vidare ingå.

KAP. V.

V. 5. "Jag skall taga bort dess hägnad, och den skall givas till skövling; jag skall bryta ned dess mur, och den skall bliva nedtrampad." Att denna övers. är riktig skall icke bestridas, men man förvånar sig över att den ofta som man tycker något överdrivna hänsynen till svenskt språkbruk ej gjort sig gällande här. Sammanhanget mellan de båda leden i varje versrad är ju mycket tydligt. Det senare är en följd av det förra, alltså: "Jag skall taga bort dess hägnad, så att den gives till skövling o. s. v." Varken G.Ö. eller BK 78 koordinera leden utan taga de senare som finalsatser, vilket ju också vore möjligt, så G.Ö. "Hans gård skall borttagen warda, på det han skall ödelagd blifwa".

Liksom 3,14 torde betydelsen "avbeta" för בער *bā'er* vara att föredraga framför det mera allmänna "skövla"; den passar också bättre tillsammans med det parallella למרמס *l^emirmās* "till nedtrampning". I min övers. bibehåller jag grt:s infinitiver såsom mera verkningsfulla än KB:s "jag skall taga bort", "jag skall bryta ned". Då vidare היה ל *hājā l^e* knappast kan återges bättre än med "hemfalla åt" och det är önskvärdt att härutinnan få en fullt korrekt övers. (KB:s "den skall bliva nedtrampad" blir ju inte alldeles detsamma), så har jag ej tvekat att använda de kanske något tunga men fullt svenska formerna "avbetning" och "nedtrampning", vilka precis motsvara de hebr. orden. Hela versen skulle då lyda: "Så vill jag nu kungöra för eder vad jag skall göra med min vingård: taga bort dess hägnad, så att den hemfaller åt avbetning, bryta ned dess mur, så att den hemfaller åt nedtrampning".

V. 6. "Den skall fyllas med tistel och törne." Det hebr. verbet är עלה *'ālā* "gå upp", "skjuta upp", och de följande nomina ange resultatet. En närmare anslutning till det hebr. uttrycket kan nås genom att översätta: "Den skall växa igen med tistel och törne"; jfr Stave "den skall gå upp i tistel och törne".

V. 7. Huru svårt det är att på svenska återgiva de här av Jesaja använda ordlekarna framgår av BK:s försök: "laglydnad —lagbrott", "rättfärdighet—skriande orättfärdighet". Av de hebr.

orden är det sista i första paret osäkert till sin betydelse och har möjligen icke ens varit användt på Jesajas tid. Den semitiska ordbildnigen ger ett mycket stort utrymme at tillfällig ordfabrikation av detta slag. Om blott stammens betydelse är känd, förstås ordet utan svårighet, och ordleken uppskattas högeligen av åhöraren eller läsaren. Nu är emellertid stammen till משפח *mišpāḥ* osäker, och något verb שפח med ursprungligt ש förekommer icke i hebr. En tillfredsställande förklaring av ordet har ej heller, så vidt jag känner till, framkommit.

Det är tydligt, att man mycket tidigt ej mer visste, vad det betydde. Därom vittnar LXX, vars ἀνομίαν säkerligen blott är en gissning. Själva verbstammen måste ha varit levande på Jesajas tid, men den var icke produktiv och försvann sedermera ur språket. Man kan därför hysa betänkligheter angående riktigheten av den traderade formen för det av Jesaja använda ordet. Av två skäl förmodar jag, att den ursprungliga formen varit משׂפח **mišpāḥ* med *śīn* i st. f. *šīn*. Den stam, som närmast kommer i betraktande, är arab. *safaḥa* "utgjuta" (med blod eller tårar som objekt), som på hebr. sannolikt ger שׂפח **śafaḥ* (åtminstone finnes intet, som talar emot denna motsvarighet). Av en jämförelse med det andra ordparet צדקה צעקה *ṣ^e^daqā* - *ṣ^e^ʿāqā* blir det vidare troligt, att Jesaja valt ett ord, som endast i fråga om en stamkonsonant skilde sig från משפט *mišpāṭ*. Detta משׂפח **mišpāḥ* betyder sålunda "utgjutande av blod" och betecknar på ett målande sätt det tillstånd av våld, som trädt i rättens ställe.

Av de försök som gjorts att efterbilda ordlekarna är otvivelaktigt Duhm's det bästa. Han har ordparen "gut Regiment — Blutregiment" och "Rechtsprechung — Rechtsbrechung". I anslutning härtill skulle man på svenska kunna återge det första med "godt styre — rått styre"; jfr Myrbergs "rättsutövelse — rättsutödelse". För det andra har jag ej lyckats finna något passande uttryck.

V. 8. "Ve eder som läggen hus till hus och fogen åker till åker." Av de båda verben står det första i partic. och är således obestämt till personen, men det andra יקריבו *iaqribu*, som har finit form, visar att orden ej äro att fatta som tilltal. Anledningen till att KB dock översätter dem så är det i slutet av versen förekommande verbet והושבתם *u^e^hušabtæm*, som står i 2 pers. Efter detta har således det föregående fått rätta sig. Denna harmonisering har emellertid med sig, att det första veropet får en annan form än alla de följande, varigenom intryc-

ket av löslighet i styckets komposition blir starkare än om man låter en enda sats avvika på samma sätt som i grt. Någon förklaring till personväxlingen har ej framkommit, men att som MARTI gör utesluta detta och följande ord, vilka i övrigt ej passa illa i sammanhanget, är icke tillrådligt.

I KB har Håf.-formen återgivits så som om det hade stått Qal: "och I ären de enda som bo i landet"; skillnaden i betydelsen blir dock här ringa. Emellertid är meningen ju icke den, att de tilltalade äro de enda som bo i landet, utan att de ensamma äga hus och mark. Därför har G.Ö. riktigt "att de skola besitta landet allena" (här har 3 pers. insatts, vilket är att föredraga framför KB:s ändring). Man kan dock komma Håf.-bildningen ännu närmare genom uttrycket "vara besutten", som på detta ställe torde fullkomligt täcka hebr. הוּשַׁב *hūšab*. Jag översätter sålunda: "Ve dem som lägga hus till hus och foga åker till åker, intill dess att rum ej mer finnes och I ären de enda besuttna i landet!"

V, 11. "Ve dem som stå bittida upp för att hasta till starka drycker, och som sitta intill sena natten för att upphetta sig med vin!" De båda infinitiverna motsvaras i hebr. av tillståndssatser, som ofta ha final betydelse. Så torde dock här ej vara fallet. Den sista versraden lyder ordagrant: "(ve dem) som dröja i aftonskymningen, medan vin upphettar dem", vilket är detsamma som "upphettade av vin", så BK 78. Häremot svarar i första versraden: "Ve dem som stå bittida upp, i det de jaga efter starka drycker", d. v. s. "och då jaga efter starka drycker". Denna konstruktion sammanhänger med den vanliga företeelsen i de semitiska språken, att huvudhandlingen underordnas under ett verb, som uttrycker en biomständighet, här "stå bittida upp". Man kunde därför också översätta: "Ve dem som tidigt på morgonen jaga o. s. v." På grund av formen i den senare versraden tror jag dock, att man kommer meningen närmare genom att bibehålla grt:s konstruktion, då versen får följande lydelse: "Ve dem som stå bittida upp och jaga efter starka drycker, och som sitta intill sena kvällen upphettade av vin".

V. 13. "Därför skall mitt folk oförtänkt föras bort i fångenskap; dess ädlingar skola lida hunger o. s. v." Ang. betydelsen av de båda orden מִבְּלִי דָעַת *mibbᵉlī-dāʿat*, som i KB återges med "oförtänkt", äro meningarna delade. De kunna också betyda "genom brist på insikt", jfr BK 78 "af brist på eftertanke". För

min del måste jag föredraga den senare tolkningen, vilken också företrädes av LXX med övers. διὰ τὸ μὴ εἰδέναι αὐτοὺς τὸν κύριον. Härigenom få orden ett fylligare innehåll, som också svarar mot deras ställning som andra led i första versraden. Genom anordningen i KB kommer detta led att bortfalla. BUHL's invändning, att orsaken till fångenskapen anges genom לכן *lāken* "därför" i början av versen, ställer väl höga krav på logisk stringens. Även en god författare kan nog tillåta sig att upptaga det redan sagda i en kort sammanfattning, och vad skulle annars hindra, att לכן *lākēn* här motsvarade ett förbindande "alltså"?

Den andra versraden innehåller två tillståndssatser, som sålunda äro underordnade den föregående huvudsatsen: folket skall gå i fångenskap i det tillståndet att dess ädlingar lida hunger o. s. v. Man kan enklast uttrycka detta genom att i KB:s övers. inskjuta ett "då" framför "lida hunger". Jag översätter sålunda: "Därför skall mitt folk gå i fångenskap, ty det är utan insikt; dess ädlingar skola då lida hunger o. s. v."

V. 14. "Ja, därför spärrar dödsriket upp sitt gap o. s. v." Vi ha här åter ett av dessa vilseledande "ja", som väcker föreställningen att den följande satsen innehåller en stegring av den närmast föregående. I stället kommer här, såsom tydligt framgår av sammanhanget, ett helt nytt moment, ett nytt "därför", som i likhet med vad fallet är v. 13 borde korrespondera med ett föregående "ve". Detta har emellertid utfallit men gällde otvivelaktigt själva staden Jerusalem, jfr DUHM. Ett sådant לכן *lākēn* har säkerligen också inledt v. 9, vars början nu är skadad. Av de följande veropen har endast det sista, det 7:e, samma fullständiga form som de båda första med de mot varandra svarande הוי *hōi* och לכן *lāken*, medan de tre mellanstående äro förkortade (möjligen har den med לכן *lāken* inledda delen bortfallit).

Att v. 14 tillsammans med v. 17 verkligen tillhör ett nytt verop, har även erkänts av KB:s översättare därigenom, att de i den senare versraden insatt ordet "stadens", som i grt. blott har till motsvarighet ett suffix "dess". Då intet annat ord är nämnt, skulle suffixet eljest ovilkorligen gå på שאול *šᵉʼōl* "dödsriket", vilket ju är orimligt. Under sådana förhållanden är det givetvis fullständigt missvisande att inleda versen med ett "ja".

Det hade varit riktigare att på något sätt markera den evidenta luckan i MT.

Jag vill till denna vers ytterligare blott foga den anmärkningen, att da hebr. נפש *næfæš* här = "begär", "lystnad" återges med "gap", hade det varit lämpligt att tillägga adj. "lysten" för att komma det hebr. ordet något närmare.

V. 16. "Gud, den helige", så också G.Ö., medan BK 78 har "den helige Guden". Man tänker sig närmast, att KB velat undvika ordet "Gud" i bestämd form. Det förekommer dock så på andra ställen, t. ex. 37,4 "att smäda den levande Guden" motsvarande G.Ö:s "lefwandes Gud", och någon särskild anledning att undvika det i detta sammanhang är svårt att se. Det ord som här står för "Gud" är אל *'ēl*, vilket utan närmare bestämning betecknar en gud i allmänhet och även med artikel ytterst sällan får betydelsen "den sanne (ende) Guden". Det är sålunda uteslutet, att האל *hā'ēl* här uppfattats ensamt för sig såsom "Gud" och הקדוש *haqqādōš* såsom apposition därtill. Först genom det tillagda attributet kommer אל *'ēl* att åsyfta Israels Gud. Man måste därför översätta "den helige Guden". Det vore av intresse att veta, om KB:s översättare menat, att "Gud, den helige" verkligen motsvarar den föreställning, som förf. av v. 15 f. själv haft, eller om de helt enkelt ansett båda uttrycken likvärdiga och låtit G.Ö. bestämma valet dem emellan.

Såsom förut påpekats till 2,11, passa de båda verserna 15—16 uppenbarligen ej i detta sammanhang, då de skilja de sammanhörande v. 14 och v. 17 åt och endast innehålla en variant av refrängen kap. 2,11 och 17. Huru man skall tänka sig, att detta fragment kommit hit där det nu står, har Duhm visat i sin kommentar, där han givit en genialisk och säkerligen riktig förklaring av detta till synes gåtfulla förhållande, vilket på det närmaste sammanhänger med det sätt, varpå hela Jesaja-boken tillkommit. Den intresserade kan också hänvisas till Schück, Världslitteraturens historia II, s. 389 f.

V. 17. "Och på de rikas ödetomter söka vandrande herdar sin föda", hebr. וחרבות מחים גרים יאכלו *uᵉḥårbot meḥīm gārīm jōkēlū*. MT är här säkerligen fördärvad och kan i sitt nuvarande skick icke översättas: מחים *meḥīm* förekommer endast Ps. 66,15 om feta offerdjur och betyder sålunda ej "rika"; גרים *gārīm*, partic. av גור *gūr*, kan ej betyda "vandrande" rätt och slätt; "herdar" saknar motsvarighet i grt., och slutligen kan uttrycket "äta ruiner" säkerligen icke användas om människor, som söka sin föda bland

ruiner. KB:s övers. vilar sålunda så godt som helt och hållet på konstruktion.

Tyvärr kan LXX ej hjälpa oss ur alla svarigheter. Dess text är emellertid så intressant, att jag anför den i sin helhet: καὶ βοσκηθήσονται οἱ διηρπασμένοι ὡς ταῦροι, καὶ τὰς ἐρήμους τῶν ἀπειλημμένων ἄρνες φάγονται. Övers. förutsätter samma konsonanttext som MT utom för tva tecken, därav de lätt förväxlade ד och ר resp. i גרים, som sålunda för LXX förelag såsom גדים *gedāịm* "unga bockar". Vidare har LXX för כדברם *kedåbrām* "såsom på sin egen mark" läst כאבירם *ke`abbīrīm* "såsom tjurar" (B. Gray), här alltså א för ד. V. 17 a, som i MT lyder ורעו כבשים כדברם *ụerā`ū kebāśīm kedåbrām* "och lamm gå där i bet såsom på sin egen mark", har dessutom förändrats genom annan punktering av det andra ordet, så att den för LXX lydde *ụerā`ū kebūšīm ke`abbīrīm* "och de underkuvade skola beta såsom tjurar". På alldeles samma sätt kom v. 17 b att där lyda *ụ`hårbōt mehūịīm gedāịīm jōkēlū*, jfr ovan. Denna läsart upptages av Duhm, som översätter: "und die Trümmerstätten der Vertilgten fressen Böcke ab".

Att LXX:s läsning av de båda orden כבשים och מחים såsom passiva particip (f. ö. tämligen fritt återgivna på grekiska) är frukten av en allegoriserande tolkning och sålunda icke ursprunglig, synes mig otvetydigt. Då man alltså måste utga fran att *kebāśīm* "lamm" i MT är riktigt, ger sig גדים *gedāịīm* v. 17 b såsom den rätta läsarten (event. såsom en riktig glossa, jfr nedan) med så godt som absolut visshet. Den har också upptagits av BK 78. Däremot kan *mehūịīm*, som i LXX är parallellt med det felaktiga *kebūšīm*, knappast vara riktigt. Vad är då detta מחים? Duhm har själv tidigare antagit, att *mēḥīm* är den ursprungliga läsarten, medan גדים *gedāịīm* är en förklarande glossa, som sedan inkommit i själva texten. Ehuru D. numera övergivit denna förklaring, synes den mig utan tvekan vara att föredraga framför hans senare antagande, jfr ovan. Förutsatt att v. 17 a är intakt, väntar man v. 17 b i själva verket blott det ena av de bada orden. Antingen är sålunda גדים *gedāịīm* en glossa, som riktigt förklarar det sällsynta och på glossatorns tid ej mer förstådda ordet מחים *mēḥīm*, eller är det självt ursprungligt, i vilket fall man angående frågan, huru מחים inkommit i texten, måste nöja sig med ett *non liquet*. Då det ena ordet utgar, får man läsa det föregående חרבות såsom stat. absolutus *ḥᵃrābōt*. I bada fallen blir övers. densamma: "Och lamm ga där i bet såsom pa sin egen mark, och på ödetomterna söka killingar sin föda".

Att denna naturliga övers., som vilar på en lätt rekonstruerad text, är att föredraga framför KB:s försök att påtvinga MT en mening genom att tilldela de enskilda orden för dem främmande betydelser, torde vara uppenbart. En trohet mot grt., som manifesterar sig på detta sätt, innebär i själva verket ett ringaktande av densamma och är, så vidt jag förstår, oförenlig med den uppgift som åligger översättaren att med till buds stående medel söka komma den ursprungliga texten så nära som möjligt. Att det här ej är fråga om några halsbrytande konjekturer framgår av den stora enighet, som råder mellan olika forskare. Endast på den underordnade punkten ang. ursprungligheten av orden מחים *mᵉḥîm* och גדיים *gᵉdāîm* gå meningarna isär. Så vidt jag vet, bibehåller numera ingen forskare av någon betydenhet läsarten גרים *gārîm*. Stave översätter också: "och getter skola avbeta tomterna".

V. 18. "Ve dem som draga fram missgärningsstraff med lögnens tåg och syndastraff såsom med vagnslinor." Man stötes här först av de tunga orden "missgärningsstraff" och "syndastraff", hebr. העון *hæ'āwōn* och החטאה *ḥaṭṭā'ā*, som båda betyda "synd", "skuld". Det här tillfogade "-straff" innehåller en förklaring, som säkerligen är riktig att döma av fortsättningen v. 19. Men fråga är om ett sådant förklarande tillägg är nödvändigt i den svenska övers. Vårt "skuld" äger ju dessutom en betydelseskiftning, som innesluter tanken på straff; jfr BK 78 som har "brottet — synden". Stave har "skulden — synda(straffet)".

Tyvärr innehåller denna vers i övrigt så stora svårigheter, att man måste avstå från en tillfredsställande övers. De båda parallella uttrycken "med lögnens tåg" och "såsom med vagnslinor" passa ej riktigt till varandra. En förbättring erbjuder LXX, som i st. f. "lögnens" har "lång" ὡς σχοινίῳ μακρῷ; man kan emellertid icke säga, vilket hebr. ord detta μακρῷ går tillbaka på. Sedan har LXX läst עגלה såsom *'æglā* "kviga" för MT:s *'ᵃgālā* "vagn". Jag kan ej ingå på de olika möjligheter som finnas för ett återställande av den fullständiga parallellism, som man här väntade sig, då ett avgörande för närvarande ej kan ske med någon högre grad av sannolikhet för det ena eller andra alternativet.

Under dessa förhållanden inskränker jag mig till att föreslå en något friare övers. av משכי *mōšᵉkē*: "dem som draga över sig", varjämte jag bibehåller singularformen "vagnslina", som grt. har.

Versen skulle då komma att lyda: "Ve dem som draga över sig skuld med lögnens tåg och synd såsom med en vagnslina". Det måste emellertid betraktas såsom fullt tillåtet att följa LXX:s ovan anförda läsart i första ledet och översätta: "Ve dem som draga över sig skuld såsom med ett långt tåg".

V. 24. "Därför, såsom eldsflamman förtär strå, och såsom halm sjunker tillsammans i lågan, så skall deras rot förruttna, och deras löv skola flyga bort såsom stoft." Uppenbarligen har texten här förut varit i oordning, då Jesaja själv omöjligen kan ha sammanfört dessa mot varandra svärande bilder i en enda sats. Häråt kan man nu ingenting göra, sedan den senare samlaren givit texten en begriplig om också mycket olycklig form, jfr Duhm t. st.

Det ser emellertid ut som om KB:s översättare sökt att mildra intrycket av denna diskrepans genom att (mot alla kommentatorer) ge ordet פרח *pæraḥ* en betydelse, som eljest icke förekommer, näml. "löv"; jfr i det föregående "strå", halm". Det betyder vanligen "blomster", "blomma", men detta passar ej här. Den ursprungliga betydelsen omfattar allt det som spirar, här således själva växten i motsats till roten. Om man tänker på en ört, skulle man alltså kunna översätta ordet med "stjälk", jfr G.Ö. "telningar". Det är ej riktigt säkert, om det följande verbet יעלה *ia'alæ* eg. "går upp" skall tolkas som "flyger bort", så KB, eller om det avser själva växandet, sålunda "deras stjälk växer upp såsom stoft", d. v. s. "bliver såsom stoft, när den växer upp"; jfr B. Gray "their blossom [shall be] when it opens as dust". För "deras rot skall förruttna" står egentligen "deras rot skall bliva såsom förruttnelse"; man kunde komma grt. något närmare genom att översätta: "deras rot skall bliva såsom rutten". Slutligen bör man kunna bibehålla grt:s uttryck "eldtunga", som ju passar utmärkt till verbet "förtär", i st. f. "eldsflamma", jfr BK 78 "eldens tunga". De anförda orden finge då följande lydelse: "Därför, såsom eldtungan förtär strå, och såsom halm sjunker tillsammans i lågan, så skall deras rot bliva såsom rutten och deras stjälk, när den växer upp, såsom stoft".

V. 25. Att denna vers ej hör tillsammans med det föregående stycket är tydligt och numera allmänt erkänt. Den sista versraden: "Vid allt detta vänder hans vrede icke åter, hans hand är ännu utsträckt" återkommer i stycket 9,8(7)–10,4 fyra gånger såsom refräng, och på grund härav antaga flera forskare.

att vv. 25–29 ursprungligen tillhört denna dikt. Duhm placerar dem nu efter 10,4, sa att de komma att bilda avslutningen på hela dikten. Så väl i och för sig som med hänsyn till dess betydelse för vår uppfattning av Jesaja-bokens tillkomst är detta antagande av en utomordentlig vikt, och de skäl, som framförts mot detsamma, så bl. a. av Buhl, synas mig icke bärkraftiga. Men härmed må vara huru som helst, med denna vers börjar något nytt, och detta borde ha utmärkts i KB på vanligt sätt. Nu har i stället den underbara skildringen av den antågande assyrerhären vv. 26–29 sammanförts med de föregående veropen under rubriken "Domsord över ogudaktigheten". Det är annars mycket sällsynt, att två stycken redan i formellt hänseende äro så avgränsade från varandra, som vad här är fallet. T. o. m. det inledande עַל כֵּן *'al-kēn* "därför", som ensamt för sig visar, att versen ej hör tillsammans med den föregående, då denna också inledes med "därför", bryter av mot den i veropen alltid använda formen לָכֵן *lāken.*

I själva övers. skulle jag vilja föreslå ett par ändringar. För KB:s "och så att döda kroppar ligga såsom orenlighet på gatorna" har grt. "och deras döda kroppar bliva såsom orenlighet på gatorna". Någon olägenhet av att "deras" bibehålles i svenskan behöver väl ej befaras, trots att "bergen" går emellan och att det ord, som det syftar på, näml. "folk", har singularform. För ett exakt återgivande av meningen är det t. o. m. nödvändigt. Jag har ej heller sett det utelämnat i någon annan övers. För hebr. בְּכָל זֹאת *bekāl-zōt* har KB "vid allt detta", BK 78 åter "med allt detta" och G.Ö "uti allt detta". Intetdera ger en fullt klar föreställning om den verkliga betydelsen, som är "trots (allt) detta". Slutligen tror jag, att övers. "uträcka handen" med fördel kan utbytas mot "lyfta handen", då vi knappast använda det förra uttrycket, när det är fråga om en rörelse för att slå. Jag återger sålunda hela versen på följande sätt: "Därför har Jahves vrede upptändts mot hans folk, och han lyfter sin hand emot det och slår det, så att bergen darra och deras döda kroppar ligga såsom orenlighet på gatorna. Trots detta vänder hans vrede icke åter, och ännu är hans hand lyftad".

V. 26 f. Det är tyvärr förenat med stora svårigheter att få en riktigt god övers. av den här började skildringen av det på Jahves tecken antågande fjärran boende folket. Detta be-

handlas hela tiden i grt. såsom en enhet, jfr nedan, medan det faller sig naturligare för oss att använda pluralis, då det blir fråga om sådant, som mera gäller individerna, eller då såsom v. 27 den enskilde nämnes såsom en del av folket: "ingen trött finnes däri" = KB "ingen finnes bland dem, som är trött". Sedan man en gång infört pluralformer, är man nödsakad att bibehålla dem även där folket såsom massa mera framträder, t. ex. v. 29: "det har ett skriande såsom en lejoninna".

Härav märkes nu ingenting i KB, därför att den bygger på en genom dittografi uppkommen pluralform v. 26, varigenom det blir tal om flera folk eller, såsom KB återger ordet, "hednafolk". Jag anför först v. 26 och v. 27 a: "Och han reser upp ett baner för hednafolken i fjärran, och lockar på dem att de skola komma från jordens ända; och se, snart och med hast komma de dit. Ingen finnes bland dem, som är trött, ingen, som är stapplande. Ingen unnar sig slummer och ingen sömn". MT börjar nu så: ונשא נס לגוים מרחוק *u*^{e}*nāśā-nes laggōīm merāḥōq*. Som redan antydts, förutsätter hela den följande skildringen en singularform i st. f. plur. גוים *gōīm;* alla verb stå i sing. och alla tillbakasyftande suffix likaså. Ursprungligen stod alltså לגוי *laggōi̯*, och pluralformen har uppkommit genom dittografi av det följande מ eller genom oriktig uppdelning mellan orden. I senare fallet får man genom att föra det slutande ם till följande ord formen ממרחק *mimmærḥāq* (så Roorda enl. Duhm). Det vilande ו i רחוק *rāḥōq* vållar därvid som bekant ingen svårighet, då *scriptio plena* är genomförd senare.

I det följande tynges övers. av åtskilliga onödiga tillägg, som naturligtvis saknas i G.Ö. och BK 78. Så står "att de skola komma" utan motsvarighet i grt.; vidare är "dit", sista ordet v. 26, tillagt och likaså två gånger "som är" v. 27. Härtill kommer att MT tydligen ej är intakt. Då v. 26 a är i ordning och likaså v. 27 b, återstå däremellan 3 led. Antingen saknas sålunda ett led eller finnes ett för mycket. Att det senare är fallet är otvivelaktigt, ty dels passar första ledet v. 27 utmärkt tillsammans med det sista v. 26, dels äro orden "det (folket) slumrar icke och sover icke" (så ordagrant, jfr KB) här mycket olämpliga. En psalmdiktare använder just dessa ord om Gud, Ps. 121,4, och de kunna i själva verket endast utsägas om honom (Duhm). Man får på detta sätt två välbyggda versrader: "Och han skall resa upp ett baner för folket i fjärran och

locka på det från jordens ända; och se, det kommer snart och med hast, (27) ingen trött och ingen stapplande finnes bland dem [det slumrar icke och sover icke]".

V, 28. "Deras hästars hovar äro såsom av flinta", eg. "äro att akta som flinta", jfr Buhl "kan gjælde for Flint". Vi skulle väl närmast säga: "äro lika hårda som flinta". Stave översätter "äro att förlikna vid flinta".

V. 30. "Ett rytande över folket höres på den dagen, likt rytandet av ett hav". Denna dunkla vers är uppenbarligen senare tillagd. Såsom Duhm påpekat, är uttrycket "på den dagen" mycket vanligt i sådana tillägg. Nu äro visserligen meningarna delade angående vilka personer åsyftas i satsen וינהם עליו *u^ejinhom 'ālāu* eg. "och han skall ryta över honom (= "folket" hos KB). De som fatta det förut skildrade "folket", d. v. s. assyrerhären, såsom subjekt till verbet, måste låta det följande suffixet avse Juda, men därmed införes en förut icke nämnd person. Om detta i och för sig icke är omöjligt, så förutsätter dock även denna uppfattning, att versen är senare tillfogad. Emellertid är det nog enklast att låta subjektet till ינהם *jinhom* vara Jahve och suffixet syfta på "folket", assyrerna.

Av KB:s övers. "ett rytande över folket höres o. s. v." framgår att verbets subjekt fattats opersonligt (eller ha översättarna härmed antydt, att de lämna frågan om subjektet öppen?). Men därför blir det icke klart vad som åsyftas med "folket". Vore det assyrerhären, borde suffixet ha återgivits på samma sätt som i det föregående, d. v. s. med "dem", så G.Ö., och man frågar sig alltså, om KB förutsätter en tredje möjlighet, nämligen den, att subjektet till verbet är opersonligt (event. Jahve), men att suffixet i alla fall går på judafolket. Man styrkes i sin förmodan att så är fallet därav, att i KB den antågande hären efter den felaktiga MT v. 26 omtalas såsom "hednafolken". Men om "folket" är Juda, har man svårt att förstå, varför icke subjektet till ינהם *jinhom* här kan vara detsamma som v. 28, där samma verb står, jfr KB "rytande gripa de sitt rov", eg. "det (folket) ryter och griper sitt rov". Om översättarna velat ge uttryck åt en bestämd uppfattning av detta ställe, måste det sägas, att de icke lyckats riktigt väl härutinnan; jfr också i det följande det obestämda "man". Såsom redan antydts, tror jag det är bäst att bibehålla det personliga subjektet, som då korresponderar med "han" v. 26. Då meningen med denna vers sannolikt varit att låta stycket sluta mera förhopp-

ningsfullt än v. 29, bör anknytningen ske genom ett "men", alltså: "Men på den dagen skall han ryta emot dem såsom havet ryter".

"Och skådar man ned på jorden, se, då är där mörker och nöd, och ljuset är förmörkat genom töcken." Här avviker KB på ej mindre än tre punkter från MT. Där lyda de mellersta orden והנה חשך צר וָאור *u̯ehinne-ḥošæk ṣar u̯ā'or* "och se mörker, nöd (trångmål) och ljus". Mot accenterna och punkteringen וָאור *u̯ā'or*, genom vilken ytterligare bekräftas, att "ljus" hör tillsammans med det föregående, förbindes detta ord med det följande. Man måste då ändra punkteringen till וְאור *u̯e'or*. De återstående orden חשך צר *ḥošæk ṣar* förenas sedan genom "och". Man vet nu, att den masoretiska accentueringen ger uttryck åt en gammal tolkning av צר *ṣar* och אור *'or* såsom "måne och sol". Härifrån har KB med rätta tagit avstånd, vilket ju är värdt att anteckna. Den har emellertid G.Ö. till föregångare, som dessutom riktigt uppfattat förhållandet mellan חשך *ḥošæk* och צר *ṣar*: "— — så är det mörkt af ångest, och ljuset skin intet mer för mörkrets skull". Däremot har BK 78 följt MT: "si, der är mörker, nöd och blixt, och det är mörkt på dess himmel". "Trångmålets (nödens) mörker" torde bäst återges med "tryckande mörker". Slutligen har KB lämnat suffixet i det sista ordet בעריפיה *ba'arifæhā* oöversatt. Ordet är i och för sig dunkelt, och man vet ej, varpå suffixet skulle syfta. Även G.Ö. har utelämnat det. MYRBERG översätter "genom hennes [jordens] skymning". Troligt är också att felskrivning föreligger.

Subjektet till verbet ונבט *u̯enibbaṭ* har KB fattat opersonligt: "och skådar man". Med den ovan antagna uppfattningen av v. 30 a finnes härtill ingen anledning. Man bör givetvis endast då förutsätta ett opersonligt subjekt, när ingen annan möjlighet erbjuder sig. Här ligger det närmast till hands att tänka sig "folket" såsom subjekt och således i enlighet med det föregående översätta "de". Uttrycket "skåda ned på jorden" ger den föreställningen, att den skådande är upphöjd över jorden, men detta är här icke meningen. Prep. ל *le* efter ונבט *u̯enibbaṭ* betyder helt säkert "på", alltså "ut över".

Möjligen är en del av denna vers lånad från 8,21 f. (MT 8,22), där skådandet mot jorden står i motsättning till att blicka uppåt. Orden lyda där ואל ארץ יביט והנה צרה וחשכה *u̯e'æl-'æræṣ iabbīṭ u̯ehinnē ṣārā u̯aḥaškā*. Då de båda orden i vår vers ואור

חשך *w'ôr ḥāšak* (efter MT) saknas i LXX, är det troligt, att de endast äro en variant till de närmast föregående חשך צר *ḥošæk ṣar*. Man får emellertid försöka översätta den nuvarande texten så godt sig göra låter. Hela versen skulle då lyda: “Men på den dagen skall han ryta emot dem såsom havet ryter; och skåda de ut över jorden, se, då är där tryckande mörker, och ljuset är förmörkat genom töcken“.

KAP. VI.

V. 1. Då Jahves tron beskrives såsom “hög och upphöjd“, få väl dessa ord ej förstås så, att den dels var hög i och för sig, dels också lyftad i höjden. Snarare motsvara de “stor och hög“, såsom BK 78 har, eller något liknande; jfr Buhl “et mægtigt Højsæde“ och G.Ö. "en hög och härlig stol". För “släpet på hans mantel“ har grt. endast “hans släp“ (så BK 78). Varför detta ej skulle passa eller vara tillräckligt tydligt är svårt att förstå.

V. 4. “Och dörrtrösklarnas fästen darrade, när ropet ljöd.“ För de sista orden har grt. det mera uttrycksfulla “av den ropandes stämma“ (“den ropandes röst“ BK 78). Om man i full överensstämmelse med meningen förändrar participet till pluralis: “av de ropandes stämma“, så kan jag ej finna, att detta uttryck skulle vara olämpligt i en svensk kyrkobibel. — I אמות הספים “dörrtrösklarnas fästen“ är det första ordet *'ammōṯ* okänt till sin betydelse, och det är även ovisst, om med det andra *sippīm* här avses “trösklar“ (varför “dörrtrösklar“?). Det torde också kunna betyda “dörrposter“. Man kunde i så fall åtminstone göra sig någon föreställning om vad som här åsyftas.

V. 7. “— — — har din missgärning blivit tagen ifrån dig.“ Varför hebr. עון *'āwōn* återges med “missgärning“, förstår jag ej riktigt (jfr dock nedan). För mig förknippas med detta ord mera tanken på en enkel synd, en förbrytelse, vilket här icke är på sin plats. Vi ha ju det mycket goda ordet “skuld“, så BK 78. Mot orden “har blivit tagen ifrån dig“ svarar hebr. וסר *w'sār*, som helt enkelt betyder “viker bort“. Det är kanske icke så alldeles oviktigt att bevara grt:s uttryckssätt, och i alla händelser är det onödigt att gripa till den passiva konstruktionen. Sannolikt har KB här velat följa G.Ö., som har "att din missgerning skall warda ifrå dig tagen". Jag översätter sålunda: “Se,

då nu detta har rört vid dina läppar, viker din skuld ifrån dig och din synd försonas". BK 78 har "och din skuld är viken ifrån dig".

V. 8. "Och jag hörde Herren tala, och han sade." I st. f. att här utmärka nytt stycke hade det varit lämpligt att anknyta till föreg. vers med ett "nu". Liksom v. 4 ha översättarna undvikit att direkt återge hebr. קֹל *qôl* "röst", "stämma". Om också den konstruktion, som närmast överensstämmer med grt.: "Nu hörde jag Herrens röst säga", ej skulle vara fullt logisk, så torde denna olägenhet uppvägas därav, att man genom denna övers. får fram grt:s uttryck "Herrens röst". Jfr G.Ö. "Och jag hörde HErrans röst, att han sade" och BK 78 "Och jag hörde Herrens röst, som sade".

V. 10. "Förstocka detta folks hjärta, och tillslut dess öron, och förblinda dess ögon." Denna övers. återger mycket ofullkomligt den hebr. texten och har väl snarast utformats i anslutning till de följande satserna: "så att det icke kan se med sina ögon o. s. v". Det är emellertid ganska svårt att komma grt. närmare, då en ordagrann övers.: "Gör detta folks hjärta fett och dess öron tunga och klibba ihop dess ögon" ej passar i en kyrkobibel. Det är tydligen fråga om en sjuklig förändring av de olika organen: hjärtat såsom förståndets säte skall bliva trögt, öronen döva och ögonen variga, jfr slutet av versen וְרָפָא לוֹ *ûᵉrāfā lo* "att man må bota det". Buhl översätter: "Gør dette Folks Hjerte stivt, dets Øren tunge og dets Øjne klæbrige". Utom ordet "förstocka", vars egentliga betydelse ju skiner igenom, skulle jag vilja bibehålla "lomhörda" från G.Ö. och BK 78. Sedan föreslår jag "såriga" om ögonen, då v. 10 a komme att lyda: "Förstocka detta folks hjärta, och gör dess öron lomhörda och dess ögon såriga".

"— — eller förstå med sitt hjärta, och omvända sig och bliva helat." KB bygger här på punkteringen וָשָׁב *ųāšāb* "och omvända sig". Allmänt erkännes nu, att det här ej kan vara fråga om omvändelse (en förklaring av bilden inuti själva bilden, Marti), och man behöver blott läsa konjunktionen וְ *ųᵉ* i st. f. *ųā* för att verbet skall underordnas det följande וְרָפָא *ųᵉrāfā*, då meningen blir: "att man må hela det igen" eller med passiv konstruktion: "och åter bliva helat". Några betänkligheter mot en sådan avvikelse från den masoretiska uppfattningen borde ej ha besvärat översättarna, vilka 5,30 vidtagit precis samma

lilla ändring i punkteringen av konjunktionen. Det inledande פן *pen-* tror jag bäst uppfattas finalt "för att icke". Hela versen skulle sålunda få följande lydelse: "Förstocka detta folks hjärta, och gör dess öron lomhörda och dess ögon sariga, för att det icke må se med sina ögon eller höra med sina öron eller förstå med sitt hjärta och så åter bliva helat".

VI, 11. "Till dess att städerna bliva öde och utan någon invånare, och husen utan folk, och till dess att fälten ligga öde och förhärjade." Genom denna övers. har "husen" skilts från det verb, vartill det är andra subjekt, beroende därpå att de föregående orden "utan någon invånare" samordnats med "öde". I grt. hör otvivelaktigt "bliva öde" både till "städerna" och "husen"; det heter eg.: "till dess att städerna bliva öde, så att inga invånare mer finnas, och husen, så att inga människor mer finnas". Bäst torde detta uttryckas på svenska genom att upprepa verbet vid det andra subjektet, såsom också Buhl gör i sin kommentar; alltså "till dess att städerna bliva öde och utan invånare och husen övergivna och folktomma".

I slutorden har med all säkerhet ett fel insmugit sig i MT. Ordagrant heter det: "och (till dess att) landet ödelägges till en ödemark", ett uttryckssätt som i och för sig icke är omöjligt och som man finge finna sig i, om man ej hade tillgång till en bättre läsart. En sådan erbjuder emellertid LXX, vars övers. *καὶ ἡ γῆ καταλειφθήσεται ἔρημος* förutsätter hebr. תשאר *tiššā'er* "lämnas kvar" för MT:s תשאה *tiššā'ā*, och denna läsart är uppenbarligen att föredraga. Den antages nu också såsom den ursprungliga av alla de förnämsta kommentatorerna (jag har endast sett H. Schmidt följa MT.). Övers. av de anförda orden blir då: "Till dess att städerna bliva öde och utan invånare och husen övergivna och folktomma och landet bliver kvar som en ödemark".

V. 12 f. "Och när Herren har fört folket bort i fjärran och ödsligheten bliver stor i landet, (13) och allenast en tiondedel ännu är kvar däri, då skall denna ytterligare förödas o. s. v." Att dessa verser ej direkt höra tillsammans med det föregående framgår därav, att talet om folkets bortförande här verkar som en matt genklang av den förut omtalade fullständiga förödelsen. Därtill kommer att, då Jahve här uppträder i 3 pers., dessa ord ej kunna uppfattas som en direkt fortsättning av Jahves tal v. 11, såsom KB tydligen gjort, då orden efter "han svarade" v. 11

ända till slutet av v. 13 satts inom anföringstecken. Om nu ett ursprungligt sammanhang ej existerar, bör ej heller v. 12 underordnas v. 13, då därigenom faktiskt en närmare förbindelse med v. 11 antydes. Det medför också en annan olägenhet, näml. en koordination av v. 12 med de första orden v. 13, vilka säkert äro underordnade det följande, sålunda: "och om allenast en tiondedel ännu är kvar däri, så skall denna o. s. v."

"Då skall denna ytterligare förödas, såsom en terebint eller en ek av vilken en stubbe har lämnats kvar, när den fälldes. Den stubben skall vara en helig säd." Till bilden av ett träd, varav en stubbe blir kvar, när det fälles, passar oneckligen betydelsen "bränna" för hebr. בער *ba'ēr* bättre än KB:s "föröda". Härpå ligger emellertid ingen större vikt. Nu har Buhl framställt den förmodan, att detta verb här måste ha ännu en annan, eljest okänd betydelse, så vidt ej ett textfel föreligger; ty meningen måste i alla fall vara den, att tiondedelen skall bli utgångspunkten för ett nytt och bättre folk. Men härom finnes ingen antydan i själva versen; först de senare tillagda, i LXX felande slutorden: "en helig säd är dess stubbe" innehålla tanken på en återställelse genom en räddad kvarleva. Buhl's förnämsta skäl är också av negativ art: övers. "denna skall ytterligare förödas" (eller "brännas") ger ingen mening, då tiondedelen ju icke förut hemfallit åt en sådan ödeläggelse. Jag undrar, om icke fordringarna på strängt logisk framställning här satts väl höga. En ödeläggelse skall gå fram över hela folket, men skulle då någon del undkomma, fortsätter hemsökelsen, tills denna återstod är tillintetgjord; jfr bilden med trädet. Jag tror snarare, att det för semitisk tankegång är ganska naturligt att uttrycka denna mening just på detta sätt. Att denna uppfattning av orden blott skulle "tilhylle Vanskeligheden", såsom B. säger, har jag svårt att förstå. I alla händelser är svårigheten ej så stor, att man är berättigad att ensamt härav draga den slutsatsen, att versen blott då ger en verklig mening, om den innesluter tanken på ett återupprättande av folket. Att denna tanke är äkta jesajansk är en annan sak, som ej får förrycka tolkningen av detta ställe. Det är ju ock ägnat att väcka betänkligheter, att man måste förutsätta en annan betydelse (vilken?) hos verbet eller ett fel i texten, som dock formellt är alldeles i ordning.

Det bör kanske särskilt påpekas, att Buhl vid framställandet av sin uppfattning, vilken han f. ö. ej urgerar såsom den enda möjliga, ej tager någon hänsyn till det senare tillägget: "en helig

säd är dess stubbe". I själva verket ger också detta stöd åt en motsatt uppfattning, då det sannolikt tillkommit just av den anledningen, att texten själv ej innehöll det löfte om räddning från fullständig undergång, som man där önskade finna efter de förskräckliga domsorden. Det ges ju flera exempel på att till en sådan olycksprofetia senare fogats en trösterik avslutning. — Då STAVE, som anlägger samma synpunkter på denna fråga som BUHL men uttalar sig ännu mindre deciderat än denne, s. 40 säger, att "det enda som kan sägas med säkerhet om v. 13 är, att texten i sin nuvarande gestalt är skadad", så kan jag efter det ovan anförda endast i den delen instämma med honom, att de sista orden givetvis äro senare tillagda. (Jag bortser då från en detalj, som här saknar intressè, näml. att ett av de båda orden "terebint" och "ek" med all sannolikhet är tillagt).

Dessa ord: "En helig säd är dess stubbe" översättas i KB med utelämnande av suffixet i מַצַּבְתָּהּ *massabtāh*: "Den stubben skall vara en helig säd". Det är nu svårt att säga, varpå suffixet syftar, och svårigheten undgås ju på detta sätt. Jag håller dock före, att det enda riktiga är att återge det i övers. Risken är lika liten, då vårt pronomen "dess" passar till vilket som helst av de ord, som kunna komma i fråga. Men fördelen är den, att det eggar till eftertanke. Det är icke osannolikt, att den som tillagt orden tänkt sig, att de närmast skulle förbindas med det omedelbart föregående: "liksom en terebint eller en ek, av vilken en stubbe bliver kvar, när den fälles, så är dess stubbe en helig säd", så B. GRAY. På liknande sätt gör MYRBERG en självständig mening av denna del av versen, mot vars äkthet han naturligtvis icke har något att invända.

De båda verserna skulle sålunda lyda: "Och Jahve skall föra folket bort i fjärran, och ödsligheten skall bliva stor i landet; och om allenast en tiondedel ännu är kvar däri, så skall denna åter igen hemfalla åt förödelsen, såsom en terebint eller en ek, av vilken en stubbe bliver kvar, när den fälles. [En helig säd är dess stubbe.]"

KAP. VII.

V. 1. " — — vilket de likväl icke förmådde göra." Dessa ord, som i KB satts inom parentes, lyda enligt grt.: "men han förmådde icke erövra det", näml. Jerusalem. Sannolikt för bättre

sammanhangs skull ha översättarna återgivit det i sing. stående verbet יכל *jūkol* med plur. "de förmådde". Att singularformen skulle kunna stå med betydelse av plur. är uteslutet. Antingen avses således i MT ett subjekt i sing. eller är texten skadad. Nu återfinnes denna vers i huvudsak också 2 Kon. 16,5, och där står plur. יכלו *jūk^{e}lu*; likaså har LXX till 7,1 plur. ἠδυνήθησαν. Emellertid är det icke uteslutet, att sing. valts för att antyda, att Resin av Aram var huvudpersonen i angreppet, så Buhl, som i sin övers. också bibehåller singularformen. Då en sådan möjlighet föreligger, är det förvånande, att översättarna här icke i enlighet med sina principer låtit MT komma till sin rätt.

Det är av flera skäl fullt klart, att denna vers icke ursprungligen kan ha stått som inledning till den följande berättelsen, och många forskare antaga, att den hämtats från 2 Kon. 16, troligen för att ersätta en äldre nu förlorad inledning till detta kap. hos Jesaja. Sannolikt har man häri att söka förklaringen till att i de ovan anförda orden meddelas den uppgiften, att de förbundnas planer mot Juda misslyckades, en uppgift som ju föregriper det som berättas v. 2 ff. Parentesen i KB avser tydligen att mildra intrycket av denna ojämnhet, vilket väl rimmar sig med översättarnas intentioner. Det måste icke desto mindre framhållas, att ett sådant förfaringssätt är vetenskapligt ohållbart. I detta speciella fall är skadan mycket obetydlig, men principiellt sett är det av största vikt, att texten får framträda sådan den är, så att även en läsare av översättningen blir i stånd att, så långt sig göra låter, bilda sig ett eget omdöme om densamma. Dessa ojämnheter, som man ofta kan iakttaga i MT, äro vanligen av ett oskattbart värde för ett djupare inträngande i textens historia; och även om en kyrkobibel ej är avsedd att tjäna vetenskapliga syften, kan det dock icke vara förenligt med den sanna troheten mot grt., att ojämnheterna i missriktat nit om textens "enhetlighet" översuddas; jfr ovan till 5,17.

V. 4. "— — — för Resin med araméerna och för Remaljas son, i deras förgrymmelse." Ordagrant står här: "vid glöden av Resins och Arams och Remaljas sons vrede". Den hebr. prepositionen ב *b^e* kan här såsom ofta eljest lämpligen återges med "trots", alltså "trots häftigheten i Resins och araméernas och Remaljas sons vrede". Samma mening uttrycker Myrberg genom övers.: "huru mycket än Resins och Arams och Remaljahusonens vrede lågar". Man kommer härmed grt. närmare än KB gör.

Texten torde f. ö. här och v. 5 ej vara riktigt i ordning. Man väntade, att också Efraim skulle nämnas v. 4; v. 5 åter äro troligen "Efraim och Remaljas son" senare tillfogade att döma av ordens ställning i satsen. För alla de i MT v. 4 f. upptagna namnen har LXX endast ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρὰμ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ῥομελίου (v. 5). Avvikelsen från MT är även eljest betydlig i dessa verser.

VII, 8. "Och om sextiofem år skall Efraim vara krossat, så att det icke mer är ett folk." Att dessa ord måste uppfattas som en glossa, visserligen en mycket gammal sådan, jfr Duhm, är uppenbart och bestrides säkerligen icke heller av KB:s översättare. Den har också råkat komma in i texten på oriktig plats, då den givetvis hör till orden v. 9: "Och Samaria är Efraims huvud, och Remaljas son är Samarias huvud". Genom att låta denna glossa kvarstå i övers:s text utan att på något sätt utmärka den som sådan bibringas den icke upplyste läsaren den uppfattningen, att denna förutsägelse om Israels undergång vid en noga bestämd tidpunkt, som till på köpet är så långt avlägsen, verkligen ingått i Jesajas tal till Ahas. Vilket nyttigt ändamål, som kunde nås genom att en så felaktig mening stödes av KB, är omöjligt att förstå. Det gäller här förvisso högre värden än att, långt sedan vi kommit till en riktigare uppfattning, värna om den utvärtes vördnaden för en traditionell text, även om denna betraktats som oantastlig och förståtts efter orden av generationer av judiska läsare, som icke hade någon kännedom om dess växlande öden.

V. 10. "Och Herren talade ytterligare till Ahas och sade." Denna vers jämförd med v. 13 ger anledning till att beröra det intressanta problemet om kompositionen av detta kapitel och det närmast föregående och efterföljande, vilka alla höra närmare tillsammans. Sedan Jahve v. 3 ff. givit profeten i uppdrag att framföra ett budskap till Ahas, uträttar Jesaja naturligtvis detta uppdrag, ehuru härom ingenting särskilt nämnes. Så kommer fortsättningen i denna vers: "Och Jahve talade ytterligare till Ahas och sade." Härpå svarar Ahas v. 12 och därpå heter det v. 13: "Då sade han". Enligt det föregående borde det nu vara Jahve som talar, men slutet av versen visar, att det i stället är Jesaja som har ordet: "Viljen I ock pröva min Guds tålamod?" I kap. 8 uppträder sedan Jesaja själv och talar i 1 person.

Inom kap. 7 kan nu enhetlighet uppnås genom att antaga,

att "Jahve" v. 10 är tillagt, så att det ursprungligen endast stod: "och han talade ytterligare o. s. v." Det är också lätt förklarligt, om någon, som fäst sig vid att utförandet av det åt Jesaja givna uppdraget icke omnämnes, ansåg sig åstadkomma bättre sammanhang med v. 3, som börjar: "Men Jahve sade till Jesaja", genom att insätta "Jahve" som subjekt även v. 10. Att sammanhanget med det följande därigenom bröts, oroade honom tydligen mindre, för så vidt han märkte det. Man kan även tänka sig, att han på detta sätt ville framhäva den synpunkten, att det ytterst var Jahve, som talade genom profeten. Om man ej vill göra något större ingrepp i MT, måste det sålunda anses fullt befogat att utesluta "Jahve" på detta ställe, varigenom framställningen i kap. 7 blir enhetlig.

Emellertid låter den frågan icke avvisa sig, om icke kap. 7 ursprungligen haft samma yttre form som de båda kringstående, och sålunda Jesaja själv berättat om denna tilldragelse i sitt liv eller m. a. o. författat kapitlet. Alla tre kapitlen ha då tillhört vad vi skulle kalla "Jesajas memoarer". Detta antages nu av de förnämsta Jesaja-forskarna, och man behöver blott insätta 1 pers. på tre ställen i kap. 7, näml. vv. 3 ("till mig" i st. f. "till Jesaja"), 10 och 13, för att det skall bli likformigt med de båda andra. Här möter dock en icke obetydlig svårighet. Vad kan ha varit anledningen till att i denna enhetliga framställning 3 pers. insattes i kap. 7? Så vidt jag vet, har denna fråga hittills ej blivit tillfredsställande besvarad.

Det är sålunda icke att undra på, om ännu ett förslag till problemets lösning framkommit. Som bekant existera åtskilliga berättelser om profeterna, profetlegender, av vilka flera intagits i profetböckerna, oaktat de naturligtvis ej ha profeterna själva till författare. Hit höra i Jesajas bok kapp. 36—39, vilka f. ö. även återfinnas i 2 Kon., och troligen kap. 20. Till en sådan biografi över Jesaja kunde också kap. 7 höra. Om man nu anser, att kapp. 6 och 8 måste nära förbindas med kap. 7, föreligger sålunda den möjligheten, att en ändring skett i dessa kapitel från 3 pers. till 1:a. Men är detta ett rimligare antagande än det motsatta? Schück har i "Världslitteraturens historia" II, s. 373 f. behandlat denna fråga och därvid påpekat, att då kap. 6, som han närmast talar om, är infogat i en profetbok, där Jesaja nästan överallt talar i eget namn, en senare redaktör mycket väl kan i likformighetens intresse ha ändrat ett

"Jesaja" till ett "jag", medan man ej kan se någon verklig grund för en motsatt ändring i kap. 7.

Under den ovan antagna förutsättningen, att kapitlen höra nära tillsammans, synes mig dock ett viktigt skäl, som SCHÜCK möjligen förbisett, tala emot detta förslag, och det är det starka intryck som kap. 6 gör av att berätta en omedelbar upplevelse. Man har svårt att föreställa sig, att denna i sin enkelhet mästerliga skildring skulle kommit till oss genom en annan person, denne må ha stått profeten huru nära som helst. Till någon bestämd uppfattning i denna svårlösta fråga har jag ej kunnat komma, och det kunde synas överflödigt att här upptaga den till behandling, då syftet ej varit att framställa något förslag till förbättring av KB utöver det förut nämnda om uteslutande av ordet "Jahve" i v. 10. Jag har dock ansett det icke vara ur vägen att med detta exempel ge en föreställning om arten av de problem, till vilka en bibelöversättning måste taga ställning.

VII, 11. "Begär ett tecken från HERREN, din Gud; du må begära det vare sig nedifrån djupet eller uppifrån höjden." Denna övers. visar på ett nedslående sätt, varthän principen att överallt följa MT kan leda. Här föreligger en tendentiös punktering av ordet שאלה *šeʾōlā* "till dödsriket", varigenom det omformats till en imp. *šeʾālā* "begär!" Anledningen till denna ändring är tydlig: att profeten erbjudit konungen att begära ett tecken från dödsriket kunde lätt leda tanken på andebesvärjelse, och detta måste undvikas. Att den konstruktion, som härmed skapades, stred mot vanligt språkbruk, för att ej tala om att den klara parallellismen fördärvades, bekymrade icke en av sådan nitälskan uppfylld ande. Man förvånar sig blott över att formen ej punkterades såsom en infinitiv **šaʾalā* eller också *šeʾēlā* "bön", då åtminstone själva konstruktionen blivit oangripbar.

Man har nu visserligen försökt förklara formen *šeʾālā* såsom en biform till *šeʾōlā*, så att även MT skulle avse "dödsriket". Formen skulle ha valts därför, att den ägde ljudlikhet med det parallella למעלה *lemaʿlā* "till höjden". Senast ha BAUER-LEANDER, Hist. Grammatik der hebr. Sprache, § 67 *f*, gjort gällande, att denna form tillhörde det yngre språkskiktet, d. v. s. de senare i Palestina invandrade stammarnas språk i motsats till den inhemska kanaaneiskan. Vid språkblandningen segrade i allmänhet den kanaaneiska formen, varför också i detta fall "dödsrike"

normalt heter שאול *šᵉʾōl*. Formen med *ā* skulle då ha varit så pass levande, att den i visst fall kunde användas i st. f. den normala. På denna uppfattning om identiteten mellan de båda formerna vilar också G.Ö. som har: "Äska dig ett tecken af HErranom, dinom Gud, antingen nedre i helwetet, eller ofwan till i högdene".

Om detta antagande vore riktigt, så vore formen *šᵉʾālā* ursprunglig, och någon anledning att undvika övers. "till dödsriket" kunde då ej sökas i MT. Man kunde också tänka sig, att denna form senare insatts för att något mildra den anstöt, som den normala formen var ägnad att väcka, jfr ovan. Men sannolikare än båda dessa antaganden är nog den uppfattningen, som KB på sitt sätt ansluter sig till, att MT i sin nuvarande form avser imperativen "begär!"

Den oförfalskade grt. är fullkomligt klar. Efter de inledande orden: "Begär ett tecken från Jahve, din Gud" följer העמק שאלה או הגבה למעלה *haʿmeq šᵉʾōlā* (MT *šᵉʾālā*) *ʾo hagbeah lᵉmāʿla* eg. "att gå djupt till dödsriket eller gå högt till höjden", d. v. s. "du må gå nedåt till dödsriket eller uppåt till höjden" eller "det må vara nere i dödsriket eller uppe i höjden". LXX har blott ett ord för vardera riktningen: εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος och har sålunda läst antingen de båda infinitiverna eller de båda nomina. I det senare fallet skulle βάθος möjligen ha valts för ᾅδης av samma anledning, som ovan förutsatts för den eventuella blott fonetiska ändringen av *šᵉʾōlā*. De andra grekiska översättningarna ha däremot εἰς ᾅδην.

I KB:s övers. måste slutligen ett betecknande drag särskilt påpekas. Medan BK 78, som också följer MT, samvetsgrant återger densamma med: "äska det ifrån djupet, eller ofvanefter ifrån höjden!", har KB trots det att parallellismen går förlorad genom läsarten *šᵉʾālā*, som här motsvaras av "du må begära det", likväl återställt densamma genom att tillägga "djupet" efter "nedifrån", liksom det mot למעלה *lᵉmāʿla* svarande "höjden" står efter "uppifrån". Genom denna finess ha översättarna t. o. m. lyckats göra läsaren i förstone tveksam om vilken läsart de följa. De första orden: "du må begära det" kunde ju tänkas vara tillagda av stilistiska skäl, varom intet annat vore att säga än att tillägget är fullkomligt överflödigt. Men om sålunda *šᵉʾāla* uppfattats som "dödsriket", varför har det då på detta ställe återgivits med "djupet"? Skulle man få antaga, att översättarna härmed verkligen velat ge uttryck åt den ovan såsom osannolik

betecknade uppfattningen, att formen *šᵉʾālā* i MT valts såsom mindre anstötlig än den normala, och för sitt ändamål funnit det av LXX använda ordet "djupet" lämpligt? Men då komma vi tillbaka till vår utgångspunkt. Det är orimligt, att utrymme skall givas i vår kyrkobibel åt en senare tendentiös ombildning, medan den klara ursprungliga läsarten undertryckes; ty att Jesaja själv skulle i en sådan avsikt ha användt den här omhandlade formen måste anses helt och hållet uteslutet.

Jag har från början förutsatt, att denna form av KB:s översättare uppfattats såsom en imperativ, och då härrör övers. "djupet" från inf. העמק *haʿmeq*. Då emellertid den förlorade parallellismen på detta sätt återställts, har man kanske, när allt kommer omkring, att räkna med den möjligheten, att MT ansetts vara dubbeltydig, och att KB:s tolkning är ett försök att återgiva de båda möjligheterna på svenska. Visserligen har Eidem i sitt ovan anförda arbete, s. 88, fritagit KB:s översättare från eventuella anklagelser i den vägen, då de haft fullt klart för sig, att sådana försök i praktiken visa sig så godt som alldeles outförbara. De "bli antingen osvenska eller meningslösa". Men då måste man säga, att om KB:s tolkning av detta ställe hade varit frukten av ett sådant försök, så vore den såsom sådan synnerligen lyckad. Att någon dubbeltydighet hos grt. icke föreligger är en annan sak.

VII, 12. "Jag begär intet, jag vill icke fresta Herren." Både G.Ö. och BK 78 underordna den senare, med ולא *u̯ᵉlo*- inledda satsen under den förra; så har G.Ö. "Jag äskar intet, att jag icke skall försöka HErran". Att satserna för vår uppfattning icke äro direkt samordnade är tydligt. Enklast är också att taga den senare som finalsats. Meningen blir dock densamma, om den fattas kausalt, och så gör väl också KB, men då bör helst "ty" utsättas. Jag översätter sålunda: "Jag vill icke begära det, på det att jag icke må fresta Jahve".

V. 14. "Se, den unga kvinnan skall varda havande och föda en son, och hon skall giva honom namnet Immanuel." Då det är fråga om en så ytterst svårtydd utsaga som denna, är det synnerligen viktigt att så nära som möjligt hålla sig till grt., så att övers. varken säger mer eller mindre än denna. Även om det är troligt, att "den unga kvinnan", hebr. העלמה *hāʿalmā*, egentligen motsvarar vårt "en ung kvinna", är det sålunda säkrast att bibehålla den bestämda formen i övers., såsom också KB har gjort. Däremot är det att gå utöver grt., då hebr.

הנה העלמה הרה *hinnē hāʿalmā hārā* återges med: "Se, den unga kvinnan skall varda havande". Denna mening kan möjligen ligga i den hebr. konstruktionen men gör det med sannolikhet icke. Närmast betyda orden i alla händelser: "Se, den unga kvinnan är havande"; jfr Gen. 16,11 הנך הרה וילדת בן *hinnāk hārā u^ejōladt bēn* "se, du är havande och skall föda en son". Så har också G.Ö. "Si, en jungfru är hafwandes". Det följande participet וילדת *u^ejōlædat* kan naturligtvis översättas med futurum. Huvudvikten ligger helt säkert på själva namngivningen. Orden få då följande lydelse: "Se, den unga kvinnan är havande och skall föda en son, och hon skall giva honom namnet Immanuel".

V. 15. "Gräddmjölk och honung skall bliva hans mat inemot den tid då han förstår att förkasta vad ont är och utvälja vad gott är." Tolkningen av denna och följande verser är helt naturligt beroende av den allmänna uppfattning, som översättaren kommit till angående betydelsen av Immanuels-tecknet. Som bekant äro meningarna härom mycket delade, och så ges det också få ställen, där man kan säga att forskningen står så splittrad som i fråga om detta stycke. Innebär tecknet ett löfte eller en hotelse? Gäller det Israel eller Juda? Äro de här nämnda födoämnena, som gossen skall leva av, betecknande för landets välmåga eller för dess förödelse, då folket återgår till nomadlivet? Vad menas med att "förkasta vad ondt är och utvälja vad godt är"? Härpå beror huru långt avlägsen man skall tänka sig tidpunkten för profetians uppfyllelse.

Endast om en sak råder relativ enhällighet, näml. att MT på något sätt måste vara skadad, antingen genom uteslutningar eller tillskott. Men i detaljerna gå meningarna åter isär. Många anse v. 15 såsom en glossa och v. 17 tillagd för att förmedla övergången till v. 18 ff., som icke sammanhänga med det föregående, så DUHM, MARTI; andra utesluta v. 16, så BUDDE. Slutligen har BUHL framställt det antagandet, att relativsatsen v. 16 "för vars båda konungar du gruvar dig", som följer på האדמה *hāʾadāmā* "landet", är en oriktig glossa, genom vilken sammanhanget i det ursprungligen enhetliga stycket helt och hållet förstöres. STAVE menar också med BUHL, att den lindrigaste operationen består i att utelämna denna relativsats. Man har här en bild av fullkomlig förbistring, och man kan under sådana omständigheter icke begära, att en kyrkobibel ger uttryck åt en be-

stämd uppfattning genom att vidtaga textändringar, huru önskligt det än vore att få läsa en övers. med klart sammanhang. Mot denna bakgrund framträder emellertid kravet på hänsynstagande till den vetenskapliga forskningens allmänt erkända resultat så mycket skarpare.

Vad det med "gräddmjölk" återgivna ordet חמאה *ḥæmʾā* egentligen betyder är icke fullt säkert, men att "gräddmjölk" skulle kunna motsvara någon av de i det Heliga landet förekommande mjölkprodukterna torde vara uteslutet. Sannolikt är det här fråga om den i det nuvarande Palestina vanliga sura tjockmjölken, arab. *laban*, som för ett land med varmt klimat, där den färska mjölken icke kan sparas, är den naturliga formen. Då så vidt jag vet inte ens hos oss gräddmjölk användes såsom ett särskilt födoämne, så måste detta ord anses för synnerligen olämpligt. Enklast kan det då ersättas med "tjockmjölk".

Återgivandet av prepositionen i hebr. לדעתו *leḏaʿtō* med "inemot den tid då" verkar som en kompromiss mellan två möjligheter, näml. dels "till dess att", som motsvarar LXX:s πρὶν [ἢ γνῶναι], dels "vid den tid då". Av sammanhanget framgår att endast den sista betydelsen här passar. I de följande orden är det, såsom förut nämnts, svårt att avgöra vad som menas med "ondt" och "godt". Då det i ett fall som detta kan vara försvarligt för att icke säga en fördel att icke genom ordvalet binda sig vid en bestämd uppfattning, skulle jag vilja föreslå, att "ondt" ersättes med "dåligt", som kan avse både det i yttre måtto skadliga och det moraliskt onda. Versen skulle då komma att lyda: "Tjockmjölk och honung skall bliva hans mat vid den tid, då han förstår att förkasta det dåliga och välja det goda".

VII, 17. På grund av det osäkra sammanhanget är det riktigast att här icke söka åstadkomma en förbindelse med det föregående genom konj. "och", som saknas i grt. De sista orden i versen "konungen i Assyrien", som icke ens på ett naturligt sätt låta grammatiskt infoga sig i satsen, äro uppenbarligen en förklarande glossa, som genom en avskrivares tanklöshet inkommit i texten.

V. 18 f. Dessa verser innehålla det första av fyra fragment, som samtliga inledas med formeln "på den dagen" (KB har här överallt "på den tiden", jfr ovan till 4,1). På tre ställen står med den utförligare formuleringen "och det skall ske på den dagen", vilket återges fullständigt endast v. 23. Vad det

nu skall tjäna till att i sådana, visserligen ganska betydelselösa punkter avvika från grt. är icke gott att förstå. Likaså avviker KB v. 18 genom det inledande "ty", som saknas i grt. Såsom förut nämnts, är det oavgjort, om de här börjande små styckena kunna föras tillsammans med det närmast föregående, och då bör naturligtvis "ty" icke heller tillfogas.

För hebr. אשר בקצה יארי מצרים *'asær biqse je'ore misrajim* har KB "längst borta vid Egyptens strömmar". Detta uttryck är ej fullt klart. Endast om meningen är: "vid den längst bort belägna delen av E:s strömmar", överensstämmer det med grt., men då är också den ordagranna övers. "vid ändan av Egyptens strömmar" enklare, såsom både G.Ö. "wid ändan på Egypti älfwer" och BK 78 ha. Den är att föredraga även av den anledningen, att meningarna äro delade om vilken ända av Nilen det här är fråga om.

I v. 19 motsvaras "stenklyftor" av hebr. נקיקי הסלעים *neqiqe hasselā'īm*. Då סלע *sæla'* betyder "klippa", särskilt fristående sådan, så är det oegentligt att återge det med det obestämda "sten"; "klipprämnor" passar ju även bättre till bilden än "stenklyftor". (Så återges visserligen 2,21 ett annat hebr. uttryck, som dock närmast betyder "klipphålor"; på samma ställe översättes återigen סעפי הסלעים *se'ife hasselā'īm* med "bergsklyftor", vilket förklaras genom att ett annat ord för "klippa" användes i uttrycket "klipprämnor".) Det föregående "bergsdälder" är också ett i mina ögon mindre lämpligt uttryck. Här avses säkerligen de branta och djupa dalarna i berglandet (arab. *wādi*), för vilka "dalklyftor" vore ett mera passande ord, så Buhl.

V. 20. "På den tiden skall Herren med en rakkniv som tingas på andra sidan floden — nämligen med konungen i Assyrien — raka av allt hår både på huvudet och nedtill." I hebr. har verbet יגלח *jegallah* båda betydelserna "raka" och "avraka", och här står "huvudet" såsom första objekt (motsvarande KB:s "allt hår på huvudet") och "blygdhåren" såsom andra. Att omskriva det senare uttrycket borde vara onödigt. Man kan då enklast översätta: "raka av både huvudets och blygdens hår". De här inom tankstreck satta orden: "nämligen med konungen i Assyrien" äro naturligtvis senare tillfogade liksom i v. 17 (till "nämligen" finns ingen motsvarighet i grt.). Då tillägget utgår, blir det nödvändigt att låta det föregående בתער השכירה *beta'ar haśśekīrā* behålla den bestämda formen, alltså "med den på andra

sidan floden tingade rakkniven". Vad som menades härmed förstods utan vidare av samtiden. Huru den grammatiska förbindelsen mellan de båda orden än uppfattas, är uttrycket i grt. determinerat. Så BK 78: "genom rakknifven, legd på andra sidan elfven". De anförda orden komma då att lyda: "På den dagen skall Herren med den rakkniv, som tingats på andra sidan floden [med konungen i Assyrien], raka av både huvudets och blygdens hår".

VII, 21 f. "På den tiden skall en kviga och två tackor vara vad en man föder upp. (22) Men han skall få mjölk i sådan myckenhet att han kan leva av gräddmjölk; ja, alla som finnas kvar i landet skola leva av gräddmjölk och honung." Dessa båda verser ha vållat uttolkarna mycken möda. Till det tillstånd av armod, som här skall beskrivas, tycks v. 22 a icke passa riktigt bra. Flera forskare utesluta därför hela halvversen, så Duhm, Marti, Buhl, Stave, medan Guthe bibehåller slutet av densamma.

Förunderligt nog har ingen av dessa forskare tagit någon hänsyn till LXX, som dock, så vidt jag förstår, utgår från en bättre text. Här lyder v. 22: καὶ ἔσται ἀπὸ τοῦ πλεῖστον ποιεῖν γάλα, βούτυρον καὶ μέλι φάγεται πᾶς ὁ καταλειφθεὶς ἐπὶ τῆς γῆς. Texten överensstämmer i övrigt fullkomligt med MT men saknar de tre på varandra följande orden i mitten יאכל חמאה כי *jokal ḥæmā ki* "han skall äta tjockmjölk, ty . . ." De båda första orden återkomma i omvänd ordning v. 22 b och kunna sålunda ha inkommit som en variant, varefter anknytning med det följande skett genom כי *kî*, jfr B. Gray t. st. Man har här intet skäl att antaga, att LXX:s text skulle ha uppkommit genom bortfall ena gången av de båda lika orden eller genom avsiktlig korrigering av en utförligare text. Är man icke bunden av en ohållbar textprincip, måste man sålunda obetingat föredraga LXX framför MT. Då man här har en i sig själv oklanderlig text, som ger en rimlig mening, är det ej heller tillrådligt att i ett så pass litet fragment företaga ändringar, som icke äga något stöd i tillgängliga läsarter. Det utrymme, som därvid ges åt subjektiva uppfattningar, blir alltför stort.

De båda verserna betyda då tämligen ordagrant: "Och det skall ske på den dagen, att en man håller vid liv en kviga och två tackor (eller "getter"), och på grund av mjölkavkastningens myckenhet skall (då) var och en, som är lämnad kvar i landet, äta tjockmjölk och honung". Meningen blir då den, att befolk-

ningen skall bliva så decimerad, att några få kreatur skola vara tillräckliga för att förse alla med föda. Man kunde också, såsom B. Gray föreslagit, i övers. förbinda båda verserna till en sats, som då får följande lydelse: "Och det skall ske på den dagen, att om en man föder upp en kviga och ett par tackor, så skola på grund av den rikliga mjölkavkastningen alla, som finnas kvar i landet, leva av tjockmjölk och honung".

Tillägg till I, 25. B. Gray, som i likhet med Marti och Buhl här upptar den gamla emendationen בַּכּוּר *bakkur* "i smältugnen" för כַּבֹּר *kabbor*, anmärker i fråga om LXX, att man ej med säkerhet kan sluta sig till att dess hebr. text var fullständigare och innehöll det felande ledet, då orden τοὺς δὲ ἀπειθοῦντας ἀπολέσω sannolikt äro ett senare tillägg till LXX. Han hänvisar härför till Thackeray's Septuaginta-grammatik (Cambridge 1909) I, s. 230, där de anförda orden karakteriseras som glossa med motiveringen: "the clause τοὺς δὲ ἀπειθοῦντας ἀπολέσω is absent from MT, and Is. elsewhere uses ἀπολῶ". Häremot kan först invändas, att det mot τοὺς ἀπειθοῦντας svarande ordet visst icke saknas i MT, som ju här har סִיגָיִךְ *sīgājik* (i LXX alltså fört till v. 25 b), liksom כָּל בְּדִילָיִךְ *kål-bᵉdīlājik* svarar mot πάντας ἀνόμους (ἀπὸ σοῦ). Det är sålunda endast det för MT önskvärda verbet, som LXX har utöver MT. Vad vidare själva den grekiska formen beträffar, så lämnar Thackeray ett par andra exempel på dess förekomst i LXX bredvid det normala attiska futurum ἀπολῶ. Så står Syr. 6,3 ἀπολέσεις men 6,4 ἀπολεῖ! Av de båda skälen mot de ifrågavarande ordens ursprunglighet beror sålunda det första på rent förbiseende (hos båda författarna), medan det andra torde vara av liten betydelse. Om man bortser från den förut påpekade parafraserande tolkningen, som även eljest utmärker LXX, synes mig alltså dess text utan tvekan vara att föredraga framför MT.

Ett litet turkiskt språkfynd i en svensk roman.

Av

J. Kolmodin.

Gösta Segercrantz' roman om Cailleaux-affären — *Ministerpresidentens väninna.* Stockholm, Bonnier 1919 — rör sig med en i Konstantinopel uppvuxen hjältinna; hon skall för resten, som det heter å s. 9 f., innan hon började uppträda på tiljan i Europa, ha någon tid tillhört "en av sultanens bröder, en gammal utlevad pascha(!) på sextiofem", som "gav henne den bästa uppfostran". På den tiden skall den stackars människan ha lytt det "turkiska" namnet Cadinla(!). Hennes oskiljaktige "evnuck" Ali Schrükri har åtminstone fått ett tämligen riktigt namn (:med tysk stavning).

Den, som skriver dessa rader, har icke följt den ifrågavarande storpolitiska sensationshistorien tillräckligt noga för att kunna avgöra, om detta orientaliska inslag i hr Segercrantz' bok i någon mån hör med till det historiska underlaget eller om det blott är ett löst påhäng av författaren för att "föreviga" någon mer eller mindre tillfällig bekantskap med en kvasiturkisk dansös. Huru som helst — hr S. lägger tydligen mycken vikt vid sin hjältinnas turkiska ursprung, ja, han låter henne t. o. m. på ett par ställen uttrycka sig på turkiska. Det språkmaterial, som han härvid haft att röra sig med, har visserligen icke varit vidare rikhaltigt. Men det första av de ifrågavarande ställena (s. 11 f.) erbjuder dock onekligen ett visst intresse. Det är detta, som egentligen föranlett mig att påpeka fenomenet här.

Den unga damen ligger en morgon och sträcker sig i sängen i sitt eleganta hotellrum i Berlin; så börjar hon "gnola på en gammal visa, som hon så ofta hört i sin barndom". Visan lyder:

Cadinlar, genim hep top lanalim,
erquek ler e é boykot japalim!
Heidioradahn! Esirsopdeli!
Istenem seni! Istenem seni!

Som synes, är detta verkligen en turkisk text, sådan som den kan bli, när den skall uppfångas, låt oss säga, på en "orientalisk" varieté av en i språket okunnig svensk, som sitter mitt emellan en fransman *(cadinlar, erquekler)* och en tysk *(heidi oradahn, sirsop)* och tar dem båda till hjälp. Den riktiga läsningen av de fyra raderna är uppenbarligen:

kádynlar, gélin, hép toplanálym!
èrkekleré bójkot japálym!
hájdi óradan, éj zyrzop deli!
ístemèm sení! ístemèm sení!

eller (i ej fullt ordagrann, men metriskt överensstämmande svensk översättning):

Samlen er, kvinnor, lånen ert öra!
Bojkott mot männen ska' vi nu göra.
Du din tokstolle, undan, bort från mig!
Vad skall jag med dig! Vad skall jag med dig!

Versmåttet är fyrledad knittel med tiostavigt grundschema och cesur i mitten (i andra versraden har den felande obetonade stavelsen före cesuren uppenbarligen vid det musikaliska föredraget ersatts genom ett långt utdragande av den i denna position starkt accentuerade dativändelsen — *erquek/ler/e é* — vilken här ensam representerar en hel stavelsegrupp[1]). Vad diktens ursprung beträffar, är det åtminstone ett, som är säkert: den är ingalunda någon "gammal visa" (härpå tyder så väl rimflätningen — *a a b b* i st. f. de äkta folkdikternas *a a b a* eller *a a a b* — som det moderna innehållet, inklusive det hypermoderna lånordet *bojkot*). Förmodligen härstammar den från någon av de "revyer", som under den ungturkiska tiden (1908—1918) plägade uppföras på vårvintern i någon av Peras teatersalonger; i varje fall smakar den mera av Grande Rue de Péra än av Sjehzade-basjy.[2]

Det andra turkiska citatet återfinnes å s. 27 och är i motsats till det första uteslutande tokroligt. Hjältinnan grälar med eunucken, som ej har lust att gå till pantbanken med ett dyrbart halsband; till sist klipper hon av all vidare diskussion med orden:

Hawa eji olurssa jaryn ssabach
Brussaja gidedschéim, fena
olurssa bir katsch gün burada
kaladschaym,

[1] Jfr min uppsats *Tschakydschy oder Blitz*, MO XIV, 169.
[2] Stambuls nöjeskvarter.

vilken turkiska "replik" enligt hr Segercrantz "på svenska betyder ungefär: 'Seså, marsch nu med hela härligheten till stampen i Jägerstrasse!'" Frasen är ju uppenbarligen hämtad ur någon tysk-turkisk parlör — vilken kan vara skäligen likgiltigt. Är det författaren, som velat driva med sin publik, eller är det någon av hans (tyska?) bekanta, som drivit med honom? Det senare får nog — trots skiljetecknet i andra raden — anses mest troligt, da hr S. näppeligen kunnat förutse, att hans bok skulle komma att läsas av någon med turkiska språket förtrogen person och någon annan ju ej kunnat upptäcka och njuta av galenskapen. Uppställningen som vers är väl en liten extra rolighet av den okände skämtaren.

Det förefaller i förbigående sagt antagligt, att hr S. själv bildat det kuriösa namnet Cadinla av varietévisans *Cadinlar (cadinl* m., pluralis *cadinlar; cadinla* f., pluralis *cadinlor?*).

Konstantinopel den 17 mars 1921.

Arabische Miszellen.

Von

O. Rescher.

I. Bemerkungen zu Seb. Beck, *Die Geschichte vom Räuber und dem Herrn Richter:* Der islamische Orient, IV.

A) In der Einleitung (S. XI) zu dieser, übrigens bereits von Camerloher in seinem Nasreddin-Büchelchen, Triest 1857, übersetzten Geschichte bemerkt Beck, *dass es im islamischen Orient etwas durchaus ungewöhnliches sei, Verse des Korans und Aussprüche des Propheten zu profanen Dingen oder gar noch zu Schnurren zu benutzen.* Das mag wohl für die Türken zutreffen, die den Sinn der Koranverse meist gar nicht verstehen oder aber, als gelehrte Hodschas, Spässe und Schnurren für unter ihrer Würde halten, kaum aber für die Araber selbst, bei denen dies wohl gar nicht so selten vorkam. Notiert aus der Literatur habe ich solche Stellen auch nicht; dagegen sind mir einige zufällig im Gedächtnis, die ich zur Bestätigung meiner Behauptung möglichst in Kürze anführen möchte. Die eine Stelle ist die Anekdote bei Širwānī[1] Nr. 43: "Ich war", erzählt ein Literat, "einst bei einem Emīr zu Bagdad eingeladen. Als nun auf den Tisch eine Platte mit *lūzinaǵ* (Mandelspeise) kam, da trat ein witziger Narr herzu, der den Emīr nach dem Gericht fragte.[2] Dieser warf ihm nun einen Happen zu. *'Der zweite von zweien'*, zitierte nun der Narr, *'als sie beide[3] in der Höhle waren'* (Kor. IX, 40). Der Emīr gab ihm nun einen zweiten Bissen. *'Und wir stärkten sie mit einem dritten'* (Kor. XXXVI, 13), fuhr der Narr fort. Da erhielt er einen dritten

[1] Vgl. meine Übersetzung von Qaljūbī, Stuttgart 1920 (nicht im Handel).

[2] Bezw. »ihn anbettelte«.

[3] Muhammed und Abū Bekr.

Brocken. '*Nimm vier von den Vögeln*' (Kor. II, 262), da fiel ihm ein viertes Stück zu. '*Fünf, und der sechste war ihr Hund*'[1] (Kor. XVIII, 21), da bekam der Schelm seine fünfte Portion. '*In sechs Tagen*' (Kor. VII, 52), da warf ihm der Emīr seinen sechsten Happen zu. '*Sieben Himmel über einander*' (Kor. LXVII, 3 und LXXI, 14), fuhr der Narr fort und schnappte so seinen siebenten Bissen. '*Acht Paare*' (Kor. VI, 144), zitierte der Schelm nunmehr, worauf der Emīr ihm abermals ein Stück zuwarf. Als er nun zum Schluss mit dem Vers kam: '*Wenn es von euch auch nur zwanzig sind, so überwinden sie doch zweihundert*' (Kor. VIII, 66), und der halb belustigte, halb ärgerliche Emīr ihm den ganzen Rest der Luzinaǵ-Speise geben liess mit den Worten: 'Da friss, du Vielfrass! Mög' Gott deinen Bauch nicht sättigen!' da entgegnete ihm der Narr: 'Weiss Gott! Hättest du nicht also gehandelt, dann hätte ich dir zitiert: *Und wir sandten ihn wider 100,000 oder mehr*'". (Kor. XXXVII, 147.)

Bei der Erwähnung des Traditionariers el-Aʿmaš erzählt ferner Qaljubī (ibid. S. 134) folgende Anekdote: Einstmals sass er, mit einem Pelz angetan, am Ufer eines Flusses. Da trat ein Mann herzu und sagte: "Steh' auf und trag mich über dies Gewässer!" womit er sich ihm auf die Schultern setzte und sagte: "*Preis dem, der uns diesen untertänig gemacht*" (Kor. XLIII, 12). El-Aʿmaš trug ihn nun bis zur Mitte des Flusses und warf ihn dann mit den Worten "*Mein HERR! Weis' mir eine gesegnete Stätte an!*" (Kor. XXIII, 30) in diesen.

In Rāgib el-Iṣfahānī's *Muḥāḍarāt*, Kairo 1326, II, 110 oben (Kap. 16: *muǵūn*) wird erzählt, man habe einmal einen Mu'eddin in einer verfänglichen Situation mit einem Christenknaben, der unter ihm lag, erwischt. Als man ihn darob zur Rede stellte, da plädierte er für sich mit dem Koranspruch (IX, 121): "*Und nicht treten sie einen Tritt*[2], *der die Ungläubigen erzürnte, und nicht tun sie einem Feinde Abbruch*[3], *ohne dass ihnen dafür ein gutes Werk aufgeschrieben würde*". Und in welch' entwürdigendere[4] Lage als diese könnte man die Ungläubigen wohl bringen?

[1] In der Höhle der Siebenschläfer.

[2] وطء im sexuellen Sinne = جامع.

[3] Vgl. Lane, s. v. Die beiden Koranübersetzungen, die mir zur Hand sind, Henning [Reclam] und Grigull [Hendel] missverstehen beide die Stelle. Ersterer: »Nicht thut ein Feind ihnen etwas an«.

[4] Wörtl.: sie mehr erzürnende.

Auch im folgenden findet sich eine ähnliche Anekdote zwei- oder vielmehr eindeutigen Inhalts, mit Anspielung auf Kor. LXII, 11. Ich bin überzeugt, dass, wollte man die arabische Literatur auf solche Stellen hin durchsehen, man noch genug Parallelen finden könnte, besonders in den Adabwerken, die nicht nur der Belehrung, sondern auch der Unterhaltung dienen.

B) Auf der gleichen Seite der Einleitung erwähnt Beck auch die schnurrige Art der Verteilung einer Gans zwischen Hausherr, Hausfrau, den Kindern und dem Gast. Aber die türkische Version ist mit nichten, wie der Herausgeber anzunehmen scheint, irgendwie originell, sondern nur ein (natürlich indirektes) Plagiat. Das Motiv ist nämlich in Wirklichkeit schon recht alt, vgl. Winter & Wünsche, *Die jüdische Litteratur*, Trier 1894–96, I, 547. Da das Buch wohl in allen Bibliotheken vorhanden sein dürfte, so möchte ich es an dem Hinweis genügen lassen; freilich müsste man aber einmal feststellen, ob der *Midrasch rabba* auch tatsächlich die älteste Quelle darstellt.

II. Das Ezechielkloster.

Theod. Nöldeke hat in seiner Besprechung meines Artikels *Studien über den Inhalt von 1001 Nacht* (*Islam* XII, 113 unten) sofort richtig gesehen, dass all' die falschen Stellen, die "Herakliuskloster" bringen (Habicht VIII, 270 pu.; Henning, Übers. VIII, 95 ob.; mein Zitat *Islam* IX, 64, 15), umzuändern und in "Ezechielkloster" zu verbessern sind. Der gleiche Fehler findet sich auch in den *Muḥāḍarāt* (1326) I, 6 pu. = *'Ujūn* ed. Brockelmann, S. 71, 14, wo Di'bil als Dichter angegeben, und natürlich in dem "Kompendium aller Fehler und Irrtümer" in Barbier de Meynards Ausgabe von Mas'ūdī VII, 198, 3–4. Es ist diese ständige Wiederholung eines Versehens um so merkwürdiger, als bereits in Jāqūt II, 706, 20 richtig حزقيل steht und auch andere Editoren, wie z. B. Mez, *Abulkâsim* XLVIII, 11 v. u. diese korrekte Lesung festgehalten haben; vgl. auch das *Kitāb Baġdād* Text 297, 3; Üb. 134 u.

III. Zwei naturwissenschaftliche Bemerkungen.

A) *Der Einfluss des Mondscheins.* Ich weiss nicht, ist es Aberglaube — und dafür möchte ich es halten — oder Tatsache, dass der Mondschein den Kleidern schade, d. h. sie abnütze. Auf

diese auf den ersten Blick vielleicht etwas absurd scheinende Idee führen zwei Verse, deren Autoren einen solch' ausgefallenen Gedanken doch wohl kaum von einander plagiiert haben dürften. Die eine Stelle steht in Ta'alibī's *Man ġāba* (Übers. in MO XII) in dem viertletzten Gedichtchen dieser Anthologie, einer Medīdzeile von ترشي: "Wie sollte sein Untergewand nicht abgetragen sein, wo er[1] doch ein Vollmond ist und jenes aus Leinwand besteht?" Nachdem ich lange nach einer Parallele gesucht hatte, fand ich beim Durchblättern von MEHRENS *Rhetorik* zufällig einen ganz ähnlichen Vers des 'Aliden Abū-l-Hasan b. Tabāṭabā[2] auf S. 32: "Wundert euch nicht, dass sein Kleid fadenscheinig ist; ist es doch über einem Monde[3] zusammengeschnürt".[4]

B) *Ein eigenartiger Fall von Sprachstörung.* Eine interessante psychologische Notiz, die möglicherweise auch Nichtorientalisten interessieren könnte, findet sich in Dimišqī's Kosmographie. S. 358 ob.[5] erzählt nämlich der Verfasser: "Meine Mutter war 80 Jahre alt geworden. Ein Jahr vor ihrem Tode erwachte sie eines Morgens, nachdem sie die ganze Nacht durchgeschlafen hatte, ohne mehr ein Wort arabisch zu verstehen. Teils begann sie nun das, was sie wollte, einfach mit den Händen zu zeigen, oder aber es mit unverständlichen Benennungen zu bezeichnen, obwohl diese Worte ebenfalls arabisch waren. So sagte sie 'Wand' statt 'Mann', 'Zwerge' statt 'Kinder', 'Faden' statt 'Nahrung', 'Diener' statt 'Nacht', 'Gebet' statt 'Tag'. Diese Absonderlichkeit setzte sie nun kontinuierlich fort, bis wir uns an ihre merkwürdige Terminologie gewöhnten, der sie auch treu blieb, ohne diese willkürlich gebrauchten Worte noch einmal zu ändern, und zwar bis sie starb. Gott sei ihr gnädig."

IV. Folkloristisches.

A) *Zur Omoplatoskopie* (علم الكتف) *bei den islamitischen Völkern.* DOUTTÉ spricht über diese Art von abergläubischer

[1] Der Geliebte.

[2] Gedichte von ihm finden sich in den *Hams rasā'il*, Stambul 1301, S. 65 Mitte; biographische Notizen im *Muntaḥal*, Alexandria 1321, Anhang S. 317.

[3] «Dessen Schein das Kleid nicht vertragen kann», fügt MEHREN hinzu.

[4] D. h. einer mondgleichen Schönheit.

[5] Ich zitiere die Übersetzung MEHRENS, Kopenhagen 1874, da mir der Text selbst nicht zur Verfügung steht.

Praxis in seinem prächtigen Buch *Magie et religion*, Alger 1909, S. 371, zitiert jedoch von den islamischen Völkern ausser seiner eigenen Schrift über *Merrâkech* eigentlich nur Edrisi, der den zwischen Tlemcen und Tiaret wohnenden Zenata eine besondere Übung in dieser Kunst, wenn wir sie so nennen wollen, zuschreibt (Text 88, Übers. 102). Aber auch Dimišqī (Übers. 383, 8 v. u.) tut dieser Praxis Erwähnung, wenn er den Türken nachrühmt, neben andern merkwürdigen Kenntnissen, z. B. aus den Linien der Fusssohlen wahrzusagen, sich auch in dieser Fertigkeit auszuzeichnen. Gerade aber für die Türkstämme Zentralasiens haben wir mehrere Zeugnisse für die Wahrsagerei aus Schulterknochen; so Hellwald, *Centralasien*, Leipzig 1879, S. 37: „Das gereinigte Schulterblatt eines frisch geschlachteten Schafes wird ins Feuer gesteckt und solang der Glut ausgesetzt, bis es gebrannt ist; dann wird es aus dem Feuer genommen und vorsichtig hingelegt. Der sachkundige . . . forscht nun mit grossem Ernst und bedeutungsvoller Miene in den Spalten des verbrannten Knochens. Wenn drei Hauptspaltungen parallel gegen das breite Ende des Schulterblattes hinlaufen, so bedeutet das Glück; wenn in entgegengesetzter Richtung, Unglück". Ferner vergleiche man Karutz, *Unter Kirgisen und Türkmenen*, Leipzig 1911, der Ähnliches aus der Halbinsel Mangyschlak berichtet (S. 139). Aber auch sonst wird die Omoplatoskopie ab und zu erwähnt; so schreibt Ibn Hazm gegen ihre Ausübung, indem er sie mit samt der Astrologie und sonstigen Zeichendeuterei als groben Schwindel und Aberglauben brandmarkt, vgl. Schreiner, *Die theologischen Bewegungen im Islam* in ZDMG LII, 484. Vielleicht könnte hier anschliessend noch des schrecklichen Brauchs der heidnischen Harrānier gedacht werden, nämlich aus der Leber, den Knochen usw. ihrer unglücklichen Opfer Prognostica zu gewinnen, vgl. Dozy, *Nouveaux documents*, hrsg. von de Goeje in den Verhandlungen des Leydener Orientalistenkongresses, Semit. Sektion, S. 340, wenn freilich hier Omoplatoskopie im strengen Sinn des Wortes *nicht* vorliegt.

B) *Über Bildzauber, ein Beitrag zu Samuel I, Kap. 5 und 6.*

Bekanntlich wird in diesen beiden Kapiteln erzählt, wie die Philister durch die Bundeslade mit der Pest geschlagen wurden und deshalb Abbildungen von Pestbeulen und Mäusen aus Gold anfertigen liessen, um durch diesen Bildzauber der gefürchteten Plage wieder ledig zu werden. Über diesen Bildzauber handelt bereits Doutté in seinem schon erwähnten Buch (S. 144) ausführ-

lich, besonders über die Talismane, die in Form von Schlangen, Vögeln usw. die Eigenschaft haben sollten, Schaden abzuwehren (gegen Skorpione, Ratten, giftige Vipern usw.). Interessante Parallelen geben nun eine ganze Reihe von arabischen Schriftstellern, die ich wenigstens in Kürze anführen möchte; so Mas'udī II, 425 ff., wo berichtet wird, wie die Erbauung der Stadt Alexandria durch den grossen Mazedonier ernstlich durch allerlei Seeungeheuer gefährdet war und alle Anstrengungen, ihre Tücke unschädlich zu machen, scheiterten, bis Alexander endlich auf die Idee kam, durch Abbildungen dieser Ungeheuer und Abformung derselben in Kupfer, Eisen und Stein einen Gegenzauber herstellen zu lassen, welche List auch tatsächlich von Erfolg begleitet gewesen sei. Als nämlich diese Meeresungeheuer alle diese Figuren rings um die zu erbauende Stadt aufgestellt gesehen hatten, da seien sie tatsächlich auf Nimmerwiedersehn verschwunden. Analog der Samuel-Stelle berichtet noch Jacob in seinem *Arab. Berichterstatter*, Berlin 1896, S. 16, dass in einer Kirche in Lorca sich eine goldene Heuschrecke befunden habe und so die Gegend vor der Heuschreckenplage sicher gewesen sei. Fast das nämliche ergibt sich auch aus Wüstenfeld, *Die älteste ägyptische Geschichte* in *Orient und Occident* I, Göttingen 1862, S. 330, wo ein Fürst in Ägypten auf jedem Turm das Bild einer Krähe, über welche sich eine Schlange krümmt, aufstellen lässt, um so der Krähenplage zu steuern. Und wirklich seien auch hier alle Krähen in der Gegend für immer weggeflogen (Liebrecht, *Zur Volkskunde*, S. 83 ob.). Ferner erwähnt Ibn Teimijja (vgl. ZDMG LIII, 52), dass das Volk in Syrien allerlei mit dem Islam nicht zu verbindende abergläubische Bräuche ausübe, wie z. B. den, auf Blättern die Abbildungen von Schlangen, Skorpionen usw. zu machen und dann an den Türen in dem Glauben zu befestigen, dass dieser Bildzauber nun das Eindringen der Pest verhindre.

C) *Glückliche und unglückliche Wochentage.*

Wie bei uns in Europa, trotz aller Aufklärung, der Aberglaube noch an gewissen Zahlen, Tagen (der Dreizehn, dem Freitag) usw. haftet, so haften, nur in viel höherem Masse, entsprechend der geistigen Rückständigkeit des Orientalen, auch in den Anschauungen der Morgenländer, besonders aber wieder der Araber, allerlei altererbte Vorstellungen und Voreingenommenheiten in Betreff des guten oder bösen Omens gewisser Zahlen, gewisser Wochentage, gewisser Handlungen. Um uns nun aber allein auf unser Thema zu beschränken, so wollen wir nur das

in den Kreis unsrer Betrachtung ziehen, was mit der Bedeutung der Wochentage zusammenhängt. Vor allem vergleiche man hiezu die kleine, aber ganz hübsch zusammengestellte Tabelle, die CANAAN in seinem interessanten Buch *Aberglaube im Land der Bibel,* Hamburg 1914, S. 98 ob. aufgezeichnet hat. Dazu kämen vielleicht noch die Zeilen, die Ibn Qutaiba in seinen *'Ujun,* ed. BROCKELMANN, S. 153, 12 ff. gibt: Sonnabend — Tag der List und des Betrugs (wohl weil Feiertag der als betrügerisch verschrieenen Juden?); Sonntag — Tag des Pflanzens und Feiens; Montag — Tag der Reise und des Erwerbs (eigentlich Suchens des Lebensunterhalts); Dienstag — Tag für Krieg und Blut; Mittwoch — Tag für "Geben und Nehmen" (d. h. Handel); Donnerstag — Tag für Audienzen bei den Vornehmen und Vorbringen von Gesuchen; Freitag — Tag für glücklichen Ehebeginn. Fast ganz ähnlich heisst es so bei MUSIL, *Arabia Petraea,* Wien 1907—1908, III, S. 308:

"1. Der Freitag, der lichte, ist der Tag des Gräberbesuches, an ihm geschehen Gebete und Bitten.
2. Der Samstag, sein Traum vergeht nicht,
ausser wenn sein Traum vermischt wird mit Erzählung.
3. Der Sonntag ist ein glücklicher Tag
für Pflanzen der Bäume und Bauen der Häuser.
4. Der Montag ist ein schöner Tag,
jage, so wirst du erbeuten, auch wenn du dich nicht anstrengtest.
5. Am Dienstag ziehe nichts Neues an,
sonst entgeht das neue Kleid den Blutspuren nicht.
6. Der Mittwoch ist ein arger Tag,
(Gott) möge abwenden das Unheil der Mittwoche.
7. Am Donnerstag ziehe das Kamîṣ-Gewand an,
denn der Prophet ist an ihm sehr nahe." [1]

Im einzelnen wäre zu bemerken: Vor dem Montag warnt ein Sprichwort bei LEONHARD BAUER, *Volksleben im Land der Bibel,* Leipzig 1903, S. 226: "Wasche nicht am Montag, auch wenn deine Familie 2,000 Seelen zählte"; vgl. die Anm. S. 238.

Mittwoch ist auf dem ganzen Gebiet des Arabertums ein Unglückstag, vgl. MUSIL, III, 219, 10 v. u. Ebenso berichtet MAX MEYERHOF in einem sehr lesenswerten Aufsatz *Beiträge zum Volks-*

[1] Vgl. auch meine Übersetzung von Qaljūbī, S. 121 unten, und GAUDEFROY-DEMOMBYNES, *101 nuits,* S. 43 ob.

heilglauben der heutigen Ägypter (*Islam* VII, 315), dass alle seine Patienten an diesem Tage aus Scheu vor der Ungunst desselben sich hartnäckig weigerten, irgend eine ärztliche Behandlung wie Operation oder dergl. an sich ausführen zu lassen. Und dementsprechend führt der Autor S. 316 ob. fort.: "Der Mittwoch wird allgemein gefürchtet; Geschäfte werden nicht abgeschlossen, der Beischlaf vermieden, damit das gezeugte Kind nicht unglücklich werde: Frauen vermeiden oft das Ausgehen am Mittwoch;" vgl. auch Masʿudī III, 422: Mez, *Abulkâsim* LV unten; Baihaqī 642, 10.

Umgekehrt gilt der *Donnerstag* als Glückstag.[1] So bemerkt Musil III, 375, dass er der beste Tag zu einem Raubzug *(ġazw)* sei. Schon Buḫārī (ed. Krehl II, 236 pu.; Übers. II, 332 ob.) bemerkt, dass der Prophet mit Vorliebe gerade diesen Tag für eine Reise oder einen Ausmarsch wählte. Auch Meyerhof in seinem bereits angeführten Artikel gibt an verschiedenen Stellen (333 ob.; 335 nach der Mitte; 340 u. d. M.) ähnliche Mitteilungen aus Ägypten, woraus erhellt, dass diesem Tag ein glückliches Omen beigemessen wird[2]; vgl. P. v. Keppler, *Wanderfahrten,* 7. Aufl., Freiburg 1922, S. 52 u.

Dagegen gilt der *Samstag* entsprechend der Tabelle Canaan's und dem Passus in den *ʿUjūn* als Unglückstag, und so erscheint er auch bei Klunzinger, *Bilder aus Oberägypten,* Stuttgart 1878, S. 397 ob., denn an diesem Tag herrscht der böse Maimūn nach den astrologischen Anschauungen der occulten Bücher. Auch bei den alten Ägyptern war der Samstag der Tag des Typhon oder des bösen Prinzips. Vgl. auch noch meine Nachschrift S. 238.

V. Zu subḥāna-llāh.

In der ZMDG LXXV, 237 hatte ich bereits einige Bemerkungen zu diesem sich so häufig findenden Ausruf gegeben. Nun ist in dem schon oben zitierten Buch von Leonhard Bauer *Volks-*

[1] Die gegensätzliche Angabe bei Musil III, 219 unten bezieht sich wohl nur auf einen besonderen Fall.

[2] Vielleicht ist es nur als Opposition gegen diese muslimische Anschauung zu betrachten, wenn ein Jezīdi das Gegenteil davon behauptet, vgl. Bell, *Durch die Wüsten Syriens* (deutsch 2. Aufl. S. 283). Wenigstens ist bei Bittner, *Heilige Bücher der Jezīden,* Wien 1913, etwas diesbezügliches nicht festzustellen.

leben, S. 316 folgende Skizze zu lesen[1]: Ein alter Fellah lässt sich von dem Verfasser sein Opernglas geben und wie er nun plötzlich sein Dorf fast unmittelbar vor seinen Augen liegen sieht, da ruft er erstaunt *subḥāna-llāh.* BAUER übersetzt (natürlich grundfalsch) "Gott sei gepriesen!"[2] und sagt dann: "Ein sinniger Gedanke, der in diesen Worten ausgesprochen liegt. Während wir Abendländer beim Anblick von etwas schönem 'wie herrlich' . . . zu sagen pflegen, lobt der Orientale in diesem Fall nicht das Werk, sondern den Urheber desselben und ruft aus: 'Gepriesen sei Gott!'"

Nun möchte ich zur Beleuchtung des in Frage stehenden Ausdrucks, obwohl natürlich die Buḫārī-Zitate — es sind deren schon ein reichliches Dutzend — längst dazu ausreichen, noch einige andere Stellen aus der arabischen Literatur anführen. So findet sich Baihaqī, ed. SCHWALLY, S. 385 f., folgende Geschichte: "Fünf Bursche kamen in ein Dorf und machten am Tor einer Herberge Halt. Einer von ihnen erhob sich nun zum Gebet, während die anderen müssig sitzen blieben. Als nun ein nabatäisches Weib an ihnen vorüber ging, da sagten die viere zu ihr: 'Könntest du uns nicht ein Freudenmädchen weisen?' Das Weib fragte nun: 'Wieviel seid ihr denn?' worauf sie entgegneten 'viere'. Da hob der Beter schnell seine Hand und rief: '*subḥāna-llāh,* ich gehöre auch noch dazu'."[3] Ob BAUER auch hier "Gott sei gepriesen" übersetzte?

Im *Kitāb Baġdād* lesen wir S. 95, 7: "Als die Umm Ǵa'far merkt, dass das Gesinde die Gutmütigkeit des Chalifen Ma'mun dazu ausnützt, den Dienst im Palast möglichst bequem und lässig zu versehen, da ruft sie aus: '*subḥāna-llāh, ja emīra-l-mu'minīna, ma hāḏā*' (ja, zum Kuckuck! Oh Emīr der Gläubigen, was soll denn dies (d. h. die Faulheit des Gesindes) heissen?)"

Im *Kāmil* lesen wir S. 673, 13: "Als Muhallab[4] am Opfertage (*jaum en-naḥr*) auf der Kanzel eine Ansprache hielt, da rotteten sich plötzlich die Schurāt (Ḫāriǵiten) gegen die Muslims zusammen, worauf M. ausruft: '*subḥāna-llāh, afī miṯli hāḏā-l-jaumi*' (wie? selbst am heutigen Tage, sc. geben sie keine Ruhe)".

[1] Ich kürze.

[2] Ein oberbayrischer Holzknecht hätte wohl analog gesagt: »Jessas Mariandjosef!» und hätte ihm sicherlich deshalb wohl niemand eine besondere religiöse Empfänglichkeit angedichtet.

[3] Wörtl. »ich bin der fünfte».

[4] Der Heerführer der Muslims.

Ibid., S. 692, 13 sagt ein Dichter zu dem eben genannten General "*subḥāna-llāh!* Oh Emīr! Sollte wirklich ein Mann wie ich sich in deinem Heer befinden, während du ihn nicht einmal kennst?" Und zum Schluss noch eine Stelle aus Ibn Sa'd VII, 2, S. 28, 17. Ein Bursche des frommen 'Abdallāh b. 'Aun schlug einer Kamelin desselben so roh ins Gesicht, dass ihr ein Auge auslief. Als der Herr nun hinzukam und den Schaden gewahrte, da sagte er: "*subḥāna-llāh!* Musstest du sie denn gerade ins Gesicht hauen? *Gott segne dich!* Scher' dich weg! Er ist frei, des' seid ihr Zeugen."[1]

Ich hätte natürlich nicht so viel Platz für das Buch Bauers verschwendet, wenn es nicht, was ich ausdrücklich hervorheben möchte, im Vergleich zu der sonstigen landläufigen Palästinaliteratur sich recht wohl sehen lassen könnte.[2]

VI. Über ein paar Stammesnamen bei den Arabern.

A) *Die Bajāsira.* In Pseudo-Ǵāhiz ed. Vloten (einer, beiläufig gesagt, recht mässigen Ausgabe), S. 195, 10 spricht ein sonst mir fast unbekannter Dichter 'Amr el-Warrāq[3] zu seinen liederlichen Saufkumpanen Abū Nuwās, el-Husain el-Ḫalī usw., sie sollten sich zu ihm nach Hause begeben, wo gefällige Schenkinnen und ein zarter Baisarī-Knabe schon für ihre Unterhaltung sorgen sollten. Merkwürdigerweise hat lediglich Wahrmund in seinem Wörterbuch das Wort aufgenommen. Daneben allerdings finden wir noch die ausführlichere Angabe von Mas'ūdī, II, 86 (= Baihaqī 111, 8), "die Bajāsira seien die in Indien geborenen Muslims"[4].

[1] Das scheint mir ein Beispiel übel angebrachter Selbstbeherrschung. Eine gute Tracht Prügel wäre wohl eher am Platze gewesen.

[2] Über die moderne Orientliteratur ist, von der rein wissenschaftlichen abgesehen, leider nicht viel Erfreuliches zu sagen. So steht z. B. in den *Palästinensischen Kulturbildern*, Leipzig 1907, S. 171 folgender Satz eines gewissen Herrn Eckardt: »Dass die Ekstase das Ziel der Religiosität bei den Mohammedanern ist, beweist der Umstand, dass sikr 'Rausch' das gebräuchliche Wort für 'religiöse Übung' ist (!!) Pendants dazu bei dem sonst verdienstlicheren Vielschreiber Ewald Banse sind nicht selten zu finden.

[3] Ich kenne ihn nur aus einem kleinen Gedichtchen *Aǵānī* VI, 81.

[4] Vgl. jetzt auch Storey, *Lexicographical Jottings* in der *Browne-Festschrift*, Cambridge 1922.

B) *Die Tekrūr.* T. ist ein Sammelname, der offenbar ganz verschiedene Völker in sich begreift. So gibt Dimišqi (Übers. S. 387 unten) an, dass man die *Neger ganz allgemein* "Tekrur" heisse, dass aber diese Benennung von Rechts wegen nur einem bestimmten Stamme zukomme. Nichts zu schliessen ist aus verschiedenen Stellen, die keine nähere Fixierung geben, wie Qalqašandī, ed. Wüstenfeld, S. 165, der vom Lande Tekrur nur soviel erwähnt, dass von dort Goldkörner exportiert würden. Ebenso wenig ist zu ersehen aus Burton, *Personal Narrative* (Tauchnitz Ed., Nro. 1401, 1874) II, 205; III, 54 unten; letztere Stelle dann auch bei Curtiss, *Ursemitische Religion,* deutsch von Stübe, Leipzig 1903, S. 198, Anm. 6; ferner Sujuṭī, *Maqāmen,* Stambul 1298, S. 21, 4 v. u. (*Beiträge zur Maqâmenlitteratur* VIII, 32, 10). An das westlichere Afrika scheint dagegen Dimišqī zu denken, wenn er (Übers. S. 138 ob.) T. mit Kanem zusammen erwähnt; ebenso auch Max Meyerhof in seinem bereits oben genannten Aufsatz (*Islam* VII, 310, Anm. 1), der die Tekā'irne Pilger aus den Tschadseestaaten nennt, sowie Jāqūt, der I, 861 vom "äussersten südlichen Maghrib" spricht. Ganz allgemein wieder sagt Klunzinger in seinem trefflichen Werk *Bilder aus Oberägypten,* Stuttgart 1878, S. 313, wo er auch die Abbildung eines Tekrūrī gibt, dass damit "die freien Neger aus Darfur, Kordofan . . . bis zum äussersten Sudan und äussersten Westen, wo der Islam herrscht, gemeint seien". Umgekehrt dazu finden sich aber auch wieder verschiedene Angaben, die deutlich auf das *östliche* Afrika sich beziehen. So sagt Edrīsī, *Description* p. p. Dozy & de Goeje, die Stadt T. sei zwei Tagereisen von Sillā entfernt südlich des Nils gelegen (vgl. S. 3), und Ǵaubarī bringt die T. zusammen mit den Baǵāt, Nuba und Abessiniern, de Goeje in ZDMG XX, 504, 3 (= *Kašf el-asrār,* Kairo 1316, S. 70, 12) bei Erwähnung eines wunderwirkenden Heiligen, der in der Nähe von ʿAidāb am Roten Meer Anhänger aus den angegebenen Volksstämmen um sich sammelte.

Vielleicht dass die Frage nicht so abliegend wäre, ob die wohl erst sekundär als Sammelname gebrauchte Bezeichnung der T. sich nicht irgendwo als *ursprünglich* lokalisieren liesse und ob der Name der "Tukulor" irgendwie damit zusammenhängt, vgl. *Beitr. zur Maqâmenlitteratur* VIII, 32, Anm. 1.[1]

[1] Vielleicht dass hiefür die von Hordas herausgegebenen Sudantexte weitere Erklärung geben würden; doch sind diese mir leider nicht zur Hand.

Nachschrift. Da der mir eingeräumte Platz nicht überschritten werden kann, so muss ich es mir leider versagen, eine Angabe weiterer Parallelen zu meinen obigen Ausführungen beizubringen. Zu den Wochentagen wäre noch zu vergleichen: *Ali's hundert Sprüche*, ed. FLEISCHER, Anh. I, 18; G. VUILLER, *La Tunisie*, Tours 1896, S. 64; EASTWICK, *Lutfullah*, Leipzig, Tauchnitz, 1857, S. 46; E. DAUMAS, *Le grand désert*, Paris 1860, S. 5; Mas'udī III, 422 usw. — Zu den Tekrūr: D'ESCAYRAC DE LAUTURE, *Die afrikanische Wüste* (Hausbibliothek für Länder- und Völkerkunde VI), Leipzig 1855, S. 219; MOR. SCHANZ, *Ägypten*, Halle 1904, S. 129. — Zum Bildzauber vgl. meinen *Sachindex zu Jāqūt*.

Comptes rendus.

Oriente Moderno, rivista mensile d'informazioni e di studi per la diffusione della conoscenza dell' Oriente, sopra tutto musulmano, pubblicata a cura dell'Istituto per l'Oriente. Anno I giugno 1921 — maggio 1922, Roma 1921—1922. VI, 804 pp. in-8°. Prix de l'abonnement d'un an pour l'Italie et les colonies, 30 lire; pour l'étranger, 35 lire.

Le but de l'Istituto per l'Oriente, fondé à Rome le 13 mars 1921, est d'aider à la connaissance de la vie intellectuelle, politique et économique de l'Orient, surtout du monde musulman. A cet effet l'institut publiera une revue mensuelle, intitulée *Oriente Moderno;* en outre, on cherchera à réaliser ce projet, en faisant imprimer des ouvrages scientifiques et qui pourront intéresser les gens instruits en général, en créant une bibliothèque spéciale, en organisant des conférences et des discussions, etc.

La charge de "direttore scientifico" a été confiée à M. Carlo Nallino, arabisant célèbre. Quant à la revue, elle contiendra trois parties, voir le programme, p. 2:

"*I.* — **Sezione politico-storica,** *destinata a seguire gli avvenimenti politici, amministrativi e militari del giorno, nonchè a riassumere serie di avvenimenti, a descrivere determinate situazioni politiche, a dare la storia sintetica di determinati paesi e di particolari istituzioni politiche.*

II. — **Sezione culturale,** *destinata ad illustrare la vita intellettuale, religiosa, sociale, morale dei popoli d'Oriente; a dar conto, in forma accessibile a tutti, del progresso degli studi orientalistici europei nei varii campi filologico, storico, geografico, etnografico ecc.; a far conoscere, ed, occorrendo, anche a sottoporre a critica recenti pubblicazioni sull'Oriente.*

III. — **Sezione economica,** *che si rivolge precipuamente agli uomini d'affari, ma che intende riuscir utile anche a uomini politici ed a persone che s'interessano a studi geografici ed orientalistici.*"

Le premier volume nous offre un ensemble remarquable d'études sur les problèmes politiques, scientifiques et sociaux que présente l'Orient. Parmi ces articles il faut mentionner GIANNINI, *La questione Orientale alla Conferenza della Pace,* CONTI ROSSINI, *Le lingue e letterature semitiche d'Etiopia* et BEGUINOT, *Chi sono i Berberi.* On y trouve aussi des documents relatifs à l'Orient, des comptes rendus de nouvelles publications et des notices succinctes sur les questions actuelles, par exemple *Le ricerche archeologiche in Oriente durante la guerra, L'Accademia scientifica araba di Damasco, L'introduzione della stampa in Persia, Ferrovia transsahariana, Protezionismo e boicottaggio indiano contro i manufatti inglesi,* etc.

A en juger par les spécimens indiqués plus haut, la nouvelle publication des orientalistes italiens offrira, sans doute, bien des choses intéressantes non seulement aux spécialistes, mais encore aux autres lecteurs instruits.

K. V. Zetterstéen.

A. von Ruville, *Die Kreuzzüge:* Bücherei der Kultur und Geschichte V. Bonn & Leipzig, Schroeder, 1909.

Hier entwirft A. VON RUVILLE eine Darstellung der historisch und kulturgeschichtlich so überaus interessanten und wichtigen Kreuzzugsepoche in ihrer Gesamtentwicklung. Wir dürfen dem Autor gern das Verdienst zugestehen, durch all' die verwickelten Verhältnisse hindurch von jenen wildbewegten Zeiten, die von so nachhaltigem Einfluss auf die Beziehungen zwischen Orient und Occident waren, ein klares und übersichtliches Bild gezeichnet zu haben, ohne sich dabei im Gestrüpp von Einzelheiten zu verlieren, die die Klarheit des Zusammenhangs hätten beeinträchtigen können. Historische Tabellen, ein ausführliches Sachregister, reichliche Literaturnachweise und eine Kartenskizze kommen der Benutzbarkeit des Buches und der Anschaulichkeit der Ergebnisse in dankenswerter Weise entgegen, so dass diese Monographie jedem Studierenden und jedem sonstigen Interessenten in west-östlicher Geschichte bestens empfohlen sein mag.

O. Rescher.

Die Märchen der Weltlitteratur: Indische Märchen (von JOH. HERTEL), *buddhistische Märchen* (von E. und H. LÜDERS). Jena, Diederichs, 1921.

In der bei Diederichs erscheinenden grossen Märchensammlung der Weltliteratur, in der der Orient besonders reichhaltig vertreten ist, dürften die aus Indien stammenden Märchen sowohl ihres Alters als auch ihrer Originalität wegen wohl mithin an erster Stelle zu stehen kommen. Natürlich darf in der morgenländischen Literatur der Begriff des "Märchens" nicht zu eng gefasst werden; es sind weniger Feen- und Geistergeschichten im speziellen als allerlei phantastische Erzählungen, Legenden, didaktische und kuriose Anekdoten, denen das originale Kolorit indischen Denkens und Fühlens lebendige Anschaulichkeit und Mannigfaltigkeit verleiht. Manches kennen wir natürlich schon aus dem durch die Vermittlung des Syrischen und Arabischen in den Westen gewanderten Buch von *Kalila und Dimna* und auch aus *Tausend und einer Nacht*. Aus ersterem Werk möchte ich nur kurz einige Parallelen nach Chauvins ausgezeichneter *Bibliographie arabe* II anführen: Nro. 20 (der ind. Märch.) *Die eisenfressenden Mäuse* = Ch. II, 92, Nro. 37; Nro. 17 *Die Maus als Mädchen* = II, 97, Nro. 55; Nro. 31 *Die dankbaren Tiere* = II, 106, Nro. 71; Nro. 58 *Folgen der Unbedachtsamkeit* (wohl besser "Übereilung") = II, 100, Nro. 59; Nro. 82 *Die dankbare Nachtigall* = II, 117, Nro. 97; Nro. 84 *Salomo und der Reiher* (? doch wahrscheinlich Wiedehopf) = II, 126, Nro. 129; Nro. 88 *Der Araber und der Bäcker* = II, 125, Nro. 124 usw. usw.

Die trefflichen, einer illustrierten Münchener Mahabharata-Handschrift entnommenen Abbildungen veranschaulichen in dankenswerter Weise die ebenso phantastisch als poetisch erdachte indische Götterwelt.

O. Rescher.

J. Marouzeau, *La linguistique ou science du langage.* Paris, Geuthner, 1921. 188 pp. in -12°. 7 fr. 50.

Voilà un manuel pour ceux qui manquent absolument d'instruction philologique et linguistique. Comme l'auteur s'est adressé aussi aux lecteurs qui n'ont étudié aucune langue étrangère, il a emprunté les exemples presque exclusivement au français de nos jours: pour la même raison, il n'a cité que des ouvrages écrits ou traduits en français. Ce petit livre contient les chapitres suivants:

Les sons (phonétique).

Les mots (vocabulaire): leur forme (morphologie): leur sens (sémantique).

La construction de la phrase (syntaxe).
L'expression de la pensée (stylistique).
Constitution de la langue (grammaire descriptive).
Évolution de la langue (grammaire historique).
Parenté des langues (grammaire comparée).
Les grandes lois du langage (grammaire générale).
Les auxiliaires de la linguistique (sciences historiques, philologie).
Histoire de la linguistique.

Il va sans dire que l'auteur a dû se borner à l'essentiel sans entrer dans les détails; cependant, son livre contient beaucoup de renseignements sur les questions linguistiques. Quelquefois, un exposé plus détaillé n'aurait pas été inutile; ainsi en parlant de la famille sémitique (p. 115), il ne mentionne pas les dialectes abyssins, et dans le groupe chamitique (p. 116) on cherche en vain les langues dites couchites.

K. V. Zetterstéen.

A. Fischer, *Die Vokalharmonie der Endungen an den Fremdwörtern des Türkischen:* Morgenländische Texte und Forschungen I. 2. Leipzig, Teubner, 1920. 26 S. 8°.

Trotz der grossen Anzahl von Lehrbüchern der türkischen Sprache, die besonders seit der Beteiligung der Türkei an dem Weltkrieg dem Lernenden zur Verfügung stehen, sind die lautlichen Verhältnisse des modernen Osmanischen noch nicht in allen Einzelheiten wissenschaftlich festgestellt worden. Es ist daher mit Freuden zu begrüssen, dass Fischer es unternommen hat, mit gewohnter Gründlichkeit und Genauigkeit die Vokalharmonie der Endungen an den Fremdwörtern zu untersuchen. Seine Darstellung stützt sich auf die Angaben zweier Türken, deren Sprache als diejenige der Gebildeten in Konstantinopel überhaupt bezeichnet werden kann. Das Werkchen enthält eine Fülle interessanter Einzelbeobachtungen und bildet eine wertvolle Ergänzung zu den gründlichen Untersuchungen Bergsträssers

K. V. Zetterstéen.

Överstinnan B. (Stéphanie Beyel), *Brev och dagboksanteckningar från Broussa och Konstantinopel.* Stockholm, Wahlström & Widstrand, 1919. 149 s. 8°. Kr. 5: 75.

Fru B:s nya bok är en fortsättning av hennes förut här an-

mälda *Fjorton år bland turkar och turkinnor*[1], som ju i själva verket endast berörde de sju första av de i titeln utlovade fjorton åren.

Med denna kan den måhända ej fullt mäta sig i intresse från de synpunkter, som en anmälare i *Le Monde oriental* har att anlägga; miljön är ju här till större delen själva Konstantinopel med dess babyloniska språkförbistring och dess världspolitiska luft. Dock får man även denna gång åtskilliga värdefulla glimtar ur detta äkta turkiskt-anatoliska liv, som förf. på ett så medryckande sätt tecknat i sitt föregående arbete; bland dessa partier fäster man sig vid den sympatiskt hållna skildringen av tjerkesshövdingen Guemisch (*Genisj* "öppenhjärtig"?) Ali (se s. 43 47) — tydligen en pendant till den genom LITTMANNS forskningar kände Tjakydjy Mehmed och likasom denne en gestalt, vilken torde förtjäna uppmärksammas av var och en, som vill söka göra sig reda för de komplicerade förutsättningarna för 1919 års storslagna anatoliska nationalresning mot levantinismen. Och det behöver ju knappast framhållas, att en iakttagare med fru B:s förutsättningar även ej sällan förmått avvinna det så ofta skildrade huvudstadslivet i staden vid Bosporen sidor, som blott mera sällan — och då som oftast mindre sakkunnigt — blivit berörda på andra håll.

Ett särskilt påpekande förtjänar t. ex. ifrån denna synpunkt det parti, som hon i ett brev av aug. 1913 ägnar åt en beskrivning av det dagliga livet på en liten Peragata (s. 75—79) — en skildring, som innehåller icke oväsentliga bidrag till kännedomen om det hittills, så vitt anmälaren har sig bekant, föga studerade ämnet: gaturopen i Konstantinopel. Detta ämne hör ju snarast, såsom även fru B:s framställning visar, till gränsområdet mellan den turkiska och den nygrekiska filologien; minsta parten är dock grekiska (*metaxas* s. 78), resp. direkt greciserad "frankiska" (*å bong marché-é-é-s* ὁ μπόν-μαρσές ibid.). Som regel gäller däremot, att ropen, där de icke äro rätt och slätt turkiska, kunna kvalificeras som greciserad turkiska (*å kassabbis* ὁ κασσαμπῆ(ς) s. 77, *å djierdjis* ὁ τζιγερτζῆ(ς) ibid., *å djamdjis* ὁ τζαμτζῆ(ς) s. 78, *å ténékédjis* ὁ τενεκετζῆ(ς) ibid.), någon gång som först turkiserad och så greciserad "frankiska" (*dentelladjis* ντεντελλατζῆ(ς) s. 76). Tillsammans med många liknande smådrag, som lätt falla i ögonen på en språkligt intresserad iakttagare — t. ex. de turkiska län-

[1] MO XIII, 205 ff.

ordens till övervikt gränsande rika förekomst även på Pera-restauranternas grekiska matsedlar (πιλάφι, κεμπάπ, μπακλαβᾶ(ς) o. s. v.) — är denna företeelse i förbigående sagt ägnad att korrigera den populära uppfattningen om de nuvarande Konstantinopelgrekerna som stadens urinvånare och ställa den perotiska parasitkulturen pa dess rätta plats.

Transkriptionen är givetvis av samma primitiva art som i förf:s föregaende arbete: vi kunna denna gång lämna den därhän. Även i sin nya bok bjuder fru B. emellertid på en och annan fonetiskt eller lexikaliskt intressant form; obs. t. ex. *béschbirlik* "guldfemma" s. 18 (i Stambul vanligen *bèsjibírlik*, i det litterära spraket *beşji-bir-jerde*), *Kondjé-gul* "Rosenknopp" s. 20 och *Hasrét Ihsán* s. 35 (noten) för de högspråkliga *Kondje-i-gül* och *hazret-i-Ihsán* (uppgiften, att *Ihsán* populärt användes för *Isa* Jesus, torde i förbigående sagt stå sig), *keulu* s. 66 = *kövlü?* (jfr LITTMANN, *Tschakydschy*, s. 12). Formen *namehràm* s. 37 förefaller däremot synnerligen tvivelaktig; det regelmässiga abstraktum till *nāmáhrem* "profan" är givetvis *nāmahremlik*. Till tryckfelen får man väl räkna (jämte *et-ilén* s. 26 för *et-ile*, *sisler ömür* s. 37 för *sizlere ömür*, *bekschi* s. 60 för *bekdji*, jfr s. 79) former som *nallén*, d. ä. *nalyn* "träsandaler" s. 11 (*é* för *i*), *Sehér*, d. ä. *Zéhir* s. 28 (likaledes). På namnförklaringarnas vanskliga område synes fru B. ett par gånger ha råkat ut för någon skämtare. Den lilla nätta historien s. 24 om "prästen, som blev vansinnig" — vilken avser att förklara betydelsen av den turkiska menu'ns "*Imāmbajyldy*" — gör intryck av att vara fritt uppspunnen *ad hoc; bajylmak* har, såsom ALIS SEJJIDI BEJ upplyser i sin förträffliga *Kamus-i-osmāny*. Stambul 1330, s. v., bl. a. även betydelsen *fevk ül-āde bejenmek*, ungefär motsvarande vårt "vara tokig i [något]", och namnet betyder sålunda givetvis "[Själva] prästen blev galen [i det]" — de andliga herrarna spela ju ej blott i turkisk folklore rollen av matvrak. Och gatunamnet *Asmaly mesdjid* betyder visst inte "Må Mesdjid(!) hängas", som förf. låtit inbilla sig (jfr s. 52), utan "[vägen till] moskén med druvspalier'n" (*asma* "druvklase", jfr SAMY BEJ, s. v.).

Några smärre felaktigheter vid behandlingen av antika ord och namn (t. ex. Hypodromplatsen[!] s. 85) eller historiska misstag (t. ex. hänförandet av Murad III:s *türbe* till Selim II, s. 120) skola vi här ej närmare uppehålla oss vid, blott tillråda förf. att en annan gång rådfråga sin Bædeker, då det ju är onödigt att hugga i sten rörande saker, som vem som helst kan kontrollera,

och alldeles särskilt onödigt, när man för resten har så mycket eget av värde att komma med, som hon faktiskt har.

J. Kolmodin.

Friedrich Sarre und Ernst Herzfeld, *Forschungen zur islamischen Kunst* I. *Archäologische Reise im Euphrat- und Tigris-Gebiet.* B. II & IV. Berlin, Reimer (Ernst Vohsen), 1920.

Avec ces deux volumes, les deux auteurs ont achevé la description de leur "voyage archéologique", commencée il y a dix ans. Les planches données dans le tome IV ont été faites d'après les excellentes photographies de M. Sarre, à qui on doit en outre des essais intéressants sur la céramique de la région de l'Euphrate et du Tigre et sur l'art ornemental de Qara Sarai. Le reste, à part quelques contributions occasionnelles de M. Paul Maresch et du Freiherr Fr. Hiller v. Gaertringen, est dû à la plume savante de M. Ernst Herzfeld. Il nous décrit d'abord les restes de Seleukeia et de sa sœur cadette Ctésiphon, capitale des Arsacides et des Sassanides, avec le fameux palais appelé Ṭaq-i-Kisra qui, M. Herzfeld le constate d'une façon convaincante, n'a pas été construit par ordre de Khusrō II, mais remonte au règne de Shāpūr I (242—72 de notre ère). Passant de la capitale des Khusrō à celle des califes ʿabbāsides, M. Herzfeld nous donne une description topographique et archéologique de ce Baghdād familier aux lecteurs des Mille et une Nuits, ville dont la décadence actuelle date, non pas de l'époque mongole, mais de celle de la domination ottomane. Ayant étudié en place les restes du Baghdād médiéval, l'auteur fournit bien des renseignements nouveaux, et le chapitre en question constitue un supplément important aux livres de Guy Le Strange, de Maximilian Streck, de Clément Huart et de Georges Salmon. D'autres chapitres traitent de Mossoul, ville musulmane qui s'est élevée sur les ruines de l'ancienne Ninive, de Sindjār, de Raqqah et des restes des châteaux construits sur les bords de l'Euphrate.

Arthur Christensen.

Ernst Herzfeld, *Am Tor von Asien. Felsdenkmäler aus Irans Heldenzeit.* Mit 44 Bildern im Text und 65 Tafeln im Kupfer-, Licht- und Farbendruck. Berlin, Reimer (Ernst Vohsen). 1920.

De temps immémoriaux, les rois iraniens ont érigé leurs monuments sur les grandes routes du pays. Parmi ces grandes routes, une des plus importantes est celle qui, en traversant les montagnes dans la région de Khaniqīn et de Qaṣr-i-Shīrīn, met l'Asie centrale en communication avec l'Asie antérieure et avec l'Europe. C'est la grande route non seulement des caravanes, mais aussi des civilisations, c'est "la porte de l'Asie".

M. Ernst Herzfeld, l'éminent explorateur dans le domaine de l'archéologie orientale, a pris à tâche de donner une esquisse historique de l'art et de la civilisation anciens de l'Iran en examinant les monuments qu'ont laissés les rois de l'antiquité à "la porte de l'Asie". On trouve là une série de reliefs gravés dans les rochers, illustrant le développement de l'art depuis les temps pré-iraniens (triomphe d'Annubanini, datant du commencement du 3e millénium avant notre ère) à travers les périodes des princes mèdes, des rois achéménides (le célèbre relief de Dareios I à Béhistan avec la grande inscription cunéiforme trilingue) et des Arsacides jusqu'à l'âge d'or de la civilisation sassanide représenté par les grottes du Ṭaq-i-bustān. Le conservatisme étonnant de l'Orient se montre dans le domaine de l'art comme partout: transformé par l'hellénisme, qui asujettit la Perse comme toute l'Asie centrale, l'art oriental antique subsiste toujours. L'architecture des Séfévides est la fille de l'architecture achéménide.

M. Herzfeld est un excellent guide dans ce grand musée de "la porte de l'Asie". Par ses analyses savantes, qui portent témoignage de connaissances très étendues non seulement des monuments et des objets d'art de toute sorte, mais aussi des littératures arabe et persane, par ses observations fines et originales, il rend vivantes à nos yeux des périodes intéressantes de la civilisation iranienne.

Quelques négligences et inexactitudes peu signifiantes sont à relever: les renvois aux planches dans le texte ne sont pas toujours corrects. P. 11 il est question d'une mosquée de Naodih, mais la figure y jointe porte l'inscription: mihmānkhāna de Naodih. L'inscription pehlevie p. 67 a été renversée.

Arthur Christensen.

Paul Schwarz, *Iran im Mittelalter nach den arabischen Geographen* IV: Quellen und Forschungen zur Erd- und Kulturkunde IX. Leipzig, Heims, 1921.

Im vierten Band seines mit so gründlicher Verwertung der ein-

schlägigen Materialien geschriebenen Werkes behandelt Schwarz die Landschaft Huzistan (das alte Ahwaz). Neben der eigentlichen Geographie im engeren Sinne kommt auch die Kultur- und Naturgeschichte des mittelalterlichen Persiens durch die vielen eingestreuten Notizen zu ihrem Rechte, so dass wir neben Klimatologie — worüber gelegentlich auch schon Eilhard Wiedemann in den Sitzungsberichten der medizin.-physikal. Sozietät zu Erlangen gehandelt hatte — Anthropologie[1], Ethnologie auch eine Reihe wertvoller Bemerkungen speziell zur Bevölkerungskunde (vor allem Industrie, Handel, Gewerbekunde, Schiffahrt, ja selbst auch zur Religionsgeschichte) vorgelegt erhalten, die das vollste Interesse des Kulturhistorikers verdienen dürften.

Was die äussere Ausstattung des Bandes anbelangt, so hat sich der Verlag alle Mühe gegeben, ihn auf der Höhe der vorhergehenden Bände zu halten.

O. Rescher.

Wilhelm Litten, *Persien. Von der „pénétration pacifique" zum „Protektorat". Urkunden und Tatsachen zur Geschichte der europäischen „pénétration pacifique" in Persien 1860—1919.* Berlin & Leipzig, Vereinigung wissenschaftlicher Verleger, 1920. XII, 396 S. 8°. Mit 12 Karten.

Auf offizielle Urkunden gestützt, gibt der Verfasser, der während eines vieljährigen Aufenthalts im Reiche des Schahs Land und Leute genau kennen gelernt hat, eine eingehende Darstellung des zunehmenden europäischen Einflusses in Persien während der letzten sechzig Jahre. Das gross angelegte Werk gliedert sich in drei Teile: I. Fremde Unternehmungen in Persien. Fremde Kapitalien, die in Persien angelegt sind (S. 1—222). II. Einige Bemerkungen über die politische und wirtschaftliche Lage in Persien (S. 223—348). III. Die Möglichkeiten und Aussichten für deutsche Unternehmungen in Persien (S. 349 ff.). Der erste Teil bringt einen ausführlichen Bericht über die englischen, russischen, griechischen, französischen, belgischen und deutschen Unterneh-

[1] Interessant sind die Berührungen der arabischen Geographen mit den Naturhistorikern; um es an einem Beispiel genügen zu lassen, möchte ich in Betreff der Notiz von den bei den Leuten von Basinna anzutreffenden Schwanzstummeln auf die entsprechende Bemerkung bei Ǵâḥiz (vgl. meine Übersetzung von Vlotens Aufsatz, Stuttgart 1918, Seite 10) verweisen, der versichert, von solch' abnormen Bildungen bei den Nabataern aus Maisan oft genug gehört zu haben.

mungen; nebenbei ist auch von der Verwendung österreichischen, italienischen, holländischen, türkischen, amerikanischen und schweizerischen Kapitals in Persien die Rede. Im zweiten Teil handelt der Verfasser von der russischen, englischen und deutschen Politik, der Kosakenbrigade und der Gendarmerie, dem Finanz-, Steuer- und Zollwesen, von Post, Telegraph, Fernsprecher, elektrischer Beleuchtung, Strassen und Transportmitteln, Rechtspflege, der Erwerbung von Grundbesitz durch Ausländer und von verschiedenen Monopolen. Der dritte Teil enthält folgende Abschnitte: Das Recht der meistbegünstigten Nation, der Schutz der deutschen Interessen in Persien durch die Konsulate oder auf diplomatischem Wege, die Konzessionen, die Eisenbahn Chanekin-Teheran, Industrie und Landwirtschaft, die Wirkung der Eisenbahnlinien, das Recht, Grundstücke zu besitzen, ein zukünftiges Handelszentrum, Zusammenfassung. Im Schlusswort bespricht Verfasser den persischen Nationalismus und Islamismus, den Schutz deutscher Rechte in Persien, die persische Politik seit dem Waffenstillstand und den englisch-persischen Vertrag vom 9. August 1919.

Aus dem gewaltigen Material, das hier in übersichtlicher Darstellung geboten wird, ergibt sich zur Genüge, wie Persien durch verschiedene Verträge mit europäischen Gesellschaften in ein Netz von Monopolen und Konzessionen eingesponnen wurde, wodurch das Land allmählich seine wirtschaftliche Selbständigkeit einbüsste und schliesslich unter englisches Protektorat geriet. Die während des Krieges in Persien eingetretenen Veränderungen lassen sich nach dem Verfasser kurz dahin zusammenfassen (S. IV): "Ausmerzung des russischen Einflusses, starkes Überhandnehmen des englischen, Einsetzen des amerikanischen". Eine der wichtigsten hierher gehörigen Tatsachen war die im Frühjahr 1918 auf Grund einer Erklärung seitens der russischen Regierung erfolgte Annullierung des englisch-russischen Vertrags vom 31. August 1907, der die Einteilung Persiens in zwei Intressensphären regelte, sowie die aller früheren und späteren Verträge, die gegen die Freiheit und Unabhängigkeit des persischen Volkes gerichtet waren. An dem früheren Tatbestand hat der inzwischen geschlossene Friede wenig geändert. Amerika hat sich zurückgezogen, und statt dessen muss man jetzt mit einem neuen Faktor in Zentralasien, der russischen Sovjetregierung, rechnen. Die gegenwärtige Lage in Persien wird vom Verfasser folgendermassen charakterisiert (S. V): "Bestehenbleiben aller an England oder Engländer erteilten Vorrechte, Monopole und Konzessionen". Ins-

besondere wurde die Vormachtstellung Englands in Persien durch den Vertrag vom 9. August 1919 endgültig geregelt. Darüber bemerkt Verfasser S. 391, zweifellos mit Recht: "Mit dem Vertrag von 1919 beginnt das Eindringen Englands in den persischen Verwaltungskörper, das — je nach dem mehr oder minder liberalen Geiste der Handhabung — zur Stärkung Persiens oder aber auf dem Wege über das Protektorat zur Annexion Persiens führen muss".

Besonders interessant ist die Darstellung der von den verschiedenen europäischen Grossmächten befolgten Politik in Persien. In erster Linie kommen hier natürlich Russland und England in Betracht; seitdem aber der russische Einfluss gebrochen worden ist, tritt England fast ausschliesslich in den Vordergrund. Über das Vorgehen der Engländer spricht sich der Verfasser mitunter ziemlich ungünstig aus, z. B. S. 238, wo es heisst: "Nichts von dem mit so viel Fleiss, Umsicht, Sachkenntnis und Opfermut von den schwedischen Offizieren Aufgebauten ist jetzt mehr übrig, ihr ganzes für Persien so wertvolles und nützliches Werk ist zertreten worden, nur weil die Schweden nicht nach der englischen Pfeife tanzen wollten". Andererseits wird aber keineswegs in Abrede gestellt, dass der englische Einfluss in Persien dem Lande in gewisser Hinsicht auch nützlich gewesen ist. So spricht der Verfasser S. 103: "Die grossen Erfolge, die England in Persien nach Beendigung des Krieges zu verzeichnen hat, verleiten leicht zu einer blinden Polemik gegen England und dazu, das Vorgehen Englands in Persien in Bausch und Bogen zu verurteilen. Es darf aber nicht vergessen werden, dass England nur die Früchte von Vorarbeiten erntet, die es mit grosser Umsicht und vor allem mit genauester Sachkenntnis seit vielen Jahrzehnten geleistet hat, und ferner, dass England, den eigenen politischen Zielen zusteuernd, in jenen Gegenden das Gemeinwohl nicht aus den Augen verloren hat, wie es z. B. die Russen bei ihrem Vorgehen in Nordpersien taten." Ganz in demselben Sinne heisst es ferner S. 390: "Es darf aber nicht vergessen werden, dass die Engländer überall in Asien nicht nur an die eigenen Ziele gedacht, sondern durch gemeinnützliche Einrichtungen der einheimischen Bevölkerung grosse Vorteile und Wohltaten gebracht und sich dadurch deren Zuneigung erworben haben".

In unsern Tagen gilt vor allem der alte Spruch des griechischen Philosophen: πάντα ῥεῖ, und die Aussichten für deutsche Unternehmungen in Persien, denen der dritte Teil gewidmet ist.

lassen sich schwerlich mit einiger Sicherheit beurteilen. Jedenfalls wird der Verfasser im Rechte bleiben, wenn er gründliche Kenntnis der Sprache und des Landes als eine der unerlässlichsten Bedingungen hervorhebt. Vor der bisherigen deutschen Diplomatie in der Heimat hat er übrigens keine sonderliche Ehrfurcht, wie sich aus S. 374 ff. zur Genüge ergibt. Auch seine Kritik der unpraktischen Methoden der christlichen Missionen in Persien (S. 371 ff) enthält beachtenswerte Bemerkungen.

Das Buch ist ein sehr wichtiges Hilfsmittel für das Verständnis der Geschichte Persiens in den letzten Jahrzehnten und wird auch fernerhin wegen des darin enthaltenen reichen Materials seinen Wert behalten.

K. V. Zetterstéen.

Theodor Nöldeke, *Das iranische Nationalepos.* 2. Aufl. des im Grundriss der iranischen Philologie erschienenen Beitrages. Berlin & Leipzig, Vereinigung wissenschaftlicher Verleger. 1920. IX, 107 S. 8°. Kr. 8: —.

Von der ersten, 82 Seiten starken Auflage unterscheidet sich die jetzt vorliegende Neubearbeitung hauptsächlich durch eine Menge wertvoller Einzelbemerkungen sowie durch ausführlichere Behandlung der auf den Reim und das Versmass des Šāhnāme bezüglichen Abschnitte, die hier umgearbeitet und als besonderer Anhang zusammengestellt worden sind. Dass der Verfasser die inzwischen erschienene einschlägige Literatur sorgfältig verwertet hat, ist selbstverständlich; vermisst wird CHRISTENSEN, *Recherches sur l'histoire légendaire des Iraniens* I, 1.[1]

Die S. 93 mitgeteilten Beobachtungen über die heutzutage in Persien übliche Gewohnheit, bei Rezitation von Versen Silben wie *dāšt* mit einem überlangen *ā* und vokallosem Auslaut zu sprechen, kann auch Referent aus persönlicher Erfahrung bestätigen. Dass aber die indische Überlieferung, nach der in derartigen Fällen ein ganz kurzer Vokal angehängt wird, z. B. *dāšt*[a], auch hier, wie gewöhnlich sonst, die ältere Rezitationsweise darstellt, ergibt sich, wie der Verfasser mit Recht bemerkt, offenbar aus den Angaben des Metrikers Muḥammed ibn Qais ar-Rāzī aus dem 13. Jahrhundert n. Chr., der z. B. das ت von دَشْت, مَسْت

[1] Vgl. MO XIII, 131.

im Innern des Verses für متحرّك "vokalisiert", am Versende aber für ساكن "vokallos" hält.

Das Buch eignet sich trefflich zur Einführung in das Studium der epischen Poesie der Perser.

K. V. Zetterstéen.

Ad. Bergé, *Dictionnaire persan-français.* 3. Aufl. Leipzig & Hamburg, Voss 1920.

Es wird denen, so sich mit Persisch beschäftigen, nicht unerwünscht sein, dass an Stelle der schon lang vergriffenen Originalauflage von Bergés Wörterbuch der Verlag nunmehr eine dritte Auflage hat erscheinen lassen. Denn abgesehen von dem unhandlichen alten Vullers, dessen lateinische Wiedergabe den heutigen Ansprüchen auch nicht mehr recht genügte, stand eigentlich nur der (übrigens ausgezeichnete) Steingass zur Verfügung, dessen Anschaffung jedoch der hohe Preis (im Frieden schon über 60 sh.) wesentlich erschwerte, wenn nicht ganz unmöglich machte. Dem gegenüber zeichnet sich Bergé durch sein handliches Format und durch verhältnismässige Billigkeit aus, wobei er noch den Vorteil bietet, durch eine gedrängte "table alphabétique" in drei Spalten mit knappen Schlagworten eine Art Ersatz für ein französisch-persisches Vokabular zu geben. Die vergleichende chronologische Tabelle der christlichen und islamischen Zeitrechnung, die sich am Ende des Buches findet, ist vielleicht nicht ohne einigen Nutzen zur Fixierung historischer Daten, hätte aber doch mindestens über das Erscheinungsjahr der Originalauflage (1882) hinaus auf unsre Zeit fortgeführt werden müssen.

O. Rescher.

Omar Khajjams *Epigram-Digte oversatte fra Persisk av* Arthur Christensen. København, Gyldendalske Boghandel. u. å. 79 s. 8°.

Bland de persiska skaldernas verk torde det knappast finnas något, som så många gånger översatts till olika europeiska språk som ʿOmar Ḫaijāms *Rubāʿijāt,* och särskilt i England har det länge varit på modet att studera den berömde astronomens och skaldens epigram. Redan Fitzgeralds engelska översättning av 1859, genom vilken ʿOmar Ḫaijām presenterades för den europeiska publiken, var emellertid endast en mycket fri parafrasering, och de följande tolkningarna ha i allmänhet icke heller utmärkt

sig för någon synnerlig trohet mot originalet. För övrigt är även frågan om de särskilda skaldestyckenas äkthet mycket svår att besvara, emedan samlingen under tidernas lopp utvidgats med talrika rubā'i av andra författare, vadan antalet strofer är mycket olika i olika handskrifter och texteditioner.

Prof. Christensen har redan förut behandlat 'Omar Haijam i flera olika publikationer.[1] Hans nyaste arbete, vilket tydligen icke är avsett uteslutande för fackmän, utan även för andra litterärt intresserade läsare, inledes med en välskriven och lättläst redogörelse för skaldens personliga förhållanden, hans vetenskapliga och litterära verksamhet, olika editioner och översättningar av Rubā'ījāt m. m. och innehåller därjämte 150 epigram i dansk översättning. Det för originalet karakteristiska rimmet har genomgående bibehållits, varemot översättaren med rätta avstått från att efterbilda det persiska versmåttet, som för övrigt icke synnerligen lämpar sig för moderna europeiska språk. Den danska tolkningen är ibland något fri, men återgiver alltid på ett lyckligt sätt originalets mening.

Utstyrseln är synnerligen elegant och gör ett äkta orientaliskt intryck.

K. V. Zetterstéen.

D. G. Hogarth, *Hittite Seals, with particular reference to the Ashmolean Collection.* Oxford, Clarendon Press, 1920. Pp. ix + 108, with x plates. 4°.

The Keeper of the Ashmolean Museum in Oxford, already well known as the author of several useful books on Oriental matters, has again greatly deserved of the science by this new work. It is the first systematic and extensive treatise on Hittite seals, and will, no doubt, form the basis of all further studies on the subject. Moreover, it promotes that study by giving, in Chapters II and III, a complete catalogue and full discussion of what is probably the richest and best collection of such seals, viz. that of the Ashmolean Museum, as it stood in the year 1914. For the numerous Hittite seals acquired since that time a supplement will account.

Even to-day, one must admit, there is still some uncertainty as to the main characteristics of the Hittite glyptic, and the author, therefore, wisely limits himself to determining as Hittite

[1] T. ex. *Recherches sur les Rubā'iyāt de 'Omar Ḫayyām*, Heidelberg 1905, och *Muhammedanske Digtere og Tænkere*, København & Kristiania, 1906.

only those glyptic objects which are "members of no known glyptic family, if it be not the Hittite". He deals with the types, style, chronology, and local origin of the seals in question. But by paying constant attention to the cultural and political connections he achieves nothing less than a synopsis of the history of Hittite civilization in its relation to the other civilizations of the Near East.

This history, covering the fourteen centuries from 2000 to 600 B. C., the author divides into four Ages: I. Primitive (2000—1500), II. Hattic (1500—1200), III. Moschian-Hattic (1200—1000), IV. Moschian-Assyrian (1000—600). During the first of these periods, in the early Bronze Age, Hittite influence reveals itself in a certain independence, the beginnings of revolt against the former unrivalled civilization of Babylon. The Second Age is that of the Hittite political expansion and also of Hittite predominance in art, both as to types and style and as to subjects. To this age the author assigns some Hittite sculptures, *e. g.*, the reliefs of Yasili Kaia and that of the Kings Gate at Boghazkeui which have hitherto been generally supposed to belong to a much later time. The analogies with Assyrian art exhibited by these monuments did not, it was thought, allow of their being assigned to an earlier period. But now that the German excavations at Ashur have brought to light sculptures of the First Assyrian Empire, nothing prevents our attributing them to the age of the Hittite domination, which is in itself more probable.

The Third Age is of special interest since the Hittite glyptic at this period attains its highest point of development. It shows increasing Assyrian influence, and, moreover, some quite new and otherwise unknown qualities of style. These last the author connects with the Muskayan invasion, about 1150. This invasion did, he thinks, crush the Hittite power in the North (Cappadocia), but on the other hand it conserved, and, to some extent, stimulated Hittite civilization in Syria. For the origin of this new artistic element the author points to the Mediterranean coasts, and more especially to Cilicia. It was brought into Syria by the race that introduced into that country cremation and a ceramic art of an East Mediterranean character. The author characterizes this Western element as early Ionian, and also ascribes the long-acknowledged grace and refinement of Ashur-nasir-pal's and Shalmaneser's monuments to influence from the same early Ionian art. The Fourth Age is a period of Assyrian predominance which finally obliterates the Hittite characteristics in art and culture.

It is obvious that such broad views of the history of the Near Orient are not based on researches into Hittite seals alone. Otherwise, the Hittite glyptic objects, thus viewed, would acquire an importance far beyond their significance for the history of art. When the results of Mr. HOGARTH's studies are confronted with the other collections of Hittite seals, and, if necessary, corrected or modified thereby, those seals will certainly become what they ought to be, — a leading fossil in the archaeological exploration of the wide area of Hittite civilization.

Axel Moberg.

Bin Gorion, *Die Sagen der Juden* (I: *Urzeit;* II: *Erzväter;* III: *Zwölf Stämme*). Frankfurt a/M., Rütten & Loening, 1921.

Der durch seine reichhaltige Sammlung *Der Born Juda's* bestens bekannte Verfasser legt uns in seinem neuen dreibändigen Werk die auf die Bibel bezüglichen Sagen und Mythen des jüdischen Volkstums vor. Erreicht die vorliegende Sammlung vielleicht auch nicht ganz die Mannigfaltigkeit der erstgenannten, so gibt doch auch *sie* eine Fülle interessanter und phantasievoller Weiterbildungen zu den ursprünglichen Motiven der biblischen Stoffe. Kulturgeschichtlich liegt m. E. eine wesentliche Bedeutung dieser Sagenstoffe darin, dass sie, wenn auch mit manchen Modifikationen, auch in die Hauptreligion des heutigen Orients, den Islam, Eingang gefunden und dort geistig weitergewirkt haben, so allerlei Astrologisches, Kabbalistisches, Zahlenspielereien, Zahlenaberglaube und manches Andere mehr.

Ein reicher und sorgfältig ausgearbeiteter Literaturnachweis ermöglicht auch dem, der sich eingehender mit der Materie der Sagenstoffe befassen will, die Quellen selbständig zu überprüfen und weiter zu verfolgen. Die Sammlung, deren Ausstattung nichts zu wünschen übrig lässt, dürfte nicht nur Alttestamentlern, sondern auch Orientalisten und Folkloristen zur Lektüre bestens empfohlen sein.

O. Rescher.

Samuel A. B. Mercer, *The Book of Genesis for Bible Classes and Private Study* (Biblical and Oriental Series). Milwaukee, Wis., Morehouse Publishing Co., 1919. Pp. xiii + 193.

This book is divided into 240 readings and exercises. Each lesson contains a brief summary of the contents of some verses

or a reference to a passage in the Bible. Then come questions and directions for written exercises; moreover, numerous references are given to collateral reading, especially to HASTINGS, *A Dictionary of the Bible*, New York 1909, and RYLE, *The Book of Genesis*, Cambridge 1914. Thus, *e. g.*, lesson 184 runs as follows: "Joseph's dreams. I. Read: Gen. 37:5—11; Ryle 37:5—11. Make an outline of Joseph's dreams. How were they interpreted by his brothers? Were his brethren justified in their hatred of him? Comment on verses ten and eleven. II. Read: The Dictionary, 'Envy'. Discuss this vice and illustrate it from the Old Testament. III. Discuss the place of dreams in Oriental religious thought, and in universal experience."

This method is undoubtedly fit for beginners; the critical problems are accounted for in a very practical manner, as when the author says (p. 15), "The authorship of the Pentateuch is ascribed to Moses much in the same way, speaking reverently, that we ascribe the contents of that famous series of guide-books to Baedeker". — The form *Jehovah* for *Yahweh* should, however, be avoided.

K. V. Zetterstéen.

Enno Littmann, *Zigeuner-Arabisch. Wortschatz und Grammatik der arabischen Bestandteile in den morgenländischen Zigeunersprachen nebst einer Einleitung über das arabische Rotwälsch und die Namen der morgenländischen Zigeuner.* Gedruckt mit Unterstützung der Kgl. Ges. der Wiss. zu Göttingen. Bonn, Schröder, 1920. 147 S. 8°.

Mit Ausnahme der *Mémoires d'histoire et de géographie orientales* III des um die Geschichte der Islamwelt so verdienten DE GOEJE — deren Schwergewicht natürlich auf kulturhistorischem Gebiet lag — gab es bisher keine zusammenhängende Darstellung des Zigeunertums und seiner Sprache in den Ländern Vorderasiens. Diese Lücke füllt nun LITTMANN durch sein mit vielem Fleiss gearbeitetes Werk aus, das zwar hauptsächlich nach der sprachvergleichenden Seite hin orientiert ist, doch deshalb auch die kulturellen Zusammenhänge keineswegs ausser Acht lässt. Während das reichhaltige Vokabular (S. 46—110) und daran anschliessend die *Bemerkungen zur Grammatik des Arabischen in der Sprache der syrischen Zigeuner* (S. 111—138) vor allem für den Sprachforscher und speziell den Arabisten Interesse haben dürften, fällt

in der Einleitung auch manches für den Ethnographen ab, der der buntscheckigen Rassenmischung des vorderen Orients sein Augenmerk zuwendet, so besonders die Bemerkungen über die "Nawar" und "Ghagar" Ägyptens, die "Zuṭṭ" Mesopotamiens und vieles Andere mehr.

Wir dürfen uns ebenso dem Autor für seine lehrreichen Ausführungen als dem Verlag für die schöne Ausstattung des Buchs, das Theodor Nöldekes Namen als Widmung an der Spitze trägt, zu Dank verpflichtet erachten.

O. Rescher.

Ernst Harder, *Arabische Grammatik*. 3. Aufl. Heidelberg, Groos, 1921.

Das Neuerscheinen von Harders arabischer Grammatik in dritter, verbesserter Auflage scheint zweifellos ein Zeichen dafür, dass die von praktischen Gesichtspunkten ausgehende Methode "Gaspey-Otto-Sauer" auch zur Einleitung in das Studium des Arabischen bei den Studierenden Anklang gefunden hat. Tatsächlich bietet sie auch dem im Hochschulbetrieb lange Zeit fast allein benützten Socin gegenüber den Vorteil, an Stelle einer langen, den Anfänger oft ermüdenden Reihe von Kapiteln mit grammatischen Formen und syntaktischen Regeln gleich durch praktische, den einzelnen Lektionen angepasste Lesestückchen allmählich den Lernenden in die eigentümliche Struktur der Sprache einzuführen, was besonders von denen, die Arabisch nur als Nebenfach betreiben, wie Theologen, Historikern usw., dankbar empfunden wird. Manche Unebenheiten und Druckfehler der alten Ausgabe sind in der Neuauflage glücklich ausgemerzt (so gleich der irreführende Titel "Conversations-Grammatik"). Zu *imâm* (S. 294, Mitte) hätte man natürlich auch noch das entsprechende *ᶜimâm* stellen können; im Sachregister vermisst man neben "Genitiv und Akkusativ" noch die Anführung des Vokativs. Das nur im ägyptischen Dialekt sich findende *kuwajjisun* (vgl. die Wörter der Lektion 1) sowie die kaum je vorkommenden Feminin-Demonstrativa *tî, tîhi, tâ* (S. 65 unten) hätte sich der Autor gern schenken können. Im übrigen jedoch mag das Buch auch für den wissenschaftlichen akademischen Unterricht unbedenklich zugrunde gelegt werden, zumal es in der im nämlichen Verlag erschienenen Chrestomathie des gleichen Verfassers eine so passende Ergänzung auch für Fortgeschrittenere gefunden hat.

O. Rescher.

